

Työ, talous ja tasa-arvo

Toimittanut Marjut Pietiläinen

Työ, talous ja tasa-arvo

Toimittanut Marjut Pietiläinen

Tiedustelut – Förfrågningar – Inquiries:
Marjut Pietiläinen 09 1734 2798
Tarja Palmu 09 1734 2270

Kansikuva – Pärmbild – Cover photograph: Carpe diem 2012, Hanna Varis
Kannen suunnittelu – pärmplanering – cover design: Irene Koumolou
Taitto – ombrytning – layout: Eeva-Liisa Repo

© 2013 *Tilastokeskus ja kirjoittajat*
Statistikcentralen och författarna
Statistics Finland and authors

Tietoja lainattaessa lähteenä on mainittava Tilastokeskus.
Uppgifterna får lånas med uppgivande av Statistikcentralen som källa.
Quoting is encouraged provided Statistics Finland is acknowledged as the source.

ISBN 978-952-244-457-8 (pdf)
ISBN 978-952-244-412-7 (print)

Alkusanat

Työ, talous ja tasa-arvo -julkaisu kuvaa naisten ja miesten asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa työn ja talouden näkökulmista. Julkaisu koostuu asiantuntijoiden kirjoittamista artikkeleista, jotka käsittelevät koulutusta, työelämään siirtymistä, työmarkkinoita, ammatteja, työoloja, määräaikaaisuutta ja perheellistymistä, perhevapaita ja niiden kustannuksia, kotityön ja ansiotyön määrän kehitystä, ulosottoa ja eläkkeellä oloa sukupuolinäkökulmasta. Osassa artikkeleita on myös huomioitu kansainvälinen näkökulma. Julkaisun artikkelit perustuvat Tilastokeskuksen tietojen ohella muun muassa Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen, Eläketurvakeskuksen, Kelan ja Elinkeinoelämän keskusliiton tietoihin.

Julkaisun toimittamisesta vastasi erikoistutkija Marjut Pietiläinen. Toimitustyöhön osallistuivat myös korkeakouluharjoittelija Miia Mäkelä, erikoistutkijat Kirsti Ahlqvist ja Seppo Paananen, toimitussihteeri Kaisa Saarenmaa sekä korkeakouluharjoittelija Jukka Tuominen. Ulkoisesta yhtenäisyydestä yhdessä toimittajan kanssa vastasivat aktuaarit Tarja Palmu ja Tuula Sirkiä. Julkaisun taittoi julkaisusihteeri Eeva-Liisa Repo.

Tasa-arvotilastojen asiantuntijaryhmän jäsenet antoivat ideoita ja kommentteja julkaisun sisältöön sen suunnitteluvaiheessa ja ehdottivat kirjoittajia. Kolme asiantuntijaryhmän jäsentä osallistui artikkelien kirjoittamiseen. Myös artikkeleiden kirjoittajat kommentoivat sisältöä ja antoivat kehittämisideoita julkaisun edetessä. Lämpimät kiitokset kaikille julkaisun tekemiseen osallistuneille!

Tilastokeskuksessa marraskuussa 2013

Riitta Harala
Tilastojohtaja

Kirjoittajat

Jaana Huhta, FM
Suunnittelija, Tilastokeskus

Mika Idman, VTM
Kehittämispäällikkö, Tilastokeskus

Jari Kannisto, FL
Kehityspäällikkö,
Eläketurvakeskus

Merja Kauhanen, KTT
Tutkimuskoordinaattori,
Palkansaajien tutkimuslaitos

Miina Keski-Petäjä, VTM
Yliaktuaari, Tilastokeskus

Johanna Lammi-Taskula, YTT
Erikoistutkija,
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Elina Mikkela, FM
Suunnittelija, Tilastokeskus

Pekka Myrskylä, VTM
Kehittämispäällikkö, Tilastokeskus

Tarja Nieminen, THM
Yliaktuaari, Tilastokeskus

Heidi Nyman
Tilastosuunnittelija,
Eläketurvakeskus

Airi Pajunen, VTM
Yliaktuaari, Tilastokeskus

Liisa-Maria Palomäki, VTM
Tutkija,
Eläketurvakeskus

Aura Pasila, VTM
Yliaktuaari, Tilastokeskus

Topias Pyykkönen, VTM
Yliaktuaari, Tilastokeskus

Hannu Pääkkönen, YTT
Erikoistutkija, Tilastokeskus

Vesa Rantahalvari, HTM
Johtava asiantuntija,
Elinkeinoelämän keskusliitto

Kaija Ruotsalainen, FM
Tilastopäällikkö, Tilastokeskus

Minna Salmi, VTT
Tutkimuspäällikkö,
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Hannele Sauli, VTM
Erikoistutkija, Tilastokeskus

Hanna Sutela, YTT
Erikoistutkija, Tilastokeskus

Mika Witting, VTM
Yliaktuaari, Tilastokeskus

Johan Åström, OTK
Asiantuntija,
Elinkeinoelämän keskusliitto

Sisällys

Alkusanat	3
Kirjoittajat	5
1 Suomalainen koulutusjärjestelmä sukupuolten välisten koulutuserojen kuvaajana	9
2 Hyvin koulutetuilla naisilla ja miehillä on pitkä työura.	17
3 Sukupuolierot työmarkkinoilla	41
4 Sukupuolten väliset erot työpaikkojen laadussa – onko työsuhteen tyyppillä väliä?	49
5 Naisten ja miesten ammatit ja työt	65
6 Ammattiryhmien välillä on eroja perheellistymisessä	83
7 Määräaikainen työ ja perheellistyminen	93
8 Naisten ja miesten yrittäjäyys	111
9 Ulkomaalaistaustaiset naiset Suomen työmarkkinoilla	129
10 Nuoret ovat tasa-arvoisimmin palkattuja.	145
11 Naisten ja miesten tuloerot erilaisissa kotitalouksissa.	153
12 Työttömyys, yksinhuoltajuus ja miehillä perheettömyys lisäävät ulosoton riskiä	175
13 Perhevapaat ja sukupuolten tasa-arvo	187
14 Perhevapaa ei aiheuta niin suuria kustannuksia työnantajalle kuin kuvitellaan	195
15 Tasoittuvatko ajankäytön sukupuolittaiset erot Suomessa?.	203
16 Naisten ja miesten eläkkeelle siirtyminen ja keskieläkkeet	219

1 *Suomalainen koulutusjärjestelmä sukupuolten välisten koulutuserojen kuvaajana*

- Sukupuolten väliset koulutuserot ovat kasvussa, eriytyminen alkaa jo peruskoulun jälkeisessä yhteishaussa.
- Tyttöillä on parempi lukutaito, pojat ovat taitavampia matemaattisissa aineissa.
- Koulutustason nousu on ollut suurta, erityisesti naisten koulutustaso on noussut.
- Koulupudokkaita on enemmän miehissä, naiset jatkavat kouluttautumistaan pidempään.
- Tieto ulkomailla suoritetuista tutkinnoista on alipeittävää, minkä takia ulkomaalaisten koulutustasoa ei voi kattavasti analysoida.

Koulutusrakenne ja sukupuoli

Neljä vuosikymmentä sitten suomalainen koulutusjärjestelmä uudistettiin ja muodostettiin nykymuotoinen peruskoulujärjestelmä, joka on kerännyt kehuja ympäri maailmaa. Koko 2000-luvun ajan Suomi on sijoittunut korkeille sijoille oppimistuloksia mittaavissa PISA-testeissä. Korkeita oppimistuloksia on selitetty sekä uudistetun peruskoulujärjestelmän kattavuudella että tasa-arvoisuudella, minkä lisäksi Suomea on yleisesti pidetty koulutusmyönteisenä yhteiskuntana. PISA-testi kuvaa 15–16-vuotiaiden peruskoululaisten taitoja ja opiskeluasenteita. Suomen osalta PISA-tulosten tärkeintä antia ovat erittäin korkea lukutaito sekä hyvä matematiikan osaaminen. Perinteisesti pojat on nähty matematiikan taitajina, kun taas tyttöjen lukutaito on ollut poikia parempaa. PISA-testi tukee vanhaa näkemystä sukupuolten välisistä eroista. Erot poikien ja tyttöjen lukutaidossa sekä matemaattisessa osaamisessa ovat suuria, minkä lisäksi erot ovat kasvaneet entisestään. (OPM, 2009.)

Koulutusjärjestelmän kuvaamiseen on kuitenkin monia tapoja, joista PISA-testi edustaa yhtä. EU on osana Eurooppa 2020 -strategiaansa linjannut viisi yleistavoitetta, joista yksi yleistavoite koskee koulutusta. Koulutuspoliittisen strategian tavoitteena on, että koulunkäynnin keskeyttäneiden osuus laskee alle 10 prosenttiin ja korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden 30–34-vuotiaiden osuus nousee yli 40 prosenttiin. Suomi on linjannut omat tavoitteensa Eurooppa 2020-ohjelman indikaattoreiden valossa. Suomen tavoitteena on, että vuonna 2020 koulupudokkaiden osuus on pudonnut kahdeksaan prosenttiin ikäluokasta ja 30–34-vuotiaista 42 prosenttia on suorittanut korkea-asteen tutkinnon.

Koulutuksen ja koulujärjestelmän tasa-arvoisuutta tai toiminnallisuutta ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteistä vertailla. Tilastointitavat ja vertailtavat indikaattorit tuottavat erilaista tietoa koulutuksesta. Tässä artikkelissa luodaan katsa-

us suomalaiseseen koulutusjärjestelmään sekä koulutuksen tilastointiin, erityisesti Tilastokeskuksen tutkintorekisteriin, ja tarkastellaan tutkintorekisterin peittoa.

Ulkomaalaiset naiset ja miehet Suomen koulutusjärjestelmässä

Suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuutta koskevassa keskustelussa ollaan laajalti yhtä mieltä siitä, että Suomi tarvitsee lisää maahanmuuttajia, jotta pienenevien ikäluokkien sekä työikäikäisen väestön vähenemisestä johtuva vaje saadaan paikattua. Suomeen muuttavista ulkomaalaisista kerätään paljon tietoa ja maahanmuuttajien koulutustieto on kysyttyä. Maahanmuuttajia koskeva tilastotieto on kuitenkin puutteellista ulkomailla suoritettujen tutkintojen osalta. Alipeittävä tutkintorekisteri tekee ulkomaalaisten koulutustason analysoinnin käytännössä mahdottomaksi, minkä takia monet oleelliset kysymykset kuten maahanmuuttajanaisten ja -miesten väliset koulutuserot jäävät analysoimatta tai analyysi kohdistuu pelkästään Suomessa suoritettuihin tutkintoihin. Ulkomailla suoritettujen tutkintojen tilastointia kehitetään kuitenkin jatkuvasti ja kansainvälistä liikkuvuutta koskeva tilastointi on esillä useissa eri yhteyksissä.

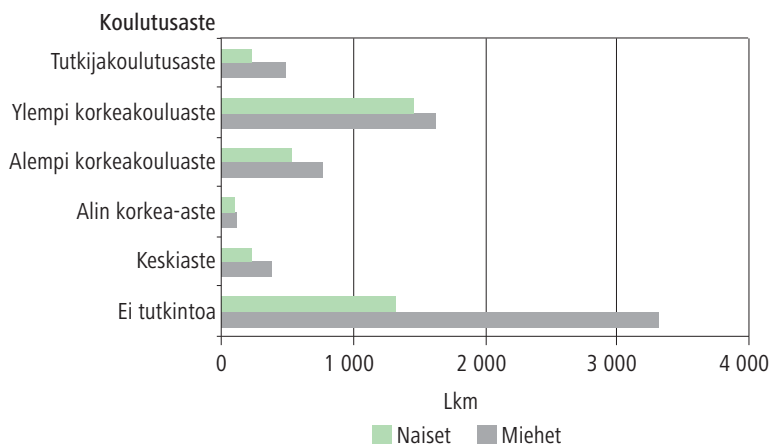
Tilastokeskuksen tutkintorekisterissä on tiedot kattavasti kaikkien Suomessa suoritettujen tutkintojen osalta. Tutkintorekisteri on kuitenkin alipeittävä sekä suomalaisten että ulkomaalaisten ulkomailla suorittamien tutkintojen osalta. Tutkintorekisterin alipeitto on luonnollisesti suurinta alueilla, joissa on eniten maahanmuuttajia. Lisäksi Ahvenanmaalta saatavat tilastotiedot ovat alipeittäviä, sillä Ahvenanmaalla suoritettava Gymnaseexamen ei anna korkeakoulukelpoisuutta Suomessa, mutta antaa kelpoisuuden ruotsalaisiin korkeakouluihin. Seuraus tästä on, että Ahvenanmaalla esimerkiksi perusasteen koulutuksen varassa olevien osuus on todellista suurempi.

Suomessa suoritetuista tutkinnoista tiedot saadaan suorilla tiedonkeruilla oppilaitoksilta, ylioppilastutkintolautakunnalta, Snellman-korkeakoululta sekä pääesikunnasta ja raja- ja merivartiolaikokselta. Tutkintorekisteriin täydennetään aina maassa asuvan henkilön korkein suorittama tutkinto. Mikäli henkilöllä on sekä ylioppilastutkinto että ammattitutkinto, päivitetään henkilön korkeimmaksi tutkinnoksi ammattitutkinto. Ulkomailla suoritettujen tutkintojen osalta tiedonkeruuprosessi on toisenlainen ja osiltaan puutteellinen. Ulkomailla suoritettujen tutkintojen osalta Tilastokeskus saa päivitysaineistoja Opetushallitukselta, Valviralta sekä vuodesta 1996 lähtien tietoja on saatu Työ- ja elinkeinoministeriön työnhakijarekisteristä. Lisäksi Kela on toimittanut vuoteen 1997 asti tiedot ulkomailla tutkintonsa suorittaneista Suomen kansalaisista, jotka ovat saaneet opintotukea, tätä tietoa ei kuitenkaan enää ole kerätty. Opetushallitus toimittaa ulkomailla suoritettujen tutkintojen tunnustamis- ja rinnastamispäätökset, Valvira puolestaan toimittaa ulkomailla suoritettuja ja Suomessa laillistettuja terveydenhuollon tutkinnot. Työnhakijarekisteristä saadaan ulkomaalaisten työttömien työnhakijoiden koulutustiedot.

Tutkintorekisterin alipeiton havainnollistamiseksi tarkastellaan vuonna 2010 erityisasiantuntijoina toimineiden ulkomaalaisten tutkintotietoja. Erityisasi-

Kuvio 1.1

Ulkomaalaisten erityisasiantuntijoiden koulutustaso

Lähde: Koulutustilastot, Tilastokeskus

antuntijalla tarkoitetaan vuoden 2010 ammattiluokituksen mukaista tehtävää, joka edellyttää useimmissa tapauksissa ISCO-taitotason neljä vaatimusta, jotka lisäävät olemassa olevan tietämystä, soveltavat tieteellistä tietoa tai taiteellisia konsepteja ja teorioita sekä hoitavat järjestelmällisesti opetusta.

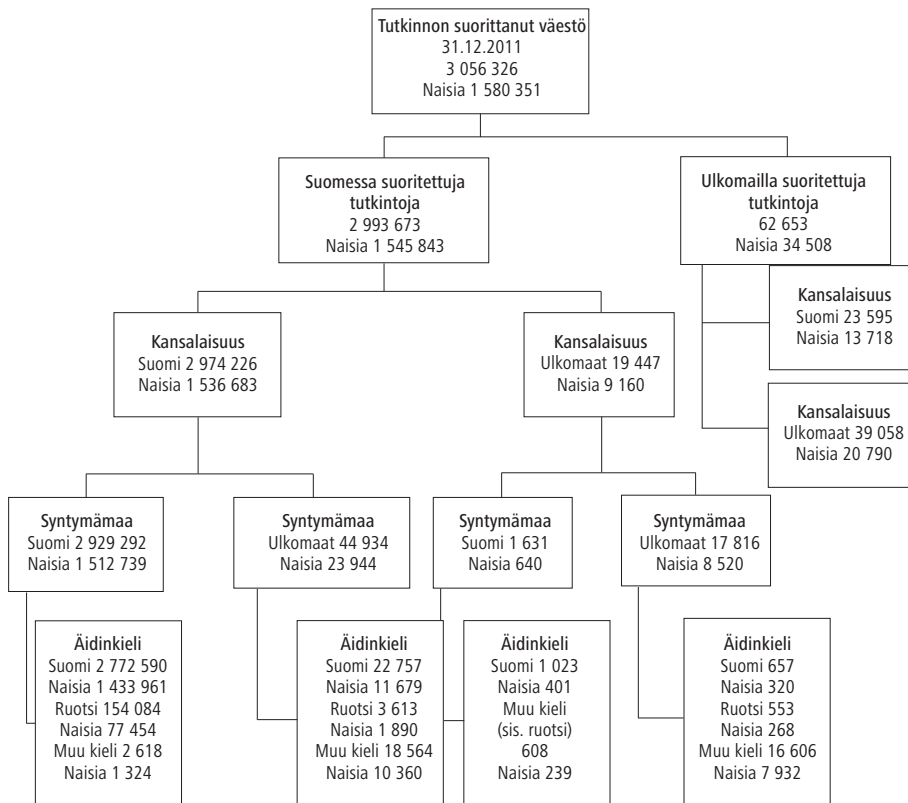
Kuvio 1.1 havainnollistaa ulkomaalasiin liittyvän koulutusanalyysin puutteellisuuden. Vuonna 2010 Suomessa toimi 10 558 erityisasiantuntijaa, joilla ei ollut Suomen kansalaisuutta. Erityisasiantuntijoista naisia oli 38 prosenttia. Puolella erityisasiantuntijoista ei ollut lainkaan tutkintoa Tilastokeskuksen tutkintorekisterissä tai vaihtoehtoisesti heidän korkein tutkintonsa oli keskiasteen tutkinto. Vaatimustaso erityisasiantuntijan tehtäviin on käytännössä ylempi korkeakoulututkinto, jonka suorittaneita on tutkintorekisterin tietojen mukaan vain 36 prosenttia kaikista erityisasiantuntijoista. Aihetta tarkastellessa on kuitenkin tärkeää huomioida, että vaatimustaso ei erityisasiantuntijoiden osalta ole lakisääteinen. Erityisasiantuntijoina toimii myös paljon henkilöitä, jotka ovat hankkineet pätevyyden esimerkiksi työpaikkojen järjestämissä koulutuksissa tai työssä karttuneen kokemuksen avulla. Erityisesti tietotekniikka-alalla on paljon työntekijöitä, jotka ovat kouluttautuneet työn ohessa.

Tutkintorekisterin peittoa voi tarkastella käyttämällä vertailujoukkona lakisääteisissä tehtävissä toimivia ulkomaalaisia, kuten esimerkiksi lääkäreitä. Vuonna 2010 Suomessa työskenteli yhteensä 699 ulkomaalaista yleis-, yli-, tai erikoislääkäriä, joista 54 prosenttia oli naisia. Lääkäreistä 86 prosentilla oli vähintään ylemmän korkeakouluasteen tasoinen tutkinto Tilastokeskuksen rekisterissä. Ilman tutkintotietoa oli 80 lääkäriä, minkä lisäksi keskiasteen tutkinto oli korkein suoritettu tutkinto neljällä lääkäriillä. Lisäksi neljäntoista lääkärin korkein tutkinto oli alemman korkeakouluasteen tutkinto.

Kuviossa 1.2 on Suomessa asuvan väestön koulutus rakenne syntymämaan, kansalaisuuden, äidinkielen ja sukupuolen mukaan. Tarkasteluun on otettu mukaan kyseisen henkilön korkein tutkinto. Tutkinnon suorittaneesta väestöstä 98 prosenttia oli suorittanut korkeimman tutkintonsa Suomessa, mikä jättää ulko-

Kuvio 1.2

Tutkinnon suorittanut väestö kansalaisuuden, sukupuolen, syntymämaan ja äidinkielen mukaan

Lähde: Koulutustilastot, Tilastokeskus

mailla suoritettujen tutkintojen osuudeksi vain kaksi prosenttia. Suomessa tutkinnon suorittaneista suomalaisista naisia oli 52 prosenttia.

Vuoden 2011 tutkintorekisterissä on yhteensä 62 653 ulkomailla suoritettua korkeinta tutkintoa, joista 23 595 on Suomen kansalaisten suorittamia ja 39 058 ulkomaan kansalaisten suorittamia. Ulkomailla suoritettujen tutkintojen osuudesta saa tarkemman kuvan, kun vertaa ulkomaalaisten tutkinnon suorittaneiden lukumäärää maassa asuviin ulkomaan kansalaisiin. 15 vuotta täyttäneitä ulkomaan kansalaisia asui Suomessa 156 027 vuonna 2011. Ulkomaan kansalaisista vain 38 prosentilla oli tutkinto rekisterissä ja 12 prosentilla oli suomalainen tutkinto rekisterissä.

Suomessa syntyneistä 15 vuotta täyttäneistä ulkomaan kansalaisista suomalaisen tutkinnon suorittaneita oli 28 prosenttia, joista naisia oli 39 prosenttia. Eniten suomalaisia tutkintoja ovat luonnollisesti suorittaneet suomea äidinkielenään puhuvat, yhteensä 2 797 027, joista naisten osuus on 52 prosenttia. Seuraavaksi eniten tutkintoja ovat suorittaneet ruotsinkieliset 158 738, sekä venäjänkieliset 11 029. Ruotsinkielisistä tutkinnon suorittaneista naisia on 50 prosenttia, kun taas venäjänkielisistä tutkinnon suorittaneista naisten osuus on 63 prosenttia. Kansalaisuudella on vaikutusta erityisesti naisten kouluttau-

tumiseen. Suomeen syntyneistä ulkomaan kansalaisista suomalaisen tutkinnon suorittaneita oli 1 631, joista naisia oli 39 prosenttia. Vastaavasti ulkomailla syntyneistä Suomen kansalaisista tutkinnon suorittaneita oli yhteensä 44 934, joista naisia oli 54 prosenttia. Suomessa tutkintonsa suorittaneita Suomen kansalaisia, jotka eivät puhu äidinkielenään suomea, ruotsia tai saamea on yhteensä 22 177, joista naisia 56 prosenttia.

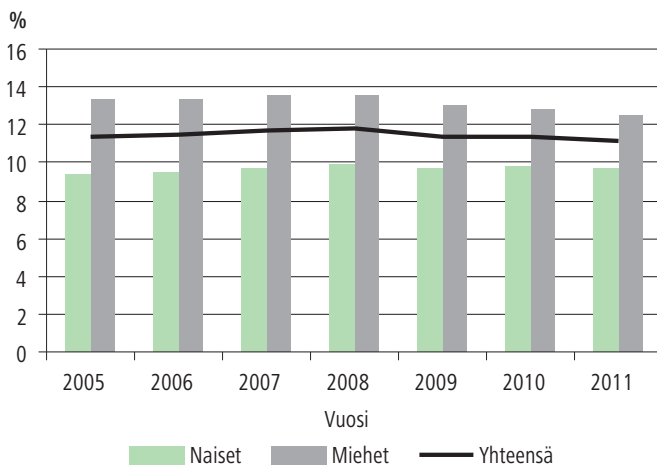
Nuoret miehet jäävät nuoria naisia useimmin vaille koulutusta

Viime aikoina on käyty runsaasti julkista keskustelua koulupudokkaista, eli nuorista, jotka ovat pelkän perusasteen koulutuksen varassa, eivätkä osallistu jatkokoulutukseen. Koulupudokkaita käsittelevä keskustelu on tärkeä osa syrjäytymisen vastaista työtä, sekä ilmiön laajempaa ymmärtämistä. Pekka Myrskylä on tutkinut koulupudokkaiden siirtymistä työelämään ja havainnut, että koulurannan päättäminen peruskouluun heikentää merkittävästi nuoren todennäköisyyttä työllistyä (Myrskylä 2012).

Koulupudokkaita koskevaan ilmiöön on puututtu aina lainsäätäjiä myöten. Suomessa nuorten koulutusuraa pyritään pidentämään nuorisotakuuseen kuuluvan koulutustakuun avulla. Koulutustakuu takaa jokaiselle peruskoulun päättäneelle koulutuspaikan lukiossa, ammatillisissa oppilaitoksissa, oppisopimuksessa, työpajassa tai muulla tavalla. Koulutustakuu ei kuitenkaan ole velvoittava, sillä oppivelvollisuus lakkaa henkilön täytettyä 15 vuotta. Kuviossa 1.3 on kuvattu pelkän perusasteen varassa ja ilman tutkintotavoitteista opiskelupaikkaa olevien 17–24-vuotiaiden nuorten määrää vuosien 2005 ja 2011 välillä.

Kuvio 1.3

Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa olevien 17–24-vuotiaiden osuus ikäryhmästä vuosina 2005–2011

Lähde: Koulutustilastot, Tilastokeskus

Keskimäärin koulupudokkaiden osuus ikäryhmästä on tarkastelujakson aikana pysytellyt 11 ja 12 prosentin välillä, ollen korkeimmillaan vuonna 2008, jolloin 17–24-vuotiaista miehistä ilman tutkintoa tai tutkintoon johtavaa opiskelupaikkaa oli 13,6 prosenttia, naisten vastaava osuus oli 9,9 prosenttia. Viimevuosien aikana pudokkaiden osuus on kääntynyt laskuun, mitä voidaan pitää positiivisena merkinä nuorten yhteiskuntaan osallistumisesta. Vuonna 2011 nuorista miehistä 12,5 prosenttia jäi ilman koulutusta, kun nuorista naisista vastaava osuus oli 9,7 prosenttia. Yleisesti naisten osuus on vaihdellut vain muutaman prosentin kymmenyksen verran, kun miehissä vaihtelua on ollut 1,1 prosenttia. Sukupuolten väliset koulutuserot ilmenevät peruskoulun jälkeisessä yhteishaussa. Miehet hakeutuvat naisia useammin ammatilliseen koulutukseen ja lopettavat opintonsa keskiasteen koulutukseen, vaikka jatko-opintoihin siirtyminen on mahdollista myös ammatillisen koulutuksen puolelta. Miehet myös jättävät hakematta jatkokoulutukseen peruskoulun jälkeisessä yhteishaussa naisia useammin.

Koulutustason nousu on ollut naisille miehiä nopeampaa

Suomea pidetään kansainvälisesti erittäin koulutettuna kansakuntana, mikä osittain pitää paikkansa. Suomen hallitus on asettanut yhdeksi koulutuspoliittiseksi tavoitteekseen Suomen sijoittumisen korkealle OECD-maiden keskinäisissä vertailuissa mm. Eurooppa 2020-ohjelmaan kuuluvien indikaattoreiden osalta.

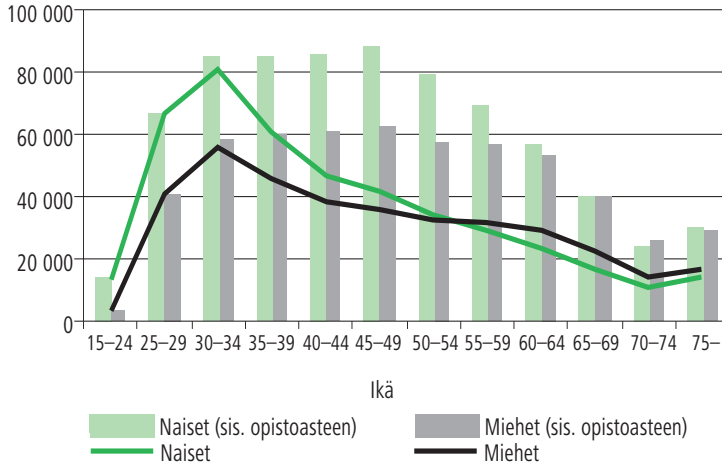
Haasteensa kansainvälisiin vertailuihin tuo käytettävä menetelmä ja siitä seuraavat poikkeavat luvut. Rekisteripohjainen tieto antaa pääosin tarkemman tiedon kuin Eurostatin käyttämä tapa selvittää vastaajan pääasiallinen toiminta työolokyselyn yhteydessä. Esimerkiksi kansainvälisissä vertailuissa käytettävä Eurostatin luku perustuu siihen, onko vastaanottaja ollut koulutuksessa neljän viikon sisällä kyselyyn osallistumisesta. Tässä artikkelissa käytetty koulupudokasluku on puolestaan muodostettu sen perusteella onko henkilö ollut tutkintoon johtavassa koulutuksessa 20.9. Ero rekisteriluvun ja kyselyllä saadun luvun välillä on keskimäärin kolme prosenttiyksikköä.

Suomalainen koulutuspolitiikka perustuu suurelta osin elinikäiseen oppimiseen, mikä on ollut merkittävä tekijä suomalaisten koulutustason nousussa. Oppimisen perusta luodaan esi- ja perusopetuksessa, minkä jälkeen mahdollistetaan joustava siirtyminen ylemmille koulutusasteille tai työelämään. Suomalaisten koulutustaso onkin noussut erityisesti sekä tutkintoon johtavan koulutuksen että tutkintoon johtavan aikuiskoulutuksen aloituspaikkoja lisäämällä. Tutkintotavoitteisen aikuiskoulutuksen aloituspaikkojen lisäämisellä on pyritty erityisesti työikäisen väestön koulutustason parantamiseen. Pienenevät ikäluokat ovat kuitenkin mahdollistaneet koulutusmäärien vähentämisen ilman, että väestön koulutustaso varsinaisesti laskee.

Vaikka koulutustason nousu on neljässä vuosikymmenessä ollut suurta, on kuitenkin huomioitava, että koulutustaso ei ole noussut tasaisesti eri väestöryhmien välillä. Suurinta ero on naisten ja miesten välisessä koulutustasossa, mutta

Kuvio 1.4

Korkeakoulututkinnon suorittaneiden lukumäärät vuonna 2011

Lähde: Koulutustilastot, Tilastokeskus

myös alueelliset erot koulutuksessa ovat kasvaneet. Vuonna 1970 vain neljänneksellä 15 vuotta täyttäneistä oli perusasteen jälkeinen tutkinto, kun vuonna 2011 perusasteen jälkeisen tutkinnon oli suorittanut kaksi kolmasosaa 15 vuotta täyttäneistä. Vuonna 2011 miehet olivat naisia korkeammin koulutettuja vanhemmissa ikäryhmissä, kun naiset puolestaan olivat miehiä korkeammin koulutettuja alle 65-vuotiaiden ikäryhmissä. Vuonna 1970 miehet olivat naisia koulutetumpia kaikissa ikäryhmissä, joten koulutustason nousu on ollut selvästi nopeampaa naisilla kuin miehillä (Ks. Pekka Myrskylän artikkeli, luku 2).

Kuviossa 1.4 on esitettyä korkeakoulututkinnon suorittaneiden lukumäärät iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2011. Pylväsdiagrammit esittävät korkeakoulutettujen määrän siten, että opistoasteen tutkinnot on määritelty korkeakoulututkinnoiksi ja viivadiagrammit puolestaan kuvaavat korkeakoulututkintoja, jotka ovat joko yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkintoja. Korkeimmin koulutettu ikäryhmä on 30–34-vuotiaat, johon kuuluvista miehistä korkeakoulututkinnon oli suorittanut 32 prosenttia ja naisista puolestaan 49 prosenttia. Naiset ovat suorittaneet enemmän nuoremmissa ikäluokissa korkeakoulututkintoja kuin miehet, kun taas yli 55-vuotiaissa miesten osuus korkeakoulututkinnoista on suurempi.

Opistoasteen tutkintojen lukeminen korkeakoulututkinnoiksi muuttaa koulutusrakennetta suuresti, jolloin sekä naisissa että miehistä tutkinnon suorittaneita eniten on 45–49-vuotiaissa. Tällöin naiset ovat suorittaneet miehiä enemmän korkeakoulututkintoja alle 65-vuotiaiden ikäryhmissä, kun taas miehet ovat suorittaneet enemmän tutkintoja sitä vanhemmissa ikäryhmissä. Tulkinta siitä, onko opistoasteen tutkinto korkeakoulutusta, vaikuttaa Eurooppa 2020-indikaattoriin korkeakoulutuksen määrästä. Opistoaste mukaan lukien 30–34-vuotiaista korkeakoulututkinnon on suorittanut 42 prosenttia, kun opistoaste pois lukien vastaava osuus on 40 prosenttia. Opistoasteen aiheuttama harha vertailuissa poistuu kuitenkin lähiaikoina, sillä opistoasteen suorittaneita ei juuri ole

jäljellä nuoremmissa ikäluokissa, sillä opistoasteen lakkautuksesta päätettiin 1990-luvulla, minkä jälkeen koulutus on vähitellen lakannut.

Lähteet

Koulutustilastot, Tilastokeskus.

Kupiainen, Sirkku. & Hautamäki, Jaakko. & Karjalainen, Tommi. 2009. The Finnish Education System and Pisa. Opetusministeriön julkaisuja 2009:46.

Myrskylä, Pekka 2012. EVA Analyysi: Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA Analyysi no 19. 1.2.2012

2 Hyvin koulutetuilla naisilla ja miehillä on pitkä työura

- Naisten työllisyys on noussut miesten työllisyyttä korkeammalle.
- Työkäisistä naisista 38 prosentilla ja miehistä 27 prosentilla on korkea-asteen koulutus.
- Miehet jäävät naisia useammin vaille koulutusta.
- Perusasteen koulutuksen suorittaneet naiset tulevat työmarkkinoille vielä 10 vuotta miehiä myöhemmin.
- Miesten työllisyys on suhdanneherkempää kuin naisten työllisyys.
- Mitä vähemmän on koulutusta, sitä enemmän on työttömyyttä ja työttömyys vaihtelee enemmän suhdanteiden mukaan.
- Kouluttautuminen lisää jäljellä olevia työvuosia.

Sukupuolten erot koulutuksessa ja työurissa

Koulutustaso ja -ala vaikuttavat naisten ja miesten työllisyyteen sekä tulevaan urakehitykseen. Perusasteen koulutuksen varaan jäävillä työura voi olla jopa kolmanneksen lyhyempi kuin koulutetummilla. Tilastojen valossa näyttää siltä, että työmarkkinoilla ollaan sitä pidempään mitä korkeampi koulutus on (Myrskylä 2012). Vuoden 2010 työllisyysasteilla perusasteen tutkinnon suorittaneelle naiselle työvuosia kertyy 22,7, ja miehille 25,4. Jo keskiasteen tutkinto nostaa työvuosien odotearvoa miehillä kuudella ja naisilla jopa kymmenellä vuodella.

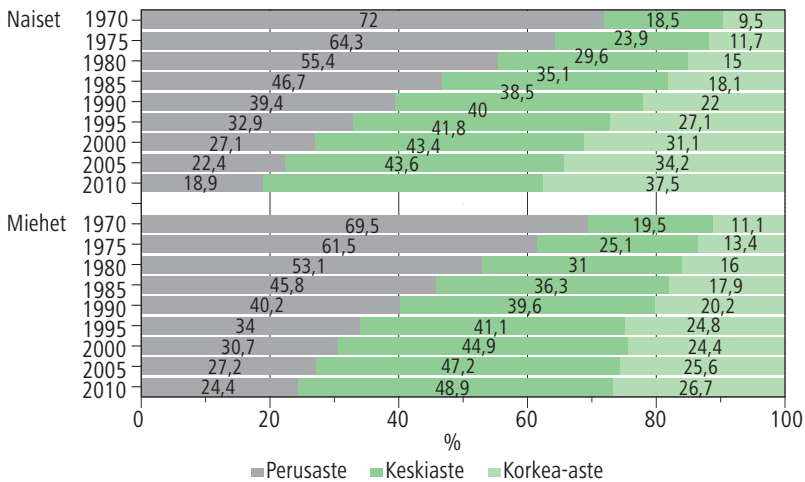
Tässä artikkelissa tarkastellaan työikäisten naisten ja miesten koulutustasoa ja koulutusala sekä niiden vaikutusta työuraan. Tarkasteltavina ovat työelämässä aloittaminen, oleminen ja lopettaminen. Artikkelin lopussa tarkastellaan koulutuseroja alueittain. Artikkelin aineistoina on käytetty Tilastokeskuksen työssäkäynti- ja koulutustilastoja.

Naisten ja miesten ero on kasvanut erityisesti korkea-asteen koulutuksessa

Suomalaisten koulutustaso on noussut lähes keskeytyksettä koko sodanjälkeisen ajan. Vuonna 1970 enemmistöllä työikäisistä (18–64-vuotiaista) oli vain perusasteen koulutus takanaan. (Ks. Mika Wittingin artikkeli, luku 1) Perusasteen varassa oli miehistä 70 ja naisista 72 prosenttia, eli miesten koulutustaso oli vielä korkeampi kuin naisten. Erot tasoittuivat nopeasti, ja vuonna 1985 naisissa oli vielä hivenen enemmän perusasteen varassa olevia, mutta korkea koulutusta naisilla oli jo enemmän kuin miehillä. Miesten ja naisten ero on kasvanutkin

Kuvio 2.1

Työkäisen väestön koulutus rakenne 1970–2010

Lähde: Koulustilastot, Tilastokeskus

juuri korkean asteen koulutuksen suorittaneiden joukossa. Työkäisistä naisista 38 prosentilla ja miehistä 27 prosentilla on tällä hetkellä korkea-asteen koulutus.

Perusasteen varassa on edelleen 19 prosenttia työkäisistä naisista ja 24 prosenttia työkäisistä miehistä. Keskiasteen koulutusta miehillä (49 %) on enemmän kuin naisilla (44 %). Ero kasvaa vuosi vuodelta, sillä korkeasti koulutettujen naisten osuus nousee viidessä vuodessa jopa kolmella prosenttiyksiköllä, mutta miehillä korkeintaan yhdellä. Perusasteen varassa olevien naisten osuus supistuu yhtä paljon kuin korkea-asteen suorittaneiden osuus kasvaa, mutta miehillä vähemmän, koska miehillä myös keskiasteen osuus on edelleen kasvussa. Korkeasti koulutettujen naisten osuus ylitti perusasteen varassa olleiden naisten osuuden jo 1990-luvun jälkipuoliskolla, miehillä vastaava tapahtui noin kymmenen vuotta myöhemmin.

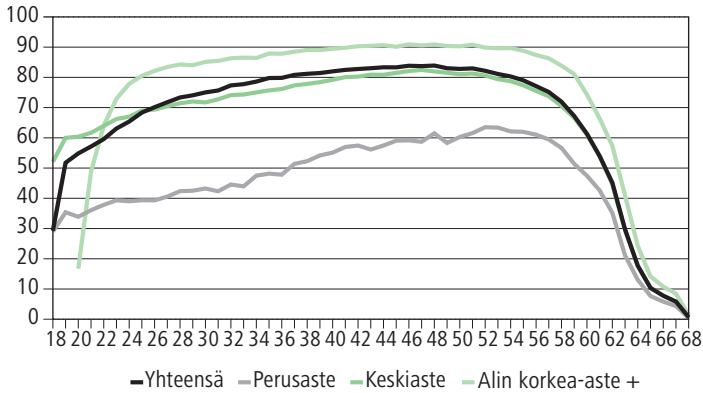
Naisten ja miesten työllisyydessä on eroja eri koulutustasoilla

Työkäisistä keskimäärin noin 70 prosenttia on töissä. Pitkällä aikavälillä naisten työllisyys on selvästi noussut ja miesten hieman alentunut. Viime vuosina työllisten naisten määrä on ylittänyt työllisten miesten määrän. Naisten ja miesten työllisyyden profiilissa on kuitenkin edelleen melko suuria eroja eri koulutustasoilla.

Noin kahdenkymmenen vuoden iässä naiset ovat hieman enemmän töissä kuin miehet, sillä asevelvollisuuden suorittamiseen menee miehiltä puolesta vuodesta vuoteen. Naiset ovat 25–40-vuoden iässä hieman miehiä vähemmän töissä sen vuoksi, että naisilta kuluu keskimäärin 1,2 vuotta erilaisiin perhevapaisiin. (Ks. Johanna Lammi-Taskulan ja Minna Salmen artikkeli, luku 13) Kaikilla

Kuvio 2.2

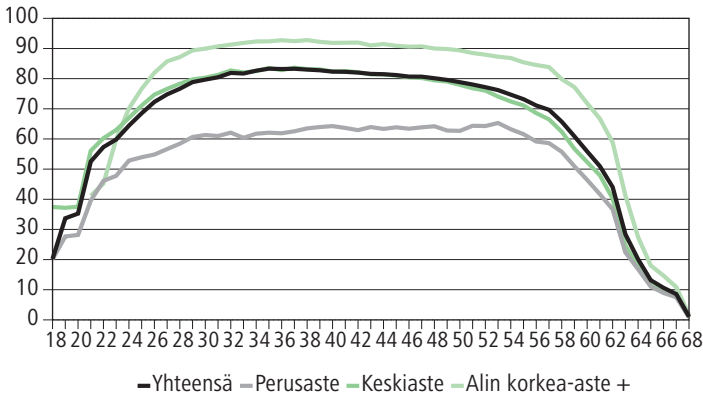
Naisten työllisyys iän ja koulutuksen mukaan 2011

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Kuvio 2.3

Miesten työllisyys iän ja koulutuksen mukaan 2011

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

koulutustasoilla naisten työllisyys nousee miesten työllisyyden yläpuolelle noin 40 vuoden iässä. Kaikkein vanhimmissa ikäryhmissä naisten työllisyys jää hie-man miehiä alemmaksi.

Työelämässä aloittamisiän estimaattina voidaan pitää sitä ikää, jossa eri ryh-mien työllisyys ylittää 50 prosentin tason eli puolet ikäluokasta on työssä. Lo-pettamisiän estimaattina voidaan pitää ikää, jossa puolet ikäluokasta on työelä-män ulkopuolella. Useimmat nuoret tulevat työmarkkinoille monta kertaa esim. kesätöihin, opiskeluaikaisiin töihin tai tekevät koko opiskeluaikansa osa-aikaista työtä.

Nykyisin juuri kukaan ei tule enää peruskoulusta suoraan työmarkkinoille pysyvään työsuhteeseen. Vielä 1970-luvulla saattoi olla teollisuuspaikkakuntia, joissa nuoria rekrytoitiin teollisuuden palvelukseen suoraan peruskoulusta ja teollisuus huolehti itse tarvittavasta koulutuksesta. Tehdaspaikkakunnilla saattoi

olla niin, että myös nuoren vanhemmat olivat olleet ikänsä saman tuotantolaitoksen palveluksessa. Nykyisin tällaisia tilanteita tuskin on, ja ammatillinen koulutuskin on lähes kokonaan eriytynyt alan oppilaitosten vastuulle. Teollisuudella on enää muutamia ammatillisia oppilaitoksia.

Odotusten vastaisesti ne, jotka eivät hanki ammatillista koulutusta lainkaan, tulevat viimeisinä työmarkkinoille. Kuviosta 2.3 nähdään, että perusasteen suorittaneet miehet aloittavat työmarkkinoilla keskimäärin 24 vuoden iässä, korkea-asteen suorittaneet miehet 22 ja keskiasteen suorittaneet miehet 21 vuotiaina. Perusasteen suorittaneet naiset tulevat työmarkkinoille vielä kymmenen vuotta miehiä myöhemmin. Keskiasteen tai korkea-asteen tutkinnon suorittaneet naiset aloittavat pari vuotta miehiä aikaisemmin, sillä miehillä on asevelvollisuus suoritettavanaan.

Mistä sitten johtuu perusasteen varaan jääneiden myöhäinen työelämässä aloittaminen? Kouluttamattomien työpaikkojen määrä on romahtanut parissakymmenessä vuodessa 900 000:sta runsaaseen 300 000:een. Kaikkien muiden koulutusasteiden työpaikkamäärät ovat kasvaneet tasaisella vauhdilla. Kilpailu tällaisista ”matalapalkkatöistä” siis kiristyy. Kuitenkin noin 20 prosenttia jokaisen ikäluokan miehistä ja reilut 10 prosenttia naisista jää pelkän perusasteen varaan. Yhdessä ikäluokassa se tarkoittaa noin 6 000 miestä ja 3 000 naista, kymmenessä ikäluokassa 100 000 henkilöä ja kolmessakymmenessä ikäluokassa 300 000 henkilöä. Lisäksi samoista ”matalapalkkatyöpaikoista” kilpailee 250 000 maahan muuttanutta ja runsaat 300 000 työllistä opiskelijaa, yhteensä yli 800 000 työkäistä. Kaikille ei töitä riitä.

Taloudelliset syyt saattavat siirtää naisten työmarkkinoille tuloa. Perusasteen varaan jääneen naisen odotettavissa oleva palkkataso, ehkä vielä epäsäännöllisissä ja osa-aikaisissa pätkätoissa, voi olla niin heikko, ettei ole järkevää mennä töihin ainakaan, jos samalla menettää perhetukia, työttömyystukea, asumistukea ja joutuu vielä maksamaan päivähoitostakin. Työnteko voi osoittautua taloudellisesti kannattamattomaksi. Keskiasteella ja korkea-asteella naisten palkkataso on sen verran miesten palkkatasoa korkeampi, että he aloittavat töissä jopa aikaisemmin kuin miehet. Suurin osa lapsista syntyy äidin ollessa 25–34-vuotias. Tällä ikävälillä naisten työllisyysaste putoaa miesten alapuolelle, mutta 40 ikävuoden jälkeen se kipuaa taas miesten tasoa ylemmäs kaikilla koulutustasoilla.

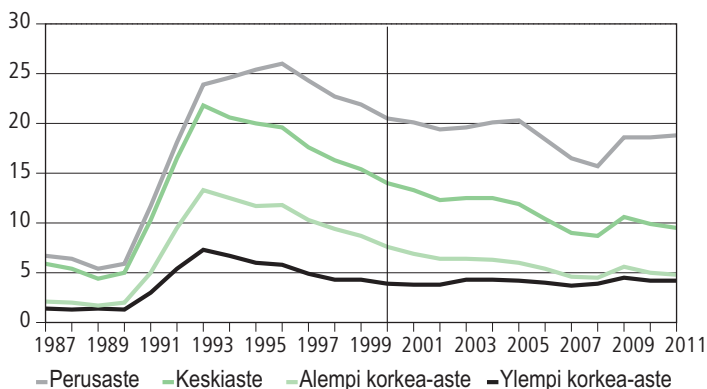
Lopettamisikä noudattaa samaa logiikkaa: viimeisinä työmarkkinoille tulevat poistuvat sieltä ensimmäisinä. Vuonna 2011 perusasteen miesten ja naisten keskimääräinen poistumisikä oli 59 vuotta, keskiasteella noin 61 vuotta ja korkea-asteella noin 63 vuotta. Lienee niin, että perusasteen varaan jääneiden työt ovat olleet siinä määrin raskaampia, ettei terveys yksinkertaisesti kestä työntekoa yhtä pitkään kuin koulutetuilla toimihenkilöillä.

Koulutustason vaikutus työttömyyteen näkyy naisilla selvemmin kuin miehillä

Työttömyys vaihtelee voimakkaasti suhdannetilanteen mukaan, mutta silti koulutustason vaikutus näkyy selvästi, naisilla jopa selvemmin kuin miehillä. Perus-

Kuvio 2.4

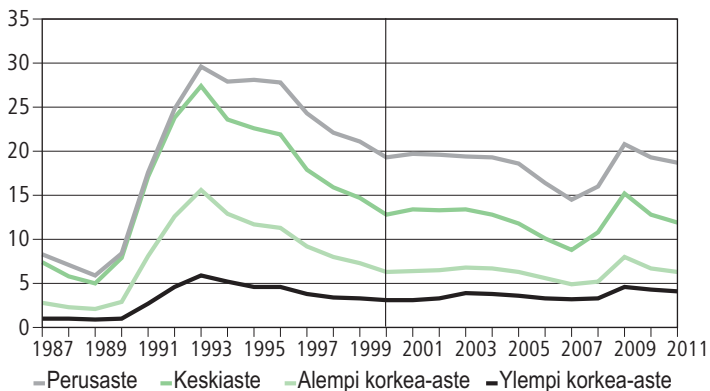
Työttömyysaste koulutuksen mukaan 1987–2011, 18–64-vuotiaat naiset

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Kuvio 2.5

Työttömyysaste koulutuksen mukaan 1987–2011, 18–64-vuotiaat miehet

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

ja keskiasteen välinen työttömyysero on naisilla suurempi kuin miehillä. Miesten työttömyys on ollut hyvin vakaata 2000-luvulla, kun taas naisten työttömyys on alentunut, vain ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden työttömyys on hieman noussut. Molemmilla sukupuolilla aleneminen oli hyvin selvää vuoteen 2007 saakka. Sen jälkeen taantuma nosti työttömyysasteita vuosina 2008 ja 2009. Vuosina 2010 ja 2011 työttömyys on alentunut ja naisilla jopa alemmas kuin ennen taantumaa.

Miesten työttömyys vaihtelee selvästi enemmän suhdanteiden mukaan kuin naisten. Suurempi osa miehistä kuin naisista työskentelee teollisuudessa, rakentamisessa ja liikenteessä eli aloilla, joilla työvoiman kysyntä vaihtelee suhdantei-

den mukaan. Teollisuuden työpaikkoja siirtyy myös muihin maihin, ja rakentamisessa työpaikoista kilpailevat myös ulkomailta tulevat työlliset. Naisista taas miehiä suurempi osa työskentelee palveluissa, jotka eivät ole yhtä suhdanneherkkiä – varsinkaan julkisen sektorin työpaikat, opetus sekä sosiaali- ja terveyspalvelut. Työlliset naiset ovat miehiä paremmin suojassa suhdanteiden ja globalisaation aiheuttamista muutoksista työvoiman kysynnässä. Naisten ja miesten ammateista on Elina Mikkilän artikkelissa luvussa 5.

Miesten työttömyys nousee selvästi taantumavaiheessa naisten yläpuolelle kaikilla muilla koulutustasoilla paitsi ylemmällä korkealla asteella, jolla naisten työttömyys on hieman miehiä korkeampaa. Myös vain perusasteen suorittaneilla naisilla oli vuosien 2004–2008 kasvukaudella hieman enemmän työttömyyttä kuin miehillä, mutta taantumassa miesten työttömyys nousi taas naisten yläpuolelle. Miesten ja naisten työttömyysero on suurimmillaan keskiasteen koulutetuilla.

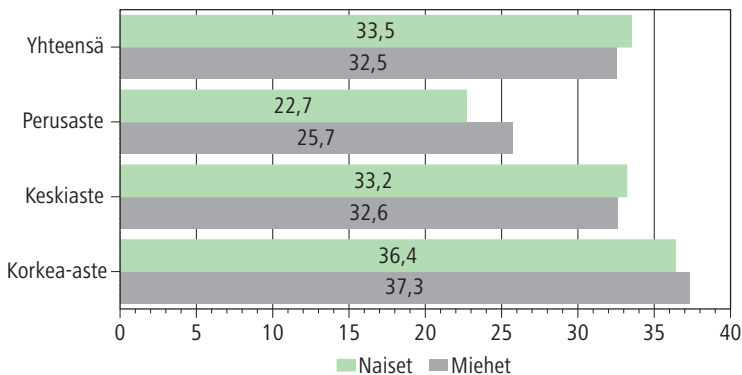
Koulutustaso vaikuttaa naisten ja miesten työurien pituuksiin

Työuran pituudelle saadaan estimaatti laskemalla työllisyysasteet yhteen koko työiän (18–64 v) ajalta. Jos ryhmän työllisyysaste on 50 prosenttia, kertyy ryhmälle työvuosia 0,5. Jos työllisyysaste on 90 prosenttia, kertyy työvuosia 0,9 jne. Joskus laskemasta poistetaan työiässä kuolleet, jolloin miesten työvuosien odotearvo putoaisi noin vuodella ja naisten noin puolella vuodella, eli vaikutus on vähäinen. Lisäksi työiässä menehtyvät ovat usein jo ennen kuolemaansa siirtyneet työllisen työvoiman ulkopuolelle eli alentunut työllisyysaste sisältää jo suuren osan tästä poistumasta. Lisäksi kuolemanvaaralukuja on vaikea laskea erikseen eri koulutusasteille.

Vuoden 2011 työllisyysasteilla laskien naisille kertyy työvuosia 65 vuoden ikään mennessä 33,5 ja miehille 32,5. Koulutusasteiden väliset erot ovat suuria:

Kuvio 2.6

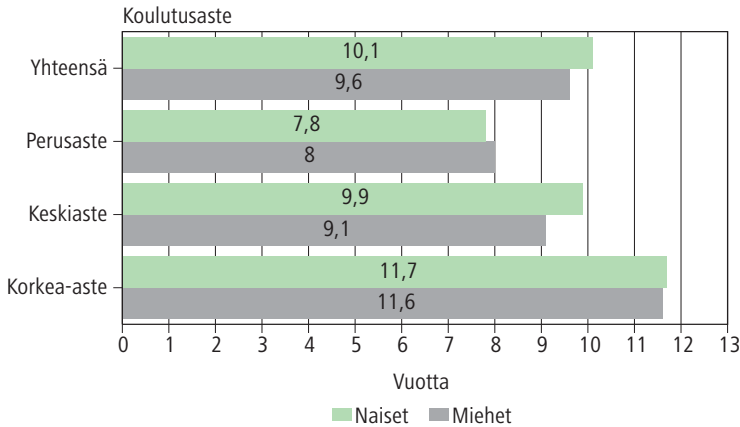
18-vuotiaan työvuosien odotearvo koulutuksen mukaan, 2011

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Kuvio 2.7

50-vuotiaan työvuosien odotearvo 2011 koulutuksen mukaan (68-ikävuoteen saakka)

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

perusasteen varaan jääneelle naiselle kertyy 22,7 työvuotta, keskiasteen suorittaneelle 33,2 ja korkea-asteen suorittaneelle 36,4. Naisilla siis kolmen vuoden pituiset toisen asteen opinnot lisäävät työvuosia runsaalla kymmenellä ja miehilläkin seitsemällä vuodella. Keskiasteella naisille kertyy työuraa vuoden verran miehiä enemmän, mutta korkealla asteella miehet ovat miltei vuoden naisia pidempään töissä eli, miehet 37,3 vuotta ja naiset 36,4 vuotta. Naisilla perusasteen ja korkean asteen ero on siis lähes 14 vuotta ja miehilläkin 12 vuotta.

Koulutustason vaikutus jäljellä olevaan työuraan jatkuu koko työiän. Viisikymmenvuotiaalla miehellä on työvuosia jäljellä keskimäärin 9,6 ja naisella 10,1. Perusasteen koulutuksen varaan jääneillä miehillä työvuosia on jäljellä keskimäärin 8,0 ja naisilla 7,8. Keskiasteen koulutuksen saaneilla miehillä jäljellä on keskimäärin 9,1 ja naisilla 10,0 työvuotta. Korkea-asteella sukupuolten välinen ero jäljellä olevissa työvuosissa onkin jo pienempi kuin muilla koulutusasteilla. Korkea-asteen suorittaneilla iäkkäillä naisilla jäljellä on 11,7, kun miehillä jäljellä on keskimäärin 11,6 työvuotta. Merkille pantavaa on se, että vielä 50-vuotiailla naisilla ja miehillä perusasteen ja korkea-asteen työvuosiodotteen ero on lähes neljä vuotta. Kun perusasteen varaan jääneiden määrä edelleen vähenee, on syytä olettaa, että työurien keskimääräinen pituus kasvaa.

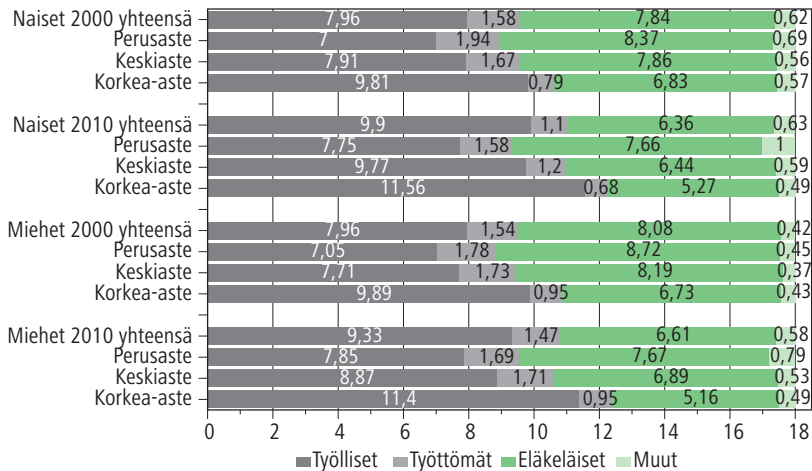
Koulutustaso vaikuttaa ikääntyneiden työuriin

Kuviossa 2.8 työikä on ulotettu 68 vuoden ikään saakka. Silloin 50-vuotiailla on käytettävissä työhön ja muihin toimintoihin yhteensä 18 vuotta. Luvut on laskettu erikseen vuosilta 2000 ja 2010, jotta saadaan käsitys iäkkäiden työurien muutosnopeudesta.

Koulutustasolla on edelleen hämmästyttävän suuri merkitys. Vuonna 2000 perusasteen varaan jäänyt mies teki töitä seitsemän vuotta 18 mahdollisesta vuodesta eli siis 38 prosenttia maksimijasta. Naisella tilanne oli täsmälleen samanlainen. Vuonna 2010 perusasteen miehen työura oli kasvanut lähes vuodella ja

Kuvio 2.8

50-vuotiaan toimintojen odotearvot koulutustason mukaan 2000 ja 2010, 68 ikävuoteen saakka

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

”peittoprosentti” noussut 5,5:llä. Perusasteen naisilla tilanne oli edelleen sama kuin miehillä.

2000-luvun kehitys on ripeää varsinkin korkealla asteella. Miesten työvuosien määrä on kasvanut 1,5:llä ja naisten 1,7 vuodella, kasvua tapahtui siis 17–18 prosenttiyksikköä kymmenessä vuodessa. Keskiasteen naisten työura on kasvanut lähes kahdella ja miesten runsaalla vuodella.

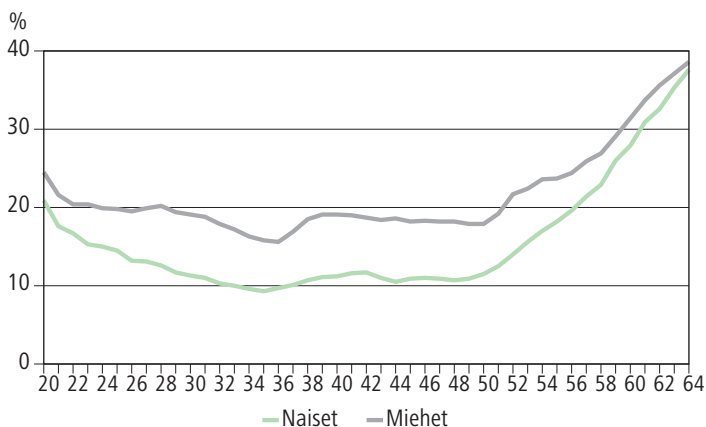
Työllisyysasteista ei pysty päättelemään, mikä koulutusasteiden väliset työvuosierot aiheuttaa. Ilmeisesti perusasteen työt ovat kuluttavampia kuin korkeammin koulutettujen työt, jolloin erilaisille eläkkeille päädytään nuorempina. Lisäksi niihin liittyy selvästi enemmän työttömyyttä kuin ylemmillä koulutustasoilla. Sama koskenee keskiasteen koulutuksen suorittaneita miehiä ja naisia: keskiasteen naiset ovat miehiä enemmän toimihenkilöammateissa ja miehet työntekijäammateissa. Myös ns. työttömyysputkea käytetään enemmän alemman koulutuksen työtehtävissä kuin korkeasti koulutettujen joukossa, tämä koskee varsinkin miehiä. Työttömyysputken käyttö selittää osaltaan sukupuolten välisiä eroja. Perusasteen miehillä on 50-vuotiaina edessään 1,7 työttömyysvuotta, naisilla 1,6. Keskiasteen miehillä edessä on myös 1,7, mutta naisilla vain 1,2 ja korkean asteen miehillä 1,0 ja naisilla 0,7 vuotta. Vastaavasti eläkkeellä vietettyjen vuosien määrä kasvaa työvuosien määrän vähetessä alemmilla koulutustasoilla.

Koulutusta vaille jääneiden osuus on suurempi miehillä kuin naisilla

Naiset ovat jo pitkään opiskelleet miehiä enemmän. Tämä onkin johtanut siihen, että naisten koulutustaso on noussut selvästi korkeammaksi kuin miesten. Kou-

Kuvio 2.9

Vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus iän mukaan 2011, %

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

lutustaso nousee noin 30 vuoden ikään saakka. Lähes joka viides mies jää pelkän perusasteen varaan, mutta naisista vain joka kymmenes (kuvio 2.9).

Lisäksi näyttää siltä, että koulutustaso on hieman heikentynyt. Vuonna 2011 miesten alin perusasteen osuus oli 36-vuotiailla 15,6 prosenttia ja 35-vuotiailla naisilla 9,3 prosenttia. 28-vuotiailla miehillä se oli 20,2 ja naisilla 12,6 prosenttia. Kun perusasteen jälkeisiä tutkintoja enää harvoin suoritetaan 28-vuotiaana, niin voi hyvin perusteita olettaa, että 1980-luvun alussa syntyneet suorittivat vähemmän tutkintoja kuin 1970-luvun puolivälissä syntyneet.

Keskiasteen tutkinnot on pääosin suoritettu ennen 30 vuoden ikää. Ikävuo-
sien 30 ja 40 välisenä aikana miehistä lähes 20 prosenttia on suorittanut vain perusasteen tutkinnon ja naisista noin 10 prosenttia. Tällä ikävälillä miesten ja naisten ero on 7–8 prosenttiyksikköä naisten eduksi.

Nuorempien – alle 30-vuotiaiden – ikäluokkien heikentynyt koulutustaso voi osaksi johtua siitä, että maahan muuttaneiden koulutuksesta ei kerätä systemaattisesti tietoja, jolloin heidän koulutuksensa jää tuntemattomaksi (ks. Mika Wittingin artikkeli luvussa 1). Tuntematon koulutustaso yhdistyy luokkaan ”vain perusasteen koulutus”.

Nuorissa ikäluokissa on jo lähes kymmenen prosenttia ulkomaalaistaustaisia, ja jos valtaosa heidän mahdollisista tutkinnoistaan on tietymättömissä, niin koko ikäluokassa kasvaa kuviossakin esitetty vain perusasteen suorittaneiden osuus. Ongelma on pahenemassa, koska ulkomaalaisväestö kasvaa noin 20 000 henkilöllä vuosittain. Nyt Suomessa on noin 250 000 ulkomaalaista ja vuonna 2020 ehkä lähes puoli miljoonaa. Suuri osa heidän suorittamistaan tutkinnoista jää kokonaan pimentoon. Pääkaupunkiseudulla ulkomaalaisten osuus nuorissa ikäluokissa on lähes kaksinkertainen koko maan tasoon verrattuna.

Korkeakouluista valmistuneiden sukupuolirakenne kertoo miesten naisia alhaisemmasta koulutukseen osallistumisesta

Vuosina 2006–2010 Suomen yliopistoista valmistui yhteensä 111 000 opiskelijaa. Heistä 68 000 oli naisia ja 43 000 miehiä, eli naisten osuus oli 62 prosenttia. Helsingin yliopisto on yliopistoista suurin (24 000 valmistunutta). Valmistuneiden määrissä seuraavina tulevat Aalto-yliopisto (13 000 valmistunutta) sekä Turun (11 000), Jyväskylän (11 000), Itä-Suomen (10 000), Oulun (10 000) ja Tampereen (9 000) yliopistot.

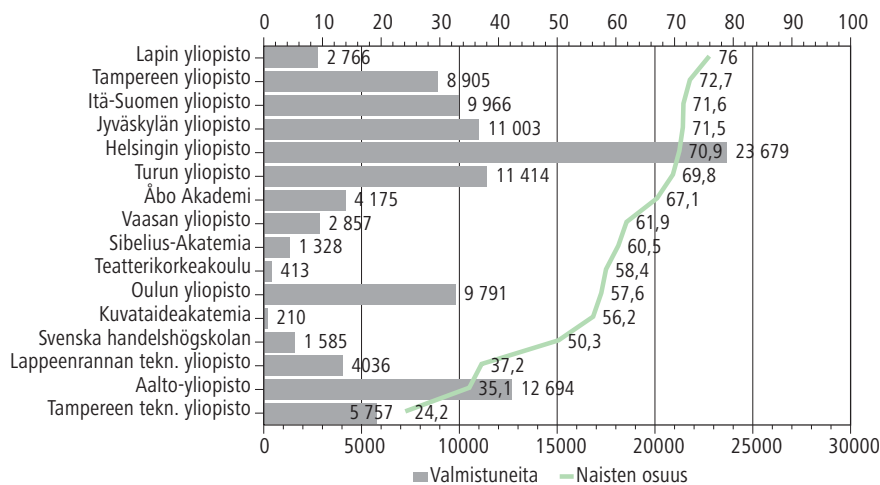
Miesten naisia vähäisempi koulutukseen osallistuminen näkyy myös valmistuneiden sukupuolirakenteessa. Kuviossa 2.10 ovat kaikki vuosina 2006–2010 yliopistoista valmistuneet ja naisten osuus valmistuneista yliopistoittain. Valmistuneita on eniten Helsingin yliopistosta, 24 000, joista 71 prosenttia on naisia. Suurin naisten osuus on Lapin yliopistossa 76, Tampereen yliopistossa 73, Itä-Suomessa 72 ja Jyväskylässä samoin 72 prosenttia.

Naisten osuus on pienin Tampereen teknillisessä yliopistossa (24 %), Aalto-yliopistossa (35 %) ja Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa (37 %). Vain näissä kolmessa yliopistossa on miesenemmistö, muissa 13 yliopistossa on naisennemmistö.

Sukupuolijakaumaa voidaan tutkia myös koulutusalan mukaan. Keskiasteella naisten osuus on suurin, sosiaali- ja terveystieteiden koulutuksessa 89 prosenttia ja pienin tekniikan alan koulutuksessa, 17 prosenttia. (Kuvio 2.11)

Kuvio 2.10

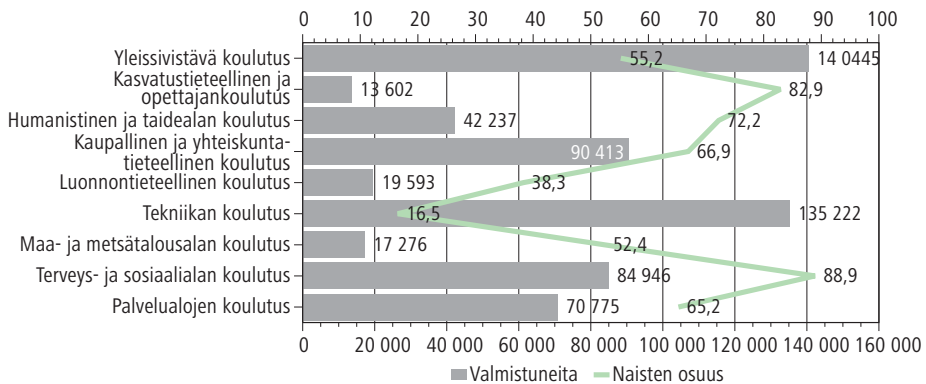
Vuosina 2006–2010 korkeakoulututkinnon suorittaneiden määrä oppilaitoksittain ja naisten osuus valmistuneista

Lähde: Koulustatistot, Tilastokeskus

Kuvio 2.11

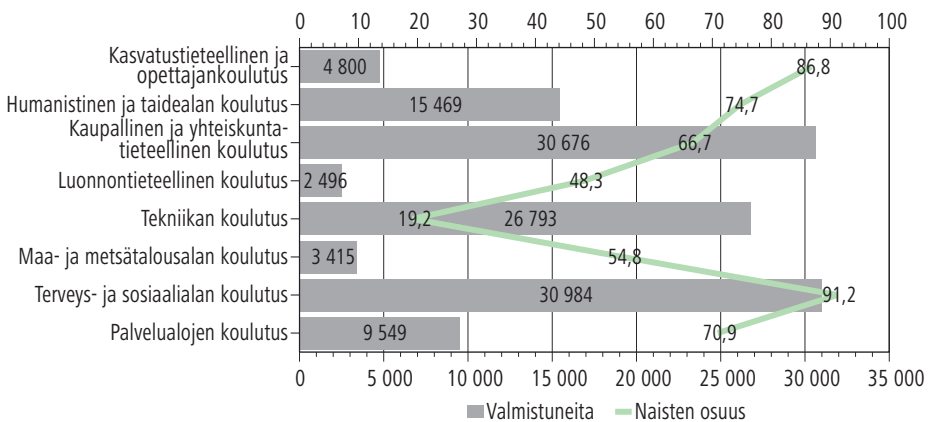
Vuosina 2006–2010 keskiasteen tutkinnon suorittaneiden määrä koulutusalan mukaan ja naisten osuus valmistuneista

Lähde: Koulutustilastot, Tilastokeskus

Kuvio 2.12

Vuosina 2006–2010 alimman korkean asteen ja alemman korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneiden määrä koulutusalan mukaan ja naisten osuus valmistuneista

Lähde: Koulutustilastot, Tilastokeskus

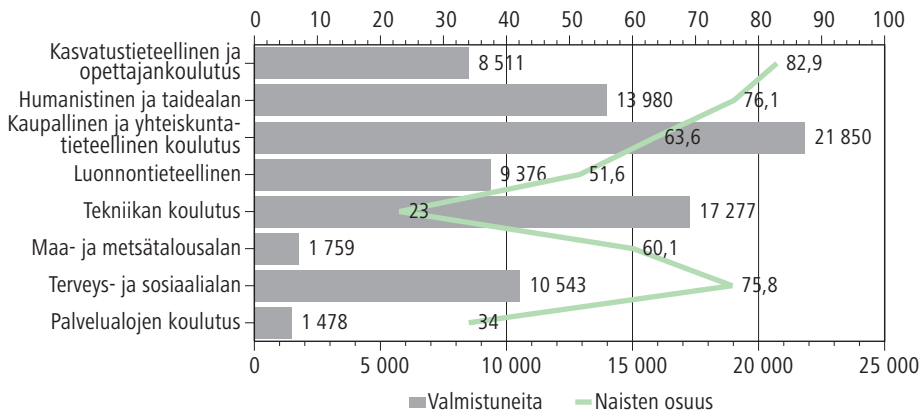
Opettajankoulutuksessa naisten osuus on 83, humanistisessa ja taidealan koulutuksessa 72, kaupallisessa koulutuksessa 67 ja palvelualoilla 65 prosenttia. Miesenemmistö on vain tekniikan alalla (83 %) ja luonnontieteissä (62 %).

Alimman korkean asteen koulutuksessa terveys- ja sosiaali-alalla valmistuneiden naisten osuus on jopa 91 prosenttia, tekniikan koulutuksessa taas miesten osuus on 81 prosenttia.

Ylemmissä korkeakoulututkinnoissa ja tutkijakoulutetuilla korkein naisten osuus on opettajankoulutuksessa (83 %), mutta myös humanisteilla ja sosiaali- ja terveysalalla naisten osuus on korkea (76 % molemmissa). Yliopistollisen loppu-

Kuvio 2.13

Vuosina 2006–2010 ylemmän korkeakoulututkinnon ja tutkijakoulutuksen suorittaneiden määrä koulutusaloittain ja naisten osuus valmistuneista

Lähde: Koulutustilastot, Tilastokeskus

tutkinnon suorittaneista naisienemmistö on kaikilla muilla aloilla paitsi tekniikan ja luonnontieteiden aloilla.

Naiset työllistyvä keskiasteelta miehiä paremmin

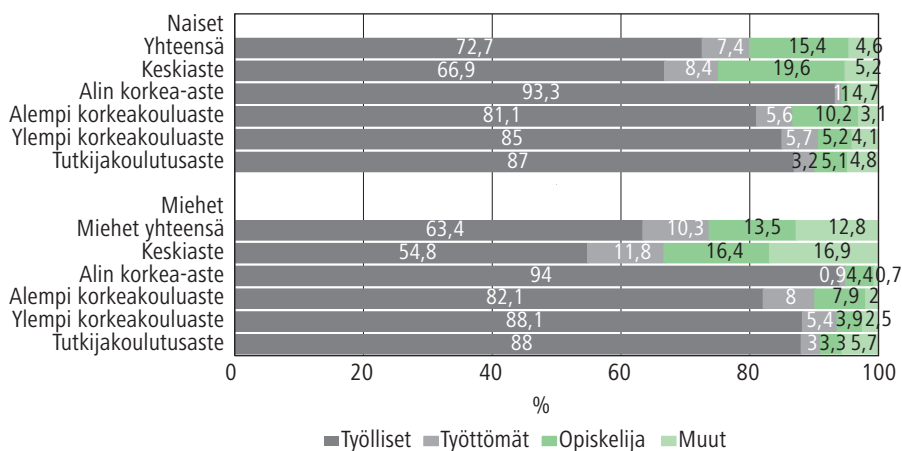
Koulutustilastojen ja työssäkäyntitilaston tietojen yhdistelyllä voidaan tuottaa tietoja valmistumisen jälkeisistä tapahtumista hyvin yksityiskohtaisella tarkkuudella jopa oppilaitoksittain, koulutusasteen ja koulutusalan mukaan. Näitä tietoja julkaistaan sijoittumistilaston nimellä. Kuviossa 2.14 on eri koulutusasteilta vuosina 2006–2010 valmistuneiden toimintatiedot vuoden 2010 lopussa. Koska esimerkiksi vuonna 2010 valmistuneilla työnhaku saattaa olla vielä pahasti kesken, on syytä olettaa, että työllistyneiden määrä kasvaa vielä seuraavina vuosina.

Työllistyneiden osuus näyttää kasvavan, kun koulutustaso nousee ja samalla työttömien osuus alenee. Naiset työllistyvät miehiä paremmin keskiasteella, alemmalla korkealla asteella miesten tapaan ja ylemmällä korkealla asteella hieman miehiä heikommin. Tärkeimpänä syynä lienee se, että naiset käyttävät perhevapaita selvästi enemmän kuin miehet. Jos esimerkiksi laskee ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden joukossa yhteen naisten työllisyyden ja perhevapaat, saa summaksi 89,1 ja miehillä 90,6. Silloin voi olettaa muut -ryhmän miesten olevan joko perhevapailla tai asevelvollisuutta suorittamassa. Joka tapauksessa työllisten osuus on erittäin korkea. Keskiasteen tai korkea-asteen tutkintoja suoritettuaan naiset jatkavat useammin opintojaan kuin miehet.

Seuraavissa kuviossa naisten ja miesten työllistymistä on tarkasteltu koulutusasteen ja koulutusalan mukaan. Vuosina 2006–2010 keskiasteen tutkinnon suorittaneista naisista 67 prosenttia ja miehistä 55 oli töissä vuonna 2010. Naiset siis työllistyvät selvästi miehiä paremmin. Tässäkin syynä lienee se, että miehet

Kuvio 2.14

Vuosina 2006–2010 tutkinnon suorittaneiden työllisyys 2010 koulutusasteen mukaan, %

Lähde: Työssökäyntitilasto, Tilastokeskus

opiskelevat suhdanneherkemmällä aloilla kuin naiset. Naisten vahvimmat alat – terveys- ja sosiaalipalvelut sekä opetus – ovat paremmin suojassa suhdanteilta.

Keskiasteen koulutuksen suorittaneita naisia ja miehiä työllistää parhaiten opetusala: niin naisista kuin miehistäkin 90 prosenttia keskiasteen suorittaneista on töissä. Terveys- ja sosiaaliala työllistää sekä naisista että miehistä 74 prosenttia. Saman verran työllistää kauppa keskiasteen suorittaneita miehiä, mutta naisia se työllistää hieman enemmän (79 %). Palvelut työllistävät keskiasteen suorittaneista naisista ja miehistä 74 prosenttia. Vastaavasti työttömyys on hyvin alhaista näillä aloilla.

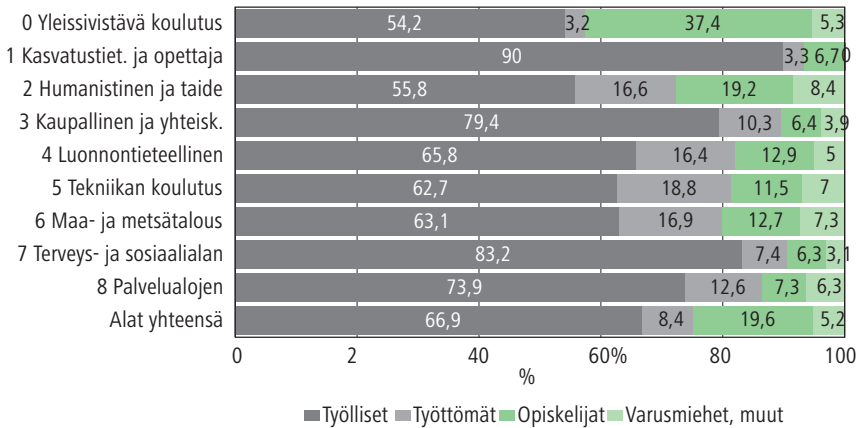
Pelkän yleissivistävän koulutuksen saaneet työllistyvät heikoimmin: miehistä 35 ja naisista 54 prosenttia on työllisiä. Myös humanistinen ala ja taideala työllistävät keskimääräistä heikommin; miehistä 54 ja naisista 56 prosenttia oli töissä. Työllistymisen todennäköisyys vaihtelee siis alan mukaan miehillä 35:stä 90:een ja naisilla 54:stä 90 prosenttiin.

Ammattikorkeakouluista valmistuneiden ja yliopistojen alemman tutkinnon suorittaneiden työllistyminen on paria poikkeusta lukuun ottamatta hyvin korkealla tasolla: kaikista miehistä 82 ja naisista 81 prosenttia oli töissä. Miehiä parhaiten työllistävät alat ovat terveys- ja sosiaalipalvelut (90 %), muut palvelut (89 %) ja tekniikan koulutus (85 %). Naisilla työmarkkinoille parhaiten johtavat myös sosiaali- ja terveyspalvelut (87 %), muut palvelut (86 %) ja kaupallinen ala (82 %). Miesten ja naisten heikoimmin työllistävä ala on luonnontiede, jolle työllistyneitä miehiä oli 68 ja naisia 56 prosenttia. Alimmalla korkea-asteella eri koulutusalojen hajonta on siis keskiastetta selvästi pienempi.

Ylemmällä korkeakouluasteella (ml. tutkijakoulutus) tutkinnon suorittaneista miehistä 88 ja naisista 85 prosenttia oli töissä vuonna 2010. Miesten työllistävimpiä aloja olivat palvelut (98 %), terveys- ja sosiaaliala (94 %) ja tekniikan ala (92 %). Naisia työllisti parhaiten sosiaali- ja terveysala (94 %), muut palvelut

Kuvio 2.15

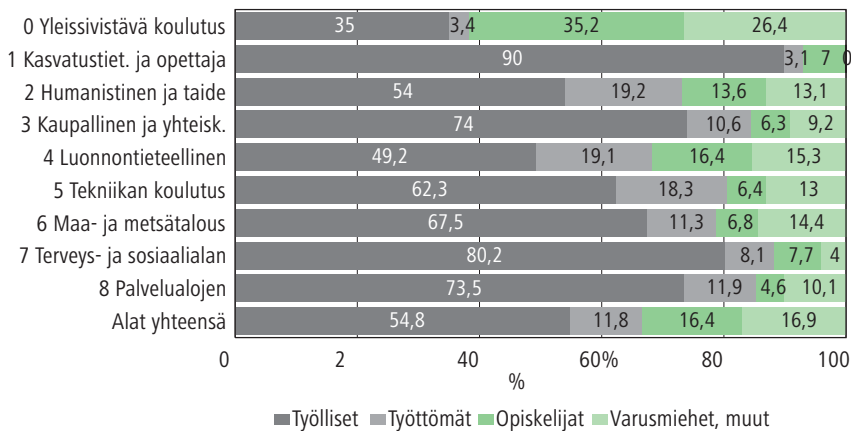
Keskiasteen koulutuksen vuosina 2006–2010 suorittaneet naiset koulutusalan ja pääasiallisen toiminnan mukaan vuonna 2010

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Kuvio 2.16

Keskiasteen koulutuksen vuosina 2006–2010 suorittaneet miehet koulutusalan ja pääasiallisen toiminnan mukaan vuonna 2010

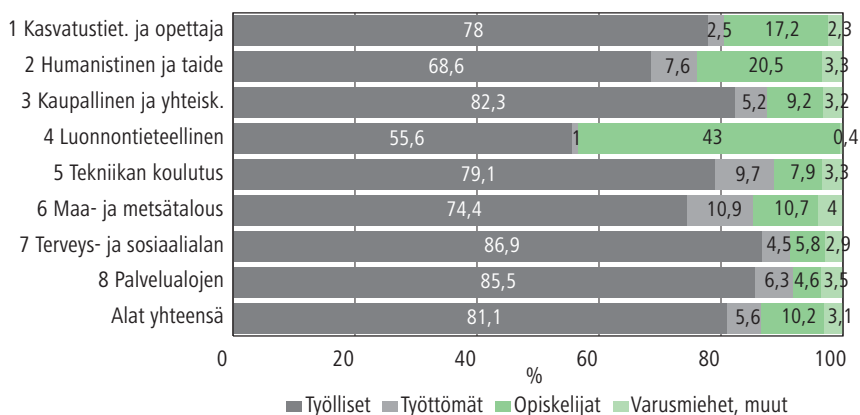

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

(91 %) ja tekniikka (89 %). Humanistinen koulutus oli miesten heikoiten työllistävä ala, mutta sekin työllisti 77 prosenttia valmistuneista. Naisilla heikoiten työllistävä ala oli luonnontieteellinen koulutus (78 %). Ylemmältä korkeakouluasteelta työllistyminen on siis vielä todennäköisempää ja alojen väliset erot vielä pienempiä kuin alemmilla koulutusasteilla. Miesten ja naisten välinen pieni ero johtunee naisten runsaammasta perhevapaiden käytöstä. Valmistuneista naisista muut -ryhmässä oli 4,2 prosenttia, miehistä 2,9 prosenttia.

Kuvio 2.17

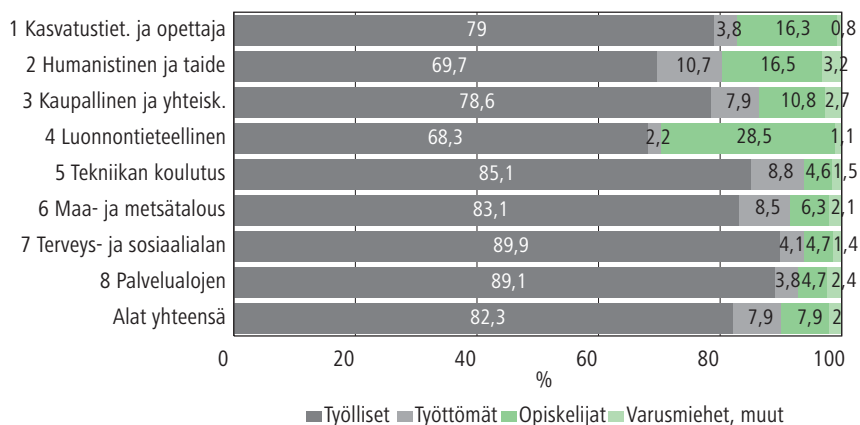
Alimman korkea-asteen vuosina 2006–2010 suorittaneet naiset koulutusalan ja pääasiallisen toiminnan mukaan 2010

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Kuvio 2.18

Alimman korkea-asteen vuosina 2006–2010 suorittaneet miehet koulutusalan ja pääasiallisen toiminnan mukaan 2010

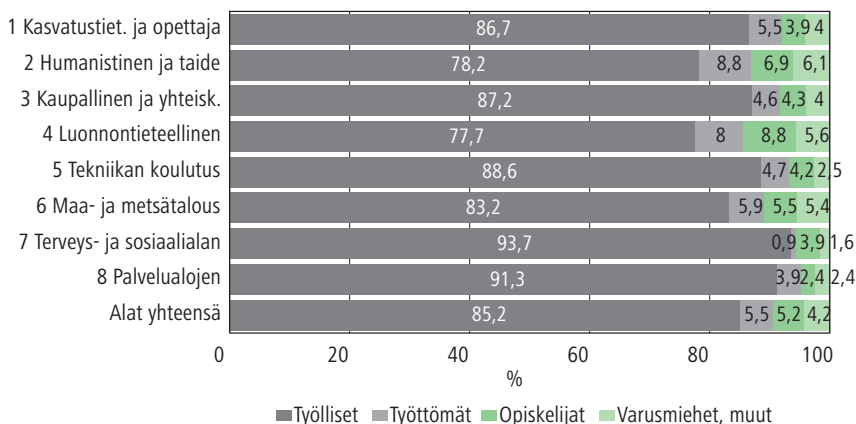
Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Seuraavissa kuvioissa osoitetaan, mille aloille eriasteiset tutkinnot keskittyvät. Miesten perusasteen jälkeisistä tutkinnoista 70 ja naisilla 62 prosenttia on keskiastetta. Siten naisten tutkinnoista miltei 40 prosenttia on korkeata astetta ja miesten vain 30 prosenttia.

Yleissivistävät tutkinnot ovat kaikki keskiastetta eli ylioppilastutkintoja. Opettajista yli 60 prosenttia on suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon ja kolmannes alemman korkean asteen. Humanistit jakautuvat tasaisemmin eri

Kuvio 2.19

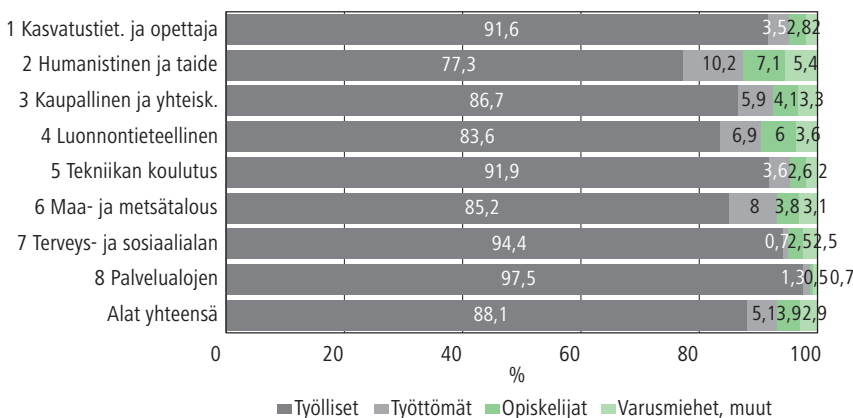
Ylemmän korkeasteen vuosina 2006–2010 suorittaneet naiset koulutusalan ja pääasiallisen toiminnan mukaan 2010

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Kuvio 2.20

Ylemmän korkeasteen vuosina 2006–2010 suorittaneet miehet koulutusalan ja pääasiallisen toiminnan mukaan 2010

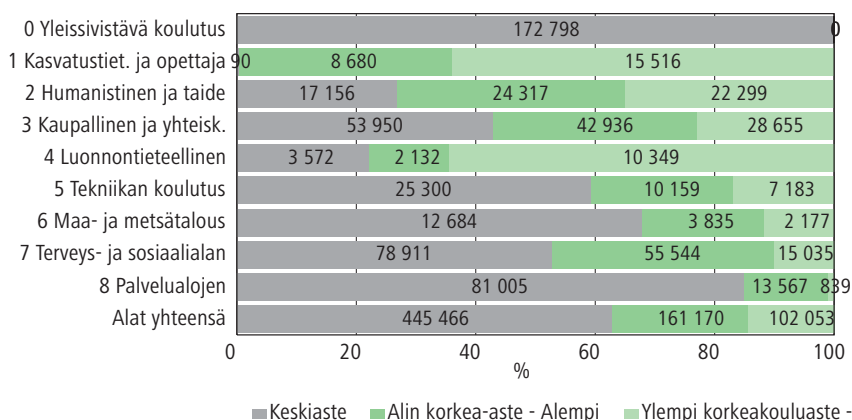

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

opintoasteille: noin kolmannes on keskiastetta, kolmannes alinta korkeaa astetta ja kolmannes ylintä korkeaa astetta. Kaupan koulutusasteet jakautuvat lähes samalla tavalla. Miehillä luonnontieteet ovat suurimmalta osaltaan ylempää korkeaa astetta, mutta tekniikka, maa- ja metsätalous, palvelut ja terveyskin keskiastetta. Tekniikan, maa- ja metsätalouden sekä palvelujen aloilla enemmistö tutkinnoista on keskiasteen tutkintoja sekä naisilla että miehillä.

Kuvio 2.21

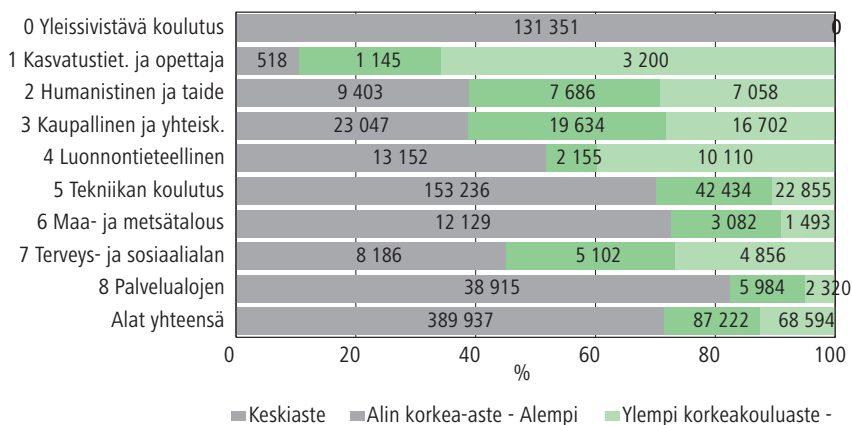
Naisten vuosina 2006–2010 suorittamat tutkinnot koulutusalan ja -asteen mukaan

Lähde: Koulutustilastot, Tilastokeskus

Kuvio 2.22

Miesten vuosina 2006–2010 suorittamat tutkinnot koulutusalan ja -asteen mukaan

Lähde: Koulutustilastot, Tilastokeskus

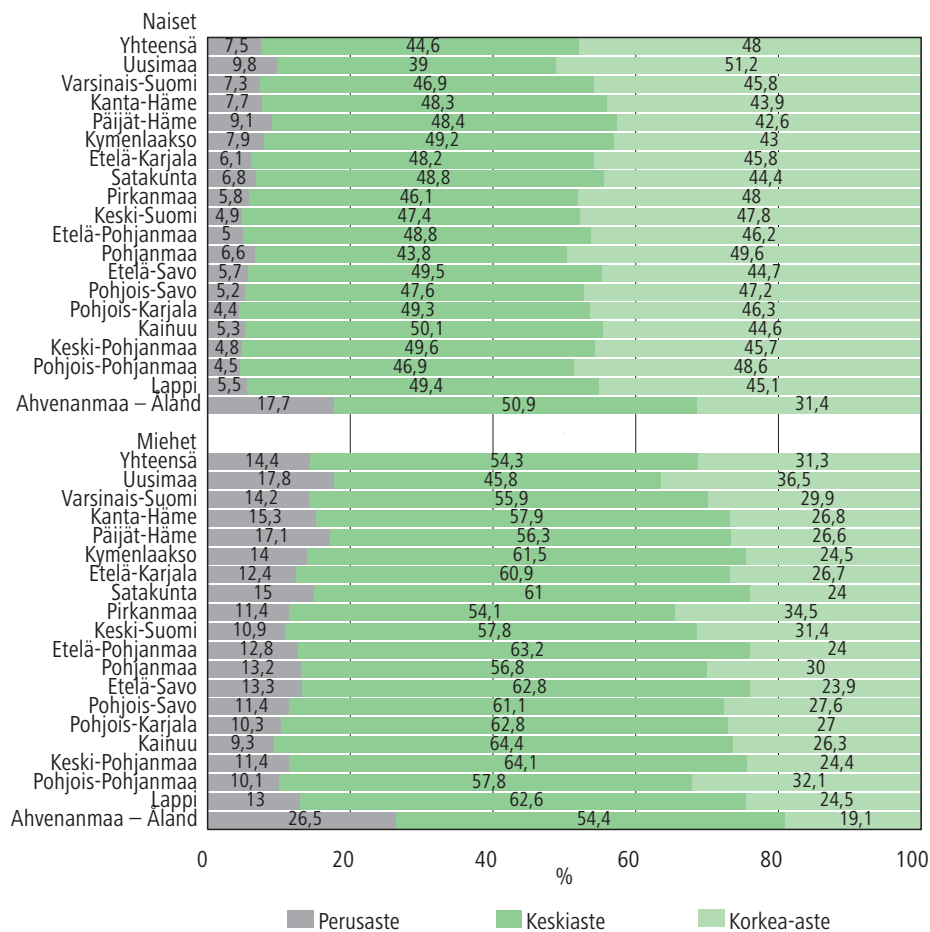
Alimmalla korkealla asteella varsinkin naisilla on runsaasti terveys- ja sosiaalialan tutkintoja. Myös kaupallisia ja humanistisia tutkintoja on miltei kolmannes kummallakin sukupuolella.

Miesten yleisin koulutustaso on keskiaste, naisten korkea-aste

Työllisen väestön koulutustasossa on suuria maakunnittaisia eroja. Eroja on kuvattu erikseen nuorilla työllisillä ja iäkkäillä työllisillä eli 20–44-vuotiaiden ja 45–74-vuotiaiden ikäryhmissä. Nuoremmassa ikäryhmässä koulutusvaihe ei ole vielä päättynyt, joten perusasteen luokassa on vielä sellaisia, jotka myöhemmin suorittavat keskiasteen koulutuksen ja keskiasteen luokassa sellaisia, jotka myöhemmin suorittavat korkean asteen tutkinnon. Nuorilla koulutustaso siis vielä paranee. Kaikista 20–44-vuotiaista miehistä 14,4 prosentilla on perusasteen koulutus ja naisista 7,5 prosentilla. Naisilla on myös keskiasteen koulutusta hie- man vähemmän kuin miehillä.

Kuvio 2.23

Työllisten 20–44-vuotiaiden naisten ja miesten koulutustaso, 2011

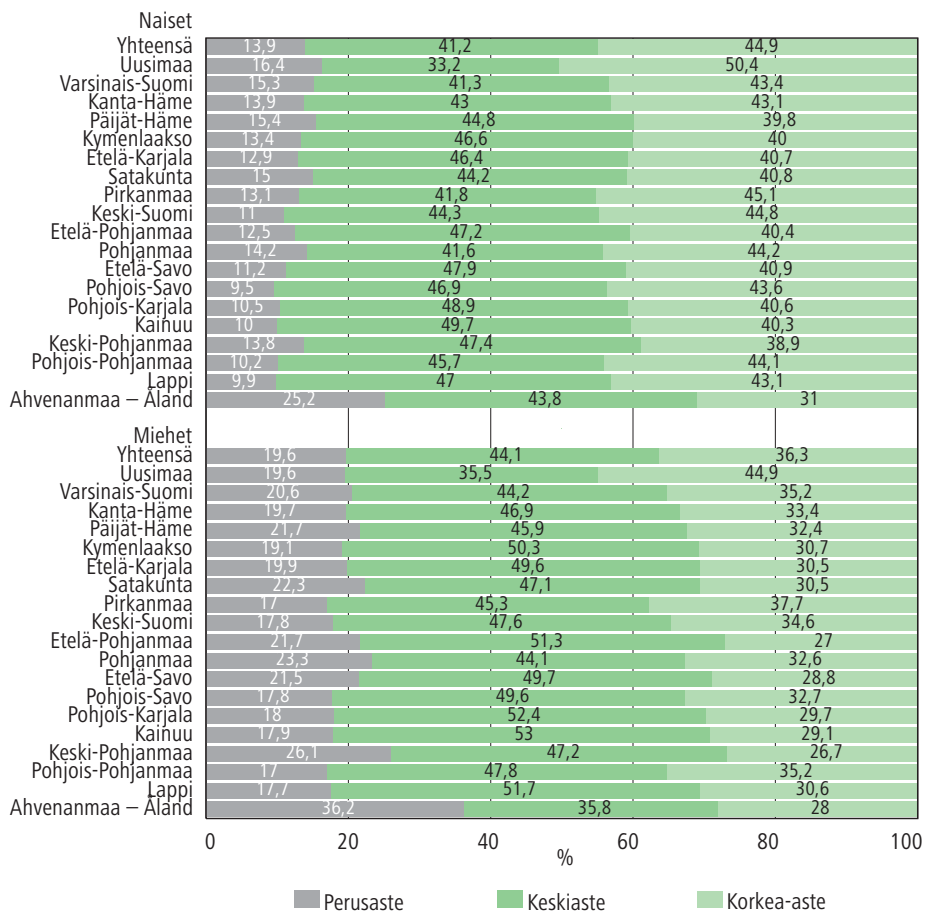
Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Työllisten 20–44-vuotiaiden naisten yleisin koulutustaso on korkea-aste, joka on heistä 48 prosentilla. Miehistä vain vajaalla kolmanneksella on korkea-asteen koulutus (31 %). Miesten yleisin koulutustaso on keskiaste kaikissa maakunnissa, kun taas naisilla korkea-aste on yleisin useammassa maakunnassa.

Alueittaiset erot ovat suuria. Suurten yliopistojen maakuntiin kertyy eniten korkeasti koulutettuja työllisiä. Uudenmaan 20–44-vuotiaista työllisistä naisista enemmistöllä eli 51 prosentilla on korkean asteen koulutus. Pohjanmaalla 50, Pohjois-Pohjanmaalla 49, Pirkanmaalla 48 ja Varsinais-Suomessa 46 prosenttia on hankkinut korkea-asteen koulutuksen. Myös miehistä eniten korkeakoulutettuja on Uudellamaalla, missä 20–44-vuotiaista työllisistä 37 prosenttia on suorittanut korkean asteen tutkinnon. Toiseksi eniten korkeakoulutettuja miehiä on Pirkanmaalla (35 prosenttia) ja kolmanneksi eniten Pohjois-Pohjanmaalla (32 %). Hieman yllättäen myös perusasteen varassa olevia työllisiä miehiä on

Kuvio 2.24

Työllisten 45–74-vuotiaiden naisten ja miesten koulutustaso, 2011

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Manner-Suomessa eniten Uudellamaalla, 18 prosenttia. Toiseksi korkein luku on Päijät-Hämeessä, 17 prosenttia.

Näyttäisi siltä, että työpaikkakasvun alueilla keskimääräistä suurempi osa nuorista menee töihin suoraan peruskoulusta ja toisaalta niistä, jotka jatkavat lukioon, keskimääräistä suurempi osa suorittaa korkea-asteen tutkinnon. Osittain sama koskee naisia, joskin perusasteen varaan jääneiden naisten osuus on miltei puolta pienempi kuin miehillä. Ahvenanmaan koulutustaso näyttää paljon alemmalta kuin Manner-Suomessa. Ahvenanmaalaisista suuri osa suorittaa opintonsa Ruotsissa, jolloin suoritetuista tutkinnoista ei saada tietoja Suomeen.

Koulutustaso on kauttaaltaan matalampi 45–74-vuotiailla työllisillä kuin 20–44-vuotiailla. Kaikissa maakunnissa naisten koulutustaso on edelleen korkeampi kuin miesten. Työllisistä 45–74-vuotiaista miehistä 20 prosentilla koulutustaso on vain perusaste, 44 prosentilla keskiaste ja 36 prosentilla korkea-aste. Naisten vastaavat luvut ovat 14, 41 ja 45 prosenttia. Naisten opiskelu ja tutkin-tojen suorittaminen on siis ollut miehiä yleisempää jo pitkään.

Alueittaiset erot ovat samanlaisia kummassakin ikäryhmässä. Eniten korkeasti koulutettuja miehiä on Uudellamaalla (45 %) ja toiseksi eniten Pirkanmaalla (38 prosenttia). Korkeasti koulutettuja naisia on Uudellamaalla 50 ja Pirkanmaalla 45 prosenttia. Vanhemmassa ikäryhmässä on perusasteen koulutuksen suorittaneita selvästi enemmän kuin nuoremmissa ikäryhmässä. Keski-Pohjanmaan miehistä 26 prosentilla on vain perusaste ja Päijät-Hämeen naisista 15 prosentilla. Perusasteen varaan jääneitä miehiä on vähiten Pohjois-Pohjanmaalla ja Pirkanmaalla (17 %), perusasteen työllisiä naisia on vähiten Pohjois-Savossa ja Lapissa (10 %). Korkean asteen osuutta 45–74-vuotiaiden työllisten ryhmässä nostaa myös se, että heikommin koulutetuista suurempi osa on jo ennättänyt poistua työllisestä työvoimasta. Korkeasti koulutetut jatkavat työelämässä pisimpään.

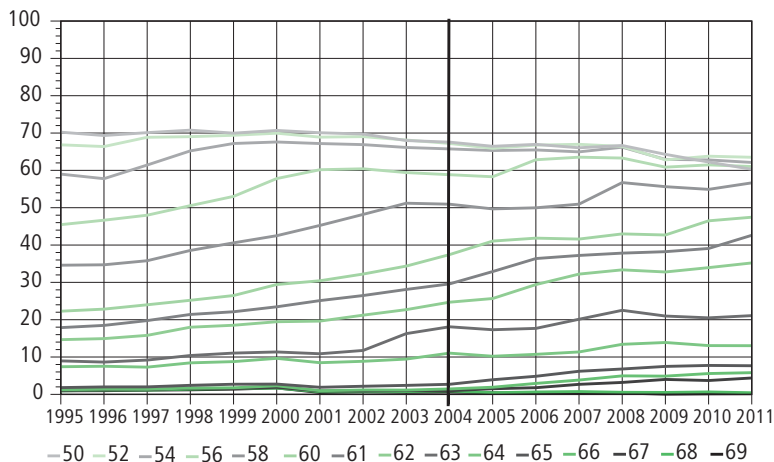
Ikääntyneiden työllisyyskehitys 90-luvun laman jälkeen

Nyt keskustellaan paljon siitä, kuinka työssä vietettyjen vuosien osuutta 18–64-vuosien välisestä ajasta saataisiin kasvatettua. Yhtenä mahdollisuutena nähdään eläkeiän nostaminen 63 vuodesta. Seuraavassa tarkastellaan miten 1-vuotisikäryhmien työllisyys on kehittynyt 1990-luvun lamakauden jälkeen, jolloin työllisyysasteet putosivat ennätysellisen alas. Tarkastelu käsittää 50 vuotta täyttäneet naiset ja miehet koulutusasteen mukaan.

Perusasteella sekä miesten että naisten työllisyys on alimmillaan ja lisäksi se on kohentunut vähiten. 50–54-vuotiaiden miesten työllisyys on edelleen lähes samalla tasolla kuin vuonna 1995. Naisten työllisyys on tässä ikäryhmässä jopa hieman alentunut. Yli 55-vuotiailla miehillä työllisyysasteet ovat selkeästi nousseet, muutamilla ikäluokilla jopa yli 20 prosenttiyksikköä. Suhteellisesti suurin nousu koskee yli 65–67-vuotiaita, joiden työllisyys on noussut likimain nolasta lähelle 10 prosenttia.

Kuvio 2.25

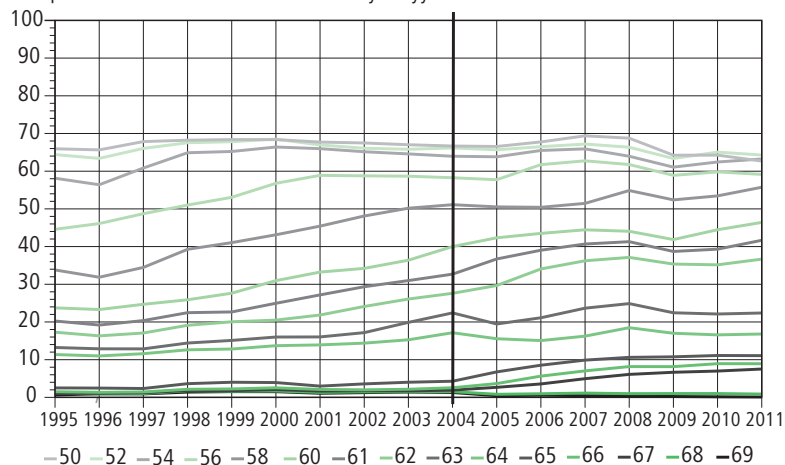
Vain perusasteen suorittaneiden naisten työllisyys 1995–2011

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Kuvio 2.26

Vain perusasteen suorittaneiden miesten työllisyys 1995–2011

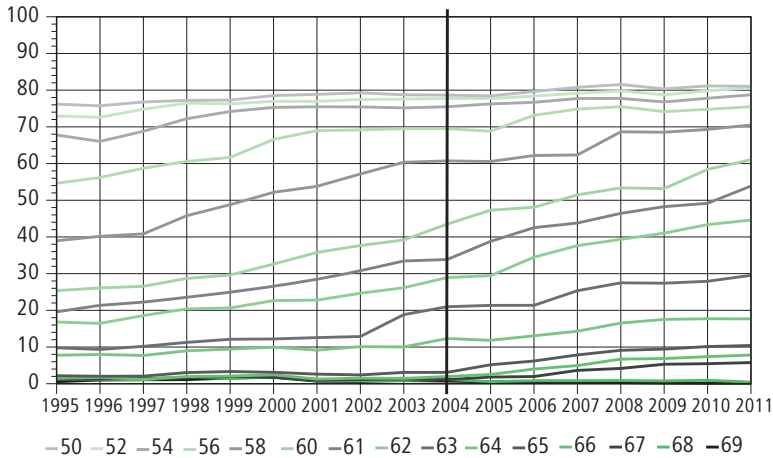

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Yli 60-vuotiaiden naistenkin työllisyys on noussut runsaasti, esimerkiksi 60-vuotiailla 22 prosentista 48 prosenttiin eli yli kaksinkertaistunut. Samassa suhteessa on noussut 61- ja 62-vuotiaiden työllisyys. Kun 63-vuotiaille tuli vuonna 2005 mahdollisuus siirtyä vanhuuseläkkeelle, miesten työllisyys jopa hieman aleni, eikä ole juuri noussut vuoden 2005 eläkeuudistuksen jälkeen. Sama koskee naisia. 64-vuotiaiden työllisyyskin on noussut vain vähän tai ei ollenkaan. Kun mahdollisuus jäädä eläkkeelle avautui, sitä myös käytettiin. 65–67-vuotiaiden työllisyyden nousu jatkui, ja ilmeisesti näissäkin ikäluokissa kymmentä prosenttia kiinnostaa ns. superkarttuma, joka kartuttaa eläkettä 4,5 prosentilla, kun työtä jatketaan 63 ikävuoden jälkeen.

Kuvio 2.27

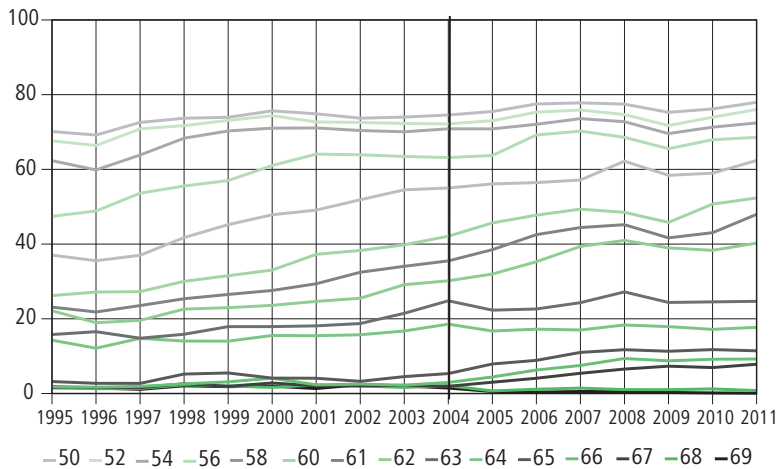
Keskiasteen suorittaneiden naisten työllisyys 1995–2011

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Kuvio 2.28

Keskiasteen suorittaneiden miesten työllisyys 1995–2011

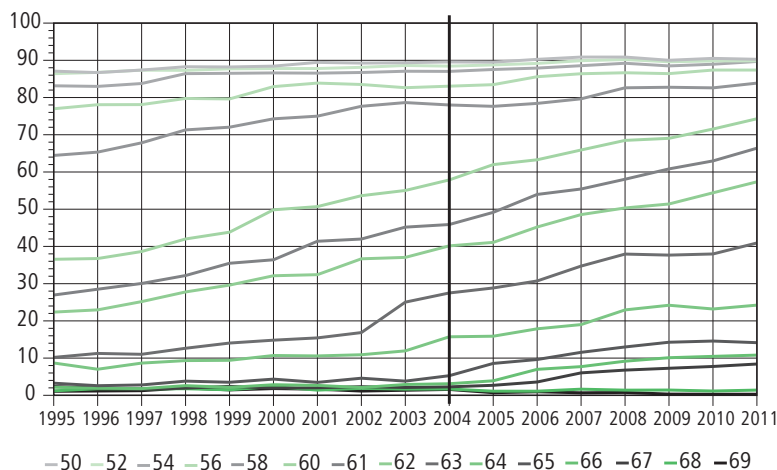

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Keskiasteen suorittaneet naiset ja miehet poikkeavat perusasteesta siinä suhteessa, että 50–54-vuotiaiden työllisyystaso on parikymmentä prosenttiyksikköä perusastetta korkeampi. 58–62-vuotiaiden työllisyys on noussut reippaasti: miehillä 10–15 prosenttiyksikköä ja naisilla 15–20 prosenttiyksikköä. Vuonna 2005 voimaan tullut uusi eläkelaki pudotti 63- ja 64-vuotiaiden miesten työllisyyttä, eikä se sen jälkeenkään ole juuri noussut. Naisilla tätä notkahdusta ei tapahtunut, nousu vain hidastui ja nopeutui sitten uudelleen. Suhteellisesti eniten on noussut 65–67-vuotiaiden työllisyys, miltei nolasta kymmenen prosentin tuntumaan.

Kuvio 2.29

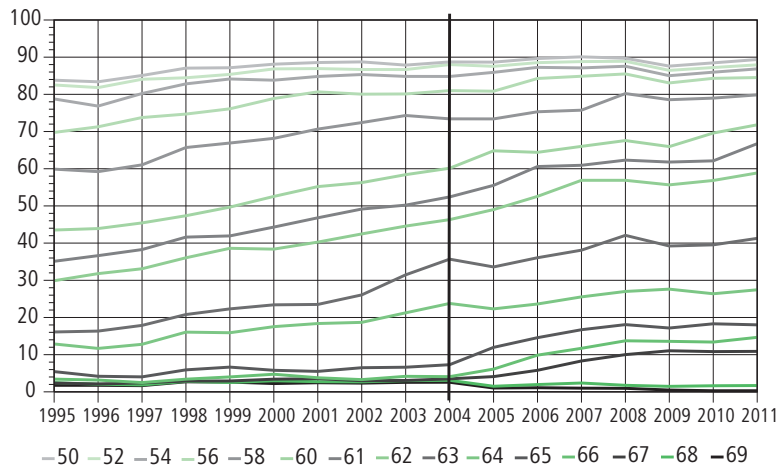
Korkea-asteen suorittaneiden naisten työllisyys 1995–2011

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Kuvio 2.30

Korkea-asteen suorittaneiden miesten työllisyys 1995–2011

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Korkean asteen koulutuksen saaneilla naisilla ja miehillä työllisyyden taso on 90 prosentin tuntumassa vielä 50–54-vuoden iässä, mutta nousua ei ole tai se on hyvin vähäistä. Sen sijaan 58–62-vuotiailla nousu on ollut hyvin nopeaa molemmilla sukupuolilla. Esimerkiksi 60-vuotiaiden miesten työllisyys on sen sijaan kasvanut 44 prosentista 72:een, naisilla jopa 36:sta 74 prosenttiin eli kaksinkertaistunut. Korkean asteen suorittaneiden 63- ja 64-vuotiaiden miesten työllisyys notkahti vuoden 2005 eläkeuudistuksessa ja kasvu hiipui. Naisilla ei pudotusta tapahtunut, kasvu vain hieman hidastui, mutta nopeutui sitten uudelleen.

65–67-vuotiaiden miesten työllisyys on vuonna 2011 noussut jopa 20 prosentin tuntumaan, naisilla nousu ei ole ollut niin suuri.

Työllisyys on siis noussut kaikissa ikäryhmissä noin 56 ikävuoden jälkeen, nopeimmin 58–62-vuotiailla. On vaikeata kuvitella, kuinka lakisääteisen eläkeiän nosto voisi vauhdittaa tätä nopeata kehitystä edelleen. Olisi ehkä syytä olla enemmän huolissaan siitä, että alle 55-vuotiaiden työllisyys on alempana kuin mitä se oli ennen 90-luvun lamaa, varsinkaan kun se ei ole osoittanut lainkaan nousemisen merkkejä.

Lähteet

Myrskylä, Pekka (2012) Korkeampi koulutus, pidempi työura. Tieto ja trendit 6/2012.

Tilastokeskus. Koulutustilastot.

Tilastokeskus. Työssäkäyntitilasto.

Tilastokeskus. Väestön koulutusrakenne.

3 Sukupuolierot työmarkkinoilla

- Lähes joka viides palkansaajanainen tekee osa-aikaista työtä, kun miesten osa-aikatyön osuus on alle yhdeksän prosenttia.
- Vuonna 2012 naisista 18 ja miehistä 13 prosenttia työskenteli määräaikaissessa työsuhhteessa.
- Naiset ovat miehiin verrattuna useammin palkansaajia kuin yrittäjiä.
- Suomessa naiset työllistyvät yleensä nuorempina kuin miehet, mutta lähtevät myös nuorempina pois työelämästä.
- Vuonna 2011 alle kolmevuotiaiden lasten kahden vanhemman perheistä neljässä prosentissa äiti oli töissä ja isä kotona hoitamassa lasta.
- Vähintään kolmen lapsen äidit ovat useammin pois työelämästä kuin yhden tai kahden lapsen äidit.

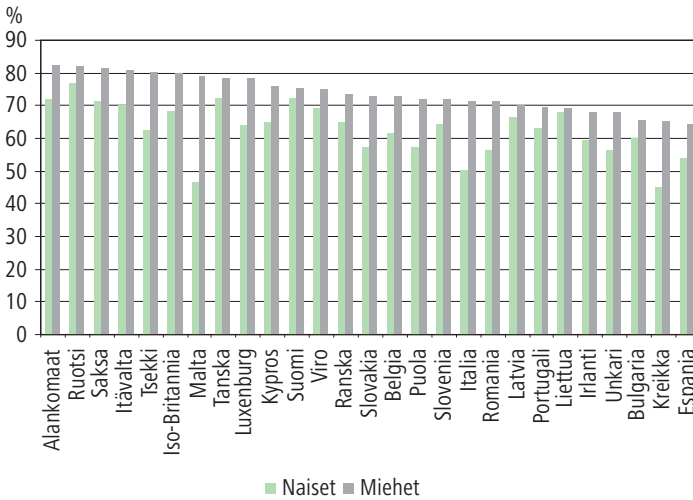
Naisten ja miesten työllisyysasteissa ei ole suurta eroa Suomessa

Tässä artikkelissa tarkastellaan naisten ja miesten sukupuolieroja työmarkkinoilla Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen aineiston avulla. Työvoimatutkimuksessa kerätään puhelinhaastattelun avulla tietoja 15–74-vuotiaiden työllisyydestä ja työttömyydestä. Samantapaiset tutkimukset toteutetaan myös muissa Euroopan unionin maissa. Euroopan tilastoviraston Eurostatin sivuilta on saatavissa tuloksia keskeisimmistä työmarkkinoihin liittyvistä indikaattoreista. Näitä tietoja on käytetty vertailuaineistona Suomen tuloksille. Tässä vertailussa ovat mukana Euroopan unionin 27 jäsenmaan tulokset (EU27-maat). Tulosten julkaisun aikaan Kroatia ei vielä ollut liittynyt unioniin, joten sen tulokset puuttuvat kuvioista. Koska kaikkia kansainvälisiä aineistoja ei ollut käytettävissä, osa tiedoista käsittelee pelkästään Suomen työmarkkinoita. Tässä artikkelissa tarkastellaan aluksi työllisyysastetta Euroopassa ja sen jälkeen osa- ja määräaikaissuhteita Suomessa sekä perheellisten työllisyyttä. Lopuksi tarkastellaan työttömyyttä.

Työllisyysaste kuvaa työllisten osuutta samanikäisestä väestöstä. Perinteisesti työllisyysaste on ollut naisilla hieman alhaisempi kuin miehillä. Vuonna 2012 Suomessa naisten työllisyysaste oli 73 ja miesten 76 prosenttia. Ero on kuitenkin pienempi kuin monissa muissa Euroopan maissa. Suomalaisnaiset ovat useammin työssä kuin naiset muualla Euroopan unionin jäsenmaissa (EU27) keskimäärin. Työ on myös useammin kokoaikatyötä kuin muualla. Työllisten naisten ja miesten osuudet ovat lähellä toisiaan Suomessa, Ruotsissa ja Baltian maissa. Sen sijaan esimerkiksi Maltalla lähes 80 prosenttia miehistä on työllisiä, mutta naisista vain alle puolet. (Kuvio 3.1)

Kuvio 3.1

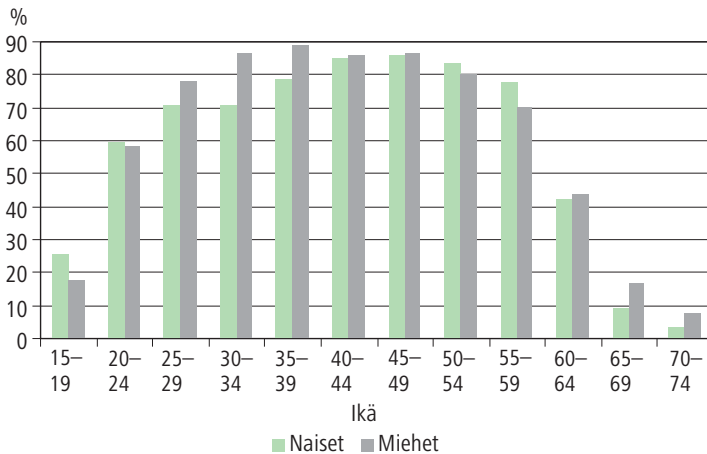
20–64-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysaste (%) EU27-maissa vuonna 2012

Lähde: Labour Force Survey, Eurostat

Kuvio 3.2

Työllisyysaste iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2012, 15–74-vuotiaat

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Työlliset naiset ovat työllisiä miehiä useammin palkansaaajia kuin yrittäjiä. Miehiä on yrittäjinä tai yrittäjäperheenjäsenenä suhteessa noin kaksi kertaa enemmän kuin naisia. Yrittäjänä tai yrittäjäperheenjäsenenä on lähes joka viides mies, mutta harvempi kuin joka kymmenes nainen. Työllisistä naisista yrittäjien osuus kasvaa hieman iäkkäimmissä ikäryhmissä.

Suomessa naiset työllistyvät yleensä nuorempina kuin miehet, mutta lähtevät myös nuorempina pois työelämästä (Kuvio 3.2). Perheen perustaminen ja perhevapaat näkyvät naisten työllisyyslukuissa 30 ikävuoden molemmin puolin.

Sen jälkeen naisten työllisyysaste nousee. Naisten työllisyysaste on korkeampi kuin miesten 50–59-vuotiaiden ikäryhmässä. (Ks. Pekka Myrskylän artikkeli, luku 2)

Myös koulutustaso vaikuttaa työllistymiseen. Erityisesti perusasteen koulutuksen saaneet naiset työllistyvät hitaammin kuin vastaavantasaisen koulutuksen saaneet miehet ja korkeammin koulutetut naiset ja miehet (Myrskylä, 2012).

Lasten määrä vaikuttaa äitien työssäkäyntiin

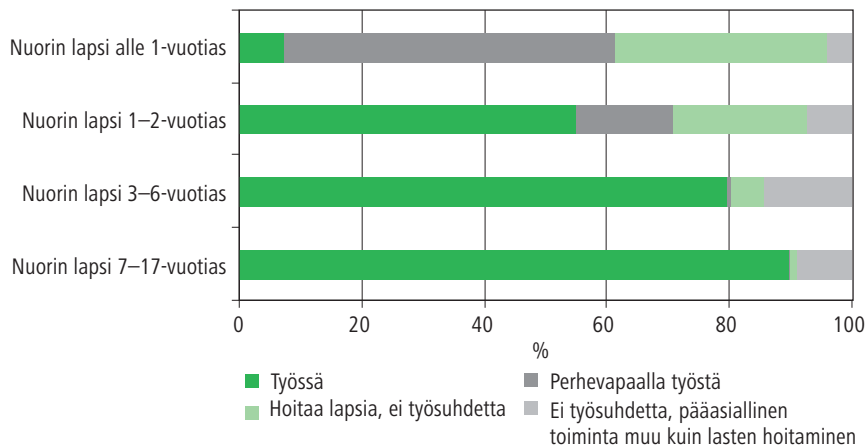
Alaikäisten lasten vanhempien työllisyys on pysynyt melko tasaisena Suomessa. Sen sijaan työttömyys on suurempaa niillä miehillä, joilla ei ole alaikäisiä lapsia.

Työvoimatutkimuksen vuoden 2012 tietojen mukaan pienten lasten äidit ovat usein kotona hoitamassa lapsia, mutta lasten kasvaessa äitien työllisyys lisääntyy selvästi. Alle 1-vuotiaiden lasten äideistä alle 10 prosenttia on työssä, kun taas kouluikäisten lasten äideistä jo 90 prosenttia (Kuvio 3.3). Myös lasten määrä vaikuttaa äitien työssäkäyntiin. Kun lapsia on vähintään kolme, äidit ovat useammin pois työelämästä kuin yhden tai kahden lapsen äidit. Vuoteen 2011 verrattuna alle 3-vuotiaiden lasten äideistä hieman suurempi osa oli vuonna 2012 työllisenä ja vastaavasti hieman pienempi osa perhevapaalla kuin vuonna 2011.

Kahden vanhemman perheissä, joissa nuorin lapsi oli alle 3-vuotias, äidit olivat yleensä isä useammin hoitamassa lapsia kotona. Sellaisia perheitä, joissa äiti oli työssä ja isä hoitamassa lapsia, oli alle kolmevuotiaiden lasten perheistä neljä prosenttia vuonna 2011 (Suomen virallinen tilasto). Tasa-arvobarometrin mukaan perhevapaille jääminen arvioidaankin edelleen naisille huomattavasti helpommaksi kuin miehille (Kiianmaa, 2012). Johanna Lammi-Taskulan ja Minna Salmen kirjoittamassa artikkelissa tämän julkaisun luvussa 13 on lisää tietoa perhevapaiden pitämisestä.

Kuvio 3.3

Äitien työssäolo ja perhevapaat nuorimman lapsen iän mukaan vuonna 2012, 20–59-vuotiaat

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Naiset ovat miehiä useammin osa-aikatyössä

Lastenhoito näkyy osaltaan myös naisten osa-aikatyössä, joskin yleisempi syy osa-aikatyön tekemiseen on opiskelu. Osa-aikainen työ onkin yleistä erityisesti nuorilla. Työvoimatutkimuksen mukaan vuonna 2012 Suomessa osa-aikaisena työskenteli 14 prosenttia palkansaajista eli 311 000 henkilöä. Lähes kolme neljäsosa osa-aikaisista palkansaajista työskenteli yksityisellä sektorilla. Naisilla osa-aikatyön tekeminen oli huomattavasti yleisempää kuin miehillä. Lähes joka viides palkansaajanainen teki osa-aikaista työtä, kun miesten osa-aikatyön osuus oli alle yhdeksän prosenttia. Edellisestä vuodesta osa-aikaisten työsuhteiden määrä kasvoi naispalkansaajilla, mutta ei miespalkansaajilla (Kuvio 3.4).

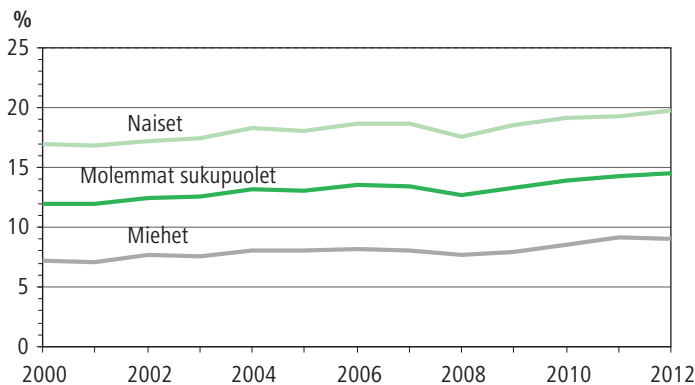
Kun mukaan lasketaan myös yrittäjät, luvut eivät juuri muutu. Kaikista työssä käyvistä suomalaisista 15 prosenttia oli osa-aikatyössä vuonna 2012. Tämä on vähemmän kuin EU-maissa keskimäärin. EU-maiden työssä käyvistä keskimäärin joka viides työskenteli osa-aikaisena. Naisista osa-aikatyössä oli joka viides ja miehistä joka kymmenes. Osa-aikaisena työskentelevien miesten osuus on samaa luokkaa kuin Suomessa. Sen sijaan EU-maiden naisista keskimäärin lähes joka kolmas oli osa-aikaisessa työssä. Osa-aikaisten osuus kaikista työssä olevista oli vuonna 2012 hieman suurempi kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. (Kuvio 3.5).

EU-maista Alankomaissa osa-aikainen työskentely on kaikkein yleisintä. Puolet hollantilaisista tekee osa-aikatyötä, naisista useampi kuin kolme neljästä ja miehistäkin joka neljäs. Vähiten osa-aikatyötä tehtiin Bulgariassa (2 %) ja Slovakiassa (4 %).

Suomessa noin joka neljäs osa-aikatyötä tekevä olisi halunnut kokoaikatyötä vuonna 2012, jos sitä olisi ollut tarjolla. Suurin osa halusi kuitenkin tehdä töitä osa-aikaisesti. Yleisin syy palkansaajien osa-aikaiseen työskentelyyn oli opiske-

Kuvio 3.4

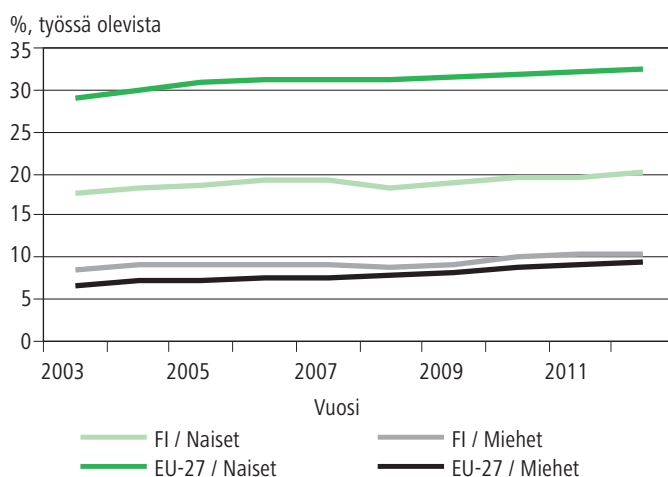
Osa-aikaisten palkansaajien osuus kaikista palkansaajista sukupuolen mukaan vuosina 2000–2012, 5–74-vuotiaat

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 3.5

Osa-aikatyössä olevat Suomessa ja EU-maissa vuosina 2003–2012

Lähteet: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus ja Labour Force Survey, Eurostat

lu. Se oli lähes yhtä yleinen syy molemmilla sukupuolilla. Muita tavallisia syitä osa-aikaiseen työskentelyyn olivat lasten tai omaisen hoitaminen sekä terveydelliset syyt. Lähes kaikki niistä osa-aikaisista palkansaajista, jotka ilmoittivat osa-aikaisuutensa syyksi lasten tai omaisen hoitamisen, olivat naisia. Terveystieteistä syistä osa-aikatyön tekeminen oli lähes yhtä yleistä naisilla ja miehillä. Merja Kauhasen artikkelissa tämän julkaisun luvussa 4 pohditaan työsuhteiden tyyppiin ja työn laatuun liittyviä asioita

Määräaikaisuus on yleisempää naisilla kun miehillä

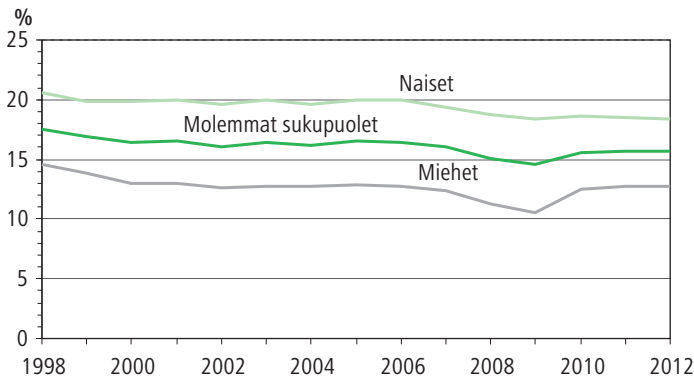
Naiset ovat miehiä useammin määräaikaisessa työssä. Vuonna 2012 noin joka kuudes 15–74-vuotias palkansaaja oli määräaikaisessa työssä. Naisista 18 ja miehistä 13 prosenttia työskenteli määräaikaisesti. Yhteensä noin 336 000 palkansaajan työsuhde oli määräaikainen. Suurin osa heistä oli koko-aikatyössä.

Määräaikaisten naispalkansaajien osuus on laskenut hieman, vuonna 2012 osuus oli alhaisempi kuin kymmenen vuotta sitten, kun taas miespalkansaajilla määräaikaisten osuus on pysytellyt suunnilleen samana. Palkansaajien määräaikaisten työsuhteitten osuus on kuitenkin laskenut sekä naisilla että miehillä vuodesta 1998 vuoteen 2012 (Kuvio 3.6). Alle vuoden kestäneistä työsuhteista yli puolet oli määräaikaisia vuonna 2012. Naisten uusista työsuhteista 59 prosenttia ja miesten 46 prosenttia oli määräaikaisia.

Suurin osa määräaikaisista palkansaajista haluaisi kuitenkin pysyvää työtä. Kaksi kolmesta määräaikaisessa työsuhteessa työskentelevästä ilmoitti määräai-

Kuvio 3.6

Määräaikaisten osuus 15–74-vuotiaista palkansaajista sukupuolen mukaan vuosina 1998–2012 (%)

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

kaisuutensa syyksi vakituisen työn puutteen. Vuonna 2012 työmarkkinoilla oli 221 000 määräaikaista palkansaajaa, jotka eivät toiveistaan huolimatta olleet löytäneet vakituista työpaikkaa. Heistä enemmistö osa (62 %) oli naisia. Tällainen vastentahtoinen määräaikaisuus yleistyy iän myötä.

Neljäsosa määräaikaisista palkansaajista ei edes halunnut pysyvää työtä. Heistä suurin osa oli alle 25-vuotiaita, joiden joukossa oli esimerkiksi kesätyöntekijöitä.

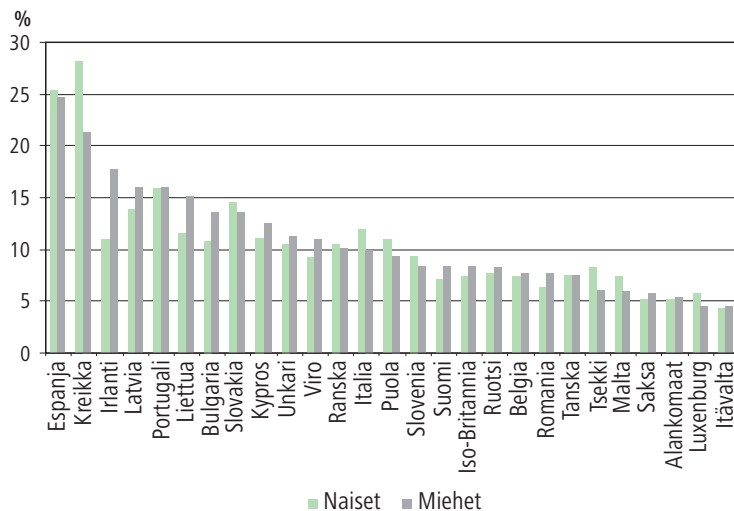
EU-maista naisten ja miesten työttömyys on yleisintä Espanjassa ja Kreikassa

Työttömyysaste kuvaa työttömien osuutta samanikäisestä työvoimasta. Tässä tarkastellaan 15–74-vuotiaiden naisten ja miesten työttömyysastetta Euroopan eri maissa. Suomen työttömyysaste on alhaisempi kuin EU-jäsenmaissa keskimäärin. Jäsenmaiden keskiarvo oli vuonna 2012 sekä naisilla että miehillä hieman yli 10 prosenttia. Suomessa naisten työttömyysaste oli seitsemän ja miesten kahdeksan prosenttia.

EU:n jäsenmaista työttömyys on sekä naisilla että miehillä yleisintä Espanjassa ja Kreikassa (Kuvio 3.7). Espanjassa työttömyysaste on sekä naisilla että miehillä noin 25 prosenttia. Kreikassa taas naisten työttömyys on selvästi yleisempää kuin miesten. Alhaisin työttömyysaste on Itävallassa (4 %).

Kuvio 3.7

15–74-vuotiaiden naisten ja miesten työttömyysaste (%) EU27-maissa vuonna 2012

Lähde: Labour Force Survey, Eurostat

Työvoimatutkimuksessa työttömäksi luokitellaan henkilö, joka on tutkimusviikolla ilman työtä, on etsinyt työtä aktiivisesti neljän viime viikon aikana ja voisi aloittaa työn kahden viikon kuluessa.

Lähteet

Tilastokeskus, Työvoimatutkimus.

Eurostat, Labour Force Survey.

Kiianmaa, Nelli. Tasa-arvobarometri 2012. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 2012:23.

Myrskylä, Pekka. Koulutustaso selittää työurien pituutta. Tieto & Trendit 6/2012, Tilastokeskus.

Suomen virallinen tilasto 3/2012. Työmarkkinat. Perheet ja työ vuonna 2011.

http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2011/15/tyti_2011_15_2012-11-06_kat_003_fi.html

4 Sukupuolten väliset erot työpaikkojen laadussa – onko työsuhteen tyyppillä väliä?

- Naiset ovat Suomessa selvästi yliedustettuina määrä- ja osa-aikaisissa työsuhteissa.
- Naisten todennäköisyys tehdä osa- tai määräaikaista työtä on suurempi kuin miesten myös silloin, kun havaittavissa olevien taustatekijöiden vaikutus on kontrolloitu.
- Naisten ja miesten työsuhteiden tyyppiin liittyvällä segregaatiolla on merkitystä naisten ja miesten välisille eroille koetussa työpaikkojen laadussa.
- Myös määrä- ja osa-aikaisia töitä tekevien naisten ja miesten välillä on eroja koetussa työpaikkojen laadussa.

Huomio työsuhteiden tyyppiin naisten ja miesten työpaikkojen laatua tutkittaessa

Työelämän laadun kehittäminen ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen ovat tärkeitä politiikkatavoitteita niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Euroopan unionin työllisyysstrategian tavoitteena ei ole ainoastaan edistää työllisyyden määrällistä kasvua vaan myös edistää työpaikkojen laatua ja tuottavuutta (European Commission, 2007). Euroopan unionin politiikkalinjauksissa on hyväksytty ns. Laekenin työelämän laadun indikaattorit (European Commission, 2008), jotka kuvaavat työelämän laadun eri ulottuvuuksia. Näihin indikaattoreihin kuuluu myös sukupuolten välinen tasa-arvo. Työpaikkojen laadun ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen on myös tärkeä merkitys korkeamman työllisyysasteen tavoittelussa (Smith ym., 2008).

Aiempi tutkimuskirjallisuus tarjoaa useita erilaisia selityksiä naisten ja miesten välisille eroille työpaikoissa ja niiden laadussa. Burchellin ym. (2007) mukaan selitykset eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulkevia. Yhtenä selityksenä on nähty naisten ja miesten ammatillinen segregaatio. Sen mukaan naisten ja miesten työolojen ja työpaikkojen laadun erilaisuuden taustalta löytyvät erot siinä, kuinka naisvaltaisia ja miesvaltaisia ammatteja kohdellaan ja palkitaan. Toisen teorian mukaan erot selittyvät naisten miehiä suuremmalla panostuksella lasten ja kodinhoitoon. Kolmas selitys naisten miehiä heikommalle asemalle on naisten

diskriminoiva kohtelu, vaikka työskennellään samanlaisissa tehtävissä. (Burchell ym., 2007)¹.

Yksi tärkeä tekijä voi olla myös naisten ja miesten työsuhteiden tyyppiin liittyvä segregaatio (Petrongolo, 2004). Tilastot osoittavat, että monissa EU-maissa kuten Suomessakin epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevien palkansaajien osuuksissa on selviä eroja sukupuolten välillä. Suomessa ero naisten ja miesten välillä on huomattava. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan naispalkansaajista liki kolmannes työskenteli osa- ja määräaikaisessa työsuhteessa vuonna 2012, kun miespalkansaajilla vastaava osuus oli noin 19 prosenttia (ks. Tarja Niemisen artikkeli, luku 3).

Työnteon muodot ovat moninaistuneet Suomessakin ja työn tekeminen osa- ja määräaikaisessa työsuhteessa koskettaa suomalaisista palkansaajista jo yli neljänneistä. Määrä- ja osa-aikaisen työn yleistyminen on lisännyt kiinnostusta tutkia näiden työsuhteiden taloudellisia ja sosiaalisia seurauksia. Yksi keskeinen kysymys tässä yhteydessä on ollut määrä- ja osa-aikaisten työntekijöiden työpaikkojen laatu (Kauhanen ja Nätti, 2011).

Työsuhteen tyyppin vaikutuksesta koettuun työn laatuun on olemassa myös aikaisempaa suomalaista tutkimuskirjallisuutta (esim. Kauhanen 2009, Kauhanen ja Nätti 2011, Nätti ym. 2011, Kauhanen ym. 2012), jonka mukaan työsuhteen tyyppillä on merkitystä työpaikkojen laadulle. Myös muita maita koskevat tutkimukset ovat esittäneet näyttöä siitä, että määrä- ja osa-aikaiseen työhön liittyy työpaikkojen laadun eroosiota pysyviin ja kokoaikaisiin työpaikkoihin verrattuna (esim. De Graaf-Zilj 2005, Leschke 2007).

Aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa, joka on tarkastellut sukupuolten välisiä eroja työpaikkojen laadussa, huomiota on kiinnitetty mm. naisten ja miesten ammatilliseen segregaatioon ja sen vaikutuksiin työn laatuun (esim. Glass 1990, Stier ja Yaish, 2012). Jos naiset tekevät enemmän epätyypillisiä työsuhteita, on mahdollista, että se on yksi tärkeä tekijä selitettäessä naisten ja miesten välistä epätasa-arvoa työmarkkinoilla (Petrongolo, 2004). Sukupuolten välisiä eroja työn laadussa tarkastelleessa kirjallisuudessa tämä on kuitenkin jäänyt vähemmälle huomiolle.

Tämän artikkelin tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa sukupuolten välisistä eroista työn laadussa suomalaisilla työmarkkinoilla kiinnittäen erityishuomiota työsuhteen tyyppiin. Artikkelin selvittää sitä, löytyykö naisten ja miesten välillä eroja työpaikkojen laadussa valikoitujen keskeisten indikaattoreiden suhteen, kun kontrolloidaan työsuhteen tyyppiä ja muut havaittavissa olevat taustatekijät. Lisäksi selvitetään naisten ja miesten osa- ja määräaikaisen työn tekemisen todennäköisyyttä suomalaisilla työmarkkinoilla.

1 Katso myös Croson and Gneezy (2009) sukupuolten välisistä eroista preferensseissä.

Työpaikkojen laadun mittaamisesta

Työpaikkojen laadussa on kyse hyvin moniulotteisesta ilmiöstä, johon kuuluu monta eri osa-aluetta sekä subjektiivisia ja objektiivisia indikaattoreita² (ks. tarkemmin Kauhanen, 2009). Tässä artikkelissa keskitytään tarkastelemaan naisten ja miesten työpaikkojen laatua työsuhteen tyypin mukaan seuraavien keskeisten indikaattoreiden avulla: koulutusmahdollisuudet työssä ja työpaikkakoulutukseen osallistuminen, etenemis- ja kehittymismahdollisuudet, vaikutusmahdollisuudet työssä sekä työhön liittyvät epävarmuudet³. On kuitenkin tärkeää huomioida, että keskeiset työpaikkojen laadun osatekijät ovat mitattavissa ensisijaisesti työntekijöiden arvioiden perusteella ja siten laadun mittaukseen liittyy potentiaalisia rajoituksia (esimerkiksi ns. 'social esteem bias') samoin kuin myös subjektiivisen aineiston etuja (primaari aineisto) (Green, 2005).

Työsuhteen tyypin mukaisessa tarkastelussa erotetaan seuraavat ryhmät: määräaikaissa, osa-aikaissa ja pysyvissä ja kokoaikaissa työsuhteissa työskentelevät palkansaajat, joita verrataan keskenään⁴.

Tulokset perustuvat Tilastokeskuksen tuottamiin laajoihin ja edustaviin työolotutkimuksen aineistoihin vuosilta 1997, 2003 ja 2008, joissa kunakin kertana on 3 800–6 500 haastateltua palkansaajaa. Työolotutkimukset sisältävät paljon työhön ja työympäristön ominaisuuksiin sisältyviä tietoja (ks. tarkemmin aineistokuvaus Lehto ja Sutela, 2008) ja niiden avulla voidaan tarkastella monipuolisesti työpaikkojen laatua ja sen eri ulottuvuuksia. Eri vuosien työolotutkimusten aineistoista on työpaikkojen laadun ajallista analysointia varten muodostettu yhdistetty aineisto, jossa on yhteensä 11 474 havaintoa.

Työolotutkimusten aineistoissa työntekijöiden kehittymis- ja etenemismahdollisuuksista on tiedustelut seuraavilla kysymyksillä: i) Onko teillä nykyisessä työpaikassa hyvät, jonkinlaiset vai heikot mahdollisuudet saada ammattitaitoa kehittävä koulutusta?; ii) Oletteko osallistunut työnantajan maksamaan koulutukseen viimeisen 12 kuukauden aikana ja kuinka monta päivää olette yhteensä ollut koulutuksessa viimeisten 12 kuukauden aikana?; iii) Onko teillä nykyisessä työpaikassanne hyvät, jonkinlaiset vai heikot etenemismahdollisuudet?; sekä iv) Onko teillä työpaikassanne hyvät, jonkinlaiset vai heikot mahdollisuudet kehittää itseänne?

Työn autonomiaan liittyen vastaajia on pyydetty arvioimaan vaikutusmahdollisuuksiaan työssä useiden työn piirteiden osalta: kuinka paljon voitte vaikuttaa siihen, mitä työtehtäviinne kuuluu, missä järjestyksessä teette työnne,

-
- 2 Eri tahot (esimerkiksi Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö, OECD ja ILO) ovat käyttäneet työelämän laadun kuvaamiseen erilaisia kehikoita ja indikaattoreita, eikä kirjallisuudessa ole olemassa mitään konsensusta sille, mitä kaikkia muuttujia työelämän laadun kuvailussa pitäisi käyttää. Esimerkiksi tunnettu työelämän tutkija Francis Green (2005) pitää työpaikan laadun avainindikaattoreina seuraavia työn piirteitä: palkkaus, osaaminen ml. elinikäinen oppiminen ja urakehitys, työn autonomia ml. harkintavalta tehtävien ja ajankäytön suhteen, työsuorituksen intensiivisyys, työllisyyden ja terveyden turva (riskit) ja oikeudenmukaisuus.
 - 3 Vaikka palkkaus on yksi keskeinen työpaikan laadun indikaattori, se on jätetty tämän artikkelin tarkasteluista pois, koska Mika Idmanin artikkelissa tässä julkaisussa (luku 10) tarkastellaan naisten ja miesten välisiä palkkaeroja ammattiryhmittäin.
 - 4 Määräaikaista ja osa-aikaista työtä samanaikaisesti tekevät on jätetty tämän tarkastelun ulkopuolelle.

Taulukko 4.1

Naisten ja miesten ominaispiirteet (%-jakaumat) yhdistetyssä työolotutkimusten aineistossa

	Nainen	Mies
Ikä (ka.)	41,8	40,7
Naimisissa	73,4	73,6
Koulutusaste:		
Perusaste	16,6	19,3
Keskiaste	44,8	50,4
Korkea-aste	38,5	30,2
Sektori:		
Yksityinen sektori	52,3	78,0
Julkinen sektori	47,7	22,0
Sosioekonominen asema:		
Työntekijä	20,6	49,5
Alempi toimihenkilö	55,8	21,0
Ylempi toimihenkilö	23,5	29,5
Työsuhteen tyyppi*:		
Pysyvä & kokoaikainen	74,6	87,7
Määräaikainen	13,4	7,9
Osa-aikainen	12,0	4,3

* Ryhmät eivät sisällä päällekkäisiä tapauksia, joten osa- ja määräaikaista työtä samanaikaisesti tekevät eivät ole mukana.

työtahtiinne, työmenetelmiin, töiden jakoon ihmisten kesken ja kenen kanssa työskentelette. Näistä kuudesta piirteestä muodostettiin summamuuttuja, jonka avulla tilastollisissa analyyseissä kuvataan työn autonomiaa/vaikutusmahdollisuuksia työssä.

Naisten ja miesten valikoitumista osa- ja määräaikaisiin työsuhteisiin tutkitaan tilastollisten probit-mallien avulla. Tarkastelussa katsotaan erikseen myös vastentahtoiseen osa- ja määräaikaiseen työhön valikoitumista. Naisten ja miesten välisiä eroja koetussa työn laadussa sen eri ulottuvuuksilla mitattuna tutkitaan tilastollisten 'ordered probit'-mallien ja probit-mallien avulla.

Taulukossa 4.1 on esitetty naisten ja miesten ominaispiirteet yhdistetyssä aineistossa. Samanaikaisesti sekä osa- että määräaikaista työtä tekevät eivät ole tässä tarkastelussa mukana.

Naisten ja miesten valikoituminen määrä- ja osa-aikaiseen työhön

Suomalaisilla työmarkkinoilla naiset ovat selvästi yliedustettuina osa- ja määräaikaisissa työsuhteissa. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen tilastojen mukaan vuonna 2012 osa-aikaisista palkansaajista naisten osuus oli peräti 68,7 prosenttia ja määräaikaisista palkansaajista 60,1 prosenttia (Ks. Tarja Niemisen artikkeli, luku 3). Yhdistetyssä työolotutkimuksen aineistossa, jossa on mukana vuosien 1997, 2003 ja 2008 työolotutkimuksen aineistot, naisten osuus osa-aikaisista palkansaajista on 74,5 prosenttia ja määräaikaisista palkansaajista 65,6 prosenttia.

Taulukossa 4.2 on esitetty naisten ja miesten väliset erot ennustetussa todennäköisyydessä tehdä työtä osa- ja määräaikaisessa työsuhteessa, kun muiden

Taulukko 4.2

Naisten ja miesten välinen ero todennäköisyydessä tehdä osa- ja määräaikaista työtä

	Osa-aikatyö	Vastentahtoinen osa-aikatyö	Määräaikainen työ	Vastentahtoinen määräaikainen työ
Nainen	0.0567*** (0.0059)	0.0108*** (0.0019)	0.0296*** (0.0068)	0.0245*** (0.0048)

Selite: Probit-mallissa selittävinä muuttujina sukupuolen ohella ikä, iän neliö, siviilisääty (naimisissa), onko alle 18-vuotiaita lapsia, koulutustaso, sosioekonominen asema, ammattiluokka, työpaikan koko, toimiala ja sektori sekä vuosidummyt.

havaittavissa olevien tekijöiden vaikutus on vakioitu. Selittävinä tekijöinä tilastollisessa probit-mallissa käytettiin sukupuolen ohella ikää, iän neliötä, siviilisäätyä (naimisissa), onko alle 18-vuotiaita lapsia, koulutustasoa, sosioekonomista asemaa, ammattiluokkaa, työpaikan kokoa, toimialaa ja sektoria sekä vuosi-indikaattorimuuttujia.

Tulosten mukaan naisten ja miesten välinen ero todennäköisyydessä tehdä osa- ja määräaikaista työtä säilyy myös silloin, kun kontrolloidaan sukupuolen ohella muiden havaittavissa olevien taustatekijöiden vaikutus. Naisilla on tilastollisesti merkitsevästi 5,6 prosenttiyksikköä suurempi todennäköisyys tehdä osa-aikaista työtä kuin miehillä. Vastaavasti todennäköisyys tehdä työtä määräaikaisessa työsuhteessa on naispalkansaajilla noin kolme prosenttiyksikköä suurempi kuin miehillä. Lastenhoidon ja kodinhoidon vastuun epätasaista jakautumista naisten ja miesten kesken on kirjallisuudessa pidetty yhtenä syynä naisten yliedustukseen osa- ja määräaikaisissa työsuhteissa (Burchell ym., 2007). Myös sosiaalisilla normeilla on nähty olevan merkitystä erityisesti osa-aikatyössä (esim. Muffels, 2008). On kuitenkin huomattava, että osa- ja määräaikaisen työn tekeminen ei aina ole naisten oma valinta ja toivottu vaihtoehto, vaan naiset tekevät näitä työsuhteita miehiä useammin myös kokoaikaisen tai pysyvän työn puutteen takia (ks. Taulukko 4.2).

Eroako koettu työn laatu naisilla ja miehillä erilaisissa työsuhteissa?

Koulutus-, kehittämis- ja etenemismahdollisuudet työssä

Aiempi tutkimuskirjallisuus (mm. Gallie 2003, Kalleberg ym. 2009) on korostanut mahdollisuutta kehittyä ja oppia työssä yhtenä keskeisimmistä työn laadun piirteistä ja työhyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Työpaikkakohtaiseen koulutukseen pääsyllä on havaittu olevan merkitystä myös inhimillisen pääoman lisäämisen ja siten henkilön työllistymismahdollisuuksien ja myöhemmän palkka-kehityksen kannalta (Bishop, 1996). Myös elinikäisen oppimisen näkökulmasta koulutusmahdollisuudet ovat tärkeitä.

Kauhasen ja Nätin (2011) sekä Kauhasen ym. (2012) tulosten mukaan työsuhteen tyypillä ja sillä, miksi osa- ja määräaikaista työtä tehdään, on merkitystä koulutus- ja kehittymismahdollisuuksille työssä. Verrattuna pysyvissä ja kokoaikaisissa työsuhteissa työskenteleviin määrä- ja osa-aikaisissa työsuhteissa työskentelevien todennäköisyydet arvioida koulutusmahdollisuutensa hyväksi ja

osallistua työnantajan maksamaan koulutukseen ovat selvästi alhaisempia erityisesti silloin, kun osa- ja määräaikaisen työn syynä on kokoaikaisen ja pysyvän työn puute. Samanlaisia tuloksia on saatu myös muista maista (esim. Arulampalan ja Booth 1998, Jonker ja de Griep 1999, Aronsson ym. 2003).

Kirjallisuudessa näitä tuloksia on selitetty sillä, että odotetut hyödyt koulutuksen tarjoamisesta vaikuttavat työnantajan halukkuuteen investoida työntekijän koulutukseen (ks. Becker 1975 inhimillisen pääoman teoria). Työnantajan kannustimet kouluttaa määräaikaisia työntekijöitä voivat olla pienet, jos määräaikainen työsuhde kestää lyhyen aikaa, eikä työnantaja ehtisi hyötyä koulutuksen tuotoista. Osa-aikaisten työntekijöiden vähäisempää koulutusta on selitetty puolestaan sillä, että osa-aikaiset työntekijät tekevät vähemmän työntunteja kuin kokoaikaiset työntekijät samankestoisessa työsuhhteessa ja siten koulutusinvestointien tuotot ovat alhaisemmat työnantajalle (Long ym., 2000).

Löytyykö naisten ja miesten välillä eroja koulutus-, kehitymis- ja etenemismahdollisuuksissa työssä, kun kontrolloidaan havaittavissa olevien tekijöiden ml. työsuhteen tyyppin vaikutus tulemiin? Ensin selvitettiin työsuhteen tyyppin vaikutusta naisten ja miesten koulutusmahdollisuuksiin työssä tilastollisella mallilla (ordered probit-malli), jossa selitettävänä muuttujana oli arvio koulutusmahdollisuuksista (1=heikot, 2=jonkinlaiset, 3=hyvät) ja selittävinä muuttujina sukupuolen ohella malleissa huomioitiin vastaajien työsuhteen tyyppi, ikä, iän neliö, koulutusaste, sosioekonominen asema, ammattiluokka, toimipaikan koko, toimiala ja sektori sekä vuosi.

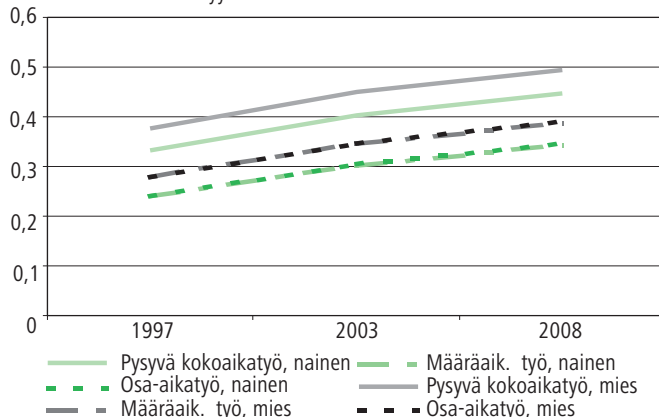
Tulosten mukaan naiset arvioivat lähes poikkeuksetta koulutusmahdollisuutensa heikommiksi kuin miehet (ks. Kuvio 4.1). Sukupuolten välillä löytyy eroja myös samantyyppisissä työsuhhteissa työskentelevien kesken. Miehet näkevät koulutusmahdollisuutensa keskimäärin parempana kuin naiset. Pysyvää kokoaikatyötä tekevien naisten ja miesten ero arvioida koulutusmahdollisuutensa hyväksi, kun muut muuttujat ovat keskiarvoissaan, on vajaa viisi prosenttiyksikköä. Suurin ero on osa- tai määräaikaisessa työsuhhteessa työskentelevän naisen ja pysyvää kokoaikatyötä tekevän miehen välillä. Verrattuna pysyvää kokoaikatyötä tekevään mieheen, osa-aikaisessa tai määräaikaisessa työsuhhteessa työskentelevän naisen todennäköisyys arvioida koulutusmahdollisuutensa hyväksi on noin 14,5 prosenttiyksikköä pienempi, kun muut tekijät on vakioitu keskiarvoihinsa. Osa-aikatyötä tai määräaikaisessa työsuhhteessa työtä tekevien naisten kesken ei koulutusmahdollisuuksissa ole tilastollisesti merkitsevää eroa. Sama pätee myös vastaavissa työsuhhteissa työskenteleviin miehiin.

Työnantajan kustantamaan koulutukseen osallistumista selvitettiin probit-mallilla, jossa selitettävänä muuttujana oli indikaattorimuuttuja siitä, onko viimeisen 12 kuukauden aikana osallistunut työnantajan maksamaan koulutukseen. Tulosten mukaan suurin todennäköisyys osallistua työnantajan maksamaan koulutukseen on odotetusti pysyvää kokoaikatyötä tekevillä miehillä ja naisilla ja alhaisin todennäköisyys määräaikaisissa työsuhhteissa työskentelevillä miehillä ja naisilla (Kuvio 4.2). Pysyvää kokoaikatyötä tekevien palkansaajien (naisten ja miesten) todennäköisyys osallistua koulutukseen on noin kaksikymmentä prosenttiyksikköä suurempi kuin määräaikaisissa työsuhhteissa työskentelevien, kun muiden taustatekijöiden vaikutus on vakioitu. Osa-aikatyötä tekevillä naisilla ja miehillä ero työnantajan maksamaan koulutukseen osallistumisessa on noin nel-

Kuvio 4.1

Hyvät koulutusmahdollisuudet sukupuolen ja työsuhteen tyyppin mukaan

Ennustettu todennäköisyys

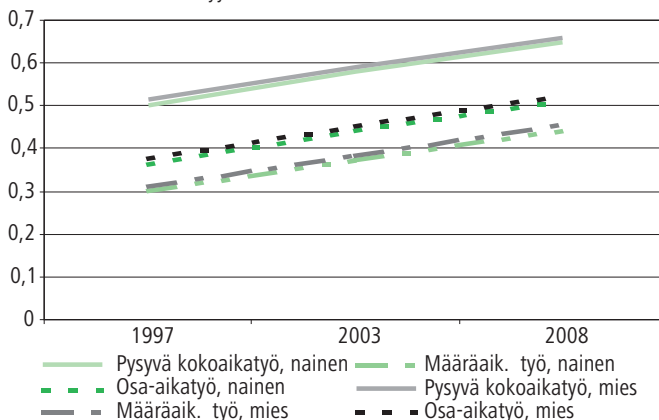

Selite: Kuvion ennustetut todennäköisyydet sukupuolen ja työsuhteen mukaan on laskettu estimoidun ordered probit-mallin perusteella. Ryhmät eivät sisällä päällekkäisiä tapauksia, joten osa- ja määräaikaista työtä samanaikaisesti tekevät eivät ole mukana kuvion tarkastelussa.

Kuvio 4.2

Työnantajan kustantamaan koulutukseen osallistuminen sukupuolen ja työsuhteen tyyppin mukaan

Ennustettu todennäköisyys

Selite: Kuvion ennustetut todennäköisyydet sukupuolen ja työsuhteen mukaan on laskettu estimoidun ordered probit-mallin perusteella. Ryhmät eivät sisällä päällekkäisiä tapauksia, joten osa- ja määräaikaista työtä samanaikaisesti tekevät eivät ole mukana kuvion tarkastelussa.

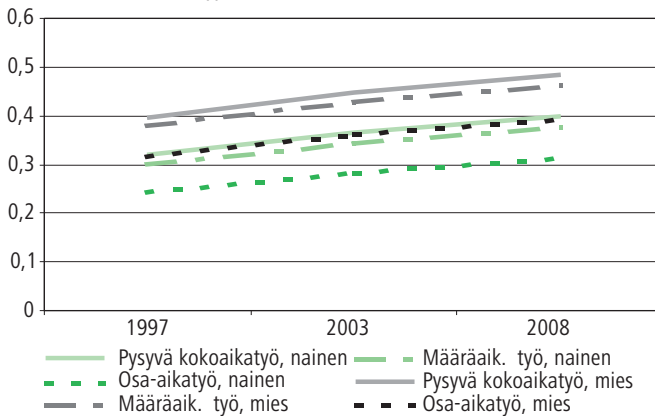
jätoista prosenttiyksikköä verrattuna pysyvää, kokoaikatyötä tekevään. Samantyyppisessä työsuhteessa työskentelevien naisten ja miesten välillä työnantajan maksamaan koulutukseen osallistumisessa ei kuitenkaan löytynyt tilastollisesti merkitsevää eroa⁵.

5 Samantyyppisiä tuloksia ovat saaneet myös Dieckhoff ym. (2007), joiden tulosten mukaan sukupuolten välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja koulutuksessa useimmissa tarkastelun kohteina olleissa maissa.

Kuvio 4.3

Hyvät kehittymismahdollisuudet työssä sukupuolen ja työsuhteen tyypin mukaan

Ennustettu todennäköisyys

Selite: Kuvion ennustetut todennäköisyydet sukupuolen ja työsuhteen mukaan on laskettu estimoidun ordered probit-mallin perusteella. Ryhmät eivät sisällä päällekkäisiä tapauksia, joten osa- ja määräaikaista työtä samanaikaisesti tekevät eivät ole mukana kuvion tarkastelussa.

Koska naiset kuitenkin tekevät huomattavasti enemmän työtä osa- ja määräaikaaisessa työsuhteessa, pääsevät naiset miehiä vähemmän osallisiksi työnantajan maksamasta koulutuksesta. Positiivista on, että arviot koulutusmahdollisuuksissa ja itse koulutukseen osallistuminen on parantunut tarkastelujakson aikana sekä naisilla että miehillä kaikissa työsuhteen tyypeissä.

Työolotutkimusten mukaan (Lehto ja Sutela, 2008) työntekijät pitävät kehittymismahdollisuuksia työssä yleisesti tärkeämpänä kuin etenemismahdollisuuksia ja työntekijöiden tyytyväisyydellä kehittymismahdollisuuksiinsa on myös merkittävä vaikutus työntekijöiden kokemaan työtyytyväisyyteen. Kehittymismahdollisuuksia työssä tarkastelleen tilastollisen mallin tulosten perusteella naiset arvioivat myös kehittymismahdollisuutensa nykyisessä työssä selvästi miehiä heikommaksi kaikissa työsuhteen tyypeissä (Kuvio 4.3). Naisten keskimääräinen todennäköisyys arvioida kehitysmahdollisuutensa työssä hyväksi on noin 8,5 prosenttiyksikköä pienempi kuin miehillä⁶. Suurin ero arvioissa on pysyvää kokoaikatyötä tekevien miesten ja osa-aikatyötä tekevien naisten välillä. Osa-aikatyötä tekevien naisten todennäköisyys arvioida kehittymismahdollisuutensa hyväksi on vajaat seitsemäntoista prosenttiyksikköä pienempi, kun muut tekijät on vakioitu keskiarvoihinsa. Huomionarvoista on myös se, että määräaikaaisessa työssä työskentelevät miehet arvioivat tilastollisesti merkitsevästi kehitysmahdollisuutensa työssä paremmiksi kuin pysyvää kokoaikatyötä tekevät naiset⁷.

Tilastollisen mallin tulokset liittyen naisten ja miesten arvioihin etenemismahdollisuuksiin erilaisissa työsuhteissa on raportoitu Kuviossa 4.4. Tulokset osoittavat, etteivät naisten ja miesten väliset erot ole suuria, joskin naisten to-

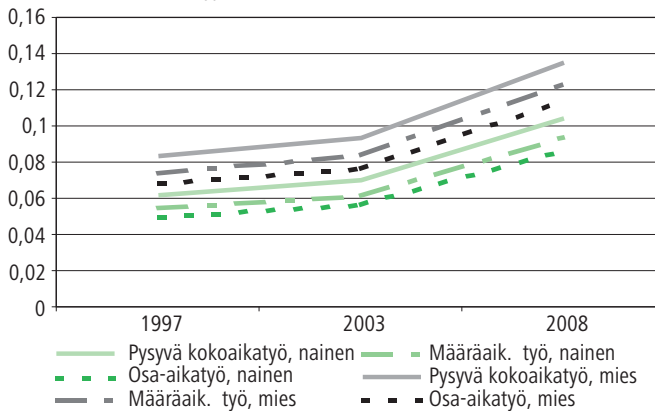
6 Vastaavasti naisilla on keskimäärin suurempi (noin 5 prosenttiyksikköä suurempi) todennäköisyys arvioida kehitysmahdollisuutensa heikoksi kuin miehillä.

7 Kaikkien ryhmien välillä erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä, kuten mm. pysyvää kokoaikatyötä tekevien ja määräaikaaisessa työsuhteessa työskentelevien naisten kesken.

Kuvio 4.4

Hyvät etenemismahdollisuudet työssä sukupuolen ja työsuhteen tyyppin mukaan

Ennustettu todennäköisyys

Selite: Kuvion ennustetut todennäköisyydet sukupuolen ja työsuhteen mukaan on laskettu estimoidun ordered probit-mallin perusteella. Ryhmät eivät sisällä päällekkäisiä tapauksia, joten osa- ja määräaikaista työtä samanaikaisesti tekevät eivät ole mukana kuvion tarkastelussa.

dennäköisyys arvioida etenemismahdollisuutensa hyväksi oli jälleen tilastollisesti merkitsevästi pienempi kuin miehillä työsuhteen tyyppistä riippumatta. Odotetusti suurin todennäköisyys arvioida etenemismahdollisuutensa hyväksi on pysyvässä työsuhteessa työskentelevillä naisilla ja miehillä muihin työsuhdetyyppiin verrattuna. Myös määräaikaisessa työssä työskentelevät miehet arvioivat etenemismahdollisuutensa työssä paremmiksi kuin pysyvää kokoaikatyötä tekevät naiset.

Työn autonomia

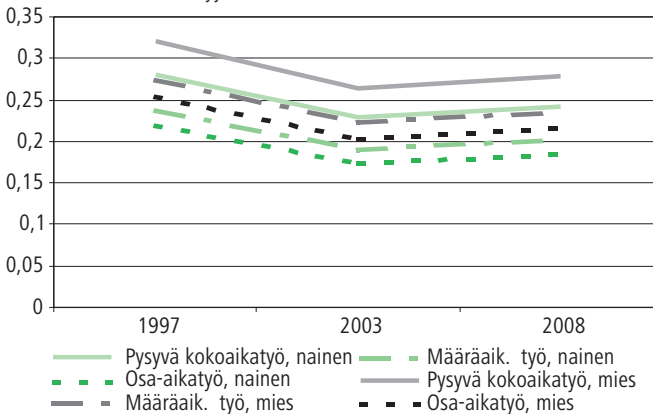
Seuraavaksi tarkastelen naisten ja miesten kokemuksia työn itsenäisyydestä ja vaikutusmahdollisuuksista työssä erilaisissa työsuhteissa. Työn autonomia ja vaikutusmahdollisuudet työssä vaikuttavat työpaikan laatuun ja työntekijöiden kokemaan hyvinvointiin (Green, 2005). Työpsykologian teorioissa työn autonomia on laskettu kuuluvaksi työn voimavaratekijöihin, joka puskuroi työn korkeiden vaatimusten aiheuttamaa kuormitusta ja lisää työn imua (Bakker ym. 2007, Nätti ym. 2011). Empiirisissä tutkimuksissa on selvää näyttöä työn autonomian positiivisesta vaikutuksesta työntekijöiden hyvinvointiin. Työn autonomian on havaittu muun muassa vaikuttavan positiivisesti koettuun työtyytyväisyyteen (esim. Bauer, 2004) ja sillä on havaittu olevan merkitystä myös työntekijöiden työstressin hallintaan ja terveyteen (Karasek, 1979). Appelbaumin ym. (2000) mukaan työn autonomialla on myös positiivinen yhteys työntekijöiden luottamukseen ja työn sisältöön perustuvaan motivaatioon.

Kuviossa 4.5 raportoidaan tilastollisen mallin perusteella lasketut todennäköisyydet arvioida vaikutusmahdollisuutensa työssä hyväksi sukupuolen ja työsuhteen mukaan. Tulokset osoittavat naisten kokevan vaikutusmahdollisuutensa vähäisemmiksi kuin miehet kaikissa työsuhteen tyypeissä. Naisilla on keskimäärin noin 3,7 prosenttiyksikköä pienempi todennäköisyys arvioida vaikutusmah-

Kuvio 4.5

Hyvät vaikutusmahdollisuudet työssä sukupuolen ja työsuhteen tyyppin mukaan

Ennustettu todennäköisyys

Selite: Kuvion ennustetut todennäköisyydet sukupuolen ja työsuhteen mukaan on laskettu estimoidun ordered probit-mallin perusteella. Ryhmät eivät sisällä päällekkäisiä tapauksia, joten osa- ja määräaikaista työtä samanaikaisesti tekevät eivät ole mukana kuvion tarkastelussa.

dollisuutensa hyväksi miehiin verrattuna. Parhaimmat vaikutusmahdollisuudet työssään on pysyvissä ja kokoaikaisissa työsuhteissa työskentelevillä miehillä ja heikoimmat osa-aikaista työtä tekeville naisilla. Osa-aikaista työtä tekevien naispalkansaajien todennäköisyys arvioida vaikutusmahdollisuutensa työssä hyväksi on noin yhdeksän prosenttiyksikköä pienempi kuin pysyvää kokoaikatyötä tekeville miehillä.

Työn epävarmuus

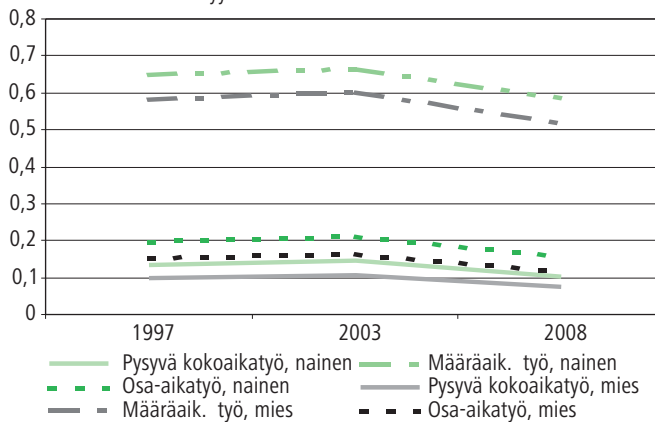
Tutkimusten mukaan yksi keskeinen tekijä työntekijöiden kokemuksille työelämästä on myös työn varmuus (Sverke ym., 2002). Työn epävarmuuden kokemisen ja stressin kokemisen välillä on tutkimuksissa havaittu olevan vahva yhteys (Virtanen ym., 2005) ja siten työn koettu epävarmuus voi vaikuttaa hyvinvointia alentavasti. Sosiologisessa kirjallisuudessa on korostettu myös työn varmuuden merkitystä sosiaaliselle integraatiolle (Paugam ja Chow, 2010). Työsuhteiden tarkempi käyttö kysynnän ja suhdanteiden vaihteluiden mukaan on merkinnyt työntekijöiden työmarkkinariskien ja epävarmuuden kasvua (Kauhanen 2007, 2009).

Työolotutkimuksissa vastaajilta on kysytty työhön liittyvistä epävarmuustekijöistä kysymällä mm. työhön liittyvästä irtisanomisen ja työttömyyden uhasesta. Työolotutkimusten (mm. Lehto ja Sutela 1998, 2004, 2008) mukaan naiset kokevat miehiä useammin määräaikaisiin työsuhteisiin liittyvän taloudellisen epävarmuuden rasittavaksi ja kaipaavat pysyvän työsuhteen tuomaa turvaa. Määräaikaaisissa työsuhteissa työskentelevät naiset ovat vuosien 2003 ja 2008 työolotutkimusten mukaan myös kokeneet miehiä useammin aiempaa työttömyyttä, joten naisten kohdalla koettu työttömyyden uhka on myös realisoitunut useammin koetuksi työttömyydeksi.

Kuvio 4.6

Työttömyyden uhan kokeminen

Ennustettu todennäköisyys

Selite. Kuvion ennustetut todennäköisyydet sukupuolen ja työsuhteen mukaan on laskettu estimoidun probit-mallin perusteella. Ryhmät eivät sisällä päällekkäisiä tapauksia, joten osa- ja määräaikaista työtä samanaikaisesti tekevät eivät ole mukana kuvion tarkastelussa.

Kuviossa 4.6 on esitetty tilastollisen mallin perusteella lasketut ennustetut todennäköisyydet kokea työttömyyden uhkaa sukupuolen ja työsuhteen tyypin mukaan. Sekä naisilla ja miehillä määräaikaista työsuhteita tekevien todennäköisyys kokea työttömyyden uhkaa on selvästi suurempi kuin muilla ryhmillä⁸ (Kuvio 4.6) ja vastaavasti vähäisintä uhan kokeminen on pysyvää kokoaikaista työtä tekeville naisilla ja miehillä. Mielenkiintoista on, että määräaikaista työsuhteita tekevien ryhmässä sukupuolten väliset erot työttömyyden uhassa ovat suurempia kuin muuntyyppisiä työsuhteita tekeville: naisilla on reilusti yli kuusi prosenttiyksikköä suurempi todennäköisyys kokea työttömyyden uhkaa kuin miehillä. Erot eri ryhmien välillä työttömyyden uhan kokemisessa näyttäisivät pysyneen melko samanlaisina 2000-luvulla. Tulokset naisten ja miesten eroista työttömyyden uhassa ovat samansuuntaisia Maunun ja Kinnusen (2002) tulosten kanssa, joiden mukaan Suomessa naiset kokevat suurempaa työn epävarmuutta kuin miehet.

Sukupuolten erot koetussa työpaikkojen laadussa ovat kytköksissä sukupuolten segregatioon työsuhteiden tyypissä

Tässä artikkelissa tarkasteltiin sukupuolten välisiä eroja työn laadussa suomalaisilla työmarkkinoilla kiinnittäen erityishuomiota työsuhteen tyyppiin. Kiin-

8 Määräaikaissa työsuhteissa työskentelevillä naisilla koettu työttömyyden uhka on noin 4,1–5,7-kertainen verrattuna pysyvissä työsuhteissa työskenteleviin naisiin. Määräaikaista työtä tekeville miehillä työttömyyden uhka on noin 5,5–6,9-kertainen pysyvissä työsuhteissa työskenteleviin miehiin verrattuna.

nostuksen kohteena oli selvittää, minkälainen merkitys naisten ja miesten työsuhteiden tyyppiin liittyvällä segregatiolla on naisten ja miesten välisille eroille työpaikkojen laadussa. Työpaikan laadun indikaattoreina käytettiin koulutusmahdollisuuksia työssä ja työpaikkakoulutukseen osallistumista, kehittyminen, etenemis- ja vaikutusmahdollisuuksia työssä sekä työttömyyden uhan kokemista.

Tilastollisista analyyseista saatujen tulosten mukaan naisten ja miesten työsuhteiden tyyppiin liittyvällä segregatiolla on merkitystä naisten ja miesten välisille eroille työpaikkojen laadussa. Työsuhteen tyypistä riippumatta naisten ja miesten välillä on eroja koetussa työn laadussa tarkastelun kohteina olleiden työn laadun indikaattorien suhteen, lukuun ottamatta työnantajan maksamaan koulutukseen osallistumista. Siis paitsi, että työsuhteen tyypillä on merkitystä työpaikan laadulle, niin myös samantyyppisiä työsuhteita tekevien naisten ja miesten välillä löytyy eroja koetussa työpaikan laadussa siten, että miehet kokevat työsuhteen laadun keskimäärin paremmaksi kuin naiset. Parhaimmaksi työsuhteensa laadun kokivat eri indikaattoreiden suhteen pysyvää kokoaikatyötä tekevät miehet ja heikoimmaksi osa-aikatyötä tekevät naiset tai määräaikaista työtä tekevät naiset, kun kontrolloitiin muiden havaittavissa olevien tekijöiden vaikutus.

Määrä- ja osa-aikaista työtä tekevien naisten ja miesten välisiä eroja voi selittää näiden työsuhteiden heterogeisuus. Määräaikaista ja osa-aikaista työtä tekevien keskuudessakin naiset ja miehet tekevät osin erityyppisiä määräaikaista ja osa-aikaista töitä, joissa työn laatu poikkeaa toisistaan ja joka siten vaikuttaa ”keskiarvotuloksiin”. Suomessa miehillä yleisin peruste määräaikaaisuuksille on projektityö ja naisilla sijaisuus. Aronssonin ym. (2002) keskusta-periferiamallin (core-periphery structure) mukaan pysyvissä työsuhteissa työskentelevät työntekijät ovat ytimessä ja eri määräaikaisten työsuhteiden alalajit sijoittuvat työoloissa (kuten kontrolli, osaamisen kehittyminen, tuki) eri etäisyyksille pysyvistä työsuhteista. Tässä mallissa projektityöntekijät ovat lähimpänä ydintä, ts. pysyvissä työsuhteissa olevia, ja sijaiset sijoittuvat keskietäisyydelle (intermediate position). Kaikkein kauimpana ovat kausityötä tekevät ja kutsutyöläiset. Jatkoanalyyseissa olisikin tärkeää huomioida osa- ja määräaikaisiin työsuhteiden heterogeisuuden vaikutus näiden työsuhteiden seurauksille työn laatu mukaan lukien. Analyyseissa ei myöskään pystytty kontrolloimaan havaitsemattomien tekijöiden, kuten motivaation ja kyvykkyyden, vaikutuksia, jolla voi myös olla merkitystä tuloksiin.

Sukupuolten välinen tasa-arvo edellyttää, että samoilla taustaominaisuuksilla naisilla tulisi olla yhtäläiset menestymisen mahdollisuudet kuin miehillä työmarkkinoilla niin palkkauksen kuin työurankin suhteen (Lilja ja Savaja, 2013). Tässä artikkelissa esitettyjen tulosten mukaan naisten ja miesten työsuhteiden tyyppiin liittyvällä segregatiolla on merkitystä naisten ja miesten välisille eroille koetussa työpaikkojen laadussa. Sukupuolten tasa-arvon kannalta sillä on siis merkitystä, kuinka naisten ja miesten välinen segregatio työsuhteiden tyypissä jatkossa kehittyy ja kuinka erityyppisiä työsuhteita tekevien yhdenvertainen kohtelu toteutuu.

Lähteet

- Appelbaum, Eileen, Bailey, Thomas, Berg, Peter and Kalleberg, Arne L. (2000), *Manufacturing Advantage: Why High Performance Work Systems Pay Off*. Ithaca, N.Y.: ILR Press.
- Aronsson, Gunnar, Gustafsson, Klas and Dallner, Margareta (2002), Work environment and health in different types of temporary jobs, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 11(2), 151–175.
- Arulampalan, Wiji and Booth, Alison (1998), Training and labour market flexibility: Is there a trade-off?, *The British Journal of Industrial Relations*, 36(4), pp.521–536.
- Bakker, Arnold and Demerouti, Evangelia (2007), The Job Demands-Resources model: state of the art, *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 22, No. 3, 309–328.
- Bauer, Thomas (2004), High performance workplace practices and job satisfaction: Evidence from Europe, IZA Discussion Paper no.1265.
- Becker, Gary S. (1975), *Human capital. A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. Second Edition. New York: National Bureau of Economic Research.
- Bishop, John H. (1996), What we know about employer-provided training: A review of literature. CAHRS Working Paper 96–09, Cornell University.
- Burchell, Brendan., Fagan, Colette, O'Brien, Catherine and Smith, Mark (2007), *Working Conditions on the European Union: The gender perspective*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Croson, Rachel and Gneezy, Uri (2009), Gender differences in preferences, *Journal of Economic Literature*, 47:2, 1–27.
- De Graaf-Zijl, Marloes (2005), The economic and social consequences of temporary employment: a review of the literature. SEO Discussion Paper. Amsterdam: SEO Economic Research.
- Diekhoff, Martina, Jungblut, Jean-Marie, and O'Connell, Philip J. (2007), Job related training in Europe: Do institutions matter? In D. Gallie (ed.) *Employment Regimes and the Quality of Work*. Oxford: Oxford University Press, 77–104.
- European Commission (2007), Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *Towards Common Principles of Flexicurity: More and better jobs through flexibility and security*. http://ec.europa.eu/employment_social/news/2007/jun/flexicurity_en.pdf.
- European Commission (2008), *Employment in Europe 2008*.
- Gallie, Duncan (2008), Task discretion and job quality. In D. Gallie (ed.) *Employment Regimes and the Quality of Work*, Oxford: Oxford University Press, 105–136.
- Glass, Jennifer (1990), The impact of occupational segregation on working conditions, *Social Forces*, Vol 68(3), 779–796.
- Green, Francis (2005), *Demanding Work - the Paradox of Job Quality in the Affluent Economy*, Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Jonker, Nicole and de Grip, Andries (1999), Do employees with flexible contracts receive less training? Research Centre for Education and the Labour Market, Faculty of Economics and Business Administration, Maastricht University.

- Kalleberg, Arne, Reskin, Barbara and Hudson, Ken (1999), Bad jobs in America: Standard and nonstandard employment relations and job quality, *American Sociological Review*, Vol.65 no.2, 256–278.
- Karasek, Robert A. (1979), Job demands, job decision latitude, and mental strain: implications for job design, *Administrative Science Quarterly*, Vol. 24, 285–308.
- Kauhanen, Merja (2009), Epätyypilliset työsuhteet ja työhyvinvointi. Teoksessa Taimio, H. (toim.): Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin, Helsinki: TSL, 184–210.
- Kauhanen, Merja ja Nätti, Jouko (2011), Involuntary temporary and part-time work, job quality and well-being at work, *Labour Institute for Economic Research Discussion Papers* 272.
- Kauhanen, Merja, Miettinen, Joonas ja Nätti Jouko (2012), Vastentahtoinen määrä- ja osa-aikainen työ sekä koulutukseen osallistuminen, *Työpoliittinen aikakauskirja* 1/2012, 45–54.
- Lehto, Anna-Maija ja Sutela, Hanna (1998), Tehokas, tehokkaampi, uupunut. Työolotutkimusten tuloksia 1977–1997. Tilastokeskus, Helsinki.
- Lehto, Anna-Maija ja Sutela, Hanna (2004), Uhkia ja mahdollisuuksia, Tilastokeskus, Työolotutkimusten tuloksia 1977–2003. Tilastokeskus, Helsinki.
- Lehto, Anna-Maija ja Sutela, Hanna (2008), Työolojen kolme vuosikymmentä, Tilastokeskus, Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008. Tilastokeskus, Helsinki.
- Leschke, Janine (2007), To what extent are temporary work and part-time work cushioned by different forms of security? In H. Jørgensen & P. Madsen (eds.): *Flexicurity and Beyond: Finding a new agenda for the European Social Model*, Copenhagen: DJØF Publishing, pp. 561–601.
- Lilja, Reija ja Savaja, Eija (2013) Sukupuolten välinen palkkauksellinen tasa-arvo yksityisillä palvelualoilla. Palkansaajien tutkimuslaitos, Raportteja 34.
- Long, Michael, Ryan, Rose, Burke, Gerald and Hopkins, Sonnie (2000), *Enterprise-Based Education and Training: A Literature Review. Report to the Ministry of Education New Zealand*
- Mauno, Saija ja Kinnunen, Ulla (2002), Perceived job insecurity among dual-earner couples: Do its antecedents vary according to gender, economic sector and the measure used? *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 75:295–314.
- Muffels, Ruud (2008), Conclusion. Flexibility and Employment Security. In R. Muffels (ed.) *Flexibility and Employment Security in Europe: Labour Markets in Transition*, Edward Elgar, 363–390.
- Nätti, Jouko, Kauhanen, Merja, Miettinen, Joonas ja Siponen, Katri (2011), Epätyypillinen työ, henkilöstökoulutus ja autonomia. Teoksessa Eteläpelto, A. & Heiskanen, T. & Collin, K. (toim.): *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen* 49. vuosikirja, 227–243.
- Paugam, Serge and Zhou, Ying (2010), Job insecurity. In D. Gallie (ed.) *Employment regimes and quality of work*, Oxford University Press, 137–178.
- Petrongolo, Barbara (2004), Gender segregation in employment contracts, *CEP Discussion Paper* No 637.
- Stier, Haya and Yaish, Meir (2012), Occupational segregation and gender inequality in job quality. *Amsterdam Institute for Advanced labour Studies Working Paper* 121. University of Amsterdam.

- Sverke, Magnus and Hellgren, Johnny (2002), The nature of job insecurity: understanding employment uncertainty on the brink of a new millennium, *Applied Psychology: An international review*, 51(1): 23–42.
- Virtanen, Marianna, Kivimäki, Mika, Joensuu, Matti, Virtanen, Pekka, Elovainio, Marko. and Vahtera, Jussi (2005), Temporary employment and health: a review, *International Journal of Epidemiology*, vol. 34(3), 610–622.
- Zelenski, John M., Murphy, Steven A. and Jenkins, David A. (2008), The happy-productive worker thesis revisited, *Journal of Happiness Studies*, vol. 9, 521–537.

5 *Naisten ja miesten ammatit ja työt*

- Eniten työskennellään palvelu- ja myyntityöntekijöinä, erityisasiantuntijoina ja asiantuntijoina; kaikissa näissä naisia on enemmän kuin miehiä.
- Lähes joka kolmas nainen työskentelee palvelu- ja myyntityöntekijänä; miesten ammatit jakautuvat Ammattiluokituksen 2010 pääluokkiin naisten ammatteja tasaisemmin.
- Suurin osa työllisestä työvoimasta keskittyy harvoihin ammattiryhmiin¹, työlliset naiset hieman miehiä enemmän ja alle 28-vuotiaat kaikkia työllisiä enemmän.
- Ainoastaan myyjien ammattiryhmä on sekä naisten ja että miesten 10 tyypillisimmän ammattiryhmän joukossa.
- Työvoima on edelleen Suomessa hyvin eriytynyttä; naiset työskentelevät naisten ja miehet miesten ammateissa.
- Ammatillinen eriytyminen on kaikkein voimakkainta alle 28-vuotiailla nuorilla.
- Naiset työskentelevät miehiä useammin julkisella sektorilla.
- Johtajista 70 prosenttia on miehiä. Miehet myös etenevät naisia nopeammin johtajiksi.

Naisten ja miesten ammattien tarkastelutavat

Artikkelissa tarkastellaan naisten ja miesten ammattien jakautumista Ammattiluokituksen 2010 pääluokkiin². Naisten ja miesten keskittymistä harvalukuisiin ammattiryhmiin tarkastellaan naisten ja miesten kymmenen yleisimmän ammattiryhmän avulla (ns. top10-menetelmä). Menetelmässä ammatit järjestetään erikseen työllisten naisten ja miesten mukaan suuruusjärjestykseen. Kymmeneen tavallisimpaan ammattiryhmään kuuluvien henkilöiden osuus lasketaan kaikista nais- tai miestyöllisistä ja sukupuolten osuuksia vertaillaan toisiinsa. (Vrt. Kolehmainen 1999.)

Meillä jako naisten ja miesten ammatteihin on perinteisesti voimakasta. Tässä artikkelissa sukupuolen mukaisen ammatillisen eriytymisen, segregaatoin, tarkastelu perustuu ammattiryhmien sukupuoliosuuksien mukaiseen luokitteluun (Taulukko 5.1). Kun ammattiryhmät on luokiteltu eri segregaatoluokkiin, lasketaan näihin luokkiin kuuluvien työllisten osuus kaikista työllisistä. Segregaatoin voimakkuus määräytyy sen mukaan, kuinka vähän työllisiä toimii tasa-ammateissa. (Kolehmainen 1999.)

1 Ammattiryhmä sisältää usealla eri ammattinimikkeellä työskenteleviä henkilöitä.

2 Poislukien sotilaat.

Taulukko 5.1

Ammattien 5-luokkainen segregaatioluokitus

Segregaatioluokka	Ammattiryhmistä ne, joissa
Naisten ammatti (n1)	naisia > 90 %
Naisvaltainen ammatti (n2)	60 % < naisten osuus ≤ 90 %
Tasa-ammatti (nm)	40 % ≤ naisten/miesten osuus ≤ 60 %
Miesvaltainen ammatti (m2)	60 % < miesten osuus ≤ 90 %
Miesten ammatti (m1)	miehiä > 90 %

Lähde: Kolehmainen (1999)

Naisten ja miesten työelämään siirtyminen

Työmarkkinoille tullaan usein matalapalkkaisten kesätöiden, osa-aikatöiden, pätkättöiden tai työharjoittelun kautta. Monet nuoret³ työskentelevät opintojen ohella osa- ja määräaikaisissa töissä. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan 15–24-vuotiaista palkansaajista noin 39 prosenttia työskenteli osa-aikaisesti vuonna 2012. (Suomen virallinen tilasto (SVT) I.) Osa- ja määräaikaisuudesta on lisää tietoa Tarja Niemisen artikkelissa luvussa 3. Nuoret kilpailevat samoista töistä vähän koulutettujen ja maahanmuuttajien kanssa (ks. Pekka Myrskylän artikkeli luvussa 2).

Pelkän peruskoulun käyneet aloittavat työuransa myöhemmin kuin korkeammin koulutetut.⁴ Keskimääräisellä töiden aloitusiällä tarkoitetaan sitä ikää, jolloin puolet ikäluokasta on työllisiä. Peruskoulun käyneet miehet siirtyvät työmarkkinoille keskimäärin 24-vuotiaina ja naiset keskimäärin 35-vuotiaina, kun keskiasteen tai korkea-asteen koulutuksen suorittaneet aloittavat työuransa keskimäärin 19–22-vuotiaina. (Myrskylä 2012.)

Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston mukaan 18–74-vuotiaita työllisiä oli vuonna 2010 yhteensä noin 2,3 miljoonaa. Alle 28-vuotiaiden nuorten osuus työllisistä oli noin 16 prosenttia (371 000 henkilöä). Puolet työllisistä oli naisia, mutta työttömänä naisia oli miehiä vähemmän. Naisten työttömyysaste oli 8,8 prosenttia, joka oli noin kolme prosenttiyksikköä pienempi kuin miesten. Alle 28-vuotiaiden naisten työttömyysaste oli 9,3 prosenttia, joka oli jopa viisi prosenttiyksikköä miesten työttömyysastetta pienempi.⁵

3 Jollei tekstissä erikseen muuta mainita, lasketaan nuoriksi alle 28-vuotiaat työlliset.

4 Peruskoulun varassa olevien joukossa on mukana henkilöitä, joiden tutkinnosta ei ole tietoa (esimerkiksi ulkomailla suoritettut tutkinnot) ts. joukossa saattaa olla korkeastikin koulutettuja (ks. Mika Wittingin artikkeli tämän julkaisun luvussa 1).

5 Naisten ja miesten työttömyysasteiden välinen ero on kuitenkin kaventunut noin puolella prosenttiyksiköllä vuodesta 2010 vuoteen 2011. Vuonna 2011 naisten työttömyysaste oli noin 8,5 ja miesten 11,1. Alle 28-vuotiaiden naisten työttömyysaste vuonna 2011 oli noin 8,8 prosenttia ja miesten 13,6.

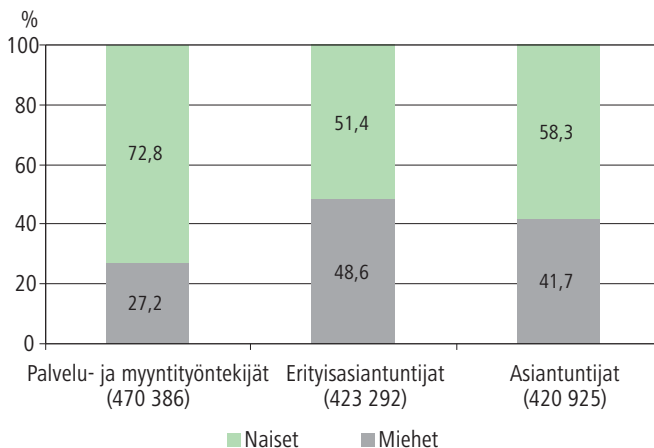
Naisia palvelu- ja myyntityöntekijöinä, asiantuntijoina ja erityisasiantuntijoina

Työllisistä noin 60 prosenttia eli 1,3 miljoonaa henkilöä työskenteli palvelu- ja myyntityöntekijöinä, asiantuntijoina ja erityisasiantuntijoina. Näissä kolmessa työllisten lukumäärän mukaan suurimmassa Ammattiluokitus 2010:n pääluokassa oli kaikissa enemmän naisia kuin miehiä, joskin erityisasiantuntijoissa naisten osuus oli vain noin kolme prosenttiyksikköä miesten osuutta suurempi. (Kuvio 5.1)

Palvelu- ja myyntityöntekijöihin luokitellaan palvelutyöntekijöiden, myyjien ja kauppiaiden, hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijöiden sekä suoje- lu- ja vartiointityöntekijöiden ammatteja. Tähän pääluokkaan kuului runsaasti naisvaltaisia (naisia 60–90 prosenttia) tai naisten ammattiryhmiä (naisia yli 90 prosenttia), kuten myyjät, huoltamotyöntekijät, hammashoitajat tai koulun- käyntiavustajat. Miesten (miehiä yli 90 prosenttia) tai miesvaltaisia ammat- tiryhmiä (miehiä 60–90 prosenttia) samoin kuin tasa-ammattelijakin oli vain muutamia. Naisia toimi eniten myyjinä, lastenhoitotyöntekijöinä sekä ammat- tiryhmissä muut lähihoitajat⁶ ja sosiaalialan hoitajat. Miehiä oli määrällisesti eniten myyjinä, kiinteistöhuollon työntekijöinä ja vartijoina. Tämän pääluokan tasa-ammateista eniten työllistäviä olivat kauppiat ja puhelin- ja asiakaspalve- lukeskusten myyjät.

Kuvio 5.1

Suurimmat ammattiluokituksen pääluokat vuonna 2010, % ¹⁾

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Työllisten lukumäärän mukaan suurimmat Ammattiluokituksen 2010 pääluokat. Ammattitieto jäi tuntemattomaksi noin 2,1 %:lla työllisistä.

6 Ammattiluokituksen 2010 ammattiryhmään 'muut lähihoitajat' kuuluu lähihoitajista ne, jotka eivät kuulu ammattiryhmiin mielenterveyshoitajat, kehitysvammaisten hoitajat tai sosiaalialan hoitajat (Tilastokeskus, Ammattiluokitus 2010).

Asiantuntijoihin luokitellaan mm. tutkimustyöhön, tieteellisiin tai taiteellisiin menetelmiin sekä hallinnon ja liike-elämän säännösten soveltamisiin liittyviä teknisiä ja työnjohdollisia ammatteja. Tällaisia ovat esimerkiksi luonnontieteiden ja tekniikan asiantuntijat, terveydenhuollon asiantuntijat, liike-elämän ja hallinnon asiantuntijat, lainopilliset avustajat sekä sosiaali- ja kulttuurialan asiantuntijat. (Tilastokeskus, Ammattiluokitus 2010.) Asiantuntijoiden pääluokkaan kuului sekä naisten että miesten ammattiryhmiä lähes yhtä paljon ja tasa-ammattejakin oli runsaasti. Naisia toimi määrällisesti eniten sairaanhoitajina, kirjantalon ja laskentatoimen asiantuntijoina sekä sosiaalialan ohjaajina ja neuvojina. Miehiä oli määrällisesti eniten myyntiedustajina, konetekniikan asiantuntijoina sekä informaatio- ja tietoliikenneteknologian teknikoina. Tasa-ammateista eniten työskenneltiin myyntiedustajina ja urheilijoina, urheiluvalmentajina ja liikunnanohjaajina.

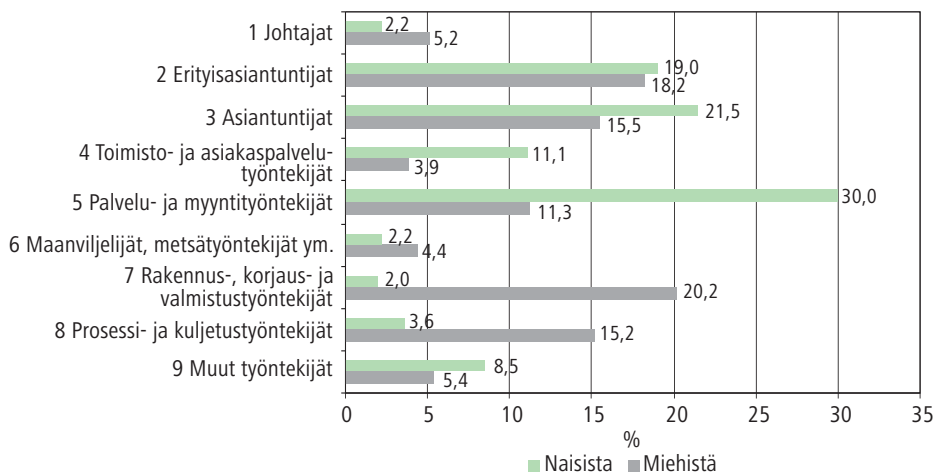
Erityisasiantuntijoihin luokitellaan tyypillisesti ammatteja, joissa vaadittava osaaminen ja taidot hankitaan yleensä vähintään korkeakouluasteen kautta. Tällaisia ammatteja ovat esimerkiksi opettajat, lääkärit, ylihoitajat ja it-sovellussuunnittelijat. (Suomen virallinen tilasto (SVT) II.) Erityisasiantuntijoiden pääluokassa tasa-ammattien määrä oli näistä kolmesta pääluokasta suurin (30). Voimakkaasti naisten tai miesten ammattiryhmiksi eriytyneitä luokkia, kuten konetekniikan erityisasiantuntijat tai lastentarhanopettajat, oli vain alle kymmenen. Erityisasiantuntijoissa naisia oli määrällisesti eniten lukion ja peruskoulun yläluokkien opettajina ja lastentarhan opettajina. Miehiä oli määrällisesti eniten tieto- ja viestintäpalvelujen ja konetekniikan erityisasiantuntijoina. Suurimpia tasa-ammattiteja erityisasiantuntijoiden luokassa olivat ammatillisen koulutuksen opettajat ja mainonnan ja markkinoinnin sekä hallinnon ja elinkeinojen kehittämisen erityisasiantuntijat, taiteilijat sekä muut opetuksen erityisasiantuntijat.

Miesten ammatit jakautuvat tasaisemmin pääammattiluokkiin

Miesten ammatit jakautuivat tasaisemmin Ammattiluokitus 2010:n pääluokkiin kuin naisten ammatit (Kuvio 5.2). Naisia työskenteli suhteellisesti miehiä enemmän palvelu- ja myyntityöntekijöinä, asiantuntijoina, erityisasiantuntijoina, toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijöinä sekä ammattiluokituksen pääluokassa muut työntekijät, kun taas miehiä työskenteli suhteellisesti naisia enemmän rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöinä, prosessi- ja kuljetustyöntekijöinä, maanviljelijöinä ja metsätyöntekijöinä sekä johtajina.

Työllisistä naisista selvä enemmistö, noin 342 500 naista, työskenteli palvelu- ja myyntityöntekijöinä, joista naisten osuus oli noin 73 prosenttia. Seuraavaksi eniten naisia työskenteli asiantuntijan tehtävissä. Naisia oli asiantuntijoina yhteensä noin 245 600 ja naisten osuus kaikista asiantuntijoista oli noin 60 prosenttia.

Työllisistä miehistä viidennes, noin 228 900 miestä, työskenteli rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöinä. Miesten osuus tässä pääluokassa oli noin 90 prosenttia. Toiseksi eniten miehiä, noin 18 prosenttia työllisistä miehistä, toimi

Kuvio 5.2Työllisten ammattirakenne sukupuolen mukaan vuonna 2010, % naisista/miehistä ¹⁾

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Pääluokat ovat Ammattiluokitus 2010:n mukaisia. Ammattitieto jäi tuntemattomaksi noin 2,1 %:lla työllisistä.

erityisasiantuntijoina. Erityisasiantuntijoina toimi kuitenkin määrällisesti enemmän (noin 12 000) naisia kuin miehiä. Naisia oli erityisasiantuntijoina noin 217 600, miehiä 205 700.

Palvelu- ja myyntityö työllistää eniten nuoria

Miten nuorten ammattirakenne poikkeaa kaikkien työllisten ammattirakenteesta? Samoin kuin kaikki työlliset myös nuoret työskentelivät eniten palvelu- ja myyntityöntekijöinä (121 000 henkilöä). Muuten nuorten Ammattiluokitus 2010:n kolme suurinta pääluokkaa poikkesi kaikista työllisistä: toiseksi eniten nuoria nimittäin työskenteli rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöinä (49 000 henkilöä) ja kolmanneksi eniten ammattiluokituksen pääluokassa muut työntekijät (42 500). (Kuvio 5.3)

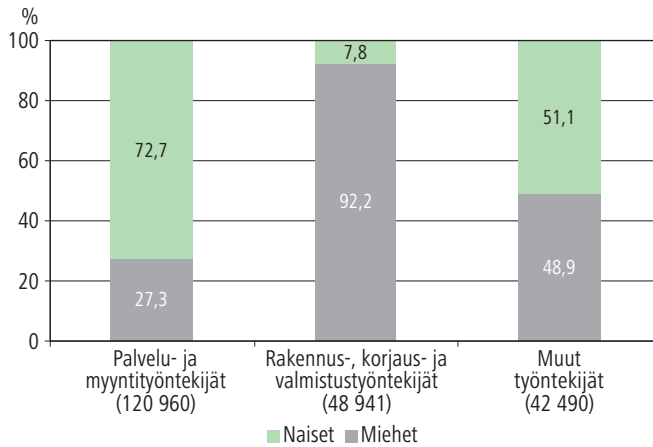
Työllisistä nuorista noin 57 prosenttia (212 400) sijoittui näihin kolmeen Ammattiluokitus 2010:n pääluokkaan ja näistä vain rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöinä oli enemmän miehiä kuin naisia. Nuorista rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöistä miesten osuus oli noin 92 prosenttia. Nuorten osuus kaikista työllisistä oli korkein, noin 27 prosenttia, ammattiluokituksen pääluokassa muut työntekijät.

Nuorissa palvelu- ja myyntityöntekijöissä naisten suurimmat ammattiryhmät olivat myyjät, ammattiryhmä muut lähihoitajat, sosiaalialan hoitajat sekä kasanhoitajat ja lipunmyyjät. Nuoria miehiä toimi määrällisesti eniten myyjinä, vartijoina, kiinteistöhuollon työntekijöinä sekä ammattiryhmässä kokit, keittäjät ja kylmäköt. Puhelin- ja asiakaspalvelukeskusten myyjinä ja kauppiaina naisia ja miehiä toimi suunnilleen yhtä paljon.

Nuorten rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöiden pääluokassa miehiä oli määrällisesti eniten rakennustyöntekijöinä, koneasentajina ja -korjaajina sekä

Kuvio 5.3

Nuorten suurimmat ammattiluokitukset pääluokat vuonna 2010, % ¹⁾

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Työllisten lukumäärän mukaan suurimmat Ammattiluokitus 2010:n pääluokat alle 28-vuotiailla nuorilla. Ammattitieto jäi aineistossa tuntemattomaksi noin 3,9 prosentilla alle 28-vuotiaista työllisistä.

sähkölaitteiden asentajia ja korjaajia. Nuoria naisia työskenteli tässä luokassa määrällisesti eniten rakennustyöntekijöinä, maalareina ja rakennuspuhdistajina sekä vaatetusalan työntekijöinä.

Muihin työntekijöihin luokitellaan avustavia, rutiiniluontoisia ja vähän koulutusta vaativia tehtäviä (Tilastokeskus, Ammattiluokitus 2010). Tässä pääluokassa nuoria naisia oli määrällisesti eniten toimistosiiivojina, sairaala- ja laitospulaisina sekä avustavina keittiötyöntekijöinä. Nuoria miehiä oli määrällisesti eniten rahdinkäsittelijöinä, toimistosiiivojina ja avustavina rakennustyöntekijöinä.

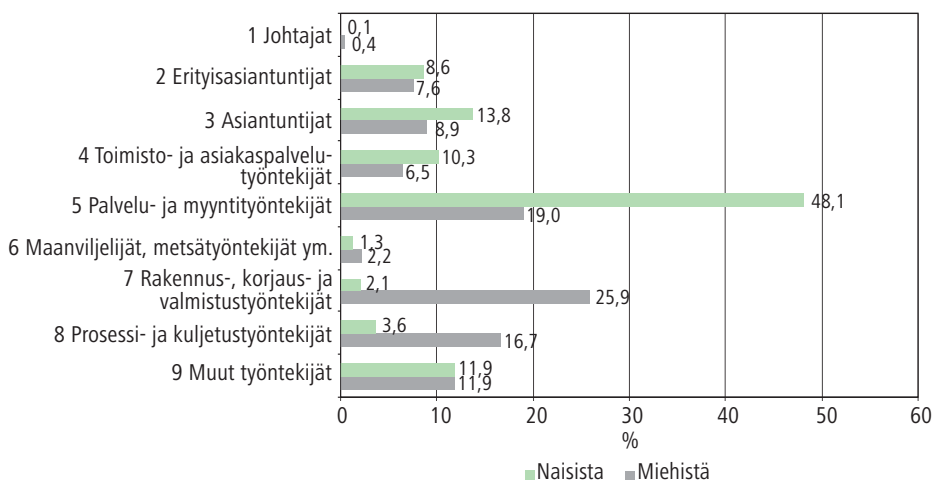
Nuoret miehet työskentelevät eniten rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöinä

Samoin kuin työllisillä miehillä, myös nuorten miesten ammatit olivat jakautuneet tasaisemmin pääammattiluokkiin kuin nuorten naisten ammatit (Kuvio 5.4). Nuorten naisten ammatit ovat keskittyneitä lähinnä yhteen ammattiluokituksen pääluokkaan, palvelu- ja myyntityöntekijöihin, jossa nuorista naisista lähes joka toinen työskenteli. Kaikista työllisistä naisistakin tässä pääluokassa työskenteli lähes joka kolmas.

Nuoria työskentelee selvästi eniten palvelu- ja myyntityöntekijöinä. Nuorista palvelu- ja myyntityöntekijöistä naisia oli noin 73 prosenttia (noin 87 900). Tämä ammattiryhmä oli myös nuorten miesten toiseksi suurin pääluokka. Miehiä oli palvelu- ja myyntityöntekijöinä noin 33 100. (Mikkela 2013.)

Kuvio 5.4

Alle 28-vuotiaiden työllisten ammattirakenne sukupuolen mukaan vuonna 2010, % naisista / % miehistä ¹⁾

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Pääluokat ovat Ammattiluokitus 2010:n mukaisia. Ammattitieto jäi tuntemattomaksi noin 3,9 %:lla alle 28-vuotiaista työllisistä.

Nuoria miehiä työskenteli eniten rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöinä (45 100). Nuorista rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöistä miesten osuus oli noin 92 prosenttia. (Mikkela 2013.)

Nuorten naisten toiseksi suurin ammatiluokituksen pääluokka oli asiantuntijat. Tässä luokassa nuorista oli naisia noin 62 prosenttia (noin 25 300). Suurimmat ammattiryhmät naisilla tässä pääluokassa olivat sairaanhoitajat sekä sosiaalialan ohjaajat ja neuvojat. Nuoria miehiä oli asiantuntijoina noin 15 500. Miehiä oli nuorista asiantuntijoista eniten informaatio- ja tietoliikenneteknologian teknikoina sekä käyttäjätukihenkilöinä. (Mikkela 2013.)

Naiset ovat keskittyneet harvalukuisempiin ammatteihin

Työllisten naisten ammateista lähes kolmannes sijoittui naisten 10 yleisimmän ammattiryhmän joukkoon (Taulukko 5.2). Työllisistä miehistä vastaava luku oli 29 prosenttia (Taulukko 5.3). Eroa naisten ja miesten välillä oli noin kolme prosenttiyksikköä. Alle 28-vuotiaiden työllisten naisten ja miesten välinen ero oli noin neljä prosenttiyksikköä (Taulukko 5.4 ja Taulukko 5.5).

Työlliset nuoret naiset ja miehet olivat myös kaikkia työllisiä naisia ja miehiä enemmän keskittyneet harvempiin ammatteihin. Nuorista työllisistä naisista noin 44 prosenttia työskenteli ammateissa, jotka kuuluivat nuorten naisten 10 yleisimmän ammattiryhmän joukkoon. Nuorilla työllisillä miehillä vastaava luku oli noin 40 prosenttia.

Taulukko 5.2

Työllisten naisten yleisimmät ammattiryhmät vuonna 2010¹⁾

Ammattiryhmä	Osuus työllisistä naisista %	Naisten osuus ammattiryhmään kuuluvista, %
Myyjät	5,9	66,6
Toimistotyöntekijät	4,8	81,8
Sairaanhoidajat	4,1	92,8
Lastenhoitotyöntekijät	3,5	97,2
Toimistosiivoajat ym.	3,2	84,3
Muut lähihoitajat	2,7	93,6
Sosiaalialan hoitajat	2,7	92,7
Sairaala- ja laitosapulaiset	1,8	91,4
Kirjanpidon ja laskentatoimen asiantuntijat	1,8	86,1
Sosiaalialan ohjaajat ja neuvojat ym.	1,7	78,9
Yhteensä 374 103	32,1	
Työlliset naiset yhteensä 1 165 946		

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Ammattiryhmät ovat Ammattiluokitus 2010:n mukaisia. Ammattitieto jäi tuntemattomaksi noin 2,1 %:lla työllisistä. Kaikkia ammatteja ei ole julkaistu ammattiluokituksen tarkimmilla tasoilla.

Taulukko 5.3

Työllisten miesten yleisimmät ammattiryhmät vuonna 2010¹⁾

Ammattiryhmä	Osuus työllisistä miehistä, %	Miesten osuus ammattiryhmään kuuluvista, %
Rakennustyöntekijät ym.	4,8	95,7
Koneasentajat ja -korjaajat	3,8	97,2
Kuorma-auton ja erikoisajoneuvojen kuljettajat	3,6	95,7
Myyjät	3,0	33,4
Tieto- ja viestintäteknologian erityisasiantuntijat	2,8	75,9
Myyntiedustajat	2,4	59,4
Rahdinkäsittelijät, varastotyöntekijät ym.	2,3	78,9
Rakennusten viimeistelytyöntekijät	2,1	97,3
Sepät, työkaluntekijät ja koneenasentajat	2,0	92,5
Sähkölaitteiden asentajat ja korjaajat	1,9	96,6
Yhteensä 334 876	28,9	
Työlliset miehet yhteensä 1 159 733		

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Ammattiryhmät ovat Ammattiluokitus 2010:n mukaisia. Ammattitieto jäi tuntemattomaksi noin 2,1 %:lla työllisistä. Kaikkia ammatteja ei ole julkaistu ammattiluokituksen tarkimmilla tasoilla.

Taulukko 5.4

Alle 28-vuotiaiden työllisten naisten yleisimmät ammattiryhmät vuonna 2010¹⁾

Ammattiryhmä	Osuus työllisistä alle 28-vuotiaista naisista, %	Naisten osuus ammattiryhmään kuuluvista alle 28-vuotiaista, %
Myyjät	14,8	70,2
Toimistotyöntekijät	4,1	61,4
Toimistosiivoajat ym.	3,7	72,0
Muut lähihoitajat	3,6	91,4
Sosiaalialan hoitajat	3,4	91,9
Kassanhoitajat ja lipunmyyjät	3,4	82,1
Tarjoilutyöntekijät	3,3	74,5
Sairaanhoidajat	2,8	93,2
Lastenhoitotyöntekijät	2,7	92,5
Kahvila- ja baarimyyjät	2,6	83,2
Yhteensä 84 031	44,3	
Työlliset alle 28-v. naiset yhteensä 189 887		

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Ammattiryhmät ovat Ammattiluokitus 2010:n mukaisia. Ammattitieto jäi aineistossa tuntemattomaksi noin 3,9 %:lla alle 28-vuotiaista työllisistä. Kaikkia ammatteja ei ole julkaistu ammattiluokituksen tarkimmilla tasoilla.

Taulukko 5.5

Alle 28-vuotiaiden työllisten miesten yleisimmät ammattiryhmät vuonna 2010¹⁾

Ammattiryhmä	Osuus työllisistä alle 28-vuotiaista naisista, %	Naisten osuus ammattiryhmään kuuluvista alle 28-vuotiaista, %
Myyjät	6,6	29,8
Rakennustyöntekijät ym.	6,4	95,0
Rahdinkäsittelijät, varastotyöntekijät ym.	5,0	82,0
Kuorma-auton ja erikoisajoneuvojen kuljettajat	4,5	94,9
Koneasentajat ja -korjaajat	4,4	96,8
Sähkölaitteiden asentajat ja korjaajat	3,1	97,2
Rakennusten viimeistelytyöntekijät	3,1	97,2
Toimistotyöntekijät	2,7	38,6
Sepät, työkaluntekijät ja koneenasentajat	2,4	94,0
Vartijat	1,9	75,0
Yhteensä 72 649	40,0	
Työlliset alle 28-v. miehet yhteensä 181 510		

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Ammattiryhmät ovat Ammattiluokitus 2010:n mukaisia. Ammattitieto jäi aineistossa tuntemattomaksi noin 3,9 %:lla alle 28-vuotiaista työllisistä. Kaikkia ammatteja ei ole julkaistu ammattiluokituksen tarkimmilla tasoilla.

Ainoastaan myyjät sekä naisten että miesten kymmenen yleisimmän ammattiryhmän joukossa

Myyjät oli ainoa yhteinen ammattiryhmä miesten ja naisten kymmenen yleisimmän ammattiryhmän joukossa. Myyjät olivat naisten yleisin ja miesten neljänneksi yleisin ammattiryhmä (Taulukko 5.2 ja Taulukko 5.3).

Nuorilla naisilla ja miehillä myyjän ammattiryhmä oli kymmenen tyypillisimmän ammattiryhmän listan kärjessä; alle 28-vuotiailla naisilla ja miehillä oli toinenkin yhteinen ammattiryhmä – toimistotyöntekijät (Taulukko 5.4 ja Taulukko 5.5).

Vuonna 2010 myyjän tehtävissä työskentelevistä noin 103 800 henkilöstä naisia oli noin 67 prosenttia. Naismyyjiä oli yhteensä noin 69 100, kun miesmyyjiä oli noin 34 700. Myyjistä alle 28-vuotiaita oli noin 38 prosenttia. Naismyyjiä oli nuorista myyjistä noin 70 prosenttia. (Mikkela 2013.)

Miehet työskentelevät useimmin rakennustyöntekijöinä. Rakennustyöntekijöitä oli yhteensä noin 58 600. Miehiä rakennustyöntekijöinä oli noin 56 000 ja naisia noin 2 500. Miesten osuus rakennustyöntekijöistä oli noin 96 prosenttia. Myös nuoria miehiä työskenteli paljon rakennustyöntekijöinä, noin 11 600. Noin joka viides rakennustyöntekijä oli alle 28-vuotias.

Tasa-ammateissa toimivia vähiten alle 28-vuotiaissa

Ammattiryhmien jakaantuminen sukupuolen mukaan ei ole mikään uusi ilmiö Suomessa. Ammatillinen segregatio on meillä EU-maiden kuudenneksi korkeinta. Työmarkkinoiden sukupuolittuminen juontaa juurensa pitkälti jo nuor-

ten erityneistä koulutusvalinnoista. Naiset ja miehet valitsevat eri koulutusaloja ja samalla alallakin he valitsevat eri koulutuslinjoja. (Sajavaara & Haapasalmi, 2013.)

Vuonna 2010 sukupuolen mukainen ammatillinen eriytyminen oli kaikkein voimakkainta nuorilla. Kaikista työllisistä noin 13 prosenttia työskenteli tasa-ammateissa (naisia 40–60 prosenttia), mutta nuorista alle 28-vuotiaista työllisistä tasa-ammateissa työskenteli vain noin yhdeksän prosenttia. Naisten ammateissa (naisia yli 90 prosenttia) tai naisvaltaisissa ammateissa (naisia 60–90 prosenttia) työskenteli yhteensä noin 73 prosenttia kaikista työllisistä naisista ja noin 79 prosenttia nuorista työllisistä naisista. Miesten ammateissa (miehiä yli 90 prosenttia) tai miesvaltaisissa ammateissa (miehiä 60–90 prosenttia) työskenteli noin 67 prosenttia kaikista työllisistä miehistä ja noin 62 prosenttia nuorista työllisistä miehistä. (Taulukko 5.6 ja Taulukko 5.7.)

Vuoden 2010 Työssäkäyntitilaston mukaan 18 vuotta täyttäneitä työllisiä naisia (1 165 900) ja miehiä (1 159 700) oli suurin piirtein saman verran, ja heidän ammattinsa oli luokiteltu 378 Ammattiluokitus 2010:n mukaiseen ammattiryhmään. Sukupuolen mukainen ammatillinen eriytyminen (segregaatio) määriteltiin sen pohjalta, kuinka suuri osuus kussakin ammattiryhmässä edusti toista sukupuolta.

Kaikilla työllisillä tasa-ammattiluokkia oli yhteensä 88. Suurimmat työllisten tasa-ammattit olivat myyntiedustajat (47 100 henkilöä), ammatillisen koulutuksen opettajat (16 600), elintarviketeollisuuden prosessityöntekijät (16 500), postintekijät (15 900), mainonnan ja markkinoinnin erityisasiantuntijat (13 600) ja kauppiat (13 200).

Nuorten yleisimmät tasa-ammattit olivat elintarviketeollisuuden prosessityöntekijät (4 200 henkilöä), postintekijät (3 700), myyntiedustajat (3 600) sekä puhelin- ja asiakaspalvelukeskusten myyjät (3 200).

Sellaisia kaikkien työllisten tasa-ammattiteja, joita ei nuorilla luokiteltu tasa-ammattiksi, olivat ammatillisen koulutuksen opettajat (n2), urheilijat, urheilvalmentajat, liikunnanohjaajat ym. (n2), sähkö- ja elektroniikkalaitteiden kokoonpanijat (m2), lehtien yms. toimittajat (n2) ja asianajajat (n2).

Taulukko 5.6

Työllisten osuudet segregatioluokissa vuonna 2010, % ¹⁾

Segregaatioluokat	Ammattiryhmien lkm	Kaikista työllisistä, %	Työllisistä naisista, %	Työllisistä miehistä, %
Naisten ammattiluokat (n1) (naisia yli 90 %)	36	14,4	27,2	1,6
Naisvaltaiset ammattiluokat (n2) (60 % < naisia ≤ 90 %)	104	30,5	46,0	14,9
Tasa-ammattiluokat (nm) (40 % ≤ naisia/miehiä ≤ 60 %)	88	13,2	12,6	13,8
Miesvaltaiset ammattiluokat (m2) (60 % < miehiä ≤ 90 %)	107	23,4	10,7	36,2
Miesten ammattiluokat (m1) (miehiä yli 90 %)	43	16,4	1,6	31,2
Yhteensä	378	97,9	98,1	97,7

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Ammattiryhmät ovat Ammattiluokitus 2010:n mukaisia. Ammattitieto jäi tuntemattomaksi noin 2,1 % työllisistä. Työllisiä oli noin 2 325 700.

Taulukko 5.7

Alle 28-vuotiaiden työllisten osuudet segregaatioluokissa vuonna 2010 ¹⁾

Segregaatioluokat	Ammatti-ryhmien lkm	Kaikista työllisistä alle 28-vuotiaista, %	Työllisistä alle 28-vuotiaista naisista, %	Työllisistä alle 28-vuotiaista miehistä, %
Naisten ammattiluokat (n1) (naisia yli 90 %)	33	10,2	18,7	1,3
Naisvaltaiset ammattiluokat (n2) (60 % < naisia ≤ 90 %)	126	42,3	60,4	23,5
Tasa-ammattiluokat (nm) (40 % ≤ naisia/miehiä ≤ 60 %)	66	8,8	8,3	9,4
Miesvaltaiset ammattiluokat (m2) (60 % < miehiä ≤ 90 %)	107	18,4	7,5	29,8
Miesten ammattiluokat (m1) (miehiä yli 90 %)	41	16,3	1,4	32,0
Yhteensä	373	96,0	96,3	96,0

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Ammattiryhmät ovat Ammattiluokitus 2010:n mukaisia. Ammattitieto jäi tuntemattomaksi noin 3,9 %:lla alle 28-vuotiaista työllisistä. Nuoria työllisiä oli noin 371 397.

Vastaavasti sellaisia nuorten tasa-ammattiteja, jotka eivät olleet tasa-ammattiteja kaikilla työllisillä, olivat sairaankuljetuksen ensihoitajat (m2), tutkimus- ja markkinatutkimushaastattelijat (n2), puhelinpalveluneuvoajat (n2) ja kaupanvälittäjät (m2).

Nuoret työskentelevät useammin naisvaltaisissa ammateissa

Nuorista alle 28-vuotiaista työllisistä naisista noin 19 prosenttia työskenteli naisten ammateissa, mikä oli kahdeksan prosenttiyksikköä vähemmän kuin kaikilla työllisillä naisilla. Alle 28-vuotiaista työllisistä miehistä vajaa kolmannes työskenteli miesten ammateissa, mikä oli suunnilleen saman verran kuin kaikilla työllisillä miehilläkin.

Nuoret naiset työskentelevät useammin naisvaltaisissa ammateissa kuin naiset yleensä. Työllisistä alle 28-vuotiaista naisista 60 prosenttia työskenteli naisvaltaisissa ammateissa, kun työllisistä naisista yleensä naisvaltaisissa ammateissa työskenteli 46 prosenttia. Eroa kaikkiin työllisiin naisiin oli 14 prosenttiyksikköä.

Toisaalta myös nuoret miehet työskentelevät enemmän naisvaltaisissa ammateissa kuin miehet yleensä. Nuorista miehistä noin 24 prosenttia työskenteli naisvaltaisissa ammateissa, mikä oli noin yhdeksän prosenttiyksikköä suurempi kuin naisvaltaisissa ammateissa työskentelevillä miehillä yleensä.

Nuoria miehiä oli suhteellisesti enemmän kaikkiin työllisiin miehiin verrattuna esimerkiksi seuraavissa ammattiryhmissä: sairaala- ja laitosapulaiset (miehiä 8,6 % sairaala- ja laitosapulaisista, miehiä 18,4 % nuorista sairaala- ja laitosapulaisista), koulunkäyntiavustajat, vastaanoton ja neuvonnan hoitajat, apteekkien lääketyöntekijät, johdon sihteerit ja osastosihteerit sekä farmaseutit. Nuorilla nämä esimerkiksi otetut ammattiryhmät olivat naisvaltaisia, kun kaikilla työllisillä nämä ammattiryhmät oli luokiteltu naisten ammateiksi.

Määrällisesti eniten nuoria miehiä työskenteli nuorten naisvaltaisissa ammateissa myyjinä (12 000), toimistotyöntekijöinä (5 000), toimistosiivoojina

ym. (2 700), kokkeina, keittäjinä ja kylmäkköinä (2 300), tarjoilutyöntekijöinä (2 100), kassanhoitajina ja lipunmyyjinä (1 400) sekä urheilijoina, urheiluvalmentajina, liikunnanohjaajina ym. (1 200). Nämä ammattiryhmät olivat naisvaltaisia myös kaikilla työllisillä lukuun ottamatta ammattiryhmää urheilijat, urheiluvalmentajat ja liikunnanohjaajat, joka kaikilla työllisillä oli tasa-ammatti.

Alle 28-vuotiaista naisista työskenteli miesvaltaisilla aloilla pienempi osuus kuin työllisistä naisista yleensä. Nuorista naisista noin kahdeksan prosenttia työskenteli miesvaltaisissa ammateissa, kun kaikista työllisistä naisista miesvaltaisilla aloilla työskenteli 11 prosenttia. Toisin kuin kaikki työlliset naiset nuoret naiset eivät työskennelleet yhtä usein esimerkiksi raakapuun käsittelijöinä, hankinta- ja jakelujohtajina tai urheilu-, vapaa-aika- ja kulttuurikeskusten johtajina.

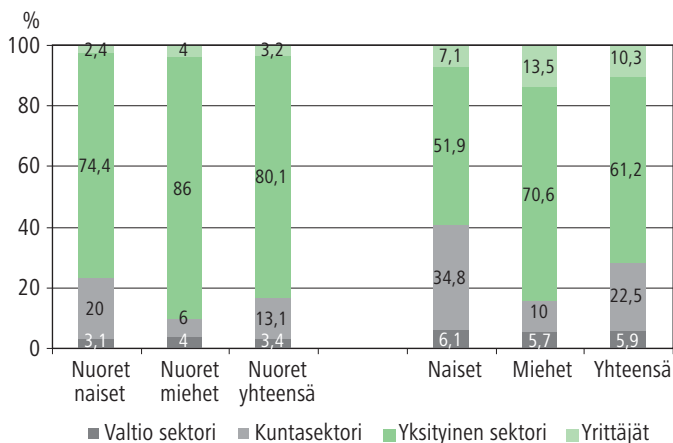
Määrällisesti eniten nuoria naisia työskenteli nuorten miesvaltaisilla aloilla rahdinkäsittelijöinä, varastotyöntekijöinä ym. (2 000), vartijoina (1 100), muina fysiikan, kemian ja teknisten alojen asiantuntijoina (700), sanomalehtien jakajina, lähetteinä ja kantajina (500), tieto- ja viestintäteknologian erityisasiantuntijoina (500) sekä maalareina ja rakennuspuhdistajina (500). Nämä ammattiryhmät olivat miesvaltaisia myös kaikilla työllisillä.

Nuoret työskentelevät yksityisellä sektorilla, naiset julkisella sektorilla ja miehet myös yrittäjinä

Naisten ja miesten ammattien eriytyminen näkyy myös siinä, millä sektorilla työskennellään. Vuoden 2010 työssäkäyntitilaston mukaan työllisistä miehistä noin 71 prosenttia ja naisista 52 prosenttia työskenteli yksityisellä sektorilla. Kunnan palveluksessa naisista oli 35 prosenttia, kun miehistä kunnalla työsken-

Kuvio 5.5

Alle 28-vuotiaat työlliset ja kaikki työlliset työnantajasektorin mukaan vuonna 2010, % ¹⁾

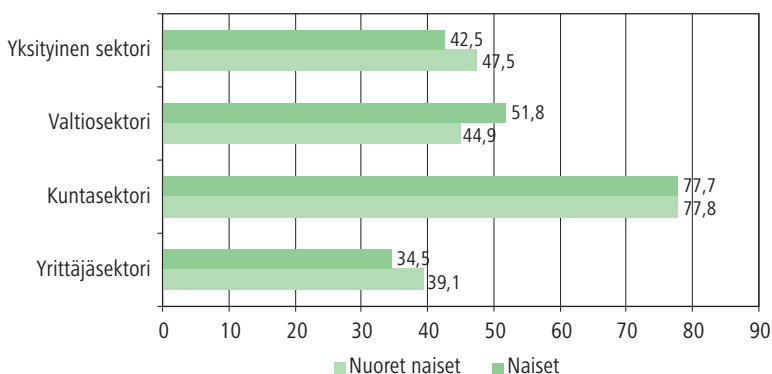

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Sektori jäi tuntemattomaksi 7,2 %:lla kaikista työllisistä ja 4,2 %:lla alle 28-vuotiaista työllisistä.

Kuvio 5.6

Naisten ja nuorten naisten osuudet työllisistä työnantajasektoreittain vuonna 2010, % ¹⁾

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Sektori jäi tuntemattomaksi 7,2 %:lla kaikista työllisistä ja 4,2 %:lla alle 28-vuotiaista työllisistä.

teli vain joka kymmenes. Yrittäjiä, maatalousyrittäjät mukaan lukien, oli työllisistä naisista noin seitsemän prosenttia, miehistä noin 14 prosenttia. Valtiolla työllisistä naisista kuten kuin työllisistä miehistäkin työskenteli noin kuusi prosenttia (Kuvio 5.5).

Nuoret työskentelivät kaikkia työllisiä yleisemmin yksityisellä sektorilla. Alle 28-vuotiaista miehistä yksityisellä sektorilla työskenteli noin 86 prosenttia ja naisista noin 74 prosenttia. Kuntien palveluksessa työskenteli nuorista naisista noin viidennes ja miehistä vain noin kuusi prosenttia. Valtiosektorilla työskenteli nuorista miehistä neljä prosenttia ja naisista noin kolme prosenttia. Yrittäjinä nuoria toimi vähiten. Alle 28-vuotiaista miehistä yrittäjinä oli noin neljä prosenttia ja naisista noin kaksi prosenttia.

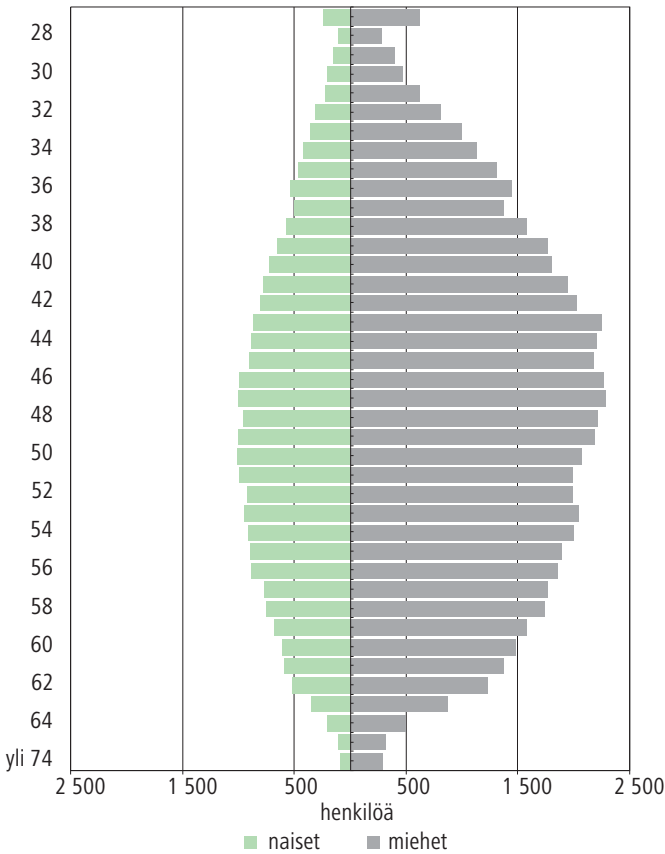
Nuorten miesten osuus yksityisellä sektorilla työskentelevistä oli noin 53 prosenttia, kun miesten osuus yksityisellä sektorilla yleensä oli noin 57 prosenttia. Kuntasektorilla työskentelevistä työntekijöistä naisia oli noin 78 prosenttia ja miehiä noin 22 prosenttia. Kuntasektorin nuorista työntekijöistä miesten ja naisten osuudet olivat yhtä suuret kuin kaikilla työllisilläkin. Valtiosektorin työntekijöistä oli naisia noin 52 prosenttia. Nuorista valtiolla työskentelevistä naisten osuus oli noin seitsemän prosenttiyksikköä pienempi, noin 45 prosenttia. Miesten osuus nuorista yrittäjistä oli noin viisi prosenttiyksikköä pienempi kuin miesten osuus kaikista yrittäjistä (66 %). (Kuvio 5.6)

Ammatillinen eriytyminen naisjohtajien vähyyttä selittävä tekijä

Ammattiluokituksen mukaan johtajat ovat henkilöitä, jotka johtavat, vastaavat, tekevät päätöksiä liiketoiminnan tai organisaatioyksikön strategiasta ja operatiivisista linjauksista, budjeteista tai henkilöstöstä kokonaisuutena. Työnjohtajat

Kuvio 5.7

Johtajien ikäjakauma vuonna 2010 ¹⁾

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Ammattiluokitus 2010:n 1-alkuiset ammattiryhmät. Ammattitieto jäi tuntemattomaksi noin 2,1 %:lla työllisistä.

tai esimiehet, jotka vastaavat johtamiensa työntekijöiden työskentelystä eivät kuulu ammattiluokituksessa johtajien pääluokkaan. (Tilastokeskus, Ammattiluokitus 2010.)

Vuonna 2010 johtajia oli yhteensä 84 100, mikä oli noin neljä prosenttia työllisistä. Johtajista noin 70 prosenttia oli miehiä (noin 59 200). Eniten oli teollisuuden tuotantojohtajia, vähittäis- ja tukkukaupan johtajia sekä myynti- ja markkinointijohtajia. Johtajien mediaani-ikä oli miehillä 47 ja naisilla 48 vuotta. (Kuvio 5.7)

Uralla voi edetä joko asiantuntijuuden tai johtamisen saralla. Tilastokeskuksen työolotutkimuksen mukaan nykyisessä työssä kehittymistä pidettiin tärkeämpänä (45 % haastatteluun vastanneista) kuin parempaan hallinnolliseen asemaan etenemistä (9 % haastatteluun vastanneista). (Lehto & Sutela 2008.)

Vuonna 2008 noin 40 prosentilla palkansaajista oli esimiehenä nainen (Lehto 2009). Vuoden 2010 työssäkäyntitilaston mukaan naisia työskenteli asiantuntijoina ja erityisasiantuntijoina määrällisesti miehiä enemmän.

Miehet etenevät naisia nopeammin johtajiksi (Kuvio 5.7). Yhtenä syynä naisten hitaampaan etenemiseen voi olla perheellistymisen erilainen vaikutus naisten ja miesten elämässä. Yksinhuoltajalla voi esimerkiksi olla vaikeuksia järjestää lastenhoito eikä uran kannalta tärkeitä ylitöitä, urakkaluonteisia töitä tai työmatkoja ole aina mahdollista tehdä. Avo- tai aviopareilla usein nainen pitää perhevapaita enemmän ja jää kotiin. Tällaista järjestelyä pidetään usein perheen kannalta taloudellisesti kannattavampana. (Ks. Lammi-Taskula & Salmi, luku 13.)

Teollisuuden tuotantojohtajia oli vuonna 2010 noin 9 300, joista naisia oli 12 prosenttia. Vähittäis- ja tukkukaupanjohtajia (7 500) ja myynti- ja markkinointijohtajia (7 500) oli saman verran. Vähittäis- ja tukkukaupan johtajista naisia oli noin 30 prosenttia, kun myynti- ja markkinointijohtajista joka neljäs oli nainen. Talousjohtajat oli suurin tasa-ammattiryhmä johtajissa. Talousjohtajia oli noin 4 200, heistä naisia oli 44 prosenttia. Naisten osuus oli suurin lastenhoidon johtajissa (noin 92 %). Miesten osuus oli suurin kaivostoiminnan tuotantojohtajissa (95 %).

Noin 61 prosenttia johtajista työskenteli yksityisellä sektorilla. Yksityisen sektorin noin 51 300 johtajasta miehiä oli noin 78 prosenttia. Seuraavaksi eniten johtajia oli yrittäjäsektorilla, noin 21 prosenttia. Yrittäjäsektorin johtajista oli naisia noin 28 prosenttia. Kuntasektorilla johtajista työskenteli noin 13 prosenttia. Kuntasektorin johtajista naisia oli noin 56 prosenttia. Naisten ja miesten osuudet eri sektoreilla työskentelevistä johtajista on esitetty Kuviossa 5.8.

Yritysjohtajia⁷ oli yhteensä noin 11 500. Yritysjohtajista naisia oli noin 39 prosenttia. Tähän joukkoon kuuluvat mm. talousjohtajat, henkilöstöjohtajat, politiikka- ja suunnittelujohtajat sekä muut hallintojohtajat ja kaupalliset johtajat. Euroopassa ja Yhdysvalloissa yritysjohtajista yli kolmannes on naisia (Sajavaara & Haapasalmi 2013).

Työelämän voimakas jakautuminen naisten ja miesten ammatteihin rajoittaa suomalaisnaisten etenemistä pörssiyritysten hallituksiin. Suomessa tietyillä aloilla on hyvin vähän naisia miehiin verrattuna ja siten naisten määrä keskijohdossa ja johtoryhmissä jää näillä aloilla luonnollisesti myös vähäiseksi. Euroopan komissio on syksyllä 2012 ehdottanut pörssiyritysten hallituksiin 40 prosentin naiskiintiötä vuoteen 2020 mennessä. (Sajavaara & Haapasalmi 2013.)

Vain noin prosentti johtajista oli alle 28-vuotiaita (860 henkilöä). Urheilu-, vapaa-aika- ja kulttuurikeskusten johtajissa nuorten osuus oli kuitenkin suurempi, lähes kahdeksan prosenttia.

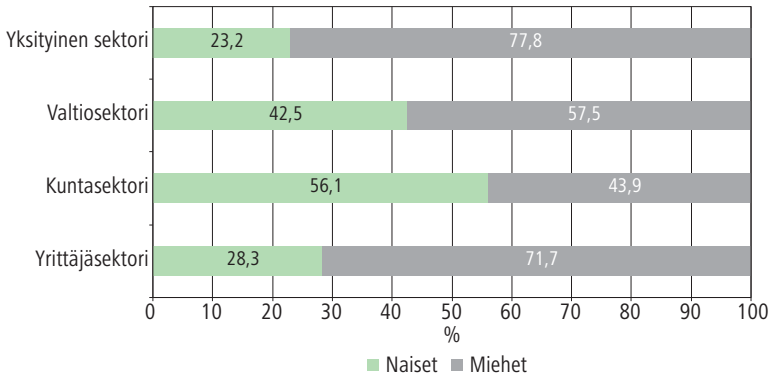
Miesten osuus nuorista johtajista oli noin 72 prosenttia eli noin kaksi prosenttiyksikköä suurempi kuin miesten osuus kaikista johtajista.

Määrällisesti eniten nuoria johtajia oli rakennustoiminnan tuotantojohtajissa (noin 120 henkilöä). Toiseksi eniten nuoria johtajia oli myynti- ja markkinointijohtajissa (noin 80 henkilöä). Miesten osuus rakennustoiminnan tuotantojohtajista oli varsin korkea, 89 prosenttia. Tässä ammattiryhmässä työskentelikin

7 Ammattiluokitus 2010:n 121-alkuiset luokat summattuna.

Kuvio 5.8

Naisten ja miesten osuudet johtajista sektoreittain vuonna 2010, % ¹⁾

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

1) Ammattiluokitus 2010:n 1-alkuiset ammattiryhmät. Ammattitieto jäi tuntemattomaksi 2,1 %:lla työllisistä.

eniten nuoria miehiä johtajina. Nuoria johtajanaisia löytyi eniten ammattiryhmästä muut hallintojohtajat ja kaupalliset johtajat, jossa naisten osuus oli noin 43 prosenttia.

Ammattiluokitus 2010-standardi

Ammattien osalta selvittämistyössä käytetään Tilastokeskuksen vuoden 2010 työssäkäyntitilastoa, jossa 18–74-vuotiaiden palkansaajien ja yrittäjien ammatit on luokiteltu ensimmäistä kertaa kansallisen Ammattiluokitus 2010 (AML 2010) -standardin mukaisiin ammattiryhmiin⁸. AML 2010 on hierarkkinen luokitus, joka on yhtenevä kansainvälisen ISCO-08-luokituksen kanssa aina 4-numerotasolle asti. Luokituksen 5-numerotaso on kansallinen lisäys.

1 Johtajat	7 Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät
2 Erityisasiantuntijat	8 Prosessi- ja kuljetustyöntekijät
3 Asiantuntijat	9 Muut työntekijät
4 Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	0 Sotilaat
5 Palvelu- ja myyntityöntekijät	
6 Maanviljelijät, metsätyöntekijät ym.	

Artikkelissa käytetään pääluokkien lisäksi ammattiryhmistä tarkinta julkaistua hierarkiatasoa. Esimerkki Ammattiluokitus 2010:n 5-numerotasosta löytyy tämän artikkelin liitteestä. Ammattiluokitus 2010 löytyy Tilastokeskuksen sivulta (<http://tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/ammatti/001-2010/index.html>).

8 Vuoden 2010 työssäkäyntitilastossa ammattitieto jäi kokonaan tuntemattomaksi noin 2,1 %:lla työllisistä. Kaikkia ammatteja ei myöskään julkaistu ammattiluokituksen tarkimmilla tasoilla (esim. luokat 25 ja 41).

Lähteet

- Lehto, Anna-Maija (2009) Naiset valtaavat esimiespaikkoja. Hyvinvointikatsaus 3/2009. Tilastokeskus. http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-09-30_005.html
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2008). Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolo-tutkimusten tuloksia 1977–2008. Tilastokeskus, Helsinki.
- Kolehmainen, Sirpa (1999) Naisten ja miesten työt, Työmarkkinoiden segregoituminen Suomessa 1970–1990. Tilastokeskus, Helsinki.
- Mikkilä, Elina (2013) Kauppa työllistää nuoria eniten. Kesäkuu 2013. Tilastokeskus. http://www.stat.fi/tup/vl2010/art_2013-06-25_001.html
- Myrskylä, Pekka (2012) Koulutustaso selittää työurien pituutta. Tieto & Trendit 6/2012. Tilastokeskus. http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2012/art_2012-09-12_002.html
- Sajavaara, Anu & Haapasalmi, Jari (2013) Naiset ja miehet työelämässä. Maaliskuu 2013. Elinkeinoelämän keskusliitto EK. <http://ek.mobie.fi/zine/52/cover>
- Suomen virallinen tilasto (SVT) II: Työssäkäynti [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-5528. toimiala, työnantajasektori ja työpaikat 2010. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 27.8.2013].
Saantitapa: http://tilastokeskus.fi/til/tyokay/2010/04/tyokay_2010_04_2012-11-23_tie_001_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT) I: Työvoimatutkimus [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-7830. työllisyys ja työttömyys 2012, 5 Osa-aikatyöntekijöiden määrän kasvu hidastui . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 27.8.2013].
Saantitapa: http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2012/13/tyti_2012_13_2013-03-05_kat_005_fi.html
- Tilastokeskus. Ammattiluokitus 2010. <http://tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/ammatti/001-2010/index.html>

Liite

Alla esimerkki Ammattiluokitus 2010:n (AML 2010) hierarkisesta rakenteesta.

5	Palvelu- ja myyntityöntekijät
51	Palvelutyöntekijät
52	Myyjät, kauppiaat ym.
521	Katu- ja torikauppiaat
522	Myyjät ja kauppiaat
5221	Kauppiaat (pienyrittäjät)
5222	Myyväläesimiehet
5223	Myyjät
523	Kassanhoitajat ja lipunmyyjät
524	Muut myyntityöntekijät
...	
53	Hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijät
531	Lastenhoitajat ja koulunkäyntiavustajat
532	Lähihoitajat, muut terveydenhuollon työntekijät ja kodinhoitajat
5321	Lähihoitajat
53211	Mielenterveyshoitajat
53212	Kehitysvammaisten hoitajat
53213	Sosiaalialan hoitajat
53219	Muut lähihoitajat
5322	Kodinhoitajat (kotipalvelutoiminta)
54	Suojelu- ja vartiointityöntekijät

6 *Ammattiryhmien välillä on eroja perheellistymisessä*

- Vähiten koulutettujen naisten lapsettomuus näyttäisi kasvaneen eniten.
- 40–44-vuotiaiden naisten ja miesten lapsettomuus oli yleisintä työntekijäammateissa.
- Lapsettomuus oli harvinaisinta johtotehtävissä työskentelevillä miehillä ja maatalousyrittäjänaisilla.
- Työntekijäammateissa on eniten ilman puolisoa asuvia naisia ja miehiä.
- Eniten lapsia on maatalousyrittäjänaisilla- ja miehillä.

Perheellistymisen ammattiryhmän näkökulmasta

Suomessa naiset ovat vuosikymmeniä yhdistäneet työn ja perheen. Naisten osallistumista työelämään pidetään meillä itsestäänselvytyksenä, jota tuetaan perheväpöiden lisäksi muun muassa riittävillä ja edullisilla päivähoitopalveluilla. Nuorimman lapsen ollessa 1–2-vuotias äideistä on työssä yli puolet ja 3–6-vuotiaiden äideistä mukana työelämässä on peräti 80 prosenttia (Tilastokeskus 2012a). (Ks. Tarja Niemisen artikkeli, luku 3)

Syntyvyys on Suomessa EU-maiden keskitasoa korkeampaa (Eurostat 2013). Suomessa äidiksi tullaan kuitenkin entistä vanhempana. Lisäksi kokonaan lapsettomiksi jäävien naisten osuus on meillä kansainvälisestikin korkea – ja kasvussa (Andersson ym. 2008, OECD 2010). Suomessa asuvista 40-vuotiaista naisista 21 prosenttia oli lapsettomia vuonna 2010 (Tilastokeskus 2011). Syitä perheellistymisessä tapahtuneisiin muutoksiin on monia, mutta osaltaan työelämän luonne, vaatavuus ja kuormitus asettavat entistä enemmän vaatimuksia työn ja perheen yhteensovittamiselle sekä perheiden arjelle. (Ks. Sutelan artikkeli, luku 7)

Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat ovat erilaisia eriluonteisissa töissä. Perinteisesti ura ja kehittymismahdollisuudet ovat paremmat ylemmissä toimihenkilöammateissa kuin työntekijäammateissa. Uralla eteneminen edellyttää kuitenkin usein pitkiä työpäiviä. Lisäksi työn ja yksityiselämän raja helposti hämärtyy, mikä saattaa olla hankalaa pienten lasten äideille ja isille. (Turpeinen & Toivanen 2008.) Työntekijäammateille on puolestaan tyypillistä työn fyysisyys ja läsnäolon vaatimus työpaikalla. Lisäksi mahdollisuudet joustaa työajoista ovat heikommat kuin toimihenkilöillä (Uhmavaara 2006).

Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmia on pidetty Euroopassa ja Yhdysvalloissa yhtenä keskeisenä syynä lapsettomuuteen ja perheiden alenevaan lapsilukuun (Kohler ym. 2002, McDonald 2007). Myös määräaikaiset työsuhteet ovat tutkimuksen mukaan osin saaneet suomalaisnaiset lykkäämään ensim-

mäisen lapsen hankkimista (Sutela 2013). Vuoden 2000 tilastoissa naisjohtajat olivat useammin perheettömiä kuin miesjohtajat ja muut naisryhmät, kun taas miesjohtajilla oli useammin puoliso ja lapsia kuin naisjohtajilla ja muilla miesryhmillä (Kartovaara 2003).

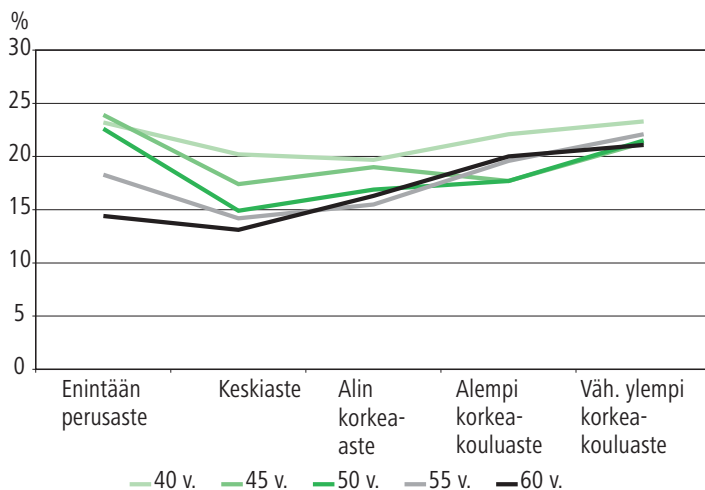
Tässä artikkelissa selvitetään rekisteriaineistojen avulla, onko naisten ja miesten ammattiryhmissä nähtävissä eroja lapsettomuudessa, lasten lukumäärissä, puolison kanssa asumisessa ja eronneisuudessa vuonna 2010. Ammattiryhmittäiset erot antavat viitteitä siitä, että työuran ja perheen yhteensovittamisessa saattaa olla ongelmia. Yksittäisellä poikkileikkausaineistolla on kuitenkin omat puutteensa. Sillä pystytään kuvaamaan ja vertailemaan eroja, mutta se ei varsinaisesti mahdollista syy-seuraussuhteiden selvittämistä. Amatit on jaettu sosioekonominen asema -luokituksen (Tilastokeskus 2012b) mukaisesti ylempiin ja alempiin toimihenkilöammattiteihin sekä työntekijäammattiteihin. Lisäksi yrittäjät on jaettu maatalousyrittäjiin ja muihin yrittäjiin. Ylempiä toimihenkilöammattiteja on mahdollista tarkastella vielä alaryhmissä: johtotehtävissä toimivat, suunnittelu- ja tutkimustehtävissä toimivat sekä opetustehtävissä toimivat. Koska perheellistymiseen vaikuttaa ratkaisevasti ikä, keskitytään vuoden 2010 poikkileikkausaineistossa 35–59-vuotiaisiin työllisiin. Aineistona käytetään Tilastokeskuksen työssäkäynti- ja väestötilaston tietoja.

Lapsettomuus on kasvanut eniten vähiten koulutetuilla naisilla

Lapsettomien naisten osuus on kasvanut Suomessa. 40-vuotiaista naisista oli lapsettomia 15 prosenttia vuonna 1990, kun vastaava osuus oli vuonna 2010 noussut 21 prosenttiin (Tilastokeskus 2011). Aiemmin lapsettomuus oli yleisempää korkeasti koulutetuilla kuin vähän koulutetuilla naisilla (Pietiläinen 2006).

Kuvio 6.1

Eri-ikäisten lapsettomien naisten osuudet (%) koulutusasteen mukaan vuonna 2010

Lähde: Väestötilastot, Tilastokeskus

Lapsettomiksi tässä artikkelissa määritellään henkilöt, joilla ei ole biologisia lapsia. 40 vuotta täyttäneiden naisten lapsettomuus näyttäisi lisääntyneen erityisesti vähän koulutetuilla. Samalla korkeasti koulutettujen lapsettomien osuudessa ei ole tapahtunut suuria muutoksia (kuvio 6.1). Seurauksena on, että koulutusryhmien väliset erot ovat pienentyneet. Vuonna 2010 lapsettomuus oli yleisintä niillä 45- ja 50-vuotilla naisilla, joilta puuttui perusasteen jälkeinen koulutus. Sitä vastoin 55- ja 60-vuotiaiden lapsettomuus oli yleisintä vähintään ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden keskuudessa.

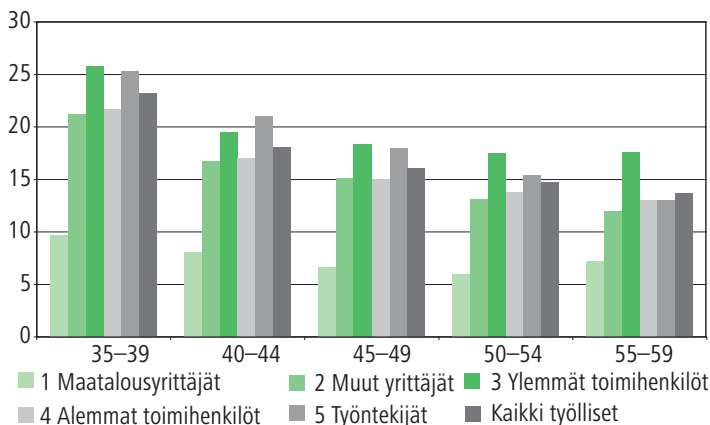
Lapsettomuus on yleisintä työntekijäammateissa

Seuraavassa tarkastellaan tarkemmin työelämässä mukana olevien 35–59-vuotiaiden perheellistymistä ja lapsettomuutta ammattiryhmän näkökulmasta. Työssäkävyyssä oli vähemmän lapsettomia kuin työelämän ulkopuolella olevissa, joilla opiskelut voivat olla kesken tai työpaikkaa ei ole löytynyt. Miehillä ero työssäkävien ja työelämän ulkopuolella olevien välillä oli suurempi kuin naisilla. Työssäkävyyssä 40–44-vuotiaista miehistä neljännes (25 %) oli lapsettomia, kun työelämän ulkopuolella olevista lähes puolet (49 %) oli vaille lapsia.

Lapsettomien osuus pienenee iän myötä sekä naisten että miesten ammattiryhmissä. Naisilla synnyttäneiden osuus ei juuri kasva 45 ikävuoden jälkeen. Miehillä isäksi tuleminen ei ole yhtä sidottu ikään kuin naisilla, vaan isäksi tulneiden osuus kasvaa vielä 50 ikävuoden jälkeenkin (Tilastokeskus 2012c). Poikileikkauksaineistosta ei iän, periodin ja kohortin vaikutuksia pystytä erottamaan. Vuoden 2010 aineistoissa työssäkävyyssä 45–49-vuotiaista naisista lapsettomia oli 16 prosenttia, 50–54-vuotiaista 15 prosenttia ja 55–59-vuotiaista 14 prosenttia.

Kuvio 6.2

Lapsettomien naisten osuus työllisistä naisista ammattiryhmän ja iän mukaan vuonna 2010

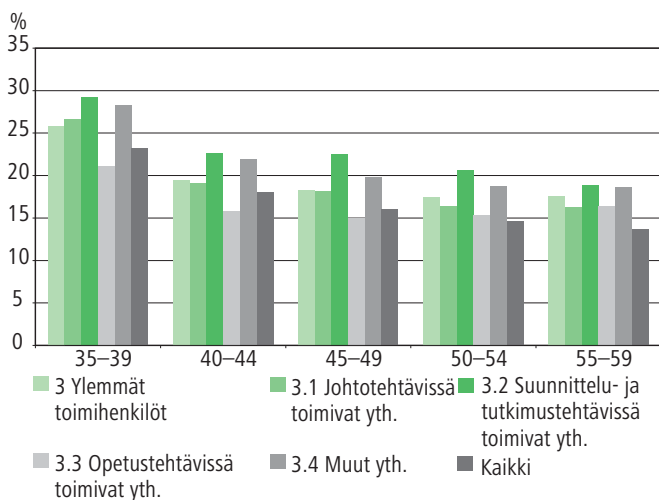

Lähde: Väestö- ja työssäkävyyntilastot, Tilastokeskus

Naisten ammattiryhmistä selvästi vähiten lapsettomia oli maatalousyrittäjissä. Heistä vähemmän kuin joka kymmenes oli lapseton kaikissa ikäryhmissä. Lapsettomia 50–54- ja 55–59-vuotiaita oli eniten ylemmissä toimihenkilöammateissa. Sitä vastoin, 40–44-vuotiaiden ikäryhmässä lapsettomuus oli työntekijäammateissa yleisempää (21 %) kuin ylemmissä toimihenkilöammateissa (19 %). (Kuvio 6.2.)

Kuvio 6.3

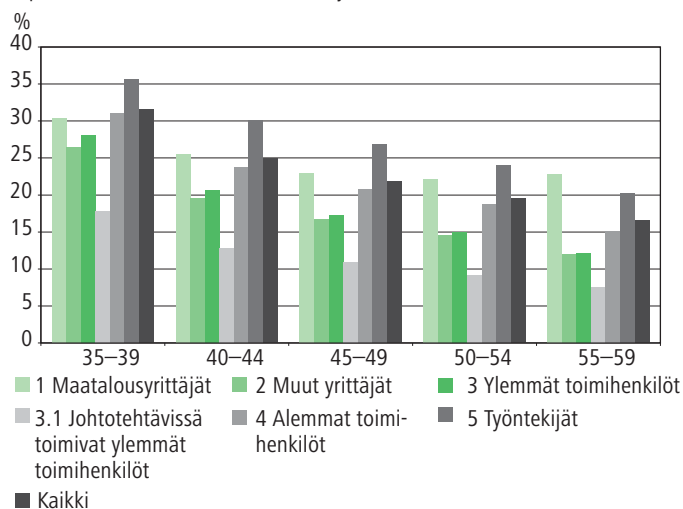
Lapsettomien naisten osuus ylempien toimihenkilöammattien alaluokissa iän mukaan vuonna 2010

Lähde: Väestö- ja työssäkäyntitilastot, Tilastokeskus

Kuvio 6.4

Lapsettomien miesten osuus ammattiryhmittäin iän mukaan vuonna 2010

Lähde: Väestö- ja työssäkäyntitilastot, Tilastokeskus

Ylemmissä toimihenkilöammateissa työskentelevistä naisista lapsettomia olivat muita useammin suunnittelu- ja tutkimustehtävissä toimivat ja muita vähemmän opetustehtävissä toimivat naiset (Kuvio 6.3). Sitä vastoin johtotehtävissä toimivien naisten lapsettomuus oli keskimäärin samaa tasoa kuin ylemmissä toimihenkilöammateissa. Johtotehtävissä työskentelevien 40–44-vuotiaiden naisten ikäryhmässä lapsettomuus oli harvinaisempaa (19 %) kuin työntekijäammateissa työskentelevien naisten (21 %).

Miehillä ammattiryhmien väliset erot lapsettomien osuuksissa näyttäytyivät erilaisina kuin naisilla. Lapsettomuus oli vähäisintä ylemmissä toimihenkilöammateissa ja muilla yrittäjillä kuin maatalousyrittäjillä. Eniten lapsettomia miehiä 55 ikävuoteen asti oli työntekijäammateissa ja 55–59-vuotiailla maatalousyrittäjinä toimivilla. Työntekijäammattien miehistä lapsettomia oli 50–54-vuotiaissa lähes joka neljäs (24 prosenttia), kun johtotehtävissä toimivista miehistä lapsettomia oli vähemmän kuin joka kymmenes. (Kuvio 6.4.)

Johtotehtävissä toimivilla naisilla ja miehillä on useammin puoliso kuin työntekijöillä

Lapsettomuuden syyt ovat moninaiset. Osalle lapsettomuus on tietoinen, vapaaehtoinen valinta ja osalle vastentahtoinen. Kolmas kasvava ryhmä on niitä, jotka lykkäävät lapsen synnyttämistä yhä vanhemmalle iälle. Tälle ryhmälle lapsettomuuden yksi tärkeimmistä syistä on se, ettei sopivaa puolisoa ole löytynyt (Miettinen & Rotkirch 2008).

Puolisoksi lasketaan tässä artikkelissa aviopuolisot ja avopuolisot. Avopuolisot on muodostettu rekisteriaineistoon samassa asunnossa vakituisesti asuvista 18 vuotta täyttäneistä eri sukupuolta olevista puolisolottomista henkilöistä, kun heidän ikäeronsa on alle 16 vuotta, eivätkä he ole sisaruksia. Ikärajausta ei käytetä, mikäli parilla on yhteinen lapsi. Samaa sukupuolta olevia yhdessä asuvia henkilöitä ei päätellä avopareiksi. Ainoastaan rekisteröidyssä parisuhteessa oleva puoliso on mukana tarkastelussa. (Tilastokeskus, käsitteet).

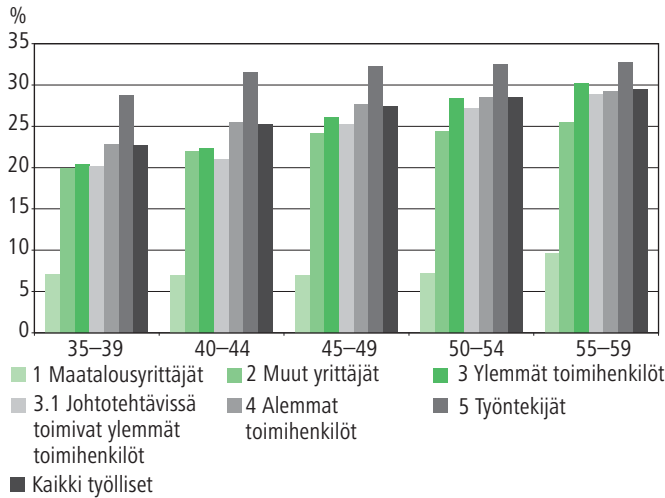
Suurin osa työssäkäyvistä miehistä ja naisista asuu puolisonsa kanssa. Vuonna 2010 työssäkäyvistä 35–39-vuotiaista miehistä asui puolisonsa kanssa yhtä suuri osuus kuin naisista, eli 77 prosenttia työllisistä. Naisilla puolison kanssa asuminen näyttää vähenevän iän myötä, mutta miehillä vastaavaa ilmiötä ei ollut havaittavissa, vaan osuus pysyi lähes samana kaikissa ikäryhmissä. Miehet asuivat 50–54-vuotiaina puolisonsa kanssa hieman useammin (75 %) kuin vastaavan ikäiset työssäkäyvät naiset (71 %).

Naisten ammattiryhmissä ilman puolisoa asuvia oli eniten työntekijäammateissa, 40–44-vuotiaista lähes kolmannes, ja selvästi vähiten maatalousyrittäjissä, joista vähemmän kuin joka kymmenes asui ilman puolisoa (Kuvio 6.5).

Ylemmissä toimihenkilöammateissa työskentelevät naiset asuivat hieman muita palkansaajanaisia useammin puolisonsa kanssa. He olivat muita naisia useammin löytäneet puolison ennen 45. ikävuottaan. Johtotehtävissä toimivat naiset asuivat kaikissa ikäryhmissä useammin puolisonsa kanssa kuin muiden palkansaajaryhmien naiset. Erityisesti alle 50-vuotiailla naisjohtajilla oli useam-

Kuvio 6.5

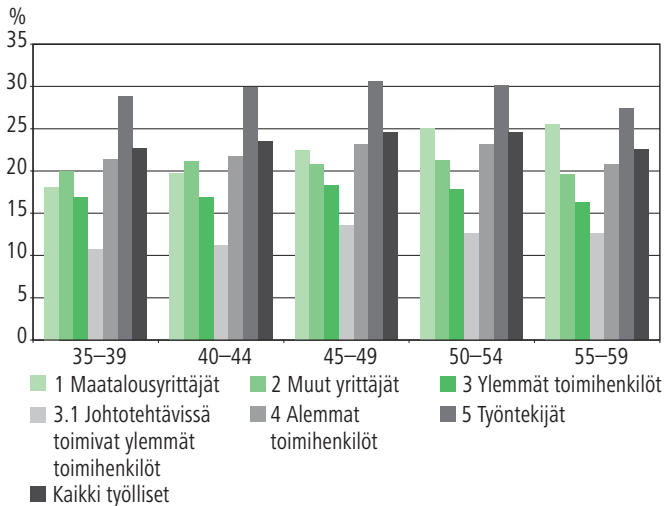
Ilman puolisoa asuvien osuus työssäkäyvistä naisista, %, ammattiryhmän ja iän mukaan 2010

Lähde: Väestö- ja työssäkäyntitilastot, Tilastokeskus

Kuvio 6.6

Ilman puolisoa asuvien osuus työssäkäyvistä miehistä, %, sosioekonomisen aseman ja iän mukaan 2010

Lähde: Väestö- ja työssäkäyntitilastot, Tilastokeskus

min puoliso kuin muilla naisilla, joten johtotehtävissä toimiminen ei tilastojen valossa näyttänyt naisilla haittaavan puolison löytämistä. Käsitys siitä, että yksityisen sektorin naisjohtajissa olisi useammin lapsettomia ja perheettömiä verrattuna ikäluokkansa muihin naisiin ei saa vuoden 2010 tilastoista tukea. Yksityisen sektorin 40–44-vuotiaista naisjohtajista 21 prosenttia asui ilman puolisoa, kun vastaava osuus kaikista työllisistä naisista oli 25 prosenttia.

Miehillä suurimmat ammattiryhmittäiset erot puolison kanssa asumisessa ilmenivät ylempien toimihenkilöiden ja työntekijäammateissa toimivien välillä. Kuten naisilla, ylempillä toimihenkilömiehillä oli useammin puoliso kuin työntekijämiehillä. Joka kuudes (18 %) 45–49-vuotiaista ylempistä toimihenkilömiehistä asui ilman puolisoa, kun työntekijäammateissa heitä oli joka kolmas (31 %). Vastaava ero (yli 10 prosenttiyksikköä) ilmeni kaikissa ikäryhmissä. Ylempien toimihenkilöammattien miehet näyttävät menestyvän parisuhdemarkkinoilla. Erityisesti johtotehtävissä toimivat miehet asuivat puolisonsa kanssa useammin kuin muut miehet. Heistä ilman puolisoa asui vain joka kymmenes, kun vastaavasti naisjohtajista ilman puolisoa asuvia oli joka neljäs.

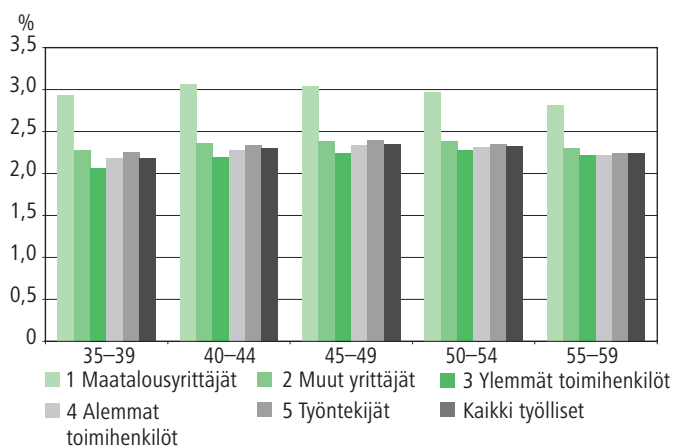
Maatalousyrittäjäsillä ja -äideillä on keskimääräistä enemmän lapsia

Vuoden 2012 tilastojen valossa nainen synnyttää Suomessa keskimäärin 1,8 lasta, mikä on enemmän kuin EU-maissa keskimäärin (1,6 lasta vuonna 2011). Keskimääräinen lapsiluku (kokonaishedelmällisyys eli arvio jokaista naista kohti syntyvien lasten keskimäärästä) on Suomessa pysytellyt suhteellisen vakaana, vaikka lastenhankinta on siirtynyt Suomessa kuten muissakin Euroopan unionin maissa yhä myöhäisempään elämänvaiheeseen. Ensimmäinen lapsi saadaan Suomessa nykyään lähempänä kolmeakymmentä ikävuotta, keskimäärin 28,5 vuotiaana, ja kaikkien synnyttäneiden keski-ikä on noussut yli 30 vuoteen.

Lapsia saaneilla työssäkäyvillä naisilla keskimääräinen lapsiluku oli hieman yli kaksi (2,29). Ammattiryhmien väliset erot keskimääräisissä lapsiluvuissa olivat pieniä, muutaman kymmenyksen luokkaa naista kohti. Poikkeuksen tekevät maatalousyrittäjänaiset, jotka hankkivat selvästi enemmän lapsia kuin synnyttä-

Kuvio 6.7

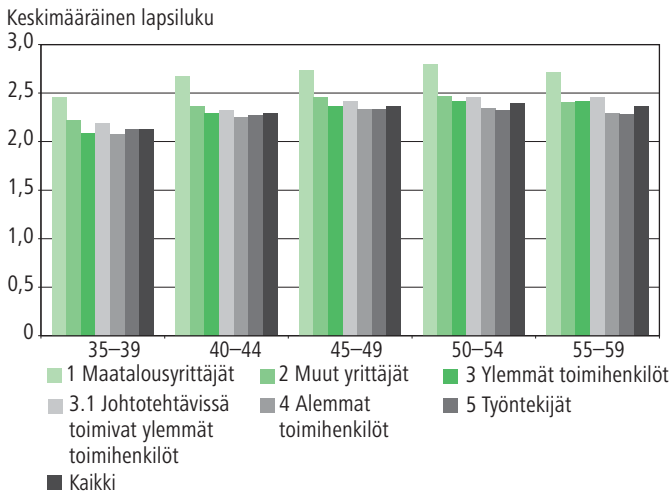
Työllisten naisten keskimääräinen lapsiluku ammattiryhmän ja iän mukaan 2010. Mukana ainoastaan lapsia synnyttäneet naiset

Lähde: Väestö- ja työssäkäyntitilastot, Tilastokeskus

Kuvio 6.8

Miesten keskimääräinen lapsiluku sosioekonomisen aseman ja iän mukaan vuonna 2010 (pl. lapsettomat)

Lähde: Väestö- ja työssäkäyntitilastot, Tilastokeskus

neet naiset keskimäärin. Heidän keskimääräinen lapsilukunsa oli 45–49-vuotiaiden ikäryhmässä yli kolme lasta naista kohti, kun keskimäärin naisilla oli 2,35 lasta. Samanikäisillä työntekijäammateissa työskentelevillä naisilla oli keskimäärin 2,40 lasta ja ylemmillä toimihenkilönaisilla 2,24 lasta. Johtotehtävissä toimivien naisten lapsettomuus ei ollut muita naisryhmiä yleisempää, mutta ne johtajanaiset, jotka hankkivat lapsia, hankkivat niitä keskimääräistä hieman vähemmän (2,18 lasta). Työntekijäammateissa työskentelevillä naisilla oli enemmän suuria vähintään kolmen lapsen perheitä (32 %) kuin ylemmillä toimihenkilönaisilla (26 %). Perheet, joissa oli vähintään kolme lasta, olivat yleisempiä maanviljelijä- ja yrittäjäperheiden naisilla kuin muiden ammattiryhmien naisilla. (Kuvio 6.7.)

Työssäkäyvillä miehillä oli keskimäärin hieman enemmän lapsia kuin naisilla. Kuten naisilla, miestenkin ammattiryhmistä eniten lapsia oli maatalousyrittäjillä. Vähiten lapsia oli työntekijämiehillä. 50–54-vuotiaiden ikäryhmässä maatalousyrittäjillä oli keskimäärin 2,8 lasta, kun työntekijäammattissa toimivalla isällä oli keskimäärin 2,3 lasta (Kuvio 6.8).

Ylemmistä toimihenkilömiehistä vain harva jäi kokonaan lapsettomaksi. Niillä ylemmillä toimihenkilöillä, jotka hankkivat lapsia, keskimääräinen lapsiluku ei kuitenkaan muodostunut muita ammattiryhmiä suuremmaksi kuin vasta 50 ikävuoden jälkeen. 50–54-vuotiaat ylemmät toimihenkilömiehet olivat useammin kolmi- ja useampilapsisten perheiden isiä (33 %) kuin työntekijämiehet (27 %). Johtotehtävissä työskentelevien miesten keskimääräinen lasten lukumäärä (2,46) oli 50–54-vuotiaiden ikäryhmässä vain hieman suurempi kuin miehillä keskimäärin. Johtajamiehillä oli kuitenkin enemmän lapsia kuin johtotehtävissä työskentelevillä naisilla (2,21). Kaikkiaan ammattiryhmien väliset erot lasten lukumäärissä olivat sekä isillä että äideillä pienet.

Työntekijät eroavat useammin kuin muut

Naisista työntekijäammateissa ja muut yrittäjät -ryhmässä työskentelevät olivat kokeneet avioeron joskus elämänsä aikana useammin kuin muut naisryhmät. Heistä lähes kolmannes 50–54-vuotias oli joskus eronnut. Selvästi vähiten avioerokokemuksia oli maatalousyrittäjillä (50–54-vuotiaissa 7 %). Myös ylemmät toimihenkilönaiset olivat eronneet hieman keskimääräistä harvemmin. Eronneiksi on laskettu ne, jotka ovat eronneet joskus elämänsä aikana riippumatta nykyisestä tai aiemmasta siviilisäädystä.

Miesten ammattiryhmistä yrittäjillä (pl. maatalousyrittäjät) oli eniten erokokemuksia ja maatalousyrittäjillä vähiten. Palkansaajaryhmillä erot avioeron kokeneissa olivat sitä vastoin pieniä, työntekijäammateissa eron kokeneita oli hieman enemmän kuin muissa ryhmissä. Johtotehtävissä toimivissa miehissä ja naisissa oli keskimääräistä vähemmän joskus eronneita. Jos tarkasteltiin pelkästään avioliiton solmineita, työntekijäammateissa oli avioeron kokeneita enemmän kuin yrittäjissä.

Hyvä työmarkkina-asema tukee työn ja perheen yhteensovittamista

Artikkelissa on tarkasteltu rekisteriaineistojen avulla ammattiryhmien välisiä eroja perheellistymisessä. Tuloksissa nousee esille se, että työntekijäammateissa työskentelevien miesten ja naisten lapsettomuus, ilman puolisoa asuminen ja eronneisuus olivat yleisempää kuin muissa ammattiryhmissä. Ylemmillä toimihenkilöillä ja johtotehtävissä toimivilla naisilla lapsettomuutta ja ilman puolisoa asumista esiintyi vähemmän kuin ammattiryhmillä keskimäärin, vaikka lasten lukumäärä oli äideiksi tulleilla hieman keskimääräistä pienempi.

Miehillä oli erityisen selvästi nähtävissä, että mitä parempi miehen työmarkkina-asema oli, sitä todennäköisemmin hänellä oli puoliso ja lapsia. Naisilla vastaava yhteys oli heikompi, mutta myös naisilla hyvä työmarkkina-asema oli yhteydessä puolison ja lasten olemassa oloon.

Rekisteriaineistojen avulla ei pystytä porautumaan kovin syvälle perheiden ja työelämän yhteensovittamisen ongelmiin. Tulokset antavat kuitenkin viitteitä siitä, että työntekijäammateissa on ollut muita enemmän vaikeuksia nivoa yhteen työelämää ja perhettä. Työntekijäammateissa työskentelevien työpaikat ovat vähentyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana. Tämä on voinut osaltaan tuoda työsuhteisiin epävarmuutta, mikä heijastuu perheellistymiseen.

Lähteet

- Andersson, Gunnar & Rønsen, Marit & Knudsen, Lisbeth & Lappegård, Trude & Neyser, Gerda & Skrede, Kari & Teschner, Kathrin & Vikat, Andres (2008) Cohort Fertility Patterns in the Nordic Countries. Stockholm Research Reports in Demography 2008:2.
- Eurostat (2013) Tietokantataulut.
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde220&plugin=1> (Luettu 9.7.2013)
- Kartovaara, Leena (2003) Miesjohtajalla ura ja perhe, entä naisjohtajalla? Hyvinvointikatsaus 4/2003.
- McDonald, Peter (2007) Time for Action: Public Policies to Revert Low Fertility. *Pharmaceuticals, Policy and Law* 9:237–243.
- Kohler, Hans-Peter & Billari, Francesco C. & Ortega, José Antonio (2002) The Emergence of Lowest-Low Fertility in Europe during the 1990s. *Population and Development Review* 28(4):641–680.
- Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2008) Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. *Perhebarometri 2008*. Väestötutkimuslaitos Katsauksia E 34/2008.
- OECD (2010) Family database. Family database SF2.5: Childlessness. <http://www.oecd.org/els/family/41920005.pdf> (1.7.2010 päivitetty versio.)
- Pietiläinen, Marjut (2006) Tasa-arvoinen suomineito, osa 1. Tieto & trendit 6-7/2006.
- Sutela, Hanna (2013) Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008. Tutkimuksia sarjassa 259, Tilastokeskus, Helsinki 2013.
- Tilastokeskus, käsitteet ja määritelmät.
<http://tilastokeskus.fi/meta/kas/avopari.html> (Luettu 4.7.2013.)
- Tilastokeskus (2011) Väestörakenne 2010.
http://www.stat.fi/til/vaerak/2010/01/vaerak_2010_01_2011-09-30_tie_001_fi.html (Luettu 9.7.2013)
- Tilastokeskus (2012a) Työvoimatutkimus 2011.
http://www.stat.fi/til/tyti/2011/14/tyti_2011_14_2012-09-11_tie_001_fi.html (Luettu 9.7.2013)
- Tilastokeskus (2012b) Luokitusavain.
http://www.stat.fi/meta/luokitukset/ammatti/001-2010/luokitusavain_sose89.html (Luettu 23.8.2013)
- Tilastokeskus (2012c) Väestörakenne 2011. Liitetaulukko 6. Miehet iän, lasten määrän ja isien osuuden mukaan 31.12.2011. <http://www.stat.fi/til/vaerak/2011/01> (Luettu 9.7.2013)
- Turpeinen, Merja & Toivanen, Minna (2008) Perhe työssä, työ perheessä. Työn ja perheen yhteensovittamisen rajat ja mahdollisuudet työorganisaatiotoimijoiden, perheen ja sukupuolen näkökulmasta. Helsinki.
- Uhmavaara, Heikki (2006) Liukuva työaika ja työaikajousten vastavuoroisuus. Teoksessa Mamia, Tero & Melin, Harri (toim.) Kenen ehdoilla työ joustaa? Johtajien ja henkilöstön näkökulmia. Työpoliittinen tutkimus 314. Helsinki: Työministeriö.

7 Määräaikainen työ ja perheellistyminen¹

- Määräaikaisille palkansaajille ei synny esikoislasta lähitulevaisuudessa yhtä todennäköisesti kuin palkansaajille pysyvissä työsuhteissa.
- Niillä määräaikaisilla, joiden työmarkkina-asema on suhteellisen hyvä, on kaikkein pienin todennäköisyys tulla vanhemmaksi noin vuoden sisällä.
- Kaikkein epävakaimmissa työmarkkina-asemissa olevilla työsuhteen määräaikaisuus pikemminkin jouduttaa lapsen syntymää.
- Naisen määräaikainen työsuhte on suurempi este lastenhankinnalle kuin miehen määräaikaisuus.
- Määräaikainen työ viivästyttää perheellistymistä, mutta ei ole toistaiseksi ennustanut myöhempää lapsettomuutta.

Viivästyttääkö työsuhteen määräaikaisuus perheellistymistä?

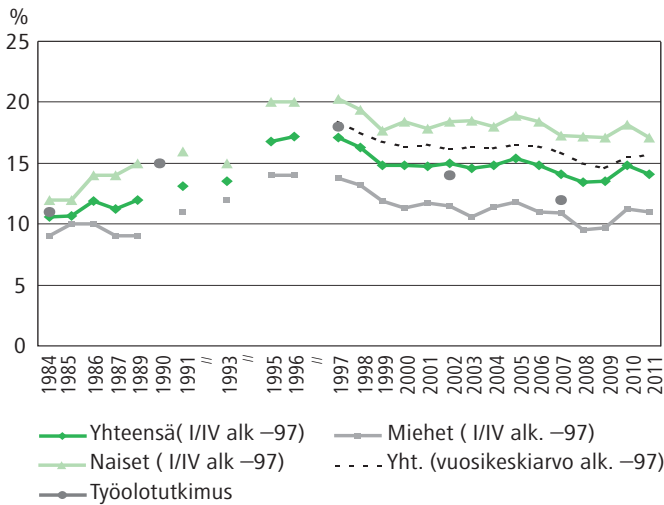
Nuorten aikuisten perheellistymisen on myöhentynyt viime vuosikymmeninä. Työmarkkinoiden pysyväisilmiöksi vakiintunutta määräaikaista työtä ja siihen liittyvää epävarmuutta on epäilty tämän viivästyksen yhdeksi syyksi. Tässä artikkelissa tarkastellaan, löytyykö epäilylle kvantitatiivista näyttöä Suomessa. Onko lapsettomien 20–44-vuotiaiden määräaikaisten ja pysyvässä työsuhteessa olevien palkansaajien välillä eroa siinä, kuinka todennäköisesti he tulevat vanhemmiksi noin vuoden kuluessa – tai ylipäänsäkään? Artikkelin perustuu Tilastokeskuksen työolotutkimuksen ja väestötilastojen tietoihin sekä tutkimukseen Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008.

Työsuhteiden määräaikaisuus ei ole varsinaisesti mitään uutta. Pätkestä ja epävarmasta toimeentulosta koostuvaa työelämää on ollut jo aiemmin; tietyillä aloilla ja tietyissä väestöryhmissä on aina joustettu pätkä-, keikka-, kausi- ja tunti-työsuhteissa (Suoranta 2009). Naisten määräaikaisten työsuhteiden yleistymisen voi kuitenkin ajoittaa Suomessa 1980-luvun loppupuolelle, jolloin uusi kotihoidontukijärjestelmä alkoi lisätä sijaisten tarvetta naisvaltaisilla aloilla. Miesten osalta kasvu paikallistuu hieman myöhemmäksi. Kasvu on taittunut 2000-luvulla, kun määräaikaisten työsuhteiden sääntelyä on lisätty, ja kuntasektorilla on otettu enenevästi käyttöön vakinaisiin työsuhteisiin perustuvia sijaisjärjestelyjä paikkaamaan perhe- ja muista vapaista koituvia poissaoloja. (Kuvio 7.1)

1 Artikkelin perustuu väitöskirjaan Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008 (Sutela 2013).

Kuvio 7.1

Määräaikaisten osuus (%) 15–64-vuotiaista palkansaajista

Työvoimatutkimuksen syksyiset vuosihaastattelut 1984–1987, 1989, 1991 ja 1993, työvoimatutkimus kevät 1995 ja 1996, työvoimatutkimuksen neljäs neljännes 1997–2011. Lisäksi työvoimatutkimuksen vuosikeskiarvo 1997–2011 ja Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Määräaikaisten palkansaajien rakenne on samaan aikaan muuttunut. Määräaikaisten palkansaajien osuus on aiempaa useammin naisia ja aiempaa useammin töissä julkisella sektorilla. Vaikka määräaikaisten työsuhteet ovat yleisimpiä kaikkein nuorimmilla, etenkin naisilla määräaikaisuus on siirtynyt ikäjänalla eteenpäin: 1980-luvun alussa noin joka kuudes, mutta vuosituhannen vaihteessa jo lähes joka kolmas 25–34-vuotias naispalkansaaja oli määräaikaisten. 2010-luvun alussa useampi kuin neljännes ikäryhmän naispalkansaajista työskenteli määräaikaisten. (Sutela 2013.)

Määräaikaisten ja pysyvässä työsuhteessa työskentelevät palkansaajat ovat käytännössä eri asemassa perhettä perustaessaan, vaikka perhevapaaetuudet ovat meillä universaaleja eivätkä siis riipu työmarkkina-asemasta tai työsuhtedetyypistä. Määräaikaisten työsuhteesta äitiyslomalle jäävällä naisella ei ole useinkaan työpaikkaa, johon perhevapaan jälkeen palata – eikä määräaikaisten työsuhteessa työskentelevä isä välttämättä uskalla ottaa perhevapaalle jäämistä puheeksi työnantajansa kanssa. Koska pätkätyöhön liittyy usein myös pätkätyöttömyyttä, määräaikaisten työsuhteessa työskennelleiden päivärahan taso voi jäädä pirstalemaisen työuran vuoksi matalammaksi kuin vakaamman työuran tehneen henkilön. (Sutela 2013, 32–33.)

Perheellistyminen myöhentynyt kaikkialla

Perheellistyminen on iso päätös, jonka seuraukset tarkoittavat vähintään noin parinkymmenen vuoden taloudellista, fyysistä ja psyykkistä sitoutumista. John

Hobcraft ja Kathleen Kiernan (1995) kuvaavat lapsen hankintaa osuvasti yhdeksi monimutkaisimmista päätöksistä, joita yksilöt ja pariskunnat joutuvat elämäänsään tekemään, koska ”lapsia ei voi vaihtaa erilaiseen tai päivitettyyn malliin eikä niitä voi myydä pois, jos ajat muuttuvat hankaliksi”.

Näin ison askeleen ottaminen ei ole länsimaissa enää itsestään selvää. Viime vuosikymmeninä kaikkialla kehittyneissä maissa tapahtunutta hedelmällisyyden laskua ja ensisynnytyksiän nousua on selitetty kulttuurisella ja sosiaalisella muutoksella, ennen kaikkea individualismin lisääntymisellä (Van de Kaa 1987). Lapsia ei hankita sosiaalisen velvollisuudentunnon tai tavan vuoksi, vaan vanhemmuudesta tai vapaaehtoisesta lapsettomuudesta on tullut elämäntapavalintoja. Tämän mahdollistaa se, että käytössämme on tehokkaita keinoja syntyvyyden säätelämiseksi.

Koulutustason nousuun yhdistyy opiskeluaikojen pitkittyminen, joka sekin myöhentää perheellistymistä, lapsia kun ei tyypillisesti hankita opiskeluaikana (Blossfeld & Huinink 1991; Billari & Philipov 2004; Kravdal 1994). Taloustieteellisten teorioiden mukaan naisten ajasta on tullut heidän kohonneen koulutustasonsa ja lisääntyneen työssäkäyntinsä vuoksi rahassa mitattuna arvokkaampaa, mikä tekee lastenhankinnasta vähemmän houkuttelevaa. Mitä korkeampi inhimillinen pääoma ja ansiotaso naisella on, sitä enemmän hän menettää ollessaan lastenhoidon vuoksi pois työelämästä eli sitä korkeammaksi nousee hänen ”mahdollisuksiensa hinta” (opportunity costs). (Becker 1981.)

Toisaalta naisten työssäkäynti ei ole osoittautunut ylivoimaiseksi esteeksi lastenhankinnalle maissa, joissa työn ja perheen yhteensovittamista tuetaan aktiivisella perhepolitiikalla. Pikemminkin päinvastoin. Pohjoismaissa, joissa äitiys- ja vanhempainrahojen ansiosidonnaisuus ja julkinen päivähoido alentavat mahdollisuuksien hintaa, naisten voimakkaasta työelämään kiinnittymisestä on tullut pikemminkin lastenhankintaa ennustava tekijä, ja syntyvyys on pysynyt verrattain korkeana (Andersson 2000 ja Hoem 2000 Ruotsissa; Vikat 2004 Suomessa; Kravdal 1994 Norjassa; ks. myös D'Addio & Mira D'Ercole 2005.)

Loppujen lopuksi on myös esitetty, että globalisaation myötä kasvanut työmarkkinoiden epävarmuus saa nuoret lykkäämään kauaskantoisten päätösten tekoa (Mills & Blossfeld 2005). Perheellistymisen katsotaan edellyttävän turvallisuuden tunnetta ja tiettyjen ennakkoehtojen täyttymistä: koulutuksen loppuun saattamista, aseman vakiinnuttamista työmarkkinoilla, vakaata parisuhdetta sekä muutenkin riittävien resurssien kokoamista. Kun näiden ehtojen saavuttamisesta on tullut nyky maailmassa entistä hankalampaa, lastenhankinta viivästyy tai estyy kokonaan. (Mm. McDonald 2000; Sobotka 2004; Mills & Blossfeld 2005; Kohler ym. 2002; Anxo ym. 2010; Hobcraft & Kiernan 1995; ks. myös Euroopan komissio 2005.)

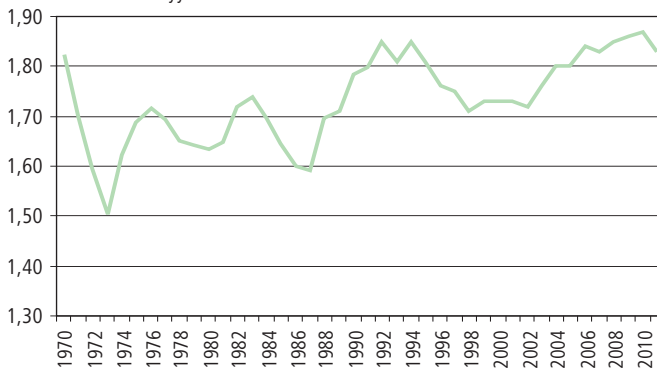
Työn epävarmuutta voinee pitää olennaisena osana määräaikaista työsuhteita, vaikka myös pysyvissä työsuhteissa voidaan kokea epävarmuutta. Määräaikaisen työn ja syntyvyyden välistä yhteyttä on tutkittu toistaiseksi suhteellisen vähän, mutta Ruotsista, Espanjasta ja Ranskasta saadut tutkimustulokset (Persson 2001; De la Rica & Iza 2003; Pailhé & Solaz 2012) osoittavat määräaikaisten työsuhteiden vähintäänkin viivästyttävän perheellistymistä.

Epävarmuuden seuraukset perheellistymiselle voivat silti olla erilaisia eri ryhmissä (Bernardi ym. 2008; Kreyenfeld 2010; Vikat 2004; Huttunen & Kello-

Kuvio 7.2

Kokonaishedelmällisyysluku Suomessa 1970–2011

Kokonaishedelmällisyys

Lähde: Väestötilastot, Tilastokeskus

kumpu 2012). Tietyissä olosuhteissa epävarmuus voi vaikuttaa lastenhankintaan päinvastoin kuin yleisesti ajatellaan. Niin sanotun epätietoisuuden vähentämisen teorian (Friedman ym.1994) mukaan ne matalasti koulutetut nuoret naiset, jotka kokevat tulevaisuutensa työmarkkinoilla kaikkein näköalattomimmaksi, voivat joututtaa lastenhankintaa saadakseen elämäänsä näin edes jotain mielekkyyttä ja jatkuvuutta. Teiniraskaudet ovat edelleen yleisiä uusliberalistisissa maissa juuri alhaisimmissa sosiaaliluokissa (Crompton 2006).

Suomessa ensisynnytyksikä on kohonnut vuosien 1984 ja 2012 välillä 25,8 vuodesta 28,5 vuoteen. Tämä on jotakuinkin eurooppalaista keskitasoa. Kokonaishedelmällisyys² on Suomessa ylittänyt väestön uusiutumisrajan (2,1 lasta naista kohden) viimeksi vuonna 1968. Tämän jälkeen hedelmällisyys laski ensin jyrkästi vuoteen 1973 asti, mutta on sen jälkeen pitkällä aikavälillä noussut. Vuonna 2010 kokonaishedelmällisyys oli suurimmillaan (1,87) sitten vuoden 1969. Kokonaishedelmällisyys kääntyi yleisesti kasvuun myös muualla Euroopassa 2000-luvun alussa, mutta nykyinen talouskriisi on pysähdyttänyt tämän kehityksen ja syntyvyys on alkanut taas laskea useimmissa EU-maissa. Näin on käynyt myös Suomessa, missä kokonaishedelmällisyysluku jäi 1,80:een vuonna 2012 (Kuvio 7.2).

Käytetty aineisto ja menetelmät

Tässä artikkelissa tutkitaan ensisijaisesti sitä, eroaako määräaikaisessa työsuhteessa työskentelevän palkansaajan todennäköisyys saada lapsi noin vuoden kuluessa pysyvässä työsuhteessa olevan vastaavasta todennäköisyydestä. Lisäksi

2 Kokonaishedelmällisyys kuvaa sitä lukua, kuinka monta lasta hedelmällisessä iässä oleva 15-49-vuotias nainen keskimäärin synnyttäisi elämänsä aikana olettaen, että hän synnyttäisi samalla tavoin kuin kaikki hedelmällisessä iässä olevat naiset juuri kyseisen vuoden aikana eikä kuolisi ennen hedelmällisen kautensa loppua.

selvitetään sitä, onko tuo mahdollinen ero samanlainen työmarkkina-asemansa epävakaa tai vakaaksi kokevilla eli muuntaako epävakaus määräaikaisen työn ja lasten saannin yhteyttä. Tarkastelun kohteena on myös se, onko puolison työmarkkina-asemalla (työssä/ei-työssä; pysyvä työsuhde/määräaikainen työsuhde) merkitystä määräaikaisten palkansaajien perheellistymiselle. Lopuksi käsitellään lyhyesti määräaikaisen työn pitkän aikavälin seurauksia perheellistymiselle.

Aineistona käytetään Tilastokeskuksen vuosien 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008 työolotutkimuksista muodostettua kokonaisaineistoa, johon on yhdistetty väestötietojärjestelmän tieto kyseisten tutkimusten vastaajille syntyneistä lapsista aina vuoteen 2009 saakka. Aineistossa on 4 868 iältään 20–44-vuotiasta lapsetonta palkansaajaa, noin puolet naisia ja puolet miehiä. Näistä naisista 27,8 ja miehistä 18,1 prosenttia työskenteli määräaikaisessa työsuhhteessa. Tarkastelussa on käytetty lähinnä logistista regressioanalyysia, jossa lasketaan tapahtuman todennäköisyys verrattuna tapahtumattoman todennäköisyyteen eri ryhmissä. Yksinkertaisuuden vuoksi tunnuslukua kuvataan sanalla ”todennäköisyys”. Tätä eri ryhmien todennäköisyyttä verrataan vertailuryhmäksi saadun ryhmän todennäköisyyteen, joka on aina 1. Keskimääräisen vanhemmaksi tulon iän ja lapsiluvun laskemiseen käytetään moniluokitteluanalyysia (MCA).

Tilannetta naisten ja miesten osalta tarkastellaan erikseen ja analyyseissa vakioidaan tutkimusvuosi, vastaajien ikä (5-vuotiskäryhmä), koulutustaso (keskiasteen koulutus, perusaste, alempi korkea aste ja ylempi korkea aste), työnantajasektori (julkinen / yksityinen) sekä se, onko henkilöllä puolisoa.

Analyyysi etenee askeltavana logistisena regressioanalyysina niin, että ensimmäisessä mallissa tarkastellaan työsuhdetyypin yhteyttä lapsen syntymään tilanteessa, missä vain taustamuuttujat on vakioitu. Toisessa mallissa lisätään työmarkkina-aseman koettu epävakaus selittäjiin. Käsite on operationalisoitu summamuuttujaksi, joka koostuu koetuista työttömyyden, lomautuksen ja irtisanomisen uhista, työttömyyskokemuksista edeltävien viiden vuoden aikana sekä koetuista työllistymismahdollisuuksista (ks. tarkemmin Sutela 2013, 71–72). Lopuksi analyyysi tehdään ainoastaan parisuhteessa eläville lapsettomille palkansaajille, jolloin selittäjiin lisätään edellisten lisäksi myös puolison työmarkkina-asema.

Määräaikaisten todennäköisyys saada esikoinen jää pieneksi

Lapsettomat määräaikaiset palkansaajat ovat saaneet harvemmin esikoislapsen vuoden kuluessa (naiset 6,0 % ja miehet 3,6 %) kuin pysyvässä työsuhhteessa olevat palkansaajat (naiset 7,9 % ja miehet 7,1 %). Ilman taustamuuttujien vakiointia ei kuitenkaan voi sanoa, johtuuko ero määräaikaisten ja vakinaisessa työsuhhteessa olevien kesken vain siitä, että ryhmät eroavat toisistaan rakenteellisesti monissa suhteissa. (Taulukko 7.1.)

Taulukko 7.2 näyttää, että määräaikaisessa työsuhhteessa olevien naisten ja miesten todennäköisyys saada esikoislapsi tutkimusvuotta seuraavana vuonna on noin puolet pienempi kuin pysyvässä työsuhhteessa olevien todennäköisyys

Taulukko 7.1

Lapsettomien 20-44-vuotiaiden palkansaajien rakenne työsuhdetyypin ja sukupuolen mukaan. Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. (Perustuu Työolotutkimuksen aineistoon.)

		Naiset				Miehet			
		Pysyvät		Määräaikaiset		Pysyvät		Määräaikaiset	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Ikä	p<,000								
	20–24	399	24,7	279	45,0	505	23,4	204	42,7
	25–29	494	30,6	207	33,4	708	32,8	157	32,8
	30–34	337	20,9	75	12,1	408	18,9	54	11,3
	35–44	384	23,8	59	9,5	535	24,8	63	13,2
	Yhteensä	1 614	100,0	620	100,0	2 156	100,0	478	100,0
Koulutus	p<,000								
	Perusaste	209	12,9	49	7,9	444	20,6	54	11,3
	Keskiaste	934	57,9	381	61,5	1 332	61,8	352	73,6
	Alin korkea aste, Alempi korkeakouluaste	323	20,0	106	17,1	254	11,8	35	7,3
	Ylempi korkeakouluaste	148	9,2	84	13,5	126	5,8	37	7,7
	Yhteensä	1 614	100,0	620	100,0	2 156	100,0	478	100,0
Työnantajasektori	p<,000								
	Julkinen	461	26,8	358	57,7	305	14,1	183	38,3
	Yksityinen	1 153	71,4	262	42,3	1 851	85,9	295	61,7
	Yhteensä	1 614	100,0	620	100,0	2 156	100,0	478	100,0
Puoliso	p=,051								
	Ei	764	47,3	322	51,9	1 201	55,7	309	64,6
	On	850	52,7	298	48,1	955	44,3	169	35,4
	Yhteensä	1 614	100,0	620	100,0	2 156	100,0	478	100,0
Vuosi	p<,000								
	1984	398	106	24,7	17,1	551	97	25,6	20,3
	1990	322	133	20,0	21,5	431	96	20,0	20,1
	1997	196	120	12,1	19,4	302	105	14,0	22,0
	2003	334	130	20,7	21,0	434	99	20,1	20,7
	2008	364	131	22,6	21,1	438	81	20,3	16,9
	Yhteensä	1 614	100,0	620	100,0	2 156	100,0	478	100,0
Työmarkkina-aseman vakaus	p<,000								
	Vakaa	1 412	87,5	381	61,5	1 819	84,4	286	59,8
	Epävakaa	202	12,5	239	38,5	337	15,6	192	40,2
	Yhteensä	1 614	100,0	620	100,0	2 156	100,0	478	100,0

taustamuuttujien vakioinnin jälkeen (malli 1). Määräaikainen työsuhde on kielteisessä yhteydessä lapsen syntymän todennäköisyyteen vielä senkin jälkeen, kun työmarkkina-aseman vakaus otetaan huomioon (malli 2).

Työmarkkina-aseman vakaudella ei näytä yksin olevan merkitystä perheellistymiselle, kun työsuhdetyppi on otettu huomioon (malli 2). Mutta vaikuttaako työn määräaikaisuus lasten hankintaan samalla tapaa työmarkkina-asemassaan vakaiden ja epävakaiden keskuudessa?

Tulosten mukaan työsuhdetyppi ja työmarkkina-aseman vakaus ovat yhdysvaikutuksessa keskenään (mallia ei näytetä). Määräaikaisuus vähentää perheellistymisen todennäköisyyttä niillä, joiden työmarkkina-asema on suhteellisen vakaa, mutta sillä ei ole vastaavaa vaikutusta niiden parissa, joiden työmarkkina-asema on epävakaa.

Taulukko 7.2

Ensimmäisen lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Lapsettomat 20-44-vuotiaat palkansaajat. Logistinen regressioanalyysi 1= lapsi syntynyt seuraavana vuonna, 0 = ei lasta seuraavana vuonna. Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. (Perustuu Työolotutkimuksen aineistoon.)

	Naiset (N= 2 234)								Miehet (N=2 634)							
	Malli 1				Malli 2				Malli 1				Malli 2			
	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
		Alempi	Ylempi			Alempi	Ylempi			Alempi	Ylempi			Alempi	Ylempi	
Työsuhtedyyppi (ref. Pysyvä)																
Määräaikainen	0,013	0,529	0,344	0,814	0,010	0,548	0,348	0,864	0,013	0,495	0,284	0,861	0,017	0,503	,286	,885
Työmarkkina-asema (ref. Vakaa)																
Epävakaa					0,636	0,890	0,551	1,440					0,765	0,930	,578	1,496
Vuosi (ref. 1984)																
1990	0,989	0,997	0,601	1,651	0,959	0,987	0,594	1,638	0,602	1,127	0,720	1,764	0,609	1,124	,718	1,761
1997	0,173	0,653	0,354	1,205	0,188	0,662	0,358	1,224	0,004	0,397	0,211	0,746	0,004	0,399	,212	,751
2003	0,367	0,789	0,468	1,325	0,382	0,792	0,470	1,335	0,033	0,575	0,345	0,957	0,036	0,578	,346	,964
2008	0,809	0,940	0,570	1,550	0,808	0,940	0,570	1,549	0,218	0,733	0,448	1,201	0,215	0,732	,447	1,199
Ikä (ref. 20–24)																
25–29	0,179	0,751	0,495	1,140	0,181	0,752	0,496	1,141	0,056	1,601	0,989	2,594	0,055	1,603	,990	2,598
30–34	0,162	0,699	0,423	1,155	0,161	0,698	0,423	1,153	0,043	1,738	1,017	2,970	0,042	1,744	1,020	2,981
35–44	0,000	0,132	0,060	0,288	0,000	0,132	0,060	0,291	0,032	0,499	0,264	0,942	0,033	0,501	,265	,946
Koulutus (ref. keskiaste)																
Perusaste	0,688	1,123	0,639	1,972	0,674	1,129	0,642	1,985	0,322	0,786	0,489	1,266	0,326	0,788	,489	1,268
Alin korkea aste, alempi korkeakoulut.	0,179	1,357	0,869	2,118	0,179	1,357	0,869	2,118	0,072	1,554	0,962	2,512	0,074	1,549	,958	2,505
Ylempi, ylin korkeakoulututkinto	0,514	1,222	0,654	2,338	0,524	1,231	0,650	2,329	0,684	1,138	0,610	2,123	0,689	1,136	,609	2,119
Työnantajasektori (ref. Julkinen)																
Yksityinen	0,002	0,557	0,385	0,805	0,002	0,560	0,387	0,810	0,029	0,635	0,423	0,954	0,030	0,637	,424	,958
Puoliso (ref. ei)																
On	0,000	10,284	6,062	17,448	0,000	10,294	6,067	17,464	0,000	9,702	6,110	15,405	0,000	9,677	6,092	15,369
Constant	0,000	,025			0,000	,038			0,000	,025			0,000	,025		
Nagelkerke R2		0,185				0,185				0,206				0,206		
-2 Log Likelihood		1 001,784				1 001,019				1 041,583				1 040,072		

Tilanne käy hyvin ilmi, kun joukko jaetaan neljään luokkaan työsuhtedyyppiin ja työmarkkina-aseman vakauden perusteella. Vertailuryhmäksi valitaan pysyvässä työsuhteessa työskentelevät ja työmarkkina-asemaltaan vakaat palkansaajat. Esikoisen syntymän todennäköisyys on heihin verrattuna puolittunut niillä pysyvässä työsuhteessa olevilla naisilla, joiden työmarkkina-asema on epävakaa, mutta myös niillä määräaikaisilla palkansaajilla, joiden työmarkkina-asemaa voi luonnehtia suhteellisen vakaaksi. Työmarkkina-asemaltaan epävakaa määräaikaiset naispalkansaajat eivät sen sijaan tilastollisesti merkitsevästi eroa verrokkiryhmästä. Miesten joukossa ainoastaan määräaikaisessa työsuhteessa, mutta vakaaksi luonnehdittavassa työmarkkina-asemassa olevat palkansaajat poikkeavat verrokkiryhmästä; heidän todennäköisyytensä saada lapsi on tilastollisesti merkitsevästi pienempi kuin verrokkiryhmällä. (Taulukko 7.3)

Taulukko 7.3

Esikoislapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna 20-44-vuotiailla palkansaajilla työsuhteen ja työmarkkina-aseman vakauden yhdysvaikutuksen mukaan. Logistinen regressioanalyysi 1= lapsi syntynyt tutkimusvuotta seuraavana vuonna, 0 = ei lasta seuraavana vuonna. Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. (Perustuu Työolotutkimuksen aineistoon.)

	Naiset					Miehet				
	N	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		N	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi	Sig.	Exp(B)
Työsuhdetyyppi ja asema (ref. Pysyvä, vakaa)	1 412					1819				
Määräaikainen, vakaa	381	0,008	0,492	0,293	0,834	286	0,017	0,420	0,206	0,855
Pysyvä, epävakaa	202	0,047	0,468	0,220	0,992	337	0,392	0,786	0,452	1,365
Määräaikainen, epävakaa	239	0,292	0,746	0,432	1,287	192	0,318	0,679	0,317	1,453
Constant		0,002	0,191				0,000	0,084		
Nagelkerke R ²			0,174					0,188		
-2 Log Likelihood			1 011,978					1 060,381		

Mallissa vakioitu tutkimusvuosi, ikä, koulutus ja parisuhde.

Ristiriitaiselta kuulostavaa tulosta voi pohtia naisten osalta (menetettyjen) mahdollisuuksien hinnan näkökulmasta. Taloustieteellisesti ajatellen väliaikainen työttömyysjakso on naiselle hyvä hetki hankkia lapsia, koska hänellä on silloin vähemmän menetettävää kuin työssäkäyvällä naisella (Becker 1981). Mutta jos työttömyys iskee naisen työuran alkuaikoina, jolloin inhimillisen pääoman kerääminen on tärkeää, nainen saattaa lykätä lastenhankintaa ja keskittyä mieluummin uuden työn etsimiseen hankkiakseen lisää kokemusta tai koulutusta, jotta takaisi työuransa tulevaisuuden. Lapsen hoidosta aiheutuva katkos työn etsinnässä voi nimittäin vaikeuttaa mahdollisuutta saada uusi hyvä työ eli se lisää myös tulevan työttömyyden riskiä. Vastaava pätee myös moniin työssä oleviin, jotka haluavat välttää tulevan työttömyyden uhan ja varmistaa vakaan (ja mielenkiintoisen) työn jatkossakin. Lapsen hankinnan lykkääminen on signaali nykyiselle tai tulevalle työnantajalle siitä, että nainen on työuraansa sitoutunut. (Adsera 2011, 518.)

Luonnehdinta sopii hyvin vakaassa työmarkkina-asemassa oleviin määräaikaisiin naisiin: heillä voi olla realistisia toiveita työsuhteensa vakinaistamisesta tai ainakin työsuhteen uusimisesta, kunhan he eivät riskeeraa mahdollisuuksiinsa vetäytymällä tilapäisesti pois työelämästä juuri nyt, ratkaisevalla hetkellä. Mielenkiintoista on se, että määräaikaisuuden ja muuten suhteellisen vakaan työmarkkina-aseman yhdistelmä vähentää myös lapsettomilla miehillä todennäköisyyttä tulla isäksi; mahdollisuuksien hinnasta on keskusteltu yleensä vain naisten näkökulmasta. (Ks. tarkemmin Sutela 2013, 160–161). Voi kuitenkin olettaa, että ”hyväosaisilla” määräaikaisilla miespalkansaajilla on korkeampi koulutus ja ylipäänsä korkeammat odotukset urakehityksensä suhteen kuin heikommassa asemassa olevilla määräaikaisilla miehillä. Samalla he ovat voineet asettaa perheellistymiselleen korkeammat standardit (vrt. Hobcraft & Kiernan 1995), jotka liittyvät niin materiaaliin seikkoihin kuin hyvälle isyydelle ylipäänsä ase-

tettuihin odotuksiin. Näiden standardien saavuttaminen voi onnistua paremmin vasta sitten, kun oma asema työelämässä on kaikin puolin vakaa. Toinen tapa lähestyä asiaa on työmarkkina-asemien kasautumisen näkökulma (De Lange ym. 2012; Ultee ym. 1988), jonka perusteella voi olettaa, että vakaiden määräaikaisten miesten vaimot ovat keskimäärin useammin itsekin suhteellisen hyvässä asemassa olevia määräaikaista naisia – joilla lastenhankinta viivästyy.

Työmarkkina-asemassaan epävakautta kokevilla määräaikaisuus pikemmin jouduttaa lapsenhankintaa. Tähän ryhmään kuuluvilla naisilla on kaikkein vähiten menetettävää työelämässä. Lapsen hankinta voi tuntua mielekkäältä vaihtoehdolta, kun työsuhde on loppumassa eivätkä mahdollisuudet uuden työn saantiin ole kummoiset (vrt. Friedman ym. 1994).

Taulukkoa 7.3 voi tulkita myös niin, että pysyvässä työsuhhteessa olevilla naisilla näyttää sen sijaan toteutuvan niin sanottu epävarmuuden narratiivi (Bernardi ym. 2008): epävarmat olosuhteet saavat lykkäämään lapsen hankintaa. Se, että epävarmuus vaikuttaa näin juuri pysyvässä työsuhhteessa olevilla – mutta ei määräaikaista – sopiikin yhteen De Cuyperin ja De Witten (2007) esittämän violation-teorian kanssa, joka painottaa epävarmuuden hyvinvointisurausten olevan kielteisemmät pysyvissä työsuhhteissa.

Naisen määräaikaisuus on suurempi este lapsen saannille kuin miesten määräaikaisuus

Perheellistymispäätös on useimmiten pariskunnan yhteisen neuvottelun tulos, johon molempien osapuolten elämäntilanne vaikuttaa. Yhden puolison pysyvä työsuhde voi kompensoida toisen määräaikaista työsuhdetta niin, että lapsi uskalletaan kaikesta huolimatta toivottaa tervetulleeksi.

On siis syytä tarkastella myös sitä, miten puolison työmarkkina-asema vaikuttaa lasten syntymään määräaikaista palkansaajilla. Aineistossa on 2 267 parisuhhteessa elävää lapsetonta palkansaajaa. Näistä naisista 25,9 prosenttia ja miehistä 15,0 prosenttia oli määräaikaista. Pysyvässä työsuhhteessa olevien palkansaajien puoliset ovat useammin työssä (naisilla 88,5 % puolisoista, miehillä 79,6 %) kuin määräaikaisten palkansaajien puoliset (naiset 82,2 % ja miehet 64,5 %). Työttömiä tai työvoiman ulkopuolella olevia puolisoita on vain muutama prosentti, mutta miesmääräaikaisten vaimot opiskelevat (30,2 %) kaksi kertaa niin yleisesti kuin pysyvässä työsuhhteessa olevien miesten vaimot (14,3 %). Myös naisilla määräaikaisten puoliset opiskelevat useammin (13,5 %) kuin pysyvässä työsuhhteessa olevien puoliset (6,4 %). Koska lasten hankkimista opiskeluaikana vältetään (Blossfeld & Huinink 1991; Billari & Philipov 2004; Hoem 1986; Kravdal 1994) voi kysyä, selittyykö erityisesti miesmääräaikaista lasten hankinnan lykkääminen ennen kaikkea sillä, että heidän vaimonsa ovat niin usein opiskelijoita.

Kun puoliset jaetaan dikotomisesti työssäkäyviin ja ei-työssäkäyviin, ja tämä muuttuja lisätään logistiseen regressioanalyysin selittäjiin taustamuuttujien ja työmarkkinatilanteen vakauden lisäksi, määräaikaisuus näyttää yhä alentavan esikoisen syntymän todennäköisyyttä niin avo- tai avioliitossa elävillä miehillä

kuin naisillakin. Miesten parissa vaimon työssäkäynnillä ei ylipäänsä ole yhteyttä lapsen syntymän todennäköisyyteen, mutta naisilla työssäkäyvä puoliso kaksinkertaistaa lapsen syntymän todennäköisyyden verrattuna siihen, että puoliso ei ole työssä.

Tarkemmin katsottuna työsuhdetyyppi ja puolison työssäkäynti ovat naisilla tilastollisesti suuntaa antavassa yhdysvaikutuksessa. Ainoastaan niiden naisten joukossa, joiden puoliso on työssä, määräaikaisuus vähentää lapsen hankinnan todennäköisyyttä. Neliluokkaisella muuttujalla tarkasteltuna näiden määräaikaisten naisten todennäköisyys saada esikoislapsi oli 44 prosenttia pienempi ($,56:1$, $p=,018$) kuin verrokeilla (pysyvä työsuhde, puoliso työssä). Myös vakinaisina työskentelevillä, mutta opiskelevien, työttömien tai muuten työvoiman ulkopuolella olevien miesten kanssa asuvilla naisilla esikoisen syntymän todennäköisyys on verrokkiryhmää selvästi pienempi ($,38:1$, $p=,028$). Niiden määräaikaisten naispalkansaajien, joiden puoliso ei ole työssäkäyvä, todennäköisyys saada lapsi on verrokkiryhmään nähden niin ikään alentunut, joskaan ei tilastollisesti merkitsevästi ($,57:1$, $p=,348$) Toisin sanoen pysyvässä työsuhhteessa olevat naispalkansaajat lykkäävät lastenhankintaa siinä tapauksessa, että mies ei ole (vielä) mukana työelämässä, mutta määräaikaiset naispalkansaajat eivät rohkaisu perheen perustamiseen, olipa heidän puolisonsa työssäkäyvä tai ei.

Epäsuotuisien työmarkkina-asemien on aiemmassa tutkimuksissa todettu kasautuvan samoihin pariskuntiin (De Lange ym. 2012; Ultee ym. 1988; Nätti & Väisänen 2000). Myös tässä aineistossa määräaikaisilla naispalkansaajilla on iän ja koulutustason vakioinnin jälkeen noin kaksi kertaa niin todennäköisesti määräaikaisessa työsuhhteessa työskentelevä puoliso kuin pysyvässä työsuhhteessa olevilla naispalkansaajilla – jos siis työssäkäyvää puolisoa ylipäänsä on. Määräaikaisilla miehillä tuo todennäköisyys on kolminkertainen verrattuna pysyvässä työsuhhteessa oleviin miespalkansaajiin. (Sutela 2013, 102.)

Puolison työsuhdetyyppejä on kysytty ainoastaan vuoden 1997 ja sitä tuoreemmissa työolotutkimuksissa. Aineistossa on 989 parisuhhteessa elävää lapsetonta palkansaajaa, joiden puolison työsuhdetyypistä on tieto. Tämä on liian vähän, jotta voisi tutkia määräaikaisia ja pysyvässä työsuhhteessa olevia miehiä ja naisia erikseen sen mukaan, mikä heidän puolisonsa työsuhdetyyppi on. Ongelman kiertämiseksi luodaan uusi neliluokkainen muuttuja vastaajan ja tämän puolison työsuhdetyypin perusteella. (Ks. Sutela 2013, 102.)

Kahden määräaikaisen palkansaajan pariskunnille on syntynyt lapsi tutkimusvuotta seuraavana vuonna harvemmin (5,1 %) kuin muille pariskunnille (10,2 % – 11,9 %). Taustamuuttujat vakioiva logistinen regressioanalyysi paljastaa, että merkitystä on kuitenkin sillä, kumpi puolisoista on pysyvässä ja kumpi määräaikaisessa työsuhhteessa. Ne pariskunnat, joissa vaimo on pysyvässä ja mies määräaikaisessa työsuhhteessa, eivät eroa ($,85:1$, $p=,698$) verrokkiryhmästä eli pariskunnista, missä molempien työsuhde on pysyvä. Sen sijaan niillä pariskunnilla, joissa mies on pysyvässä ja nainen määräaikaisessa työsuhhteessa, todennäköisyys lapsen syntymään on 37 prosenttia pienempi, ($,63:1$, $p=,086$) kuin verrokkiryhmässä. Kaikkein epätodennäköisimmän lapsen ovat saaneet ne pariskunnat, joissa molemmat puoliset ovat määräaikaisessa työsuhhteessa. Heidän todennäköisyytensä on alentunut verrokkeihin nähden peräti 74 prosenttia ($,26:1$, $p=,034$).

Tulokset toisin sanoen viittaavat siihen, että naisen määräaikainen työsuhde vähentää lapsen hankinnan todennäköisyyttä riippumatta siitä, onko mies työssä vai ei, mutta myös riippumatta siitä, millainen työsuhde miehellä on. Miehen määräaikaisuus ei tunnu olevan yhtä suuri este lapsen hankinnalle silloin, kun vaimo käy työssä, erityisesti jos vaimon työsuhde on pysyvä. Alussa löydetty yhteys miesten määräaikaisten työsuhteiden ja vähäisemmän perheellistymisen välillä liittyykin paljolti siihen, että määräaikaisessa työsuhteessa olevilla miehillä on harvemmin puoliso kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla, tai jos puoliso on, puoliso useammin opiskelee tai on myös itse määräaikaisessa työsuhteessa.

Miehen työttömyys alentaa lastenhankinnan todennäköisyyttä selvemmin kuin naisen työttömyys maissa, missä vallitsee vahva mieselättäjäkulttuuri – pääasiallisen ansaitsijan eli miehen työtulojen jatkuvuudella on ratkaiseva merkitys perheen taloudelle (mm. Kalmijn 2011). Kuitenkin myös kahden ansaitsijan mallissa miesten ansiotulot ovat tyypillisesti suuremmat kuin naisten tulot (Haataja & Hämäläinen 2010). Voisi siis olettaa, että mikäli määräaikaiset palkansaajat lykkäisivät perheellistymistään ensisijaisesti toimeentulohuolien ja taloudellisen epävarmuuden vuoksi, miehen määräaikaisella työsuhteella olisi voimakkaampi kielteinen yhteys syntyvyyteen kuin naisen määräaikaisella työsuhteella.

Näin ei Suomessa kuitenkaan ole (ks. myös Huttunen ja Kellokumpu 2012). Lisäksi meillä juuri vakaassa työmarkkina-asemassa olevat määräaikaiset lykkäävät lastenhankintaa todennäköisemmin kuin epävakaassa työmarkkina-asemassa olevat. Suomessa määräaikaisuuden kielteinen vaikutus lapsen hankinnalle ei siis näyttäisi johtuvan ainoastaan – eikä ehkä edes ensisijaisesti – taloudellisista seikoista. Etenkin ”hyväosaisilla” naismääräaikaisilla korostunee huoli siitä, miten lastenhankinnasta aiheutuva urakatkos vaikuttaa heidän inhimilliseen pääomaansa ja sen myötä heidän mahdollisuuksiinsa kilpailla mielenkiintoisista töistä perhevapaan jälkeen työelämässä, missä vaatimusten ja kilpailuhenkisyyden sanotaan yhä vain lisääntyneen (Julkunen 2008; ks. myös Fast 2006). Urakatkoksesta kyse ei ole vain välittömästi menetetyistä palkkatuloista tai edes koko eliniän palkkakertymästä, vaan tulevan työuran suunnittelusta laajemmin (Gustafsson 2001). Erityisesti korkeasti koulutetuilla naisilla lienee halu varmistaa mielenkiintoisia työtehtäviä ja uramahdollisuuksia myös tulevaisuudessa. Vaikka huoli urakatkoksen seurauksista koskee myös pysyvässä työsuhteessa olevia naisia, määräaikaisissa työsuhteissa työskennelleille perhevapaalta palaajille kilpailutilanne on vielä kovempi, heillä kun ei ole takuuta edes siitä, että heillä on ylipäänsä työtä perhevapaan päätyttyä.

Naisilla syyt lykätä lapsen hankintaa voivat liittyä myös haluun välttää riskinottoa, mikä on naisille tyypillisempää kuin miehille (mm. Eckel & Grossman 2008). Avioeroisuus on kasvanut ja parisuhteista tullut hauraampia. Yksinhuoltajuus on yleistynyt, yksinhuoltajat ovat pääasiassa naisia (SVT: Väestö 2012) ja yksinhuoltajuuteen liittyy kohonnut köyhyysriski (Hakovirta 2006). Naisen ei välttämättä kannata luottaa siihen, että puolison hyvä työmarkkina-asema takaa hänelle ja syntyvälle lapselle turvatun tulevaisuuden ja toimeentulon, sillä parisuhde voi purkautua ja äiti jäädä yksin lapsen kanssa. Myös näin ajatellen lasta haluavan naisen on turvallisinta varmistaa oman työmarkkina-asemansa ja toimeentulon vakaas ennen lapsen hankintaa.

Pitkällä aikavälillä erot tasaantuvat

Missä määrin tässä kaikessa kyse on sitten vain siitä, että määräaikaiset saavat esikoisensa keskimäärin muita myöhemmin? Entä missä määrin tuosta lykkäämisestä tulee ”ikuista lykkäämistä”? Lopullinen lapsettomuus on Hobcraftin ja Kiernanin (1995) mukaan vain harvoin tietoinen ja muuttumaton valinta, vaan useimmiten seurausta useista peräkkäisistä ratkaisuista olla hankkimatta lasta tietyllä hetkellä.

Määräaikaisuuden yhteyttä perheellistymiseen pitkällä aikavälillä voi tutkia käytetyn aineiston perusteella tutkimusvuosien 1984, 1990 ja 1997 palkansaajilla, jotka olivat haastatteluaikaan niin sanotusti perheenperustamisikäisiä (naiset 23–30-vuotiaita ja miehet 25–32-vuotiaita), mutta vuonna 2009 jo vähintään 40-vuotiaita. Tarkastelussa ovat mukana sekä tutkimushetkellä lapsettomat, että ne, joilla jo tuolloin oli lapsia (N= 982). Tässä joukossa tutkimusvuoden työsuhdetyyppi ei ennusta suurempaa lapsettomuuden riskiä myöhemmin tai pienempää toteutunutta lapsilukua. Määräaikaisina työskennelleet ovat kuitenkin saaneet esikoislapsensa keskimäärin noin vuotta vanhempina kuin pysyvissä työsuhteissa samanikäisinä työskennelleet.

Yhdysvaikutusten huomioon ottaminen paljastaa lisää. Määräaikaisuus ei ennustanut myöhempiä lapsettomuutta tai alhaista lapsilukua vakaassa työmarkkina-asetuksessa olleilla, mutta he ovat olleet muita iäkkäämpiä vanhemmaksi tullessaan. Kuten edellä jo huomattiin, vakaassa työmarkkina-asetuksessa olevilla palkansaajilla määräaikaisuus viivästyttää perheellistymistä, mutta ei siis ole muodostunut sen esteeksi pitkällä aikavälillä. Lapsen hankinnan lykkääminen ja keskittyminen keräämään lisää (työpaikkakohtaista) inhimillistä pääomaa on saattanut osoittautua tässä ryhmässä hyväksi strategiaksi ja vakaa jalansija on saavutettu. Tämän jälkeen olosuhteet lapsen hankinnalle ovatkin olleet suotuisat – olkoonkin, että vauhtiin on päästy keskimäärin myöhemmin. (Sutela 2013.)

Sen sijaan epävakassa työmarkkinatilanteessa työskennelleillä – joilla määräaikaisuus näytti jouduttavan lyhyen aikavälin perheellistymistä – määräaikaisuus ennusti suurempaa lapsettomuuden riskiä yli 40-vuotiaana. Toisin sanoen epävakassa työmarkkina-asetuksessa olleilla määräaikaisuus polarisoi perheellistymistä: lapset saatiin joko keskimäärin nuorina tai lapsia ei syntynyt lainkaan (emt.).

Haasteet väestönkehitykselle, tasa-arvolle ja hyvinvoinnille

Määräaikaisten työsuhteiden keskittyminen naisille, niiden yleisyys 25–34-vuotiaiden naisten ikäryhmässä sekä määräaikaisten naisten korkea koulutustaso ovat merkittäviä haasteita suomalaiselle työmarkkina-, väestö- ja sosiaalipolitiikalle.

Suomea voi hyvällä syyllä pitää yhtenä sukupuolten tasa-arvon edelläkävijämaana. Perheellisten naisten oikeus osallistua työmarkkinoille on kulttuurinen ja yhteiskunnallinen itsestäänselvyys, jota tuetaan perhevapaajärjestelmällä, julkisella päivähoidolla ja kouluruokailulla. Sukupuolten tasa-arvon ongelmat eivät

liity meillä naisten työmarkkinoille pääsyyn vaan siihen, että tasa-arvo ei sittenkään toteudu työmarkkinoiden rakenteissa. Naisilla vastentahtoiset epätyypilliset työsuhteet – epätyypilliset ylipäänsä – ovat yleisempiä kuin miehillä, palkkataso alhaisempi ja isät pitävät hyvin vähän perhevapaita muihin Pohjoismaihin verrattuna (Gigslason & Eydal 2011). Nämä seikat ovat keskeisiä syntyvyyden kannalta. Juuri naisten määräaikainen työ näyttää ennustavan vähäisempää syntyvyyttä. Kyseessä ei kuitenkaan ole vain naisiin kohdistuva tasa-arvo-ongelma, vaan nuorten naisten määräaikaiset työsuhteet vaikeuttavat myös nuorten miesten mahdollisuuksia toteuttaa perheellistymisvaihtoehtojaan tai isyyttä toivomallaan tavalla (ks. myös Närvi 2012).

Työmarkkina-asetmaltaan heikoimmilla nuorilla naisilla työmarkkinaepävarmuuksien kasautuminen voi toisaalta jouduttaa lasten hankintaa, kun äitiys tarjoaa mielekkään vaihtoehdon työmarkkinoiden näköalattomuudelle. Äideiksi tultuaan nämä naiset käyttävät yleisemmin kotihoidontukikauden kokonaisuudessaan siinä missä työmarkkina-asetmaltaan vahvemmat äidit palaavat nopeammin työelämään; äidin määräaikainen työsuhde on tekijä, joka vahvimmin ennustaa pitkää kotihoidon tukikautta, kun ikä, koulutus, ammattiasema, tulot, lapsiluku ja isän vanhempainvapaan käyttö otetaan huomioon (Salmi ym. 2009). Vuosiksi kotiin jääminen heikentää äidin työmarkkina-asemaa entisestään. Kierre on valmis, jos epävakaa työmarkkina-asema kannustaa myös toisen lapsen hankintaan lyhyellä aikavälillä, mihin Suomessa (Sutela 2013) ja Ranskassa (Pailhé & Solaz 2012) saadut tulokset viittaavat. Kun äiti on kotona kauan myös seuraavien lasten kanssa, hänen työmarkkinoille paluunsa pitkittyy ja vaikeutuu entisestään.

Suomalainen perhepolitiikka näyttää ristiriitaiselta syntyvyyden näkökulmasta. Antelias perhevapaajärjestelmä suosii pysyvässä työsuhteessa olevien naisten työuran ja äitiyden yhdistämistä. Samalla se luo sijaistarpeita naisvaltaisille aloille, missä sijainen on usein perheenperustamiskäinen nainen määräaikaisessa työsuhteessa. Tämän sijaisina toimivan naisryhmän perheellistymistä sama järjestelmä vaikeuttaa. Epätyypillisissä työsuhteiden yleisyydessä ilmenevä sukupuolten tasa-arvo-ongelma kanavoituu naisvaltaisilla aloilla eri naisryhmien väliseksi epätasa-arvoksi.

Ongelman ydin ei liene perhevapaiden pituus (vrt. OECD 2005) tai edes työmarkkinoiden segregoituminen sukupuolen mukaan. Isien enenevä osallistuminen perhevapaisiin on yksi olennaisimpia tekijöitä vyyhdin purkamisessa. Se vähentäisi perhevapaista aiheutuvien sijaisuuksien keskittymistä naisvaltaisille aloille ja vähentäisi sukupuoleen perustuvaa tilastollista syrjintää rekrytoinnissa (ks. Kellokumpu 2007), kun perhevapaalle jäämisen riski ei koskisi ainoastaan nuorten naisten palkkaamista. Tasapuolisemmin jaettu vanhemmuus tasaisi puolisoitten kesken myös sitä mahdollisuuksien hintaa, joka toistaiseksi keskittyy yhä naisille. (Ks. Johanna Lammi-Taskulan ja Minna Salmen artikkeli, luku 13.)

Aikuistumisesta (Anxo ym. 2010) ja lastenhankintaa tukevien niin sanottujen aktiivisten elämäntilanteiden harjoittaminen on Suomessa mahdollistanut sen, että syntyvyys on pysynyt meillä suhteellisen korkeana huolimatta määräaikaisten työsuhteiden yleisyydestä. Vaikka määräaikaisena työskenteleminen on viivästyttänyt perheellistymistä, se ei ole toistaiseksi kasvattanut lopullisen lapsettomuuden riskiä, vaan perheen perustaminen on ollut mahdollista jopa

heikossa työmarkkina-asemassa oleville aivan toisella tapaa kuin Keski- ja Etelä-Euroopassa. (Emt.)

Sitä näistä tuloksista ei voi ennustaa, onko tilanne pitkän aikavälin seurausten suhteen tällainen vielä 10–20 vuoden päästä, kun tämän päivän perheenperustamisikäiset nuoret ovat täyttäneet 40 vuotta. Ensisynnytyksikä on jatkuvasti noussut työsuhteiden määräaikaisuudesta riippumattomista syistä. Tämä liittyy muun muassa väestön koulutustason nousuun ja siihen, että korkeasti koulutettujen naisten ensisynnytyksikä on korkea jo pelkkien opiskeluaikojen pituuden vuoksi. Tiedetään, että työn epävarmuus saa erityisesti korkeasti koulutettuja naisia lykkäämään perheellistymistä (Kreyenfeld 2010; Bernardi ym 2008; Vikat 2004; Huttunen & Kellokumpu 2012), ja lähes puolet määräaikaisista naispalkansaajista on nykyisin korkeasti koulutettuja (Sutela 2013). Kun perheellistymisen lykkääminen jatkuu eri tekijöiden kumuloituvasta vaikutuksesta hyvin pitkään, on riski, että se muuttuu ”ikuisiksi lykkäämiseksi” ja sitä kautta lapsettomuudeksi. On tärkeää havahtua tähän kehitykseen ja suunnata voimavaroja yhteiskunnan lapsimyönteisyyden voimistamiseen, nuorten aikuistumisen ja perheellistymisen tukemiseen sekä nuoriin lapsiperheisiin riippumatta siitä, millaisiin työn teon muotoihin nämä tuoret tai tulevat vanhemmat ovat työllistyneet. Samalla määräaikaisten työsuhteiden käyttöä on edelleen pyrittävä suitsimaan, erityisesti silloin, kun kyse on pitkään samoilla henkilöillä toistuvista määräaikaisuuksista. Tämä haaste ei koske vain väestökehitystä, vaan myös tasa-arvon ja hyvinvoinnin toteutumista.

Lähteet

- Adsera, Alicia (2011) The Interplay of Unemployment Uncertainty and Education in Explaining Second Births in Europe. *Demographic Research*. Vol. 25, Article 16, 513–544. www.demographic-research.org/Volumes/Vol25/16 (Luettu 9.7.2013)
- Andersson, Gunnar (2000) The Impact of Labour-force Participation on Childbearing Behavior: Pro-cyclical Fertility in Sweden During the 1980s and the 1990s. *European Journal of Population* 16(4), 293–333.
- Anxo, Dominique & Bosch, Gerhard & Rubery, Jill (2010) Shaping the Life Course: A European Perspective. Teoksessa Anxo, Dominique & Bosch, Gerhard & Rubery, Jill (toim.) *The Welfare State And Life Transitions: A European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Becker, Gary S. (1981/1991) *A Treatise on the Family*. Harvard University Press.
- Bernardi, Laura & Kärner, Andrea & von der Lippe, Holger (2008) Job Insecurity and the Timing of Parenthood: A Comparison between Eastern and Western Germany. *European Journal of Population* 24, 287–313.
- Billari, Francesco C. & Philipov, Dimiter (2004) Education and the Transition to Motherhood: a Comparative Analysis of Western Europe. *European Demographic Research Papers* 3. Vienna Institute of Demography of the Austrian Academy of Sciences.
- Blossfeld, Hans-Peter & Huinink, Johannes (1991) Human Capital Investments Or Norms of Role Transition How Women's Schooling and Career Affect the Process of Family Formation. *American Journal of Sociology*, 97, 143–168.

- Crompton, Rosemary (2006) *Employment and the Family. The Reconfiguration of Work and Family Life in Contemporary Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- D'Addio, Anna Cristina & d'Ercole, Marco Mira (2005) *Trends and Determinants of Fertility Rates in OECD Countries: The Role of Policies*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers 27. DELSA/ELSA/WD/SEM (2005)6. <http://www.oecd.org/social/familiesandchildren/35304751.pdf> (Luettu 9.7.2013)
- De Cuyper, Nele & De Witte, Hans (2007) *Job Insecurity in Temporary Versus Permanent Workers: Association with Attitudes, Well-being and Behaviour*. *Work & Stress* 21 (1), 65–84.
- De Lange, Marloes & Wolbers, H.J. Maarten & Ultee, Wout C. (2012) *United in Precarious Employment? Employment Precarity of Young Couples in the Netherlands, 1992–2007* *European Sociological Review* (2012) 0(2012): jcr093v1-jcr.
- Eckel, Catherine C. & Grossman, Philip J. (2008) *Men, Women and Risk Aversion: Experimental Evidence*. *Handbook of Experimental Economics Results*, Volume 1. Elsevier B.V., 1061–1073.
- Euroopan komissio (2005) *Green Paper "Confronting Demographic Change: a New Solidarity Between the Generations"*. Brussels: Commission of the European Communities. http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COM
- Fast, Maija (2006) *Vaativuorokausien ristipaineissa. Nuoret koulutetut naiset ja kilpailuyhteiskunta. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Friedman, Michael & Hechter, Debra & Kanazawa, Satoshi (1994) *A Theory of the Value of Children*. *Demography*, 31, 375–104.
- Gislason, Ingolfur & Eydal, Guðný Björk (toim.) (2011) *Parental Leave, Childcare and Gender Equality in the Nordic Countries TemaNord 2011:562*. Copenhagen: Nordisk Ministerråd. <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2011-562> (Luettu 9.7.2013)
- Gustafsson, Siv (2001) *Optimal Age at Motherhood. Theoretical and Empirical Considerations on Postponement of Maternity in Europe*. *Journal of Population Economics* 2001:14, 225–247.
- Haataja, Anita & Hämäläinen, Ulla (2010) *Viekö haikara tasa-arvon? Puolisoiden väliset tuloerot lapsiperheissä*. Teoksessa Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.) *Perhepiirissä*, 76–116. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Hakovirta, Mia (2006) *Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavallinnat*. Akateeminen väitöskirja. Väestöliitto D 45. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Hobcraft, John & Kiernan, Kathleen (1995) *Becoming a Parent in Europe*. Plenary Paper for European Population Conference. In *EAPS/IUSSP Proceedings of European Population Conference Milan, September, 27–65*. <http://www.un.org/popin/confcon/milan/plen1.html> (Luettu 9.7.2013)
- Hoem, Britta (2000) *Entry into Motherhood in Sweden: the Influence of Economic Factors on the Rise and Fall in Fertility, 1986–1997*. *Demographic Research*, 2(4). <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol2/4/> (Luettu 9.7.2013)
- Hoem, Jan M. (1986) *The Impact of Education on Modern Family-union Initiation*. *European Journal of Population* 2, 113–133.

- Huttunen, Kristiina & Kellokumpu, Jenni (2012) The Effect of Job Displacement on Couples' Fertility Decisions. Työpapereita 274. Palkansaajien tutkimuslaitos. http://www.vatt.fi/julkaisut/uusimmatJulkaisut/julkaisu/Publication_6093_id/911 (Luettu 9.7.2013)
- Julkunen, Raija (2008) Uuden työn paradoksit. Tampere:Vastapaino.
- Kalmijn, Matthijs (2011) The Influence of Men's Income and Employment on Marriage and Cohabitation: Testing Oppenheimer's Theory in Europe. *European Journal of Population* (2011)27:269–293.
- Kellokumpu, Jenni (2007) Perhevapaiden kehitys 1990–2005: Isillä päärooli uudistuksessa, sivurooli käyttäjinä. Raportteja 10. Palkansaajien tutkimuslaitos. Helsinki 2007.
- Kohler, Hans-Peter & Billari, Francesco C. & Ortega, J.A. (2002) The Emergence of Lowest-Low Fertility in Europe During the 1990s. *Population and Development Review* 28(4), 641–680.
- Kravdal, Øystein (1994) The Importance of Economic Activity, Economic Potential and Economic Resources for the Timing of First Birth in Norway, *Population Studies* 48, 249–267.
- Kravdal, Øystein (2002) The Impact of Individual and Aggregate Unemployment on Fertility in Norway. *Demographic Research* 6(10), 263–294.
- Kreyenfeld, Michaela (2010) Uncertainties in Female Employment Careers and the Postponement of Parenthood in Germany. *European Sociological Review* (2010) 26 (3): 351–366.
- McDonald, Peter (2000) Gender Equity, Social Institutions and the Future of Fertility. *Journal of Population Research* Vol 17, No. 1, 2000.
- Mills, Melinda & Blossfeld, Hans-Peter (2005) Globalization, Uncertainty and the Early Life Course. A Theoretical Framework. Teoksessa Blossfeld, H.-P. & Klizjing, E. & Mills, M. & Kurz, K. (toim.) *Globalization, Uncertainty and the Youth in Society*. London, New York: Routledge.
- Närvi, Johanna (2012) Negotiating Care and Career within Institutional Constraints – Work Insecurity and Gendered Ideals of Parenthood in Finland. *Community, Work and Family* 15(4), 451–470.
- Nätti, Jouko & Väisänen, Mia (2000) Työajat ja työsuhteet kotitaloudessa. Teoksessa Lehto, Anna-Maija & Järnefelt, Noora (toim.) *Jaksaen ja jousaen. Tutkimuksia* 230. Helsinki: Tilastokeskus.
- OECD (2005) *Babies and Bosses. Reconciling Work and Family Life. Volume 4 Canada, Finland, Sweden and the United Kingdom*. Paris: OECD Publishing.
- Pailhé, Ariane & Solaz, Anne (2012) The Influence of Employment Uncertainty on Childbearing in France: a Tempo Or Quantum Effect? *Demographic Research* 26(1), 1–40. <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol26/1/26-1.pdf> (Luettu 9.7.2013)
- Persson, Lotta (2001) Otrygg anställning – färre föräldrar. *VälfärdsBulletin* 3/2001, 9–11. http://www.scb.se/Grupp/valfard/_dokument/A05ST0103_02.pdf (Luettu 9.7.2013)
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna & Närvi, Johanna (2009) Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo. TEM julkaisuja 24/2009. Helsinki: TEM.

- Sobotka, Thomaš (2004) Postponement of Childbearing and Low Fertility in Europe. Academic Dissertation. University of Groeningen. <http://dissertations.ub.rug.nl/faculties/rw/2004/t.sobotka/> (Luettu 9.7.2013)
- Suoranta, Anu (2009) Halvennettu työ. Tampere: Vastapaino.
- Sutela, Hanna (2013) Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008. Tutkimuksia 259. Helsinki: Tilastokeskus.
- SVT. Perheet 2011. SVT. Väestö 2012. Helsinki: Tilastokeskus.
- Ultee, Wout & Dessens, Jos & Jansen, Wim (1988) Why Does Unemployment Come in Couples? *European Sociological Review* 4(2), 111–122.
- Van de Kaa, Dirk J. (1987) Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*, 42(1), 1–59.
- Vikat, Anders (2004) Women's Labour Force Attachment and Childbearing in Finland. *Demographic Research. Special Collection 3, Article 8*. <http://www.demographic-research.org/special/3/8/> (Luettu 9.7.2013)

8 *Naisten ja miesten yrittäjyys*

- Noin kolmannes yrittäjistä on naisia.
- Naisyrittäjät miehiä pienemmissä yrityksissä.
- Uudet naisyrittäjät lopettavat yritystoiminnan miehiä useammin ja nopeammin.
- Nuoria yrittäjiä on vain vähän.
- Naiset yrittäjinä palvelualalla ja miehet rakennusalalla.
- Ulkomaalaistaustaisten yrittäjyysaktiivisuus on suurempaa kuin kantaväestön.
- Miesyrittäjien tulot noin 30 prosenttia suuremmat kuin naisyrittäjien.

Naisten yrittäjyysaktiivisuus on vähäisempää kuin miesten

Yrittäjyys ja yrittäjyyden edistäminen ovat pitkään olleet keskeisiä yhteiskunnallisia puheenaiheita. Euroopan komission (2013) Yrittäjyys 2020 -toimintasuunnitelman mukaan Euroopan kasvun ja korkean työllisyysasteen palauttaminen edellyttää lisää yrittäjiä. Yrittäjyys edistää talouskasvua, luo työpaikkoja, avaa uusia markkinoita sekä edistää uusien taitojen ja valmiuksien oppimista.

Yrittäjyyteen kannustaminen koetaan tärkeäksi niin hyvinvointipalveluiden turvaamisen kannalta kuin senkin vuoksi, että suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle yrityksissä on tapahtumassa paljon sukupolvenvaihdoksia. Toisaalta monilla aloilla palkkatyön osuus on vähentynyt huomattavasti ja joissakin tapauksissa poistunut kokonaan. Esimerkiksi kampaamoala on muuttunut vuokrauoliyrittäjyydeksi. Viestinnän alalla trendi on ollut yleinen jo vuosia. (Palmroos 2011.) Lisäksi kuntasektorin palveluiden ulkoistaminen tarjonnee jatkuvasti lisää mahdollisuuksia yritystoiminnan harjoittamiseen.

Global Entrepreneurship Monitor (GEM) -tutkimuksen mukaan Suomessa on kuitenkin melko vähän voimakkaan innovatiivista uutta yritystoimintaa (Stenholm ym. 2012). Tilastojen mukaan yrittäjien määrä onkin noussut melko hitaasti. Lisäksi naisten yrittäjyysaktiivisuus on vähäisempää kuin miesten. Asia on tiedostettu laajalti, ja erilaisten naisyrittäjyyttä edistävien hankkeiden ja toimenpide-ehdotusten avulla naisten kiinnostusta yrittäjyyteen on yritetty lisätä. Kasvu on kuitenkin hidasta, vaikka naiset ovat miehiä koulutetumpia. (Hilander 2012.)

Ammattiasemassa ja ylipäänsä työmarkkina-asemassa on eroja sukupuolten välillä. Kymmenen vuoden aikana miesten ja naisten väliset erot ovat jopa hieman kasvaneet. Naisilla esimerkiksi määräaikaiset työsuhteet ja osa-aikainen palkkatyö ovat yleisempiä kuin miehillä. (Pärnänen & Sutela 2011.) Tässä artik-

kelissa luodaan katsaus nais- ja miesyrittäjien tyypillisiin piirteisiin ja eroihin eri taustamuuttujien avulla. Lisäksi yrittäjiä vertaillaan palkansaajiin.

Tarkastelussa käytetty aineisto ja yrittäjien määrittely

Artikkelin tarkastelut perustuvat Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoon ja tilaston pohjana oleviin hallinnollisiin rekisteriaineistoihin. Työssäkäyntitilaston perusjoukon muodostaa maassa kunkin vuoden lopulla vakinaisesti asuva väestö. Tilasto kuvaa henkilöiden taloudellista toimintaa vuoden viimeisen viikon aikana.

Työssäkäyntitilaston yrittäjämäärittely pohjautuu ammattiasemamuuttuun, joka muodostetaan rekisteripohjaisen pääasiallisen toiminnan päättelyn yhteydessä. Työlliset jaetaan ammattiasemaltaan palkansaajiin ja yrittäjiin. Artikkeleihin on valittu tarkasteltavaksi henkilöt, joiden pääasialliseksi toiminnaksi on vuoden lopussa päätelty työllinen ja ammattiasemaksi yrittäjä. Yrittäjien ryhmä sisältää myös ne perheenjäsenet, jotka työskentelevät yrityksessä muina kuin palkansaajina.

Työssäkäyntitilastossa työllisyystieto – siis myös tieto yrittäjyydestä – voidaan päätellä 18 vuotta täyttäneille. Työeläkevakuutuksen piiriin eivät ole enää vuodesta 2005 lähtien kuuluneet alaikäiset työlliset. Tätä edeltävät tiedot on tehty vertailukelpoisiksi ottamalla tarkasteluihin mukaan vain 18 vuotta täyttäneet yrittäjät ja palkansaajat.

Työssäkäyntitilastossa yrittäjäksi määrittelyn ratkaisevat päättelysäännöt perustuvat yrittäjä- ja maatalousyrittäjäeläkevakuutuksen voimassaoloon sekä yrittäjätuloon. Tiedot vakuutetuista yrittäjäsuhteista saadaan Eläketurvakeskukselta ja tulot Verohallinnolta. Lähdeaineistoihin mukaan tuleminen kriteerit vaikuttavat tilaston sisältöön.

Yrittäjän eläkelain (1272/2006) mukaan yrittäjäksi määritellään henkilö, joka tekee ansiotyötä, mutta ei ole työsuhteessa eikä virka- tai muussa julkisoikeudellisessa toimisuhteessa. Avointen yhtiöiden yhtiömiehet, muiden yhteisöjen ja yhtymien osakkaat sekä yhteisön tai yhtymän toiminnasta henkilökohtaisessa vastuussa olevat yhtiömiehet määritellään myös yrittäjiksi. Vuodesta 2011 lähtien osakeyhtiöissä johtavissa asemissa työskentelevät osakkaat ovat yrittäjiä, jos he omistavat yli 30 prosenttia osakepääomasta tai osakkeiden äänimäärästä tai yli 50 prosenttia yhdessä perheenjäsentensä kanssa. Muissa yhteisöissä johtavissa asemissa työskentelevät määritellään yrittäjiksi, jos heillä on vastaava määräämisvalta. Aiemmin myös henkilökohtaisen omistusoosuuden tai sitä vastaavan määräämisvallan tuli olla yli 50 prosenttia. Tämän artikkelin yrittäjätarkastelut perustuvat aiempaan rajaukseen.

Kun yrittäjämääritelmä täyttyy, on henkilön otettava yrittäjän eläkevakuutus (YEL-vakuutus). Osa yrittäjistä jää kuitenkin eläkelain (1272/2006) yrittäjämääritelmän ulkopuolelle sekä tämän vuoksi pois myös tilastosta. Tästä joukosta osa voidaan silti päätellä yrittäjätulojen perusteella yrittäjiksi.

Verottajalla on oma yrittäjämääritelmänsä (ks. Verohallinto 2011). Verottajan arviointi perustuu vakiintuneisiin periaatteisiin ja oikeuskäytäntöön. Verotuksessa arvioidaan useiden eri tekijöiden perusteella tapauskohtaisesti, onko kyseessä palkkatyö vai yritystoiminta. Yrittäjän eläkelain (1272/2006) ja verottajan soveltama yrittäjämääritelmä poikkeavat toisistaan.

Alkutuotannon toimialojen yrittäjät on jätetty tämän artikkelin tarkasteluista pois, vaikka maatalousyrittäjät lähtökohtaisesti sisällytetään työssäkäyntitilastossa yrittäjiin. Maatalousyriystoiminnan aloittamisen ja harjoittamisen luonteen on tulkittu selkeästi poikkeavan muusta yritystoiminnasta. Sekä re-kisteritiedoissa että suoraan kerättyssä aineistossa on lisäksi puutteita. Tämä näkyy tilastossa puuttuvina tietoina eli esimerkiksi kaikille yrittäjiksi päätellyille ei löydy yritystunnusta. Tällöin yritystä koskevia tietoja ei ole voitu yhdistää henkilöön.

Yrittäjien osuus työllisistä on pysynyt vakaana 2001–2010

Työssäkäyntitilaston mukaan vuonna 2010 Suomessa oli ammattiasemaltaan 183 660 yrittäjää, jotka toimivat muilla kuin maa- ja metsätalouden toimialoilla. Naisyrittäjien määrä oli 65 672. Heidän osuutensa yrittäjistä oli hieman yli kolmasosa eli 35,8 prosenttia. Yrittäminen oli siis hyvin miesvaltaista.

Vuonna 2010 yrittäjien osuus työllisistä eli yrittäjäintensivisyys oli työssäkäyntitilaston mukaan 7,9 prosenttia. Yrittäjänaisien osuus kaikista työllisistä naisista oli 5,6 prosenttia, kun taas yrittäjämiehiä oli työllisistä miehistä 10,2 prosenttia. Yrittäjäyys oli miehille naisia yleisempi tapa työllistyä.

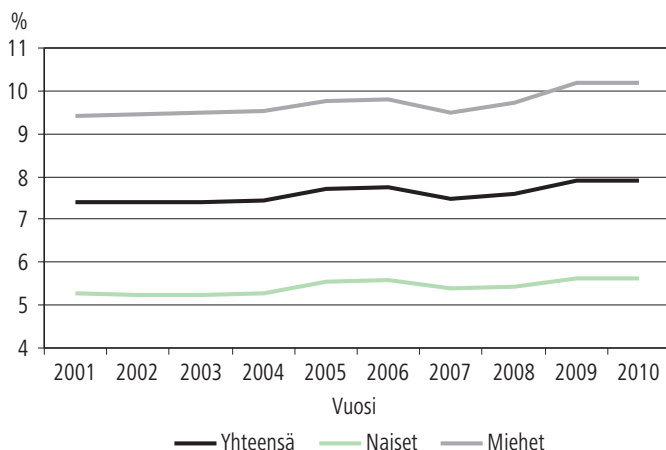
Naisten yrittäjäosuutta tulee lisäksi tarkastella kriittisesti, sillä yrittäjien tilastointitapa on lisännyt naisten suhteellista osuutta kaikista yrittäjistä. Miehet toimivat naisia useammin yhtiömuotoisissa tiimiyrityksissä, joissa kukaan tosiasiallisista yrittäjistä ei välttämättä omista yli 50 prosenttia yrityksestään eikä ole YEL-vakuuttamisvelvollinen. Tällöin he ovat voineet tilastoitua yrittäjän sijaan palkansaajiksi (TEM 2012). Laki on kuitenkin muuttunut vuodesta 2011 lähtien (ks. Tarkastelussa käytetty aineisto ja yrittäjien määrittely).

Yrittäjien määrän kehitystä tarkasteltaessa varhaisimpana vertailuvuotena käytetään vuotta 2001, jolloin Toimialaluokitus 2002 otettiin käyttöön. Tätä aiempien vuosien vertailukäyttöä vaikeuttivat luokitusten muunnosongelmat. Vuodesta 2001 vuoteen 2010 yrittäjien määrä on noussut noin 21 000 hengellä eli noin 12,9 prosentilla. Naisyrittäjien määrä on kasvanut 16,1 prosenttia ja miesyrittäjien määrä 11,2 prosenttia.

Työssäkäyntitilastossa yrittäjien määrän vuosivaihtelua selittävät osin päätelyissä ja luokituksissa tapahtuneet muutokset. Esimerkiksi vuoden 2010 työssäkäyntitilastosta lähtien yrittäjien määrittelyssä otettiin huomioon yrittäjätulojen lisäksi myös henkilöverotuksessa palkkatuloihin kuuluva yrittäjäpalkka, jota yrittäjänä toimiva voi saada esimerkiksi avoimen yhtiön yhtiömiehenä, kommandiittiyhtiön vastuunalaisena yhtiömiehenä ja osakeyhtiön johtavassa asemassa toimivana osakkaana. Yrittäjäpalkan huomioiminen lisäsi yrittäjien määrää noin 3 300 henkilöllä vuoden 2010 tilastossa. Työssäkäyntitilastossa vuonna 2010 nä-

Kuvio 8.1

Yrittäjien osuus työllisistä sukupuolen mukaan 2001–2010 (%)

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

kyä lisäystä kuitenkin noin 3 000 henkeä, eli käytännössä yrittäjien määrä väheni vuodesta 2009. (Tilastokeskus 2013.)

Tarkastelujaksolla 2001–2010 naisyrittäjien osuus työllisistä naisista on ollut korkeimmillaan 5,6 prosenttia vuosina 2006, 2009 ja tuoreimpana vuonna 2010 (kuvio 8.1). GEM-tutkimuksen mukaan naisten alkuvaiheen yrittäjyysaktiivisuus on lisääntynyt Suomessa koko 2000-luvun ajan vuoteen 2007 saakka, minkä jälkeen kasvu pysähtyi ja aktiivisuus kääntyi lievään laskuun (TEM 2010). Miehillä yrittäjien osuus miestyöllisistä on kohonnut korkeimmaksi vuosien 2009 ja 2010 aikana, jolloin heidän osuutensa oli 10,2 prosenttia työllisistä. Vuoden 2010 osuuden tulkinnaassa täytyy kuitenkin huomioida se, että yrittäjäpalkan huomioon ottaminen päätelystä on kasvattanut yrittäjien osuutta.

Naisyrittäjät miehiä pienemmissä yrityksissä

Yritysten kokoa voidaan tarkastella henkilötyövuosien määrän perusteella. Yrittäjät on mahdollista linkittää taustalla olevaa yritystä koskeviin tietoihin, kuten henkilötyövuosiin. Miesyrittäjät toimivat yrityksissä, joiden keskimääräinen koko oli 2,4 henkilötyövuotta ($n = 103\,365$). Naisyrittäjät toimivat hieman pienemmissä yrityksissä: yritysten henkilötyövuosimäärä oli keskimäärin 2,0 ($n = 55\,839$). Yrityskokoa koskevat tiedot ovat osittain puutteellisia.

Henkilötyövuosien lukumäärän mukaan tarkasteltuna valtaosa yrityksistä on melko pieniä. Kaikista naisyrittäjiin linkitetyistä yrityksistä lähes kaksi kolmasosaa (64,5 prosenttia) oli kooltaan korkeintaan yhden henkilötyövuoden. Yli kymmenen henkilötyövuoden yritysten osuus oli 3,1 prosenttia. Miesyrittäjiin linkitetyistä yrityksistä korkeintaan yhden henkilötyövuoden yrityksiä oli yli puolet (54,4 prosenttia) kaikista yrityksistä. Suurempien kuin kymmenen henkilötyövuoden yritysten osuus oli miehillä 4,1 prosenttia.

Yrittäjyyden jatkuvuus eroaa miehillä ja naisilla

Työssäkäyntitilaston aineistossa on mahdollista seurata saman henkilön toimintaa eri vuosina. Artikkelissa on tarkasteltu vuonna 2001 aloittaneen yrittäjäkohortin yrittäjänä jatkamista vuoteen 2010 asti. Lisäksi on tarkasteltu sitä, mikä on ollut vuoden 2001 lopulla yrittäjänä toimineiden pääasiallinen toiminta ja ammattiasema vuosien 2004, 2007 ja 2010 lopulla. Päinvastaisesta näkökulmasta on selvitetty, mikä on ollut vuoden 2010 lopussa yrittäjänä toimineiden pääasiallinen toiminta ja ammattiasema vuoden 2009 lopulla.

Ensimmäisessä tarkastelussa selvitettiin, missä määrin 2001 yrittäjänä aloittaneet toimivat yrittäjinä myöhempinä vuosina. Vuonna 2001 yrittäjäksi luokiteltu henkilö on voinut välillä keskeyttää yritystoiminnan, mutta palata uudelleen yrittäjäksi. Henkilö voi siis olla esimerkiksi palkansaaja vuonna 2002, mutta olla jälleen yrittäjänä seuraavana vuonna.

Tämän jälkeen seurattiin, missä määrin 2001 yrittäjinä aloittaneet toimivat yrittäjinä myöhempinä vuosina. Tarkastelu eroaa edellisestä siinä, että siinä karotettiin vuodesta toiseen siirtyvien samojen yrittäjien joukkoa eri vuosina. Toisin sanoen ensin tarkasteltiin henkilöitä, jotka toimivat yrittäjinä 2001 ja jatkoivat vuoteen 2002. Tämän jälkeen tarkasteltiin katkotta vuodesta 2001 yrittäjänä jatkaneita vuonna 2003 sekä sitä seuraavina vuosina.

Yrittäjien määrän lasku oli kummallakin sukupuolella suurinta ensimmäisen vuoden jälkeen. Naisyrittäjien määrä väheni kummassakin tarkastelussa enemmän kuin miesyrittäjien. Kun verrattiin sitä, missä määrin samat henkilöt olivat yrittäjiä vuosina 2001 ja 2010, osuus miehillä oli 51,8 prosenttia ja naisilla 47,9 prosenttia. Vuonna 2001 yrittäjinä toimineista miehistä 45,0 prosenttia ja naisista 40,7 prosenttia toimi vuoteen 2010 asti yrittäjinä ilman katkoksia. Kaikkein eniten laski ilman taukovuosia yrittäjänä vuoteen 2010 asti toimineiden naisten määrä.

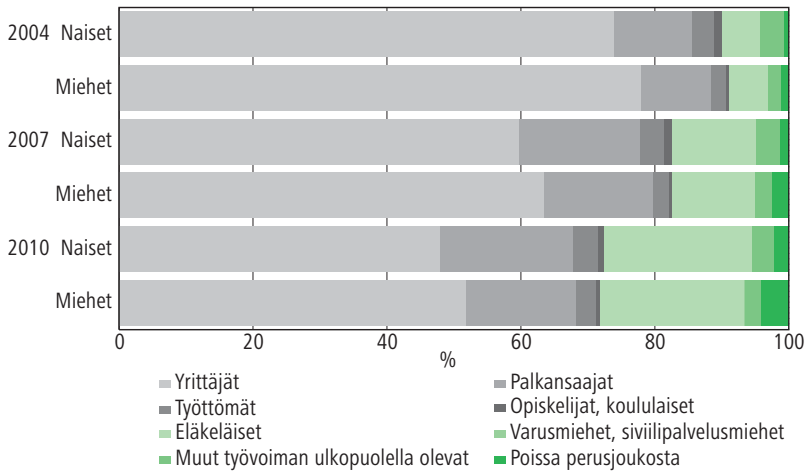
Yrittäjänä jatkamisen ohella voidaan tutkia sitä, mitä yrittäjät ovat siirtyneet tekemään yrittäjyyden päätyttyä. Tässä tarkastelussa henkilö on voinut palata yrittäjäksi myöhempinä tarkasteluvuosina. Vuonna 2001 yrittäjinä toimineista miehistä vuonna 2004 yrittäjiä oli 78,0 prosenttia ja naisista 74,0 prosenttia (Kuvio 8.2). Naiset olivat miehiä useammin siirtyneet pääasialliselta toiminnaltaan työttömiksi ja opiskelijoiksi sekä muiden työvoimaan kuulumattomien joukkoon. Miehet olivat naisia useammin siirtyneet eläkeläisiksi tai poistuneet kokonaan perusjoukosta eli esimerkiksi kuolleet tai muuttaneet ulkomaille. Ammattiasemaa tarkasteltaessa naiset olivat miehiä useammin siirtyneet palkansaajiksi.

Vuoden 2007 tilannetta tarkasteltaessa vuoden 2001 miesyrittäjistä yrittäjiä oli 63,6 prosenttia ja naisyrittäjistä 59,7 prosenttia. Naiset olivat siirtyneet miehiä todennäköisemmin työttömiksi, opiskelijoiksi tai muihin työvoimaan kuulumattomiin. Miehet olivat naisia yleisemmin poistuneet tarkasteltavasta perusjoukosta. Naiset toimivat hieman miehiä yleisemmin palkansaajina.

Viimeisimpänä tarkasteluvuonna 2010 samoja miesyrittäjiä oli vuoteen 2001 verrattuna 51,8 prosenttia ja naisia 47,9 prosenttia. Naiset olivat miehiä yleis-

Kuvio 8.2

Yrittäjänä 2001 toimineiden miesten ja naisten pääasiallinen toiminta 2004, 2007 ja 2010 (%)

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

semmin siirtyneet palkkatyöhön. Naiset olivat miehiä useammin myös työttöminä, opiskelijoina, eläkkeellä tai muihin työvoimaan kuulumattomien ryhmässä. Miehet olivat naisia useammin poistuneet tarkasteltavasta joukosta.

Päinvastaisesta näkökulmasta voidaan tarkastella vuosia 2009–2010: mikä on ollut yrittäjän edellisvuoden pääasiallinen toiminta? Vuonna 2009 maatalousyrittäjinä toimineita ei ole otettu mukaan tarkasteluun. Valtaosa vuoden 2010 yrittäjistä oli vuonna 2009 pääasialliselta toiminnaltaan työllisiä, miehet (95,8 prosenttia) useammin kuin naiset (93,6 prosenttia). Miehet olivat hiukan naisia yleisemmin toimineet edellisvuonnakin yrittäjinä. Naisyrittäjät olivat miehiä useammin edellisvuonna olleet opiskelemissa tai kuuluneet muiden työvoiman ulkopuolella olevien ryhmään.

Nuorten osuus yrittäjistä on vähäinen

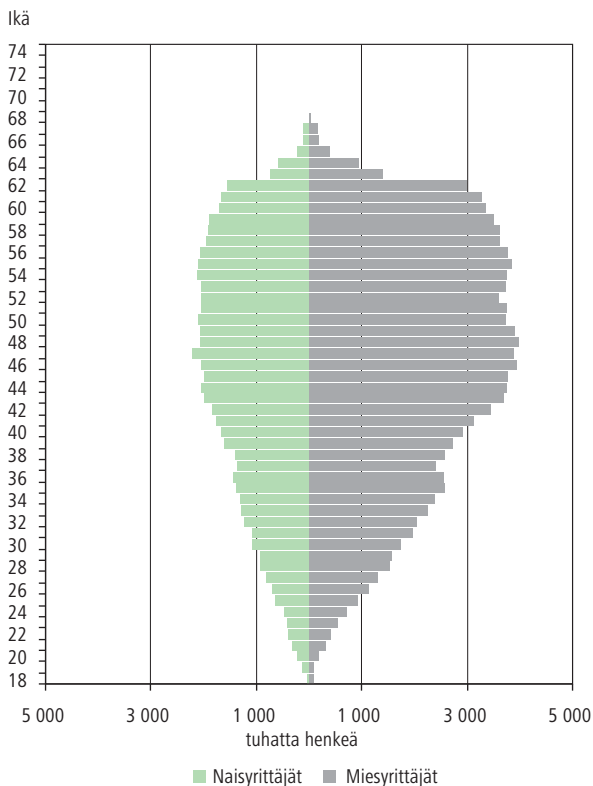
Sekä nais- että miesyrittäjien keski-ikä oli 46 vuotta. Palkansaajat olivat yrittäjiä selkeästi nuorempia: ikäeroa oli naisyrittäjien ja -palkansaajien välillä neljä ja miesten välillä viisi vuotta. Suomessa yrittäjät ovat keskimäärin hieman vanhempia kuin yrittäjät muissa EU-maissa (TEM 2012).

Vuonna 2010 kaikkein nuorimpia eli 18-vuotiaita yrittäjiä oli työssäkäyntitilastossa noin sata henkilöä (Kuvio 8.3). Tilastossa 75 vuotta täyttäneet määritellään eläke-läisiksi. Yli 70-vuotiaita yrittäjiä tilastossa oli vain muutamia.

Yrittäjistä suuri osa sijoittuu keski-ikäisten eli 40–49- ja 50–59-vuotiaiden ikäluokkiin, joissa molemmissa oli noin 30 prosenttia kaikista yrittäjistä. Alle kymmenen prosenttia kaikista yrittäjistä oli alle 30-vuotiaita ja hieman yli kymmenen prosenttia yli 60-vuotiaita. Yrittäjäintensiivisimpänä ikäryhmänä näyt-

Kuvio 8.3

Yrittäjien ikäpyramidi 2010

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

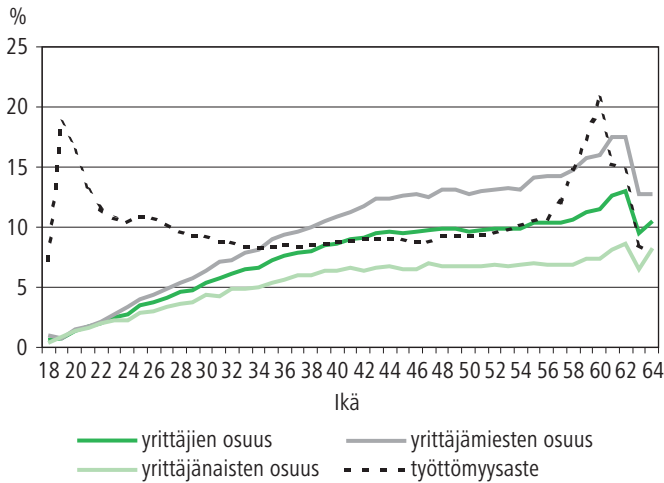
täytyivät 60–74-vuotiaat, joiden ikäryhmässä yrittäjän naisten osuus työllisistä oli 7,9 prosenttia. Miehillä osuus oli 16,5 prosenttia. Ikäluokkakohtaiset erot naisten ja miesten välillä olivat melko pieniä. Palkansaajat jakautuivat kauttaaltaan tasaisemmin eri ikäluokkiin.

Sytä iäkkäimpien nuorempia ikäryhmiä suurempaan yrittäjien osuuteen työllisistä on useita. Esimerkiksi vuodesta 1971 käytössä ollut työttömyyseläke on vähentänyt palkansaajien määrää. Työttömyysputkessa työttömäksi jäänyt ikääntynyt henkilö on voinut saada työttömyyspäivärahaa eläkkeelle jäämiseen eli 63 vuoden ikään saakka. Vuonna 2010 työttömyyseläkeläisten osuus 62-vuotiaista oli 13,6 prosenttia. Kuviossa 8.4 nähdään, kuinka yrittäjien osuus ikään-tyneissä lisääntyi jonkin verran melkein joka ikävuoden kohdalla 63-vuotiaisiin saakka. Myös työttömyysaste nousee ikävuosien mukana: korkeimmillaan työttömyysaste oli 60-vuotiailla, 20,8 prosenttia. Yrittäjien osuus näyttäytyi suurempana, koska palkansaajista moni siirtyi ensin työttömäksi ja sen jälkeen eläkkeelle. Vuoden 2011 jälkeen työttömyyseläkettä ei enää ole myönnetty.

Toinen ikääntyvien nuorempia ikäluokkia suurempaa yrittäjätensivisyyttä selittävä tekijä on se, että yrittäjät jatkavat palkansaajia pidempään työelämässä. Eläkeiän lähestyessä osa palkansaajista siirtyy yrittäjiksi, sillä yrittäjyys voi tar-

Kuvio 8.4

Yrittäjien osuus työllisistä sukupuolen mukaan sekä työttömyysaste 1-ikävuotisryhmittäin vuonna 2010

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus.

jota mahdollisuuden jatkaa työelämässä pidempään osa- tai kokopäiväisenä ja hyödyntää työuran aikana hankittua osaamista ja kokemusta.

Nuorimmassa ikäluokassa yrittäjien osuudet työllisistä olivat matalimmat. 18–29-vuotiaista työllisistä miehistä yrittäjinä toimi 3,7 prosenttia, kun taas nuorilla naisilla yrittäjien osuus oli 2,5 prosenttia. Nuorten yrittäjyyttä koskevien tutkimusten tuloksissa on korostunut viime aikoina suomalaisten nuorten vahva usko yrittämisen mahdollisuuksiin. Myönteiset asenteet eivät kuitenkaan näytä kääntyneen käytännön yrityskehitykseksi. Vain noin kymmenesosa alle 29-vuotiaista aikoi vakavissaan yrittäjäksi ja vielä harvempi toimi yrittäjänä. (Haanpää & Tuppurainen 2012.)

Etelä-Savo, Etelä-Pohjanmaa ja Päijät-Häme ovat yrittäjääntensiivisimmät maakunnat

Yrittäjääntensiivisin maakunta oli Etelä-Savo 9,4 prosentin osuudella. Etelä-Pohjanmaalla ja Päijät-Hämeessä yrittäjien osuus työllisistä oli yhdeksän prosenttia eli hieman yli koko maan keskiarvon (7,9 prosenttia). Yrittäjien osuus työllisistä oli matalin Pohjanmaalla (6,9 prosenttia).

Naisyrittäjääntensiivisyydessä ei ollut suuria maakunnallisia eroja. Yli valtakunnallisen keskiarvon naisyrittäjien osuudessa päästiin esimerkiksi Satakunnassa (6,6 prosenttia), Etelä-Savossa (6,5 prosenttia) sekä Päijät-Hämeessä (6,4 prosenttia). Yrittäjänaisien osuudet työllisistä vaihtelivat maakuntien välillä Pohjanmaan 4,8 prosentista Satakunnan 6,6 prosenttiin, (Taulukko 8.1).

Miesyrittäjien osuus työllisistä oli suurin Ahvenanmaalla, 12,6 prosenttia. Manner-Suomen puolella yrittäjämiesten osuus työllisistä oli korkein Etelä-Savossa (12,3 prosenttia) sekä Etelä-Pohjanmaalla (12,2 prosenttia). Suhteellisesti vähiten miehiä toimi yrittäjinä Pohjois-Pohjanmaalla, jossa heidän osuutensa työllisistä jäi 8,9 prosenttiin.

Yrittäjät ovat palkansaajia useammin perheellisiä

Yrittäjien ja palkansaajien siviilisäädyn sekä kaikkien muiden perhesuhdemuuttujien vertailussa näkyy yrittäjien palkansaajia korkeamman keski-ikänsä vaikutus: esimerkiksi naimattomien osuus oli palkansaajilla yrittäjiä korkeampi. Yrittäjistä naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa oli 60,9 prosenttia. Palkansaajilla vastaava osuus oli 49,1 prosenttia. Yrittäjänaisista 15,1 prosenttia oli eronneita. Yrittäjämiehistä ja palkansaajanaisista noin 13 prosenttia kuului eronneiden ryhmään. Palkansaajamiehistä siviilisäädyltään eronneita oli 9,4 prosenttia.

Perheasemaltaan yrittäjät olivat palkansaajia useammin perheellisiä. Perheen muodostavat yhdessä asuvat henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä puoliset ja parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia. Yrittäjämiehistä 82,0 prosenttia oli perheellisiä, kun taas miespalkansaajista perheellisiä oli 75,9 prosenttia. Yrittäjänaiset olivat perheellistynein ryhmä, sillä heistä 84,5 prosenttia kuului perheväestöön. Naispalkansaajista perheellisiä oli 79,1 prosenttia.

Keskimäärin yrittäjämiehillä ja -naisilla oli kaksi lasta. Palkansaajilla keskimääräinen lapsiluku oli yksi. Vertailussa on huomioitu kaikki henkilön lapset, jotka voivat olla aikuisiakin. Palkansaajiin verrattuna yrittäjillä oli useammin kaksi tai vähintään kolme lasta. Yrittäjämiehistä 27,6 prosentilla ja -naisista 26,0 prosentilla oli ainakin kolme lasta. Palkansaajanaisista kolmen tai useamman lapsen vanhempia oli naisista 19,7 prosenttia ja miehistä 17,9 prosenttia. Yhden lapsen vanhemmuus jakautui tasaisimmin ammattiaseman ja sukupuolen mukaan.

Palkansaajat olivat yrittäjiä useammin lapsettomien ryhmässä, mikä selittyy osin yrittäjiä nuoremmalla ikärakenteella. Palkansaajamiehistä 39,4 prosenttia oli lapsettomia ja naisista 32,7 prosenttia. Yrittäjänaisista lapsettomia oli 21,1 prosenttia ja yrittäjämiehistä 22,1 prosenttia.

Yrittäjien puoliset olivat keskimääräistä useammin myös yrittäjiä. Pariskuntia, joissa molemmat toimivat yrittäjinä, oli yhteensä 14 289. Miesyrittäjistä 12,1 prosentilla oli yrittäjäpuoliso, kun taas yrittäjänaisista 21,8 prosentilla myös puoliso toimi yrittäjänä.

Yrittäjämiehillä on matala koulutustaso

Yrittäjien koulutusaste oli sekä miehillä että naisilla palkansaajia matalampi: yrittäjistä 20,9 prosenttia ja palkansaajista 14,1 prosenttia oli ilman perusasteen jälkeistä koulutusta. Yrittäjämiehistä 24,1 prosenttia kuului tähän ryhmään ja naisista 15,0 prosenttia. Ilman perusasteen jälkeistä koulutusta olevien kanssa samaan ryhmään kuuluvat myös henkilöt, joiden koulutuksesta ei ole saatu tie-

toa. Koulutustieto voi olla erityisesti maahanmuuttajilla puutteellinen, minkä vuoksi mahdollisesti osa tutkinnon suorittaneista jää matalimpaan koulutusasteluokkaan.

Poikkeuksellisenä ryhmänä erottuivat kuitenkin ylempään korkeakoulututkinnon sekä erityisesti tutkijakoulutuksen suorittaneet naiset. Vähintään ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuudet palkansaaja- ja yrittäjänaisilla olivat lähellä toisiaan: palkansaajanaisten ylempi korkeakoulututkinto oli 13,0 prosentilla, yrittäjänaisista 11,2 prosentilla. Tutkijakoulutettujen osuus oli sama, 1,0 prosenttia. Yrittäjillä vähintään alimman korkea-asteen koulutuksen saaneiden osuus oli palkansaajia pienempi.

Koulutusaloja tarkasteltaessa sekä palkansaajien että yrittäjien joukossa oli selkeä sukupuoliero tekniikan sekä terveys- ja sosiaalialan koulutuksen saaneiden välillä. Palkansaajamiehistä tekniikan alan koulutus oli 44,2 prosentilla, yrittäjämiehistä 40,7 prosentilla. Naisilla osuudet olivat 6,8 ja 6,7 prosenttia. Palkansaajanaisten yleisin koulutusala eli terveys- ja sosiaalialan koulutus (23,4 %) oli yrittäjänaisilla vasta kolmanneksi yleisin koulutusala (16,5 %). Yrittäjänaisien yleisimmät koulutusalat olivat palvelualojen koulutus (23,4 %) sekä kaupallinen ja yhteiskuntatieteellinen koulutus (20,6 %). Palvelualojen koulutus oli yrittäjänaisilla selvästi yleisempi kuin palkansaajanaisten (12,8 %). Koulutusaloista erottui yksi poikkeama sukupuolia ammattiaseman mukaan vertailtaessa: yrittäjämiehillä oli useammin terveys- ja sosiaalialan koulutus kuin palkansaajamiehillä.

Naiset ovat yrittäjinä palvelu- ja miehet rakennusalalla

Palkansaajista¹ suurin osa toimi terveys- ja sosiaalipalvelujen toimialalla. Terveys- ja sosiaalipalvelut olivat palkansaajanaisten yleisin toimiala (29,4 %), kun miehillä yleisin toimiala oli teollisuus (23,7 %). Yrittäjät toimivat tavallisimmin rakentamisen toimialalla, mikä oli myös yrittäjämiesten yleisin toimiala (23,4 %). Yrittäjänaisien yleisin toimiala oli muu palvelutoiminta (21,2 %). Yrittäjämiehistä selvästi pienempi osa toimi teollisuuden toimialalla (8,4 %) palkansaajiin verrattuna. Vastaavasti yrittäjänaiset toimivat palkansaajanaisten selvästi harvemmin terveys- ja sosiaalipalveluissa (14,1 %). Yrittäjien toimiala jäi selvästi useammin tuntemattomaksi (10,1 %) kuin palkansaajien (0,6 %). Erityisen usein toimiala oli tuntematon ulkomaalaistaustaisilla yrittäjillä. Yhtenä syynä tähän voi olla esimerkiksi se, että tiedustelut ovat pelkästään suomen- ja ruotsinkielisiä.

Toimialojen sisällä epätasaisimmat sukupuolijakaumat löytyivät rakentamisesta ja muusta palvelutoiminnasta. Naisyrittäjien osuus rakentamisen toimialalla oli 5,2 prosenttia kaikista yrittäjistä. Miesyrittäjien osuus kaikista yrittäjistä muussa palvelutoiminnassa oli 18,8 prosenttia. Sukupuolijakauma oli tasainen majoituksen ja ravitsemistoiminnan sekä koulutuksen toimialoilla, joilla sukupuolten osuudet olivat lähes tasan 50 prosenttia.

¹ Yrittäjistä on artikkelin tarkasteluissa poistettu maa-, metsä- ja kalatalouden alalla toimivat, mutta palkansaajilla nämä toimialat sisältyvät vertailuihin.

Yrittäjien ammatit jakautuvat mies- ja naisammatteluihin

Yrittäjien ja palkansaajien ammatteja vertailtiin Ammattiluokitus 2010:n mukaan kaksinumerotasolla. Yrittäjien ammattitieto päätellään toimialan pohjalta. Jos yrityksen koko on yli viisi henkilötyövuotta, yrittäjä luokitellaan kyseisen toimialan johtaja-ammatteluihin. (Tilastokeskus 2012.) Tarkastelusta on jätetty pois ammattiluokat, joissa yrittäjien määrä oli alle 40.

Palkansaajamiesten yleisin ammattiryhmä oli kuljetustyöntekijät (8,0 %) ja palkansaajanaisten hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijät (14,0 %). Yrittäjillä miesten yleisin ammattiryhmä oli palkansaajamiesten tavoin kuljetustyöntekijät, mutta osuus oli lähes kaksinkertainen (15,5 %). Yrittäjänaisilla yleisin ammattiryhmä oli palvelutyöntekijät (26,7 %). Hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijöiden osuus jäi huomattavasti pienemmäksi kuin palkansaajilla (5,3 %). Toimialan tavoin yrittäjien ammattitieto on selvästi palkansaajien ammattitietoa puutteellisempi (10,5 % ja 1,4 %).

Pelkästään yrittäjiä ammattittain tarkasteltaessa eniten miehiä oli sähkö- ja elektroniikka-alan työntekijöissä, konepaja- ja valimotyöntekijöissä sekä asentajissa ja korjaajissa ja rakennustyöntekijöissä ym. (pl. sähköasentajat). Näissä ammatteluissa miesten osuus oli järjestyksessä 96,0, 95,0 ja 94,1 prosenttia. Naisien osuus oli suurin palvelutyöntekijöiden ammatteluissa, 74,1 prosenttia. Ammattiryhmistä lainopillisten, sosiaali- ja kulttuurialan erityisasiantuntijoiden, lainopillisten avustajien sekä sosiaali- ja kulttuurialan asiantuntijoiden sukupuolijakauma oli lähellä tasajakaumaa.

Ulkomaista syntyperää olevien yrittäjäosuus on koko väestöä suurempi

Syntyperä määräytyy henkilön vanhempien syntymävaltioiden perusteella. Ulkomaista syntyperää ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Myös ulkomailla syntyneet henkilöt, joiden vanhemmista ei ole tietoa, ovat ulkomaista syntyperää. Taustamaa on ensisijaisesti biologisen äidin syntymävaltio.

Vuonna 2010 Suomessa asui 236 770 syntyperältään ulkomaalaista henkilöä. Heidän osuutensa väestöstä oli 4,4 prosenttia. Syntyperältään ulkomaalaisista henkilöistä 49,5 prosenttia oli naisia. Vuodesta 2001 vuoteen 2010 ulkomaalais-taustaisten osuus väestöstä on kasvanut kahdella prosenttiyksiköllä eli 114 337 henkilöllä.

Syntyperältään ulkomaalaisia yrittäjiä oli yhteensä 9 256, joista 3 277 eli 35,4 prosenttia oli naisia. Syntyperältään ulkomaalaisten osuus kaikista yrittäjistä oli viisi prosenttia, ja se oli samansuuruinen sekä miehillä että naisilla. Kaikista työllisistä miehistä oli ulkomaista syntyperää 4,3 prosenttia ja naisista 3,5 prosenttia.

Ulkomaalaistaustaisista työllisistä naisista yrittäjien osuus oli vuonna 2010 kahdeksan prosenttia. Yrittäjämiesten osuus ulkomaista syntyperää olevista työl-

lisistä miehistä oli 12 prosenttia. Ulkomaalaistaustaisten kantaväestöä suurempaa yrittäjäaktiivisuutta (10 prosenttia työllisistä) selittää Pekka Lithin (2007) mukaan maahanmuuttajaryhmissä elävä vahva yrittäjyyden perinne sekä kantaväestöä matalampi riskinottokynnys. Yrittäjyys mahdollistaa osalle maahanmuuttajista paremmat tulot kuin palkkatyö. Osa maahanmuuttajista on myös niin sanottuja pakkoyrittäjiä, jotka yrittävät työttömyyden tai sen uhan edessä.

Naisyrittäjillä oli yhteensä 105 eri taustamaata. Entinen Neuvostoliitto / Venäjä oli taustamaana kolmanneksella. Seuraavaksi yleisimmät taustamaat olivat Viro (13,0 prosenttia) sekä Thaimaa (11,5 prosenttia). Miesyrittäjillä eri taustamaita oli 125. Entinen Neuvostoliitto / Venäjä oli myös miesten yleisin taustamaa (15,4 prosenttia). Toiseksi yleisin taustamaa oli Turkki (15,2 prosenttia) ja kolmanneksi Viro (8,1 prosenttia).

Ulkomaista syntyperää oleva yrittäjä toimi yleisimmin majoituksen ja ravitsemistoiminnan alalla (22,8 prosenttia). Yrittäjämiehistä alalla toimivien osuus oli 28,3 prosenttia. Ulkomaista syntyperää olevista naisyrittäjistä majoitus- ja ravitsemistoiminnan alalla yritystoimintaa harjoitti hieman pienempi osuus: 12,8 prosenttia. Toiseksi yleisin toimiala ulkomaista syntyperää olevilla yrittäjillä oli tukku- ja vähittäiskauppa, jossa toimi miehistä 12,4 prosenttia ja naisista 11,0 prosenttia.

Ulkomaalaistaustaisista yrittäjänaisista enemmistön, eli 21,8 prosentin, toimiala sijoittui muuhun palvelutoimintaan. Vastaavaan toimialaluokkaan sijoittui ulkomaista syntyperää olevista yrittäjämiehistä vain 3,2 prosenttia. Muu palvelutoiminta sisältää useita pienempiä toimialaluokkia, muun muassa kam-

Taulukko 8.1

Yrittäjien osuus työllisistä sekä ulkomaista syntyperää olevien yrittäjien osuus ulkomaista syntyperää olevista työllisistä sukupuolen mukaan maakunnittain 2010

	Naiset		Miehet	
	Yrittäjien osuus työllisistä (koko väestö)	Ulkomaalais-taustaisten yrittäjäosuus	Yrittäjien osuus työllisistä (koko väestö)	Ulkomaalais-taustaisten yrittäjäosuus
Yhteensä	5,6	8,0	10,2	12,0
Uusimaa	5,1	7,6	9,4	11,2
Varsinais-Suomi	6,1	7,4	11,7	12,3
Kanta-Häme	6,0	7,9	10,5	15,4
Päijät-Häme	6,4	11,3	11,5	16,8
Kymenlaakso	5,9	10,9	9,3	18,2
Etelä-Karjala	6,2	8,2	9,6	19,4
Satakunta	6,6	8,9	11,0	11,8
Pirkanmaa	6,3	8,7	10,3	11,5
Keski-Suomi	6,0	9,5	10,3	15,0
Etelä-Pohjanmaa	5,6	8,3	12,2	10,4
Pohjanmaa	4,8	6,4	9,0	6,8
Etelä-Savo	6,5	14,0	12,3	18,7
Pohjois-Savo	5,3	9,2	9,8	13,1
Pohjois-Karjala	5,7	6,5	10,7	14,6
Keski-Pohjanmaa	5,3	5,3	10,4	10,5
Pohjois-Pohjanmaa	5,4	8,0	8,9	13,6
Kainuu	5,2	6,6	9,8	13,5
Lappi	6,1	12,1	11,1	18,9
Ahvenanmaa - Åland	5,4	5,2	12,6	9,5

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

paamo-, kauneudenhoito- ja pesulapalvelut, järjestötoiminnan sekä tietokoneiden ja huonekalujen korjauksen.

Yrittäjien toimialassa näkyy selkeästi taustamaan vaikutus. Yrittäjänaisista taustamaaltaan kiinalaisista lähes puolet toimi ravitsemistoiminnan alalla. Myös vietnamlaisista naisten yrittäjyys oli ravitsemistoimintavaltaista (42,0 %). Muu palvelutoiminta oli yleisin toimiala thaimaalais- ja virolaistaustaisilla yrittäjänaisilla (41,5 % ja 30,0 % sekä Entisen Neuvostoliiton / Venäjän taustaisilla (23,4 %).

Taustamaaltaan turkkilaisista yrittäjämiehistä 78,5 prosenttia toimi ravitsemistoiminnan toimialalla, ja kiinalaisista miesyrittäjistäkin alalla toimi lähes puolet. Vuonna 2009 Suomessa toimi yli 14 000 ulkomaalaistaustaisen omistamaa ravintolaa, joista 38 prosenttia oli turkkilaisten omistamia (Rajaniemi 2008). Taustamaaltaan virolaisista yrittäjistä yli puolet toimi rakentamisen toimialoilla talonrakentamisessa tai erikoistuneessa rakentamistoiminnassa. Yrittäjämiehistä, joiden taustamaa oli Entinen Neuvostoliitto / Venäjä, toimi sekä rakentamisen että kaupan alalla noin 20 prosenttia.

Ulkomaista syntyperää olevien yrittäjänaisien osuus kaikista ulkomaista syntyperää olevista työllisistä oli korkein Etelä-Savossa (14,0 prosenttia), Lapissa (12,1 prosenttia) ja Päijät-Hämeessä (11,3 prosenttia) (taulukko 8.1). Yrittäjämiesten osuus työllisistä ulkomaalaistaustaisista oli korkeimmillaan Etelä-Karjalassa (19,4 prosenttia), Lapissa (18,9 prosenttia) ja Etelä-Savossa (18,7 prosenttia).

Yrittäjämiesten tulot ovat huomattavasti suuremmat kuin naisyrittäjien

Työssäkäyntitilaston tulotiedot perustuvat verottajan aineistoon. Tässä artikkelissa vertaillaan käytettävissä olevaa rahatuloa, joka on rekisteritietojen perusteella Tilastokeskuksen tulonjakotilastossa henkilölle laskettu tulo. Se sisältää yhteenlaskettuna palkkatulot, yrittäjätulot, omaisuustulot (pl. laskennalliset tuoterät) ja saadut tulonsiirrot vähennettynä maksetuilla tulonsiirroilla. Kyseessä ovat siis verotuksen jälkeiset nettotulot.

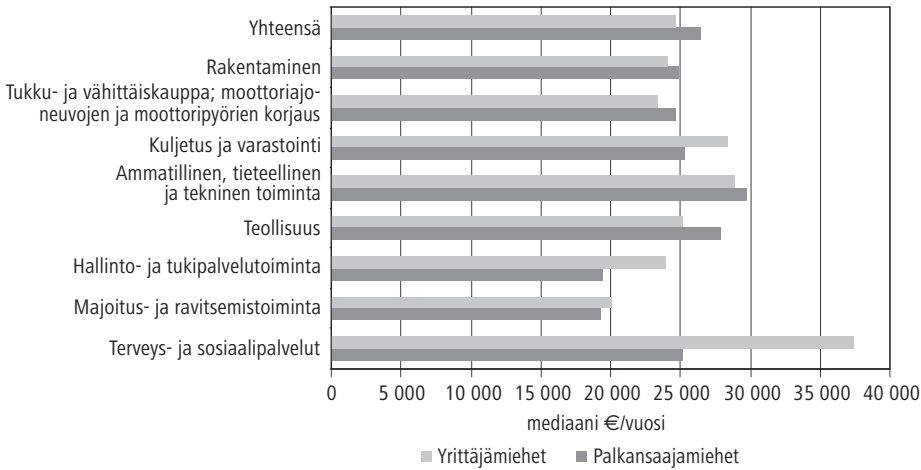
Yrittäjät voivat nostaa tulonsa yrityksestä joko palkkatulona, yrittäjätulona tai omaisuustuloina. Yrittäjä voi saada palkkatuloja muustakin työstä kuin yritystoiminnastaan ja lisäksi osa palkansaajista toimii sivutoimimisina yrittäjinä. Tulojen muodostumisen ja suuruuksien vertailu palkkatyön ja yritystoiminnan harjoittamisen välillä onkin hankalaa.

Yrittäjätulon, työtulon ja pääomatulon osuudet yrittäjien kokonaistuloista ovat muuttuneet vuosien 2001 ja 2010 välillä siten, että työtulojen osuus on kasvanut sekä mies- että naisyrittäjillä. Vastaavasti yrittäjätulojen osuus on pienentynyt molemmilla. Pääomatulojen osuus on kasvanut miesyrittäjillä, mutta vähentynyt naisyrittäjillä.

Käytettävissä olevan rahatulon vertailussa yrittäjien mediaanitulo, 22 430, euroa vuodessa, jäi 8,1 prosenttia matalammaksi kuin palkansaajien tulo. Palkansaajamiesten mediaani oli 7,1 prosenttia suurempi kuin yrittäjämiesten. Am-

Kuvio 8.5

Käyttötulomedianit yleisimmillä miesten yritysaloilla ammattiaseman mukaan 2010

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

mattiasemien välinen tulomediaaniero oli naisilla 21,1 prosenttia palkansaajien hyväksi.

Iän mukaan tarkasteltuna yrittäjänaisista parhaiten ansaitsivat 40–49-vuotiaat, joiden mediaanitulo ylitti vuodessa 20 000 euroa. Alle 30-vuotiaiden yrittäjänaisien mediaanikäyttötulot jäivät alle 15 000 euron. Yrittäjämiehillä tulo huiput saavutettiin 40–49- sekä 60-vuotiaiden ja sitä vanhempien ikäryhmissä, joissa molemmissa mediaanitulot olivat yli 26 000 euroa vuodessa.

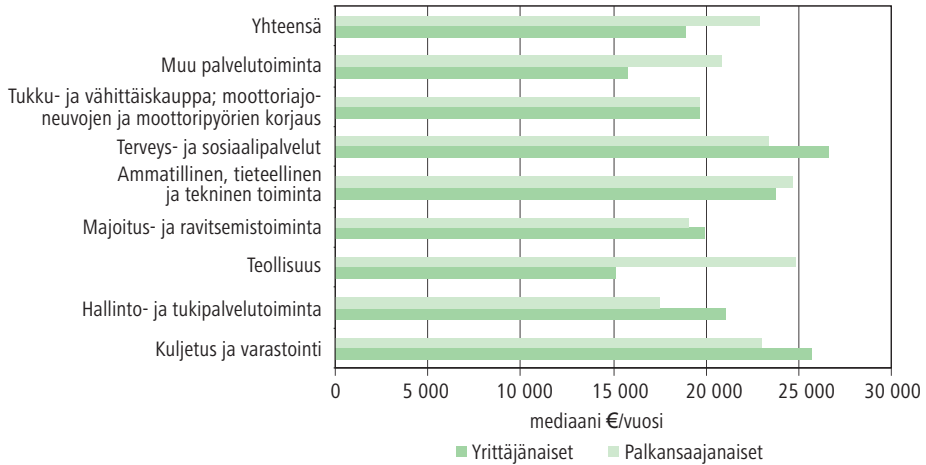
Miesvaltaisilla yrittäjätoimialoilla rakentamisessa ja kaupan alalla yrittäjämiesten tulot jäivät jonkin verran jälkeen palkansaajien tuloista (Kuvio 8.5). Terveys- ja sosiaalipalveluissa miesyrittäjät ansaitsivat palkansaajia selkeästi enemmän: yrittäjien mediaanitulot olivat 48,5 prosenttia suuremmat. Myös kiinteistöalan toiminnassa, hallinnossa ja tukipalvelutoiminnassa sekä kuljetuksen alalla miesyrittäjien tulot olivat suuremmat. Eri toimialojen välisessä tulovertailussa yrittäjämiesten mediaanit olivatkin korkeimmat juuri kiinteistöalalla sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Yrittäjänaisien yleisimmällä toimialalla, muussa palvelutoiminnassa, yrittäjänaisien mediaanitulot jäivät naispalkansaajia 24,4 prosenttia matalammalle tasolle (Kuvio 8.6). Kaupan alalla naisilla yrittäjien ja palkansaajien tulotaso oli lähestulkoon sama, kun taas kiinteistöalalla yrittäjät saivat 30,2 prosenttia enemmän tuloja. Myös naisyrittäjien mediaanitulot olivat korkeimmat kiinteistöalalla sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Yrittäjämiesten käytettävissä olevan rahatulon mediaani oli 30,3 prosenttia suurempi kuin yrittäjänaisien. Miesten tulot olivat naisten tuloja suuremmat kaikilla toimialoilla, joilla naisyrittäjien määrä oli yli 40 henkilöä. Esimerkiksi terveys- ja sosiaalipalveluiden alalla miesyrittäjien tulot olivat 40,3 prosenttia naisia suuremmat. Majoituksen ja ravitsemistoiminnan alalla yrittäjänaiset pääsivät lähimmäs miesten tulotasoa.

Kuvio 8.6

Käyttötulomediaanit yleisimmillä naisten yritystoimialoilla ammattiaseman mukaan 2010

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Naisyrittäjistä 37,3 prosentin käytettävissä oleva rahatulo jäi alle 15 000 euron vuodessa. Palkansaajanaisten osuus vastaavassa tuloluokassa oli 15,0 prosenttia. Miesyrittäjistä alimpaan tuloluokkaan sijoittui 26,9 prosenttia ja palkansaajamiehistä 11,6 prosenttia. Yli 55 000 euroa ansaitsi yrittäjänaisista 6,6 prosenttia ja yrittäjämiehistä 11,9 prosenttia. Ylimpään tuloluokkaan sijoittui pieni määrä palkansaajia: miehistä 4,9 prosenttia ja naisista 1,4 prosenttia.

Osalla palkansaajiksi on myös yrittäjätuloa, mikä voi kertoa sivutoimisesta yrittäjyydestä. Palkkatulojen lisäksi yrittäjätuloja oli viidellä prosentilla palkansaajamiehistä sekä 3,7 prosentilla palkansaajanaيسista. Yrittäjätulot jäivät kuitenkin melko vähäisiksi: miehillä yrittäjätulomediaani oli 1 460 ja naisilla 1 014 euroa vuodessa.

Yrittäjätuloja oli myös 15 vuotta täyttäneistä ei-työllisistä miehistä 5,3 prosentilla ja 2,8 prosentilla ei-työllisistä naisista. Suurin yrittäjätuloa saaneiden osuus oli tämän ryhmän pääasiallista toimintaa tarkasteltaessa eläkeläismiehillä, 8,3 prosenttia. Eläkeläisnaisista yrittäjätuloja oli 3,7 prosentilla.

Naisten yrittäjyys on pienimuotoisempaa kuin miesten

Artikkelissa on tarkasteltu miehiä ja naisia sekä toisaalta yrittäjiä ja palkansaajia. Tästä muodostuu neljä vertailtavaa ryhmää. Sekä sukupuoli että ammatti-asema määrittävät henkilön työelämää eri osa-alueilla. Naiset toimivat miehiä harvemmin yrittäjinä. Lisäksi naisten yrittäjyys näyttää tilastojen perusteella miesten yrittäjyyttä pienimuotoisemmalta ja epävakaaammalta. Naisten yritykset ovat pienempiä, ja uudet naisyrittäjät lopettavat yritystoiminnan harjoittamisen miesyrittäjiä useammin ja nopeammin.

Koulutus-, ammatti- ja toimialoittaiset vertailut osoittavat, että segregaatio sukupuolen mukaan on varsin voimakasta. Sukupuolten eri aloille erkaantuminen alkaa jo koulutusalan valinnassa: koulutus heijastuu henkilön ammatiasemaan, ammattiin ja toimialaan. Naisyrittäjät toimivat useimmin muiden palvelujen toimialalla, miesyrittäjät puolestaan rakentamisen alalla. Palkansaajaisilla yleisin toimiala on terveys- ja sosiaalipalvelut, miehillä teollisuus.

Mies- ja naisyrittäjiä yhdistää palkansaajiin verrattuna korkeampi keski-ikä, yleisempi perheväestöön kuuluvuus, suurempi lasten määrä sekä matalampi koulutustaso. Miesyrittäjien koulutustaso on naisyrittäjiä matalampi. Palkansaajiin nähden yrittäjät ovat useammin ulkomaista syntyperää. Niin yrittäjämiesten kuin yrittäjänaiestenkin ansiot jäävät palkansaajia matalammiksi – ero on suuri varsinkin naisilla. Toisaalta tietyillä toimialoilla, kuten terveys- ja sosiaalipalveluissa, yrittäjien tulot ylittävät palkansaajien tulot. Yrittäjillä tuloerot sukupuolten välillä ovat suuret: miesten tulot ovat noin 30 prosenttia naisten tuloja suuremmat.

Tämän tilastotarkastelun perusteella ei voida esittää suoria syy–seuraussuhteita. Tilastolähtöisellä tarkastelulla ei myöskään voida osoittaa asioiden tai ilmiöiden paremmuusjärjestyksiä tai absoluuttisia ilmenevyyksiä. Eri ryhmistä ja yhdistelmistä löydetään lähinnä ilmiön esiintymisen yleisyys tietynä ajankohtana. Esimerkiksi yrittäjänaiesten pienituloisuuden perusteella ei voida sanoa, että naisten yrittäjätoiminta olisi kannattamatonta tai että vain miesten kannattaa ryhtyä yrittäjiksi.

Etenkin päätökseen ryhtyä yrittäjäksi vaikuttaa moni sellainen muuttuja, jota ei toistaiseksi kyetä tilastoimaan – korkeintaan haarukoimaan erilaisilla kyselytutkimuksilla. Joillekin yrittäjyys tuo mukanaan vapauden päättää omista työajoistaan ja -määrästään, toiselle se tarjoaa mahdollisuuden rikastua ja jollekin väylän ylipäätään työllistyä millään tavalla.

Tilastoja ja rekistereitä voidaan kuitenkin käyttää ilmiöiden, esimerkiksi juuri yrittäjyyden, laaja-alaiseen kuvaamiseen ja vertailuun. Rekistereitä yhdistämällä ja niiden avulla päätellyillä muuttujilla laaditussa kokonaisaineistossa ei ole esimerkiksi kato-ongelmaa, ja aineistoa voidaan käyttää kattavuutensa takia vaikkapa kuntatasolla.

Lähteet

Euroopan komissio (2013) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Yrittäjyys 2020 -toimintasuunnitelma. COM(2012) 795 final.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0795:FIN:FI:PDF>
(Luettu 28.5.2013)

Global Entrepreneurship Monitor – Finnish 2011 Report. Stenholm, Pekka & Kovalainen, Anne & Heinonen, Jarna & Pulkkinen, Tommi. Turun yliopiston kauppakorkeakoulu. Sarja A tutkimusraportteja. A1/2012.

http://www.tem.fi/files/33861/Turun_kauppakorkeakoulun_Global_Entrepreneurship_Monitor_Finnish_2011_Report_2011_.pdf

(Luettu 22.5.2013)

Haanpää, Leena & Tuppurainen, Simo (2012) Nuoret yrittävät. Vastuullisuus, joustavuus ja mahdollisuudet yrittäjyydessä. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 122. Hakapaino, Helsinki 2012.

Hilander, Anja (2012) Naisyrittäjyys – vetoa vai työntöä työelämästä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/38082/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201206221939.pdf?sequence=1>

(Luettu 13.5.2013)

Lith, Pekka (2007) Maahanmuuttajat ovat erilaisia yrittäjiä.

http://www.stat.fi/artikkelit/2007/art_2007-10-26_001.html?s=1

(Luettu 13.5.2013)

Palmroos, Jenni (2011) Yrittäjyys on henkisesti vaativa työllistymistapa. Hyvinvointikatsaus 4/2011.

Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2011) Työn tekemisen uudet muodot ja tilastot. Hyvinvointikatsaus 4/2011.

Rajaniemi, Jouko (2011) Ulkomaalaistaustaiset ravintolat valtaavat maata – etenkin pääkaupunkiseutua. Hyvinvointikatsaus 4/2011.

Suomen asetuskokoelma 2006, No. 1272. Yrittäjän eläkelaki.

Tilastokeskus (2012) Työssäkäyntitilaston laatuseloste 2010, ammatti ja sosioekonomisen asema.

http://www.tilastokeskus.fi/til/tyokay/2010/04/tyokay_2010_04_2012-11-23_laa_001_fi.html

(Luettu 20.5.2013)

Tilastokeskus (2013) Työssäkäyntitilaston laatuseloste 2012, työttömien taustat.

http://www.tilastokeskus.fi/til/tyokay/2012/02/tyokay_2012_02_2013-06-05_laa_001_fi.html

(Luettu 26.6.2013)

Verohallinto (2011) Olenko palkansaaja vai yrittäjä?

http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Avoin_yhtio_ja_kommandiittiyhtio/Palkansaaja_vai_yrittaja

(Luettu 24.7.2013)

Yrittäjyyskatsaus 2010. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 60/2010.

http://www.tem.fi/files/27967/TEM_60_2010_netti.pdf

(Luettu 13.5.2013)

Yrittäjyyskatsaus 2012. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 46/2012.

http://www.tem.fi/files/35080/TEMjul_46_2012_web.pdf

(Luettu 20.5.2013)

9 *Ulkomaalaistaustaiset naiset Suomen työmarkkinoilla*

- Suomessa oli vuonna 2012 ulkomaalaistaustaisia henkilöitä 279 000, joista naisia oli 49 prosenttia eli 138 000 henkeä.
- Ulkomaalaistaustaiset ovat suomalaistaustaisia harvemmin työllisiä tai opiskelijoita ja useammin pienituloisia.
- Ulkomaalaistaustaiset naiset opiskelevat miehiä useammin, mutta ovat harvemmin työllisiä.
- Tulonjako on tasaisempi ulkomaalaistaustaisten naisten ja miesten välillä kuin suomalaistaustaisten naisten ja miesten välillä.

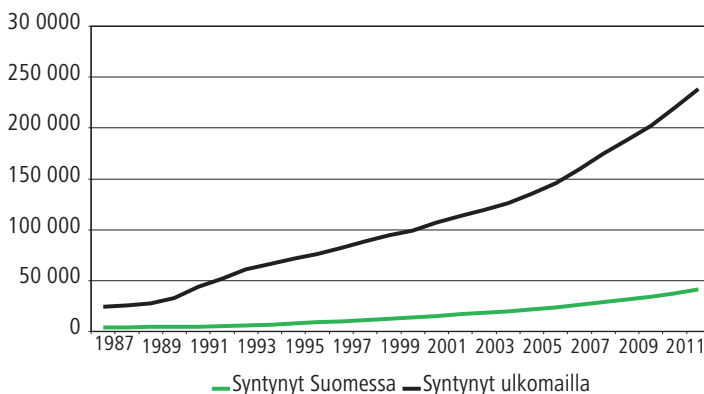
Mitä tarkoitetaan ulkomaalaistaustaisella?

Vaikka maahanmuutosta ja maahanmuuttajista puhutaankin julkisuudessa paljon, on usein epäselvää, mitä käsitteellä maahanmuuttaja tarkoitetaan. Puhutaanko ulkomaan kansalaisista, ulkomailla syntyneistä, muista kuin kotimaisia kieliä puhuvista vai joistakin muista?

Tässä artikkelissa käytetään Tilastokeskuksen syntyperäluokitusta, jonka mukaan väestö jaetaan syntyperältään kahteen luokkaan: syntyperältään suomalaistaustaisiin ja ulkomaalaistaustaisiin. Tasa-arvopoliittisten tavoitteiden asettamisen ja seurannan kannalta on tärkeää saada relevanttia tietoa ulkomaalaistaustaisten naisten ja miesten asemasta yhteiskunnassa. Tämän artikkelin pai-

Kuvio 9.1

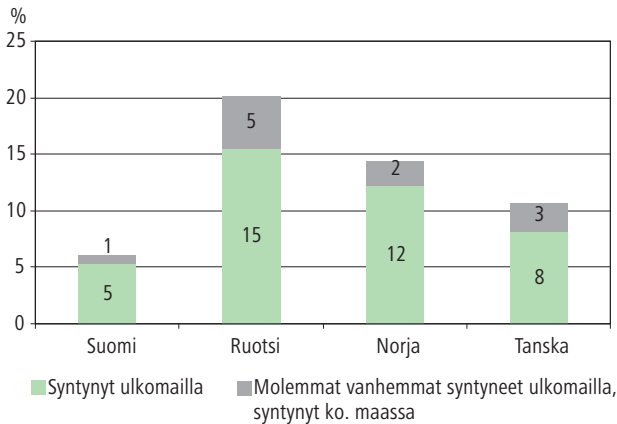
Ulkomaalaistaustainen väestö, määrän kehitys 1987–2012

Lähde: Väestötilastot, Tilastokeskus

Kuvio 9.2

Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä Pohjoismaissa 2012 (%)

Lähde: Tilastokeskus ja Ruotsin, Tanskan ja Norjan tilastovirastot

nopeutena on syntyperältään ulkomaalaistaustaisten naisten asema suomalaisessa yhteiskunnassa työn, koulutuksen ja tulojen näkökulmasta.

Ulkomaalaistaustaisiksi määritellään henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Vuoden 2012 lopussa heitä oli Suomessa 279 000 (Kuvio 9.1). Näistä 41 000 oli Suomessa syntyneitä eli toisen polven maahanmuuttajia. Maahanmuutto lisää yhä ulkomailla syntyneiden määrää Suomessa, ja myös toisen polven maahanmuuttajien määrä kasvaa tulevaisuudessa.

Vuonna 1990 ulkomaalaistaustaisia henkilöitä oli Suomessa 37 000 ja reilut kaksi vuosikymmentä myöhemmin, vuoden 2012 lopussa, 279 000 eli yli seitsenkertainen määrä. Ulkomaalaistaustaisten määrä lähes kolminkertaistui 1990-luvulla, ja vuodesta 2000 vuoteen 2011 se on yli kaksinkertaistunut. Tällä hetkellä ulkomaalaistaustaisen väestön osuus koko väestöstä on hieman yli viisi prosenttia. Uusimmassa vuoden 2012 väestöennusteessa vuosittaiseksi muuttovoitoksi ulkomailta on arvioitu 17 000 henkilöä (Tilastokeskus 2012). Osa tästä joukosta on Suomeen palaavia suomalaisia, mutta iso osa on myös syntyperältään ulkomaalaisia.

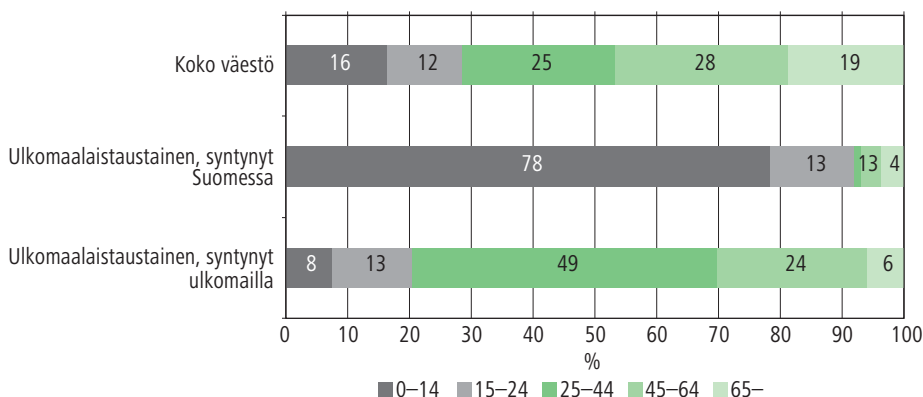
Huolimatta siitä, että ulkomaalaistaustaisten määrä on kaksinkertaistunut 2000-luvulla, on Suomessa vähän ulkomaalaisia verrattuna muihin Pohjoismaihin (Kuvio 9.2). Muissa Pohjoismaissa on käytössä samantyyppinen syntyperäluokitus kuin Suomessakin. Ruotsissa ulkomailla syntyneitä on 15 prosenttia ja toisen polven maahanmuuttajiaakin jo viisi prosenttia koko väestöstä. Norjassa ja Tanskassa osuudet ovat Ruotsia pienempiä, mutta kuitenkin yli kaksinkertaisia Suomeen verrattuna.

Maahanmuuttajat ovat nuoria

Maahanmuutto on Suomessa moneen muuhun maahan verrattuna varsin uusi ilmiö. Vasta vuodesta 1990 lähtien Suomeen on muuttanut vuosittain enemmän

Kuvio 9.3

Ulkomaalaistaustaisten ikärakenne 2012 (%)

Lähde: Väestötilastot, Tilastokeskus

ihmisiä kuin Suomesta on muuttanut ulkomaille. Tämä näkyy ulkomaalaistaustaisen väestön ikärakenteessa (Kuvio 9.3).

Älttäen maahanmuuttajat ovat koko väestöön verrattuna nuoria. Ensimmäisen polven maahanmuuttajista puuttuvat lapset ja vanhukset: heistä 86 prosenttia oli 15–64 -vuotiaita. Toisen polven 41 000 maahanmuuttajasta 78 prosenttia oli alle 15-vuotiaita lapsia. Kun koko väestössä yli 64-vuotiaita oli vuoden 2012 lopussa 19 prosenttia, niin ulkomaalaistaustaisista heidän osuutensa oli alle kuusi prosenttia.

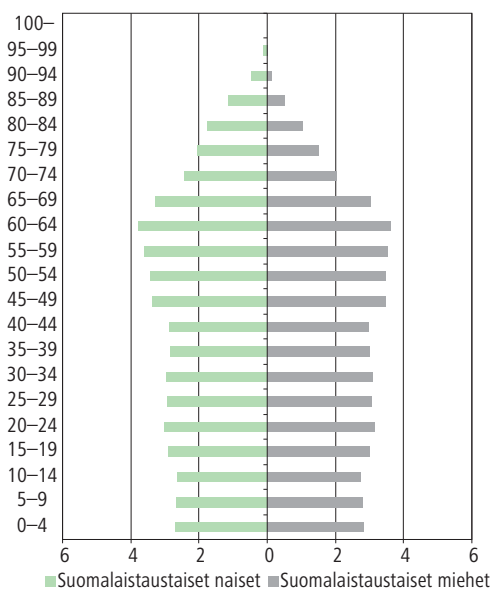
Ulkomaalaistaustaisten sukupuolijakauma on melko tasainen sekä koko ryhmän että eri ikäluokkien tasolla. Kaikista ulkomaalaistaustaisista miehiä on noin puolet, 51 prosenttia. Viisivuotiskäluokituksella tarkasteltuna on miehiä niukka enemmistö alle 50-vuotiaissa ikäluokissa. Tämän jälkeen naisten osuus ikäluokasta kasvaa asteittain iän myötä. Tässä suhteessa ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten väestörakenteet muistuttavat toisiaan. Myös suomalaistaustaisten miesten osuus väestöstä pienenee iän karttuessa. (Kuviot 9.4 ja 9.5.)

Ulkomaailta Suomeen muuttavat ovat yleensä nuoria aikuisia, jotka kasvattavat Suomen väkilukua myös myöhemmin perustaessaan perheen ja hankkiessaan lapsia. Ilman maahanmuuttoa kyseiset ikäluokat pienenisivät enemmän eli muuttovoitolla on suuri merkitys ikäluokkien supistumisen ehkäisyssä. Maahanmuuttajien ikärakenne onkin edullinen väestön ikääntymisen näkökulmasta. Suomalaistaustaisten suurin 5-vuotiskäluokka on 60–64 -vuotiaat (7,4 prosenttia) kun ulkomaalaistaustaisten suurin luokka on 30–34 -vuotiaat, joita on 11,8 prosenttia kaikista ulkomaalaistaustaisista. Tässä mielessä nuoret maahanmuuttajat paikkaavat väestön vähenemistä.

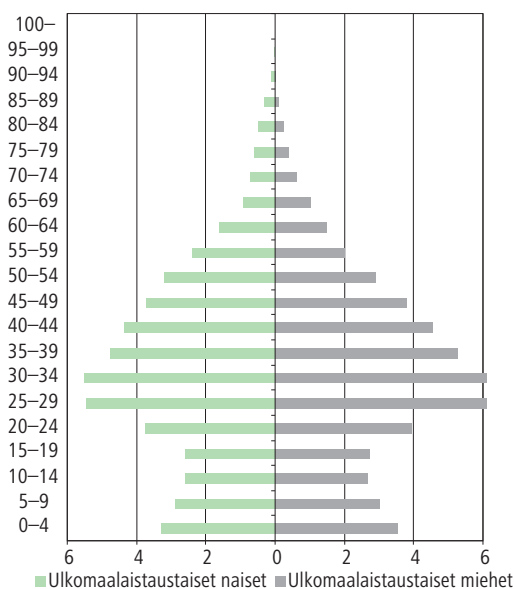
Ulkomaalaistaustainen väestö on keski-äältään selvästi nuorempaa kuin syntyperältään suomalaiset (Taulukko 9.1). Vuoden 2012 lopussa ulkomaalaistaustaiset naiset olivat keski-äältään yhdeksän vuotta suomalaistaustaisia naisia nuorempia. Miesten kohdalla ero oli hieman pienempi: suomalaistaustaiset miehet olivat keskimäärin 7,5 vuotta ulkomaalaistaustaisia iäkkämpiä.

Kuvio 9.4

Suomalaistaustainen väestö iän ja sukupuolen mukaan 2012 (%)

Kuvio 9.5

Ulkomaalaistaustainen väestö iän ja sukupuolen mukaan 2012 (%)

Lähde: Väestötilastot, Tilastokeskus

Taulukko 9.1

Väestön keski-ikä sukupuolen, syntyperän ja taustamaan mukaan 2012

	Yhteensä	Naiset	Miehet
Koko väestö	41,3	42,6	39,8
Syntyperältään suomalaiset	41,7	43,1	40,2
Ulkomaalaistaustaiset	33,4	34,1	32,7
1. polven ulkomaalaistaustaiset	37,2	38,0	36,4
2. polven ulkomaalaistaustaiset	11,5	11,5	11,6
Taustamaa:			
Viro	31,9	32,8	31,0
Ruotsi	37,1	37,0	37,1
Muut EU-maat	41,7	43,1	40,2
Venäjä ja ent. NL	38,4	40,8	34,9
Muu Eurooppa	36,5	38,7	33,8
Muu	30,2	30,0	30,3

Lähde: Väestötilastot, Tilastokeskus

Nuorimpien ulkomaalaistaustaisten taustamaa on usein Euroopan ulkopuolella. Tätä selittänevät mm. pakolaisstatuksella Suomeen tulleet henkilöt, jotka ovat usein nuoria aikuisia ja lapsia. Euroopan ulkopuolelta tulevien maahanmuuttajien keski-ikä onkin esimerkiksi EU-maista muuttavien keski-ikää lähes kymmenen vuotta pienempi.

Naiset ovat miehiä innokkaampia opiskelijoita syntyperästä riippumatta

Työelämä edellyttää työntekijältä moninaisia tietoja ja taitoja. Aiempina vuosikymmeninä oli vielä työtehtäviä ja -paikkoja, joihin ei välttämättä vaadittu muodollista koulutusta. Nykyisin työmarkkinoilla menestyminen edellyttää riittävän koulutuksen hankkimista. Henkilöt, jotka eivät ole suorittaneet perusasteen jälkeen mitään tutkintoa, ovat huomattavasti heikommassa asemassa työmarkkinoilla kuin tutkinnon suorittaneet. Kouluttamattomien työllisyys pysyy koko työiän paljon keskimääräistä alemmalla tasolla.

Työmarkkinoille kiinnittyminen on tärkeää integraation kannalta. Siksi on huomionarvoista, että ulkomaalaistaustaisten nuorten opiskelijaosuudet ovat suomalaistaustaisia verrokkiryhmiä merkittävästi matalampia.

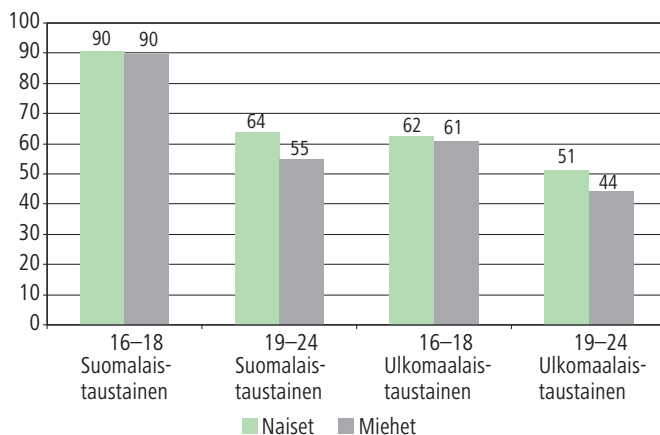
Suomalaistaustaisista lukio- ja ammattikouluikäisistä (16–18-vuotiaat), joilla oli korkeintaan ylioppilastutkinto suoritettuna, oli opiskelemissa perusasteen jälkeisessä oppilaitoksessa 91 prosenttia syksyllä vuonna 2011 (Kuvio 9.6). Ulkomaalaistaustaisista 16–18-vuotiaista, jotka ovat joko syntyneet Suomessa tai muuttaneet Suomeen alle 16-vuotiaina, opiskeli perusasteen jälkeisessä oppilaitoksessa huomattavasti pienempi osuus, 62 prosenttia.

Ulkomaalaistaustaisten opiskelevien osuus vaihtelee sen mukaan, onko henkilö syntynyt Suomessa vai ei. Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista 16–18-vuotiaista oli opiskelemissa 75 prosenttia vuonna 2011. Ulkomailla syntyneistä opiskelemissa oli parikymmentä prosenttiyksikköä vähemmän eli 55 prosenttia.

16–18 -vuotiaiden kohdalla sukupuolten välillä ei ole juurikaan eroja opiskeluaktiivisuudessa. Tätä vanhempien ikäluokkien kohdalla opiskelevien naisten osuus on vähintään prosenttiyksikköä suurempi kuin opiskelevien miesten

Kuvio 9.6

Perusasteen jälkeisessä oppilaitoksessa opiskelevat iän, syntyperän ja sukupuolen mukaan syyslukukaudella 2011 (%) ¹⁾

Lähde: Oppilaitostilastot, Tilastokeskus

1) Ulkomaalaistaustaisista mukana vain Suomessa syntyneet tai Suomeen alle 16-vuotiaina muuttaneet.

osuus. Suomalaistaustaisten 19–24 -vuotiaiden kohdalla sukupuolten välinen ero on suurempi kuin ulkomaalaistaustaisten kohdalla.

Ulkomaalaistaustaisista työkäisistä puolella tutkinto

Opiskelun lisäksi keskeinen koulutustieto ovat suoritettut tutkinnot. Maahanmuuttajien kohdalla tutkintotiedot antavat puutteellisen kuvan koulutusrakenteesta, sillä maahanmuuttajilta ei systemaattisesti kerätä tietoa muussa maassa suoritetuista tutkinnoista (lukuun ottamatta tutkintoja, jotka on laillistettava, kuten lääkärin ja sairaanhoitajan tutkinnot). Tästä syystä ulkomaalaistaustaisten koulutusrakennetta koskevat tiedot eivät ole suoraan verrattavissa syntyperältään suomalaisiin. (Ks. Mika Wittingin artikkeli, luku 1.)

Seuraavassa tarkastellaan ainoastaan niitä ulkomaalaistaustaisia, jotka ovat joko syntyneet Suomessa tai muuttaneet Suomeen alle 16-vuotiaina. Näin mukana ovat ainoastaan ne henkilöt, jotka perusasteen päätyessä ovat mahdollisesti hakeutuneet Suomessa perusasteen jälkeiseen oppilaitokseen, jolloin suoritettu tutkinto kirjautuu Tilastokeskuksen tutkintorekisteriin.

Vaikka tutkintotietojen puutteet huomioidaan rajaamalla ulkomaalaistaustaisten joukkoa, poikkeaa ulkomaalaistaustaisten koulutus rakenne merkittävästi muusta väestöstä. Vuonna 2011 suomalaistaustaisista työkäisistä (18–64-vuotiaat) oli suorittanut tutkinnon 81 prosenttia kun taas ulkomaalaistaustaisten kohdalla vastaava osuus oli hieman yli puolet, 55 prosenttia. Sekä ulkomaalais- että suomalaistaustaisilla naisilla tutkinnon suorittaneiden osuus oli suurempi kuin miehillä. (Taulukko 9.2.)

Ulkomaalaistaustaiset ovat muuta väestöä matalammin koulutettuja myös koulutusasteen näkökulmasta, ja sukupuolten väliset erot ovat samansuuntaisia kuin tutkinnon suorittaneiden osuuksissa (Kuvio 9.7).

Naisten koulutustaso on korkeampi kuin miesten niin ulkomaalais- kuin suomalaistaustaisillakin. Suomalaistaustaisista naisista lähes 40 prosenttia on suorittanut vähintään alimman korkea-asteen tutkinnon ja 11 prosenttia ylemmän korkeakoulututkinnon tai tutkijakoulutuksen. Syntyperältään ulkomaalaisista naisista vähintään alimman korkeakoulututkinnon on suorittanut 13 prosenttia ja miehistä kahdeksan prosenttia.

Taulukko 9.2

Tutkinnon suorittaneet työkäiset (18–64-v.) syntyperän ja sukupuolen mukaan 2011 ¹⁾

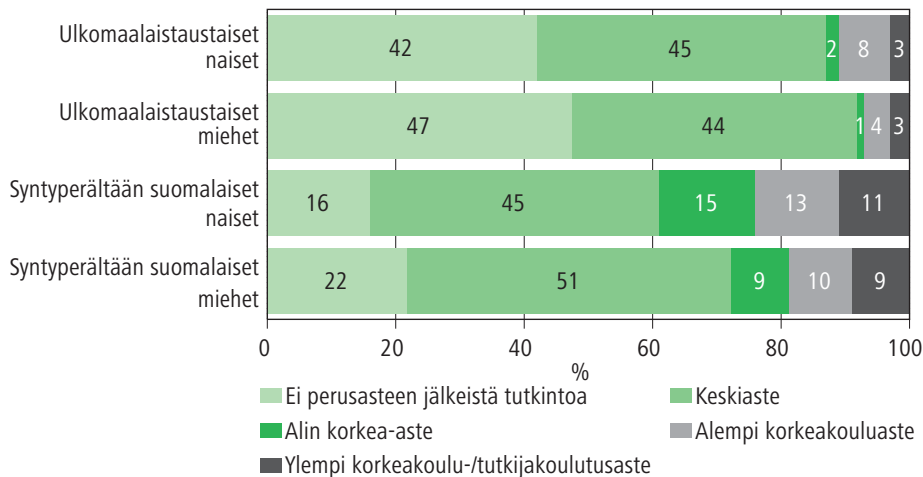
Syntyperä	Sukupuoli	Yhteensä	Tutkinnon suorittaneita	Osuus (%)
Syntyperältään suomalaiset	Yhteensä	3 150 988	2 551 922	81
	Naiset	1 559 266	1 247 497	78
	Miehet	1 591 722	1 304 425	84
Ulkomaalaistaustaiset	Yhteensä	23 532	13 063	56
	Naiset	11 372	6 425	53
	Miehet	12 160	6 638	58

Lähde: Oppilaitostilastot, Tilastokeskus

1) Ulkomaalaistaustaisista mukana vain Suomessa syntyneet tai Suomeen alle 16-vuotiaina muuttaneet

Kuvio 9.7

Työkäinen väestö syntyperän, sukupuolen ja koulutusasteen mukaan 2011 (%)

Lähde: Oppilaitostilastot, Tilastokeskus

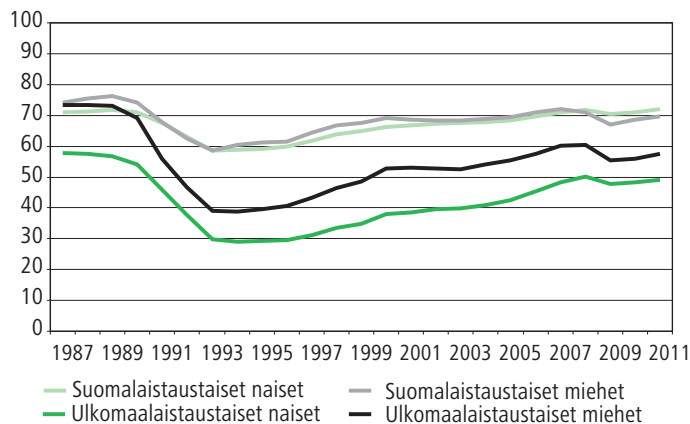
1) Ulkomaalaistaustaisia mukana vain Suomessa syntyneet tai Suomeen alle 16-vuotiaana muuttaneet

Mitä kauemmin maassa, sitä korkeampi työllisyysaste

Työllisyysaste, eli työllisten osuus 18–64-vuotiaasta väestöstä, on vaihdellut paljon viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Huippulukemissa oltiin 1980-luvun lopulla, jolloin koko väestön työllisyysaste oli lähemmäs 75 prosenttia. Vuo-

Kuvio 9.8

Eri väestöryhmien työllisyysasteet vuosina 1987–2011 (%)

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

den 1993 laman aikana saavutettiin aallonpohja: työtä oli vain 60 prosentilla työikäisestä väestöstä.

Vuosina 1993–1996 suomalaistaustaisten keskimääräinen työllisyysaste oli noin 60 prosenttia, ja vastaavasti ulkomaalaistaustaisista työikäisistä vain 35 prosenttia oli töissä. Laman hellittäessä tilanne on parantunut, ja ulkomaalaistaustaisten työllisyys on kohentunut, mutta vuonna 2011 heidän työllisyysasteensa oli edelleen 17,5 prosenttiyksikköä muuta väestöä matalampi.

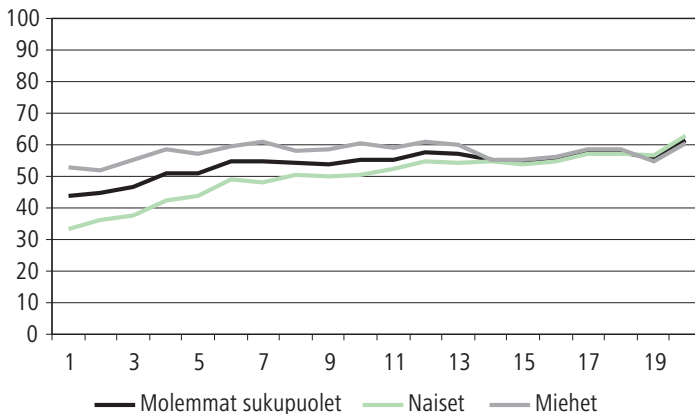
Ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste oli miesten työllisyysastetta matalampi aina vuodesta 1987 (Kuvio 9.8). Suurimmillaan ero oli 1980-luvun lopussa, kun miesten työllisyysaste oli 16 prosenttiyksikköä korkeampi. 1990-luvun lama kavensi hieman miesten ja naisten välistä eroa, joka kuitenkin kasvoi taas 2000-luvun alkuun mennessä 15 prosenttiyksikköön. Vuoteen 2011 mennessä ero työllisyysasteissa on kuitenkin kutistunut kahdeksaan prosenttiyksikköön.

Ulkomaalaistaustaisten työllistymiseen vaikuttaa Suomessa vietetty aika (esim. Myrskylä 2010). Tiedetään, että ensimmäisen polven maahanmuuttajien työllisyysaste on toisen polven maahanmuuttajia matalampi (Ruotsalainen & Nieminen 2012). Sama tulee ilmi, kun tarkastellaan työllisyysastetta maassa vietettyjen vuosien mukaan (Kuvio 9.9). Vuoden maassa asuneiden ulkomaalaistaustaisten työllisyysaste oli vuonna 2011 alle 45 prosenttia. Seitsemän vuotta maassa asuneiden työllisyysaste on jo kymmenen prosenttiyksikköä korkeampi, 55 prosenttia.

Kun Suomessa asuttujen vuosien määrä kasvaa, kapenee sukupuolten välinen ero työllisyysasteissa. Vuoden Suomessa asuneiden naisten ja miesten työllisyysasteiden ero lähes 20 prosenttiyksikköä: työikäisistä miehistä on töissä hieman yli puolet, kun taas naisista vain noin kolmannes. Kahdeksan Suomessa vietetyn vuoden jälkeen Suomessa asuneiden kohdalla ero on jo alle 10 prosenttiyksikköä, ja yli 14 vuotta Suomessa asuneiden kohdalla ero on enää marginaalinen, puoli prosenttiyksikköä.

Kuvio 9.9

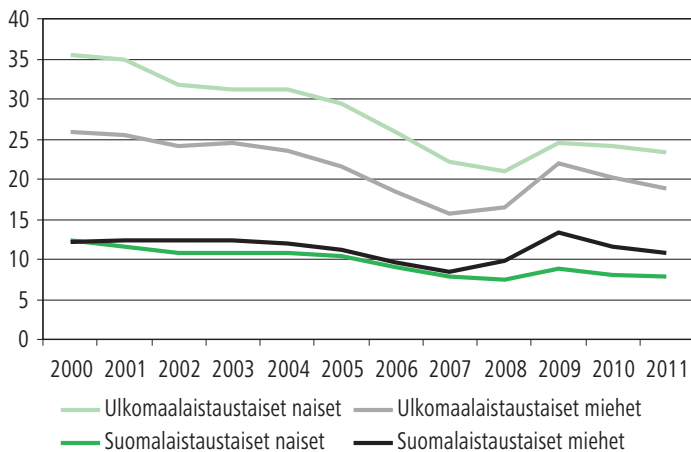
Ulkomaalaistaustaisten työikäisten työllisyysaste Suomessa asuttujen vuosien ja sukupuolen mukaan 2011 (%)

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Kuvio 9.10

Työkäisten työttömyysaste syntyperän ja sukupuolen mukaan 2000–2011 (%)

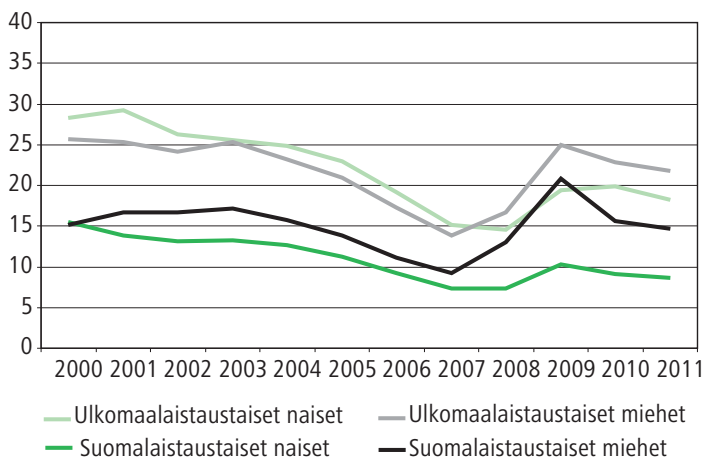

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Työssäkäyntiä voidaan tarkastella myös työttömyyden kautta. Työttömyysaste eli työttömien osuus työvoimasta vaihtelee voimakkaasti taloudellisten suhdanteiden mukaan. Tämä pätee erityisesti nuoriin ja ulkomaalaistaustaisiin. Suomalaistaustaisten työkäisten työttömyysaste kasvoi 2008–2009 noin 2,5 prosenttiyksikköä. Ulkomaalaistaustaisten jo entuudestaan korkeampi työttömyysaste kasvoi 4,7 prosenttiyksikköä. Suomalaistaustaisten nuorten (18–24-vuotiaat) työttömyysaste kasvoi kyseisellä ajanjaksolla tätäkin enemmän: 5,2 prosenttiyksikköä. Suurin hyppäys työttömyysasteessa oli kuitenkin nuorilla ulkomaalaistaustaisilla – 6,7 prosenttiyksikköä. Kuvioissa 9.10 ja 9.11 on tarkasteltu työttömyysasteita syntyperän ja sukupuolen näkökulmasta.

Kuvio 9.11

18–24 -vuotiaiden työttömyysaste syntyperän ja sukupuolen mukaan 2000–2011 (%)

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Taulukko 9.3

Työikäisten (18–64-v.) työttömyys- ja työllisyysasteet ja opiskelijoiden osuus taustamaan (viisi suurinta ryhmää ja Suomi) pääasiallisen toiminnan ja sukupuolen mukaan 2011

Syntymävaltio	Sukupuoli	Työikäisiä	Työllisiä	Työttömiä	Opiskelijoita	Työttömyysaste	Työllisyysaste	Opiskelijoita (%)
Ent. Neuvostoliitto / Venäjä	Yhteensä	49 160	27 195	8 402	4 814	24	55	10
	Naiset	30 303	16 175	5 456	3 048	25	53	10
	Miehet	18 857	11 020	2 946	1 766	21	58	9
Viro	Yhteensä	23 455	16 371	2 048	1 157	11	70	5
	Naiset	12 082	8 300	1 112	719	12	69	6
	Miehet	11 373	8 071	936	438	10	71	4
Somalia	Yhteensä	7 154	1 620	1 736	1 067	52	23	15
	Naiset	3 334	515	786	504	60	15	15
	Miehet	3 820	1 105	950	563	46	29	15
Irak	Yhteensä	6 589	1 434	1 961	1 034	58	22	16
	Naiset	2 368	358	673	361	65	15	15
	Miehet	4 221	1 076	1 288	673	54	25	16
Kiina	Yhteensä	6 509	3 095	377	1 129	11	48	17
	Naiset	3 581	1 544	256	705	14	43	20
	Miehet	2 928	1 551	121	424	7	53	14
Suomi	Yhteensä	3 150 988	2 233 361	229 531	208 238	9	71	7
	Naiset	1 559 266	1 123 837	95 530	106 353	8	72	7
	Miehet	1 591 722	1 109 524	134 001	101 885	11	70	6

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Sukupuolinäkökulmasta suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten ryhmät poikkeavat mielenkiintoisella tavalla toisistaan. Suomalaistaustaisten miesten työttömyysaste oli naisten työttömyysastetta korkeampi (vuonna 2011 kolme prosenttiyksikköä), kun taas ulkomaalaistaustaisten kohdalla tilanne on päinvastainen. Ulkomaalaistaustaisten miesten työttömyysaste on 4,6 prosenttiyksikköä naisten astetta matalampi. Kaikista ryhmistä ainoastaan ulkomaalaistaustaisten naisten nuorisotyöttömyysaste on matalampi kuin ulkomaalaistaustaisten työikäisten naisten työttömyysaste.

Maahanmuuttajien työllisyystilanne vaihtelee taustamaan eli vanhempien syntymävaltion mukaan (Taulukko 9.3). Kiinalaistaustaisten työttömyysaste oli lähes suomalaistaustaisten tasoa (9,3 %), sen sijaan esimerkiksi irakilastaustaista työvoimasta oli työttömänä yli puolet (58 %). Työllisyysasteen näkökulmasta parhaimmassa asemassa työmarkkinoilla olivat virolaistaustaiset, joiden työllisyysaste oli prosenttiyksikön suomalaistaustaisia pienempi. Lisäksi virolaistaustaisten miesten työllisyysaste oli jopa suomalaistaustaisia korkeampi.

Koska työllisyysaste lasketaan työllisten osuutena samanikäisestä väestöstä, näkyy opiskelijoiden suuri määrä matalampana työllisyysasteena. Siten esimerkiksi kiinalaistaustaisten matalahkoa työllisyysastetta selittää korkea opiskelijoiden osuus. Maahanmuuttajien ja suomalaistaustaisten työllisyysasteita vertaillaessa onkin muistettava huomioida opiskelijoiden osuus työikäisistä.

Vaikka maahanmuuttajien työmarkkinatilanne vaihtelee taustamaan mukaan, yhdistää eri maista tulevia se, että miesten asema työmarkkinoilla on naisia edullisempi. Kaikissa taulukon 9.3. alkuperämaissa miesten työllisyysaste on naisten työllisyysastetta korkeampi ja vastaavasti naisten työttömyysaste on miesten työttömyysastetta korkeampi. Sama ei kuitenkaan päde opiskelun

suhteen: esimerkiksi kiinalaistaustaisista naisista viidesosa opiskelee ja miehistä neljätolista prosenttia.

Vailla työtä ja opiskelupaikkaa

Nuoria ja maahanmuuttajia koskevaa keskustelua yhdistää huoli syrjäytymisestä. Syrjäytymisen mittana käytetään usein työttömyysastetta, vaikka se ei siihen sellaisenaan sovellu. Työttömyysasteen ohella on alettu käyttää niin sanottua NEET-astetta (Not in Employment, Education or Training), jolla pyritään kuvaamaan kuinka suuri osa väestöstä/nuorista/maahanmuuttajista ei ole töissä, koulutuksessa tai kurssilla. Vaikka NEET-aste soveltuukin työttömyysastetta paremmin nuorten tilanteen kuvaamiseen, ei sekään ole suoranainen syrjäytymisen mittari. (Larja 2013.) Yksi keskeinen ero verrattuna syrjäytyneitä koskeviin laskelmiin on se, ettei NEET-astetta laskiessa ole huomioitu koulutustasoa. Esimerkiksi Pekka Myrskylä (2012, 2) on rajannut syrjäytyneiden ulkopuolelle ne nuoret, jotka ovat suorittaneet tutkinnon peruskoulun jälkeen.

Seuraavassa tarkoitetaan NEET-nuorilla sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole töissä, opiskelemassa tai suorittamassa asevelvollisuutta. Määritelmän mukaisesti tässä ei tarkastella nuorten koulutustasoa, vaan keskitytään opiskeluun ja työssäkäyntiin. Rajauksesta seuraa se, että NEET-nuoria on noin kaksinkertainen määrä verrattuna esimerkiksi Myrskylän (2012) laskemiin syrjäytyneiden määrään.

Käytössä olevassa NEET-määritelmässä ei myöskään ole huomioitu vanhemmuutta eli sitä, että perheen äiti tai isä voi hoitaa kotona lapsia. Tällöin lapsiaan hoitava henkilö voi tulla määritellyksi NEET-joukkoon kuuluvaksi, sillä hän ei ole töissä, koulutuksessa tai harjoittelussa. Vanhemmat huomioidaan tarkastelussa yhdistämällä työssäkäyntitilastoon tietoja henkilön perhesuhteista, jolloin voidaan eritellä NEET-nuorista lapsia kotonaan hoitavat vanhemmat.

Vuonna 2011 väestöön kuuluvista 16–29 -vuotiaista 13 prosenttia ei ollut koulutuksessa, töissä tai suorittamassa varusmies- tai siviilipalvelusta. Osuus jää kymmeneen prosenttiin, jos mukaan ei oteta alle 7-vuotiaiden lasten vanhempia.

Taulukko 9.4

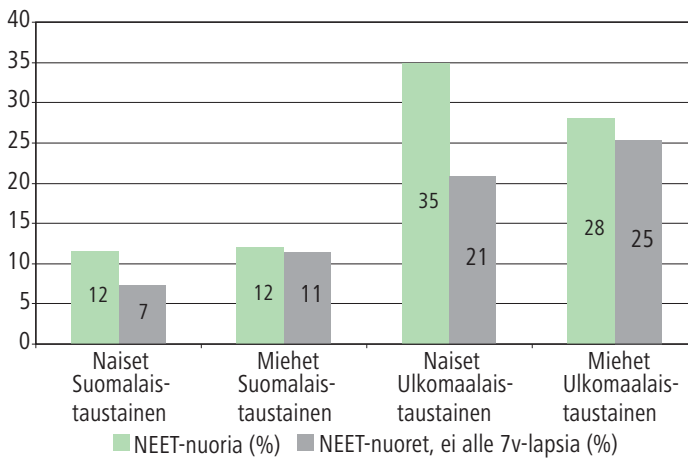
16–29 -vuotiaat NEET-nuoret, syntyperän ja sukupuolen mukaan 2011

	N	%
16-29 -vuotiaita yhteensä, joista..	944 123	
Ulkomaalaistaustaisia	61 563	7
NEET-nuoria	123 202	13
NEET nuoria, joilla ei alle 7v. lapsia	96 851	10
NEET-nuoria, joista ..	123 202	
Naisia	59 892	49
Ulkomaalaistaustaisia	19 235	16
Ulkomaalaistaustaisia naisia	10 224	8
NEET-nuoria, joilla ei alle 7v. lapsia, joista..	96 851	
Naisia	37 636	39
Ulkomaalaistaustaisia	14 246	15
Ulkomaalaistaustaisia naisia	6 108	6

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Kuvio 9.12

NEET-nuorten osuus 16–29 -vuotiaista syntyperän ja sukupuolen mukaan

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

NEET-nuorten osuuksissa on merkittäviä eroja eri syntyperän omaavien välillä. Suomalaistaustaisista nuorista NEET-nuoria oli 12 prosenttia, ja jos pienten lasten vanhempia ei huomioida, 9 prosenttia. Ulkomaalaistaustaisista nuorista NEET-nuoria oli jopa lähes kolmasosa, 31 prosenttia. Osuus pienenee melkein viidesosaan, jos huomioidaan pienten lasten vanhemmat.

Ulkomaalaistaustaiset ovat yliedustettuja NEET-nuorten joukossa. Kaikista NEET-nuorista oli 16 prosenttia ulkomaalaistaustaisia, kun kaikista 16–29 -vuotiaista ulkomaalaistaustaisia oli noin 7 prosenttia.

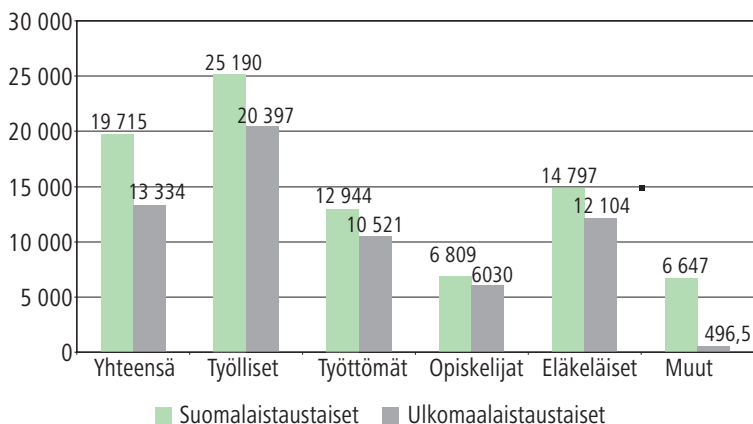
Suomalaistaustaisista 16–29-vuotiaista miehistä ja naisista noin 12 prosenttia ei ollut töissä, koulutuksessa tai työharjoittelussa eli tulee määritellyksi NEET-ryhmään (Kuvio 9.12). Ulkomaalaistaustaisten nuorten kohdalla osuudet olivat huomattavasti korkeampia: ulkomaalaistaustaisista miehistä vailla työtä tai opiskelupaikkaa oli 28 prosenttia ja naisista 35 prosenttia. Jos otetaan huomioon perhetilanne eli poistetaan luvuista ne äidit ja isät, joilla oli perheessä alle 7-vuotiaita lapsia, NEET-nuorten osuudet pienenevät etenkin ulkomaalaistaustaisten ja naisten kohdalla: ulkomaalaistaustaisten naisten kohdalla NEET-nuorten osuus laskee 14 prosenttiyksiköllä 21 prosenttiin.

Ulkomaalaistaustaiset naiset ovat tulojakauman hännillä

Ulkomaalaistaustaisten ja syntyperältään suomalaistaustaisten välillä on selkeitä tuloeroja, joissa näkyy ulkomaalaistaustaisten heikompi työmarkkina-asema. Seuraavassa on vertailtu suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten tuloja.

Kuvio 9.13

Täysi-ikäisen väestön käyttötulojen mediaani syntyperän ja pääasiallisen toiminnan mukaan 2011

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

Ensiksi tarkastellaan täysi-ikäistä väestöä, minkä jälkeen keskitytään työssäkäviin.

Kuviossa 9.13 on vertailtu täysi-ikäisen väestön käyttötulojen mediaaneja syntyperän ja pääasiallisen toiminnan mukaan. Käyttötuloilla tarkoitetaan käytettävissä olevia rahatuloja eli henkilön palkka-, yrittäjä- ja omaisuustulojen sekä tulonsiirtojen summaa, josta on vähennetty maksetut tulonsiirrot. Suomalais- taustaisten käyttötulojen mediaani – eli suuruusjärjestyksessä keskimäinen luku – on lähes 20 000 euroa, joka on yli 6 000 euroa ulkomaalaistaustaisten käyttötulojen mediaania suurempi.

Tuloerojen suuruus vaihtelee hieman pääsiällisen toiminnan mukaan, mutta on kuitenkin samansuuntainen kaikissa luokissa. Pienin ero suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten käyttötulojen mediaanissa on opiskelijoilla: vain noin 800 euroa. Työllisillä suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten välisiä tuloeroja selittää muun muassa se, että maahanmuuttajat työllistyvät muuta väestöä useammin vähän koulutusta vaativiin, heikommin palkattuihin tehtäviin (esim. Forsander 2013, 223–226).

Sukupuolten väliset erot tuloissa ovat samansuuntaisia suomalais- ja ulkomaalaistaustaisilla. Työllisten naisten käyttötulojen mediaani on suomalaistaustaisilla 86 prosenttia miesten tulojen mediaanista. Vastaava osuus ulkomaalaistaustaisilla on 90 prosenttia. Eläkeläisten tuloissa naisten ja miesten tulojen väliset suhteet ovat samankaltaiset. Sen sijaan opiskelijoilla naisten käyttötulojen mediaani on miesten mediaania suurempi sekä ulkomaalais- että suomalaistaustaisilla. Suomalais- taustaisten naisten käyttötulojen mediaani on neljänneksen miesten mediaania suurempi.

Työttömillä sukupuolten välinen tulonjako vaihtelee syntyperän mukaan. Suomalais- taustaisten työttömien naisten mediaani on hieman miesten mediaa-

Taulukko 9.5

Täysi-ikäinen väestö käyttötulojen, sukupuolen, syntyperän ja pääasiallisen toiminnan mukaan 2011

Syntyperä	Pääasiallinen toiminta	Naiset	Miehet	Naisten osuus miesten tuloista
Suomalaistaustainen	Työlliset	23 575	27 351	86
	Työttömät	13 205	12 724	104
	Opiskelijat	7 507	6 011	125
	Eläkeläiset	13 895	16 337	85
	Muut	8 941	4 462	200
Ulkomaalaistaustainen	Työlliset	19 280	21 481	90
	Työttömät	9 999	10 978	91
	Opiskelijat	6 175	5 806	106
	Eläkeläiset	11 444	13 207	87
	Muut	4 008	0	–

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

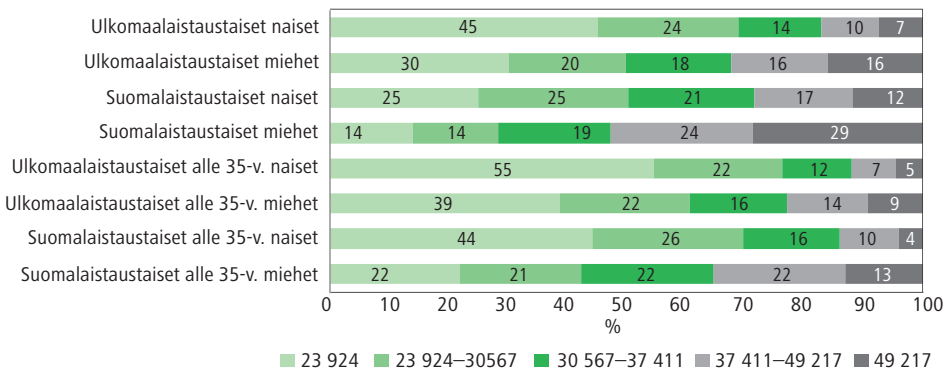
nia suurempi, kun taas ulkomaalaistaustaisten työttömien naisten tulojen mediaani on 91 prosenttia miesten mediaanista.

Ulkomaalaistaustaisten luokkaan ”Muut” kuuluvien miesten mediaanitulo on nolla. Tätä selittää erilaisten tukien maksutapa. Koska kyseiseen luokkaan kuuluvat henkilöt eivät tyypillisesti saa palkkaa, eläkettä, opinto- tai työttömyystukea, on esimerkiksi toimeentulotuki mahdollinen tulonlähde näille henkilöille. Toimeentulotuki kuitenkin maksetaan perheessä vain yhdelle henkilölle, vaikka se olisikin tarkoitettu koko perheen menoihin. Ulkomaalaistaustaisten miesten tulottomuutta selittää siis se, että esimerkiksi toimeentulotuki on maksettu toiselle perheenjäsenelle.

Seuraavassa on verrattu työllisten jakautumista syntyperän ja sukupuolen mukaan tuloviidenneksiin, jotka on muodostettu kaikkien työllisten valtionveronalaisten tulojen perusteella. Tuloluokat on määritelty niin, että kussakin tuloluokassa on saman verran henkilöitä eli viidennes työllisistä. Tarkasteluun

Kuvio 9.14

12 kuukautta työskennelleet tulokvinttiileittäin sukupuolen ja syntyperän mukaan 2011, erikseen alle 35-vuotiaat

Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

on otettu mukaan vain koko vuoden työssä olleet työlliset eli ne, joilla oli 12 työkuukautta vuonna 2011.

Alin viidennes ansaitsi vuonna 2011 keskimäärin alle 23 924 euroa, ja ylin viidennes yli 49 217 euroa. Ulkomaalaistaustaiset ovat yliedustettuina alimmassa tuloviidenneksessä: noin 45 prosenttia ulkomaalaistaustaisista naisista kuuluu tähän tuloluokkaan ja miehistä 30 prosenttia (Kuvio 9.14). Suomalaistaustaisista naisista alimpaan tuloviidennekseen kuuluu noin neljännes ja miehistä vain noin 14 prosenttia.

Ylimmässä tuloviidenneksessä on puolestaan suomalaistaustaisista työllisistä miehistä lähes 30 prosenttia. Suomalaistaustaisista työllisistä naisista ylimpään tuloviidennekseen kuuluu vain 12 prosenttia, ulkomaalaistaustaisista miehistä 14 prosenttia ja ulkomaalaistaustaisista naisista seitsemän prosenttia.

Ulkomaalaistaustaiset ovat ikärakenteeltaan huomattavasti nuorempia kuin suomalaistaustaiset, joten seuraavassa on tarkasteltu erikseen myös alle 35-vuotiaita. Naisten osuudet alimmassa tuloviidenneksessä ovat noin puolitoista, kaksi kertaa niin suuria kuin vastaavat miesten osuudet. Suomalaistaustaisten alle 35-vuotiaiden naisten osuus alimmassa tuloviidenneksessä on kaksinkertainen miehiin verrattuna.

Ulkomaalaistaustaisten alle 35-vuotiaiden naisten osuus alimmassa tuloviidenneksessä oli noin 1,4 kertaa niin suuri kuin miesten osuus. Vastaavasti ylimmässä tuloviidenneksessä naisten osuudet ovat alle puolet miesten osuuksista. Kaikkien suomalaistaustaisten osalta miesten osuus ylimmässä tuloviidenneksessä on lähes kolme kertaa niin suuri kuin naisten osuus. Näyttäisi siis siltä, että tulojakauma on tasaisempi ulkomaalaistaustaisten naisten ja miesten välillä kuin suomalaistaustaisten naisten ja miesten välillä.

Naisena ja ulkomaalaisena Suomessa

Ulkomaalaistaustaiset naiset ovat monessa suhteessa poikkeavassa asemassa suomalaisessa yhteiskunnassa. Heidän työllisyysasteensa on sekä suomalaistaustaisia miehiä ja naisia että ulkomaalaistaustaisia miehiä matalampi. He ansaitsevat vähemmän kuin ulkomaalaistaustaiset miehet ja huomattavasti vähemmän kuin suomalaistaustaiset miehet ja naiset. Viidesosa nuorista ulkomaalaistaustaisista naisista on vailla työtä ja opiskelupaikkaa.

Sukupuolinäkökulmasta suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten naisten asemat muistuttavat toisiaan. Suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten naisten mediaanitulo on miesten mediaanituloa pienempi. Ulkomaalais- ja suomalaistaustaisista nuorista miehistä opiskelee pienempi osuus kuin naisista. Toisaalta ulkomaalaistaustaiset naiset poikkeavat suomalaistaustaisista. Esimerkiksi miesten ja naisten työllisyystilanteet ovat päinvastaiset: suomalaistaustaisten naisten työllisyysaste on miehiä korkeampi, ulkomaalaistaustaisten kohdalla miesten työllisyysaste on korkeampi.

Ehkä sukupuolta enemmän ulkomaalaistaustaisten naisten asemassa näkyy kuitenkin juuri ulkomaalaistaustaisuus. Esimerkiksi erot ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten työllisyysasteiden välillä ovat suurempia kuin erot ulkomaalaistaustaisten miesten ja naisten työllisyysasteiden välillä.

Syntyperäluokitus

Tilastokeskus on koostanut luokituksen henkilön syntyperän sekä henkilön vanhempien että oman syntymämaan pohjalta.

Syntyperä

Henkilön syntyperä muodostetaan henkilön vanhempien syntymämaan sekä hänen oman syntymämaansa perusteella. Syntyperäluokituksen avulla on helposti eriteltävissä ensimmäisen (ulkomailla syntyneet) ja toisen (Suomessa syntyneet) polven ulkomaista syntyperää olevat henkilöt.

Ulkomaalaistaustaisuus

Ulkomaista syntyperää ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Ulkomaista syntyperää ovat myös ulkomailla syntyneet henkilöt, joiden kummastakaan vanhemmasta ei ole tietoa Väestötietojärjestelmässä.

Taustamaa

Henkilön taustamaalla tarkoitetaan ensisijaisesti henkilön biologisen äidin syntymävaltiota. Jos äidin syntymävaltio on tuntematon, käytetään isän syntymämaata. Jos tietoa ei ole kummankaan vanhemman osalta, on taustavaltio henkilön oma syntymävaltio.

Lähteet

- Forsander, Annika (2013) Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus, Helsinki.
- Larja, Liisa (2013) Nuorten elinoloja ei voi kuvata pelkän työttömyysasteen avulla. Hyvinvointikatsaus 1/2013.
- Myrskylä, Pekka (2010) Maahanmuutossa suuria vuosivaihteluita. Tieto&Trendit 4-5/2010.
- Myrskylä, Pekka (2012) Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA Analyysi no 19. 1.2.2012.
- Ruotsalainen, Kaija (2009) Ulkomaalaisten tilapäisen työnteon tilastointi on hajanaista ja puutteellista. Hyvinvointikatsaus 3/2009.
- Ruotsalainen, Kaija (2010) Ulkomaalaisten yrittäjäyys yleisempää kuin muun väestön. Tieto&Trendit 7/2010.
- Ruotsalainen, Kaija ja Jari Nieminen (2012) Toisen polven maahanmuuttajia on vielä vähän. Tieto&Trendit 4–5/2012.
- Tilastokeskus (2012) Laatuseloste: Väestöennuste 2012–2060. Helsinki: Tilastokeskus. Tilastokeskus. Oppilaitostilasto.
- Tilastokeskus. Työssäkäyntitilasto.
- Tilastokeskus. Väestötalasto.

10 Nuoret ovat tasa-arvoisimmin palkattuja

- Nuorissa ikäryhmissä naisten ja miesten ansioiden ero on pieni.
- Sukupuolten välinen palkkaero kasvaa vanhemmissa ikäryhmissä.
- 15 vuoden aikana sukupuolten välinen palkkaero on kaventunut erityisesti vanhimmissa ikäryhmissä.

lällä on yhteys sukupuolten väliseen palkkaeroon

Palkansaajan iän suhdetta palkkatasoon on tarkasteltu palkkatilastojen avulla useasti viime vuosina. Naisten ja miesten välisen palkkauksen eroja eri ikäryhmissä on kuitenkin tuotu esille harvemmin. Naiset jäävät kotiin perhevapaille huomattavasti pidemmäksi aikaa kuin miehet, ja tämän on nähty katkaisevan naisten urakehityksen ja tätä kautta myös vaikuttavan naisten keskimääräiseen palkkatasoon. Mahdollisesti tämän takia nuorissa ikäryhmissä sukupuolten välinen palkkaero on hyvin pieni ja vanhemmiten ero kasvaa. Tässä artikkelissa tarkastellaan iän suhdetta naisten ja miesten väliseen palkka-eroon.

Tarkastelujen mukaan iällä näyttäisi selvästi olevan yhteys sukupuolten väliseen palkkaeroon ja eroja näyttäisi olevan vanhoissa ikäryhmissä myös tehtävärühmien sisällä. Nuorilla ikäryhmillä naisten ja miesten ansioiden väliset erot ovat vähäisiä. Vanhemmissa ikäryhmissä tämä ansioiden ero kuitenkin kasvaa saavuttaen keskimäärin huippunsa lähestyttäessä eläkeikää. Syy ansioiden eron kasvuun on epäselvä.

Suomessa julkaistaan Tilastokeskuksen toimesta vuosittain palkkarakennetilasto, jossa eri sektoreiden palkansaajat on koottu yhteen tilastoon. Tilastossa on palkkatietojen lisäksi useita taustatietoja (esim. ikä, sukupuoli ja koulutus). Tilaston avulla voi tarkastella monipuolisesti sukupuolten välistä palkkaeroa. Euroopan tilastoviranomainen Eurostat muodostaa palkkarakennetilastosta sukupuolten palkkaeroa kuvaavan indikaattorin (Gender Pay Gap). Kotimaassa tätä käytetympi lähde on ansiotasoindeksi. Tässä artikkelissa on tarkasteltu sukupuolten palkkaeroa tuntiansioiden suhteena. Tuntiansioita tarkastelemalla saadaan erilaisten työaikojen vaikutus ja osa-aikaiset huomioitua tarkastelussa. Myös ylityöt on otettu huomioon siltä osin, kun niistä on maksettu palkkaa, mutta ns. harmaa ylityö jää tarkastelun ulkopuolelle. Tarkasteluvuotena tässä artikkelissa on 2011.

Sukupuolten välinen palkkaero kasvaa iän myötä

Aiemmissa tarkasteluissa (Idman 2013) on huomattu keskipalkkojen kasvavan erityisesti työuran alussa. Tarkasteltaessa sukupuolten välisiä palkkaeroja eri ikäryhmissä nähdään, että ansioiden välinen ero kasvaa vanhemmissa ikäryhmissä (Taulukko 10.1). Alle 20-vuotiailla ero naisten ja miesten palkkauksessa on hyvin pieni ja vielä alle 30-vuotiaillakin palkkaero on selvästi maan keskitasoa pienempi. Kolmenkymmenen ikävuoden rajapyykin jälkeen naisten ja miesten palkkatason ero alkaa kasvaa ja neljänkymmenen vuoden jälkeen se on jo selvästi keskimääräistä suurempi. Naisten tuntipalkan suhde miesten tuntipalkkaan on palkkarakenneaineistossa kaikilla palkansaajilla keskimäärin 81,9 prosenttia.

Mikä sitten aiheuttaa palkkaeron kasvamisen iän myötä? Alle 30-vuotiaista moni on tilanteessa, jossa työskennellään tehtävissä, jotka eivät vastaa lopullista koulutustasoa. Korkean koulutuksen on nähty yleensä johtavan parempaan palkkatasoon. Naiset ovat kuitenkin nykyisin korkeammin koulutettuja kuin miehet, minkä voisi olettaa jatkossa vaikuttavan palkkaeroja pienentävästi vanhemmissa ikäryhmissä.

Tarkasteltaessa ilmiötä koulutuksen mukaan (Taulukko 10.2), nähdään että palkkaerot kehittyvät eri koulutuksen saaneilla ikäluokittain jokseenkin samalla tavalla kuin palkansaajilla yleisesti. Tutkijakoulutuksen saaneet palkansaajat ovat ainoa poikkeus. Tutkijakoulutuksen saaneilla naisten ja miesten ansioiden ero kasvaa melko vähän 30 ikävuoden jälkeen. Muilla koulutusasteilla ansioiden ero kasvaa kuten palkansaajilla yleisesti. Erona yleiseen kehitykseen näkyy kuitenkin se, että vanhimmassa ikäryhmässä sukupuolten palkkaero useimmiten hieman supistuu.

Taulukko 10.1

Naisten ansiot miesten ansioista vuonna 2011, %

Ikäryhmä	Naisten ansiot miesten ansioista
–20	98,0
20–29	90,7
30–39	83,1
40–49	79,9
50–59	78,7
60–69	75,3

Lähde: Palkkarakenneilasto, Tilastokeskus

Taulukko 10.2

Naisten ansiot miesten ansioista koulutusasteittain vuonna 2011, %

Ikäryhmä	Perusaste	Keskiaste	Alin korkeaste	Alempi korkeakouluaste	Ylempi korkeakouluaste	Tutkijakoulutus
–20	98	102	–	–	–	–
20–29	87	88	89	88	92	97
30–39	79	79	78	78	83	90
40–49	78	78	77	70	79	91
50–59	80	79	77	74	82	88
60–69	80	81	78	80	81	87

Lähde: Palkkarakenneilasto, Tilastokeskus

Taulukko 10.3

Naisten ansiot miesten ansioista koulutusaloittain vuonna 2011, %

	Yleissivistävä koulutus	Kasvatus- ja opettajan- koulutus	Humanistinen ja taidealan koulutus	Kaupallinen ja yhteiskunta- tieteellinen koulutus	Luonnon- tieteellinen koulutus	Tekniikan koulutus	Maa- ja metsä- talousalan koulutus	Terveys- ja sosiaali- alan koulutus	Palvelu- alojen koulutus
-20	97	–	–	–	–	–	–	–	–
20–29	91	96	100	90	105	93	89	86	85
30–39	81	93	93	78	90	89	87	73	78
40–49	80	82	89	71	85	83	89	68	71
50–59	82	83	86	69	85	78	90	58	68
60–69	83	84	88	67	83	70	89	46	69

Lähde: Palkkarakennetilasto, Tilastokeskus

Mielenkiintoinen yksityiskohta löytyy alle 20-vuotiailta keskiasteen koulutuksen suorittaneilta, joilla naisten keskiansio ylittää miesten keskiansion. Kyseessä on kuitenkin erittäin pieni palkansaajaryhmä, eikä tuloksella ole kokonaisuuden kannalta juurikaan vaikutusta. Keskiasteen koulutuksen suorittaneet naiset ansaitsevat keskimäärin 81 prosenttia miesten ansioista.

Naisten ja miesten palkkauksen eroja on selitetty naisten ja miesten sijoittumisella eri aloille. Kärjistetysti naiset valitsevat useammin hoiva-alan ja miehet teknisen alan. Taulukossa 10.3 tarkastellaan palkkauksen eroja saman alan koulutuksen suorittaneiden välillä. Tarkasteltaessa iän merkitystä sukupuolten palkkaeroon eri koulutusaloilla nähdään, että vaikka naisten ja miesten välisessä palkkauksessa on suuriakin eroja eri alojen välillä, niin sukupuolten palkkaero kehittyi useimmilla koulutusaloilla vastaavalla tavalla. Ero on pienimmillään nuorilla ikäluokilla ja palkansaajien vanhetessa ero kasvaa. Poikkeuksen havaittuun tekevät maa- ja metsätalouden koulutuksen suorittaneet, joilla ansioiden ero ei oikeastaan muutu palkansaajien vanhetessa.

Tarkastelun yhteydessä nähdään, että joillakin aloilla sukupuolten välisten palkkojen erot ovat huomattavan suuret, varsinkin vanhemmissa ikäryhmissä. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi terveys- ja sosiaali- alan koulutus- alan suorittaneista suurin osa miehistä työskentelee erityisasiantuntijatehtävissä (esim. lääkäreinä) ja naisista taas moni työskentelee matalamman vaativuuden tehtävissä (esim. lähihoitajina). Tämä johtaa osaltaan kyseisen koulutusalan keskimääräisten palkkojen suuriin eroihin.

Edellä tarkasteltiin sukupuolten välisen palkkauksen eroja saman koulutuksen suorittaneiden välillä. Laajennetaan tarkastelua siten, että tarkastellaan myös ilmiötä samoille aloille sijoittuneiden osalta. Tarkasteltaessa sukupuolten palkkauksen eroja eri ikäluokissa toimialoittain (Taulukko 10.4), saadaan jokseenkin aiemman kaltaisia tuloksia. Muutamilla aloilla (mm. kuljetus ja varastointi) sukupuolten välinen palkkaero ei juuri poikkea ikäluokkien välillä, mutta suurimassa osassa toimialoista palkkojen ero kasvaa vanhemmissa ikäryhmissä.

Naisten ja miesten välisen palkkauksen eroa on tarkasteltu nyt koulutuksen ja toimialan mukaan. Yksi tärkeimmistä palkkaan vaikuttavista tekijöistä on palkansaajan tehtävä. Seuraavaksi tarkastellaan aiemmin artikkelissa havaittua sukupuolten palkkaeron muutosta ammatin päluokan mukaisessa ryhmittelyssä (Taulukko 10.5).

Taulukko 10.4

Naisten ansiot miesten ansioista toimialoittain vuonna 2011, %

Toimiala	-20	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69
Maatalous, metsätalous ja kalatalous	-	94	87	90	90	87
Kaivostoiminta ja louhinta	-	91	99	94	88	83
Teollisuus	99	94	91	87	82	78
Sähkö-, kaasua- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta	-	93	85	83	82	73
Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito	-	103	99	91	91	74
Rakentaminen	98	92	94	93	89	86
Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus	101	93	80	74	70	72
Kuljetus ja varastointi	103	91	91	92	90	93
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	96	95	90	85	83	76
Informaatio ja viestintä	-	91	86	81	80	78
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	-	85	69	61	57	56
Kiinteistöalan toiminta	-	99	77	81	78	76
Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	94	90	84	80	79	74
Hallinto- ja tukipalvelustoiminta	98	91	87	80	80	78
Julkisen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus	94	95	90	83	80	72
Koulutus	101	98	89	82	79	75
Terveys- ja sosiaalipalvelut	106	90	76	72	66	55
Taiteet, viihde ja virkistys	90	100	97	91	91	92
Muu palvelustoiminta	101	95	84	80	74	72

Lähde: Palkkarakennetilasto, Tilastokeskus

Taulukko 10.5

Naisten ansiot miesten ansioista ammatin mukaan vuonna 2011, %

Ammatti	-20	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69
0 Sotilaat	-	94	83	76	60	
1 Johtajat	-	84	81	83	80	81
2 Erityisasiantuntijat	-	91	84	83	83	83
3 Asiantuntijat	89	92	84	80	79	79
4 Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	100	99	92	95	97	97
5 Palvelu- ja myyntityöntekijät	105	96	85	85	88	93
6 Maanviljelijät, metsätyöntekijät ym.	90	100	97	98	99	98
7 Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät	100	89	84	82	80	81
8 Prosessi- ja kuljetustyöntekijät	96	89	85	84	82	85
9 Muut työntekijät	93	83	78	78	79	82

Lähde: Palkkarakennetilasto, Tilastokeskus

Ammateittain tarkasteltuna ero 20-29- ja 30-39-vuotiaiden välillä on selvä, joskaan ero ei kaikissa ryhmissä ole kovinkaan suuri. Huomion arvoista on, että useammassa ryhmässä sukupuolten välisen palkkauksen ero näyttäisi supistuvan lähestyttäessä eläkeikää. Tämä tulos ei tullut esiin esim. toimialoittaisessa vertailussa. Tästä voikin päätellä, että tehtävärakenteen erolla on merkitystä toimialoittaisessa vertailussa. Myös ammateittain vertailtaessa voidaan kuitenkin nähdä iän ja sukupuolten palkkaeron välinen negatiivinen yhteys. Naisten palkan osuus miesten palkasta keskimääräisesti pienenee vanhemmissa ikäryhmissä.

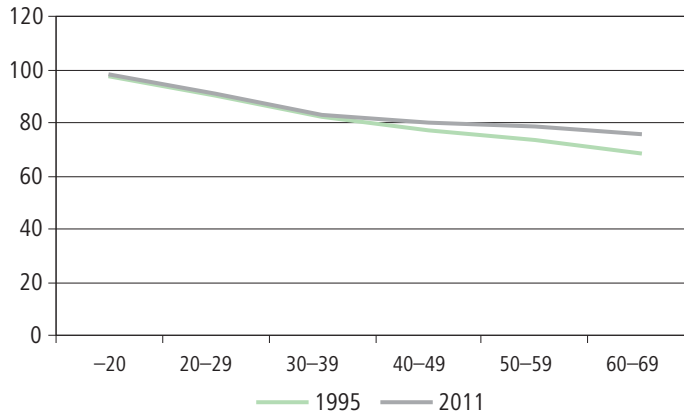
Ikääntyneiden naisten ja miesten välistä palkkaeroa on onnistuttu kaventamaan

Artikkelin ensimmäisessä osassa tarkasteltiin tilannetta tuoreimman palkkarakennearneaineiston valossa. Tulokseksi saatiin, että nuorilla ikäryhmillä ansioiden ero sukupuolten välillä on pääsääntöisesti pienempi kuin vanhoilla. On mielenkiintoista tietää onko kyseessä nykyisin työmarkkinoilla vallitseva tilanne vai onko tilanne ollut samankaltainen jo aiemmin. Palkkarakennetilastoa on tuotettu vuodesta 1995 lähtien ja nyt tarkastelussa tutkitaan sukupuolten välisen palkkaeron tilannetta eri ikäryhmissä vuonna 1995.

Iän suhde naisten ja miesten välisten ansioiden eroon oli vuonna 1995 melko samanlainen kuin nykyäänkin. Nuorimmissa ikäluokissa ansioissa ei ollut juurikaan eroa sukupuolten välillä, mutta aina vanhempaan ikäluokkaan siirryttäessä ansioiden ero kasvoi. Kuviosta 10.1 nähdään, että noin 15 vuotta sitten sukupuolten välinen palkkaero on vanhemmissa ikäryhmissä ollut hieman suurempi

Kuvio 10.1

Naisten ansiot miesten ansioista ikäryhmittäin vuonna 1995 ja 2011, %

Lähde: Palkkarakennetilasto, Tilastokeskus

Taulukko 10.6

Naisten ansiot miesten ansioista ammatin ja iän mukaan vuonna 1995, %

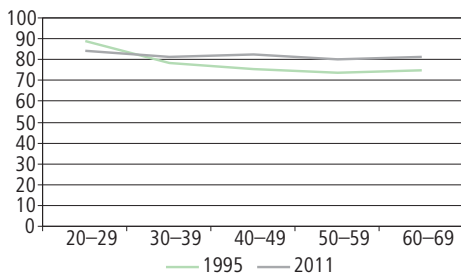
Ammatti	-20	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69
0 Sotilaat	-	-	83	79	61	-
1 Johtajat	-	89	78	75	73	75
2 Erityisasiantuntijat	-	92	80	73	69	69
3 Asiantuntijat	137	84	76	74	73	73
4 Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	106	97	91	92	91	92
5 Palvelu- ja myyntityöntekijät	96	91	80	75	73	80
6 Maanviljelijät, metsätyöntekijät ym.	103	100	99	101	97	98
7 Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät	102	87	82	81	80	79
8 Prosessi- ja kuljetustyöntekijät	97	89	80	80	81	84
9 Muut työntekijät	96	85	83	81	83	88

Lähde: Palkkarakennetilasto, Tilastokeskus

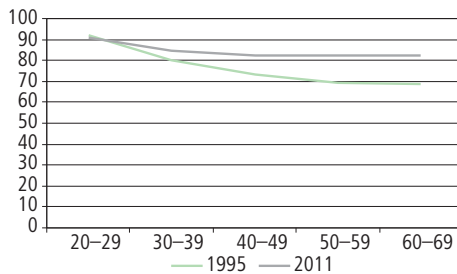
Kuvio 10.2

Naisten ja miesten ansioiden suhde eri ammatti-luokissa vuosina 1995 ja 2011, %

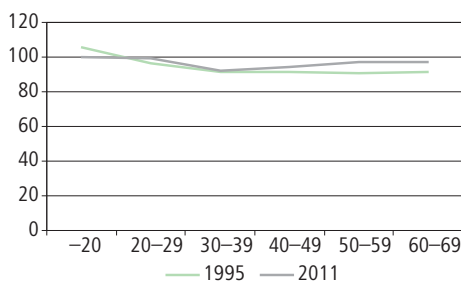
Johtajat

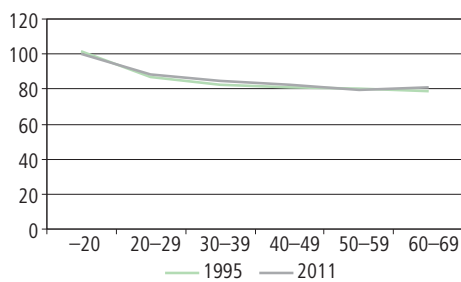
Erityisasiantuntijat

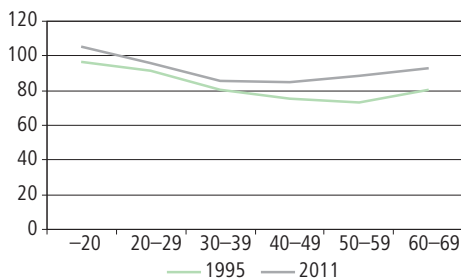
Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät

Palvelu- ja myyntityöntekijät

Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät

Lähde: Palkkarakennetilasto, Tilastokeskus

kuin nykyään. Näyttäisi siltä, että sukupuolten välinen palkkaero on onnistuttu kaventamaan juuri ikääntyneiden ryhmissä. Tämä on toisaalta ollut helpompaa, koska ero on suurin juuri näissä ryhmissä. Nuorten ikäryhmissä ei ole niin paljon palkkaeroa mitä kutistaa.

Tarkempi ammatin mukainen tarkastelu vuosien 1995 ja 2011 aineistojen välillä osoittaa ainakin kaksi asiaa: iän suhde sukupuolten palkkaeroon vuonna 1995 on riippunut hyvin paljon ammatista. Lisäksi reilussa 15 vuodessa tilanne

on osassa ammateista muuttunut melko paljon, kun taas toisissa ammateissa muutosta ei ole juuri tapahtunut. Kuten aiemmin havaittiin, sukupuolten palkkaero on kaventunut pääsääntöisesti juuri vanhemmissa ikäryhmissä. Alle 30-vuotiailla samanlaista muutosta ei tarkasteluajanjaksolla ole nähtävissä. Muutamassa ammattiryhmässä naisten ansiot näyttävät jopa pienentyneen suhteessa miesten ansioihin tarkasteluajanjakson aikana. Ammattiluokituksen muutoksilla saattaa ainakin johtajien tapauksessa olla vaikutusta havaittuun.

Tarkasteltavan ajanjakson aikana sukupuolten palkkaero on pienentynyt noin kolmen prosenttiyksikön verran. Tietyissä ammateissa sukupuolten palkkaero eri ikäryhmissä on supistunut kuitenkin paljon enemmän. Nykyään iän merkitys sukupuolten palkkaeroon ei näytä olevan enää läheskään niin merkittävä kuin reilut 15 vuotta aiemmin.

Sukupuolten palkkaero on kaventunut iäkkäillä – nuoret edelleen tasa-arvoisimmassa asemassa

Tarkastelun mukaan sukupuolten välinen palkkaero kasvaa vanhemmiten. Muutos ei ole nykyisin niin suuri kuin 15 vuotta aiemmin, mutta ilmiö on kuitenkin havaittavissa esim. koulutuksen tai ammatin mukaisissa tarkasteluissa. Sukupuolten palkkaeron suuruuden tiedetään vaihtelevan valittujen taustamuuttujien mukaan (ammatti, toimiala). Myös iän merkitys palkkaeroon vaihteli eri taustamuuttujien mukaan. Esimerkiksi johtajilla palkkaero ei juuri muuttunut iän myötä, kun taas korjaus- ja rakennustyöntekijöillä muutos oli merkittävä. Eniten ikä vaikutti kolmenkymmenen ikävuoden paikkeilla. Tämä saattaisi viitata siihen että juuri tuossa iässä perheessä tapahtuvat muutokset saattavat vaikuttaa naisten palkkaukseen esimerkiksi tulevan urakehityksen kautta.

Lähteet

Idman, Mika 2013. Ikä ja kokemus eivät välttämättä kartuta tilipussia. Tieto & trendit 1/ 2013.

Palkkarakenneilasto, Tilastokeskus. www.tilastokeskus.fi/til/pr/index.html

11 Naisten ja miesten tuloerot erilaisissa kotitalouksissa

- Naisten tulot ovat keskimäärin pienemmät kuin miesten tulot kotitaloustyy-
pistä riippumatta.
- Yksin asuvien keski-ikäisten naisten tulot ovat paremmat kuin yksin asuvien
keski-ikäisten miesten.
- Mitä suuremmat henkilökohtaiset tulot miehellä, sitä todennäköisemmin
hän elää parisuhteessa ja sitä todennäköisemmin hänellä on lapsia.
- Yksinhuoltajanaisten toimeentulon taso on heikompi kuin yksinhuoltaja-
miesten.
- Parisuhteessa elävistä työikäisistä miehistä 72 prosentilla on korkeammat
henkilökohtaiset tulot kuin puolisoillaan.
- Naisten ja miesten tuloerot ovat pienimmillään lapsettomilla työikäisillä pa-
riskunnilla: naiset tuovat talouteen keskimäärin 45 prosenttia puolisoiden
yhteenlasketuista henkilökohtaisista tuloista.
- Naisten ja miesten tuloerot ovat suurimmat lapsiperheissä: naiset tuovat ta-
louteen keskimäärin 40 prosenttia puolisoiden yhteenlasketuista henkilökohtaisista tuloista.
- Puolisoiden tuloerot ovat suurimmillaan nuorimman lapsen ollessa 1–2-vuo-
tias.

Kotitalouden toimeentulo ja jäsenten taloudelliset roolit

Tässä artikkelissa kuvataan naisten ja miesten tuloeroja erilaisissa kotitalouksissa. Toimeentulosta puhutaan, kun on kyse kotitalouden käytettävissä olevien tulojen suhteesta kotitalouden jäsenrakenteesta aiheutuvaan tulotarpeeseen. Kotitaloudet ovat kuitenkin erisuuruisia ja elävät erilaisissa elämänvaiheissa.

Virallisen tilastotoimen piirissä on useita tulotilastoja, joista toiset kuvaavat tulonsaajakohtaisia tuloja, toisissa tilastoissa taas summataan kotitalouksien jäsenten saamat tulot ja tarkastellaan asioita kotitalouden tasolla. Henkilötasolla pitäytyttäessä ei voida havainnoida kotitalouden muiden jäsenten osuutta eikä kotitalouden yhteisten tulojen osuutta tulonsaajan toimeentulon kokonaisuudessa. Kotitalouksilla taas kuvataan harvoin sitä, millä panoksilla sen eri jäsenet osallistuvat toimeentulon hankkimiseen. Myöskään kotitalouksien jäsenten välisistä kulutuseroista – joita tarvittaisiin talouden sisäisen tulonjaon selvittämiseksi – ei ole saatavilla empiiristä tilastotietoa.

On kuitenkin tapana olettaa, että samaan talouteen kuuluvat asuvat ja ruokailevat yhdessä sekä käyttävät yhteisiä kulutustavaroita ja palveluja, ja näin ol-

len kotitalouksien jäsenten oletetaan elävän samalla toimeentulon tasolla. Mikäli talouksien jäsenten kulutus poikkeaisi merkittävästi oletetusta kulutustasosta¹, emme voisi tehdä mitään päätelmiä monijäsenisten kotitalouksien yksittäisten jäsenten toimeentulosta tai elintasosta pelkkien tulotietojen perusteella.

Tarkastelu perustuu tulonjakotilaston perusaineistoon, joka tarjoaa mahdollisuuden tutkia tuloja yhtä aikaa kotitalouden ja henkilöiden tasolla. Tiedot koskevat vuoden 2011 aikana saatuja tuloja.

Naisten ja miesten toimeentuloa kuvataan tässä artikkelissa eri käsittein ja kuvaustavoin sen mukaan, asuvatko he yksin tai ovatko yksinhuoltajan asemassa tai kuuluvatko muunlaisiin kotitalouksiin. Yhden hengen talouksina elävien naisten ja miesten tuloja voidaan vertailla yksinkertaisesti ja tehdä johtopäätöksiä toimeentuloeroista. Monijäsenisissä kotitalouksissa sukupuolten erilaisten taloudellisten roolien tutkiminen ei käy yhtä helposti. Kiinnostuksen kohteena on naisten ja miesten tulonmuodostus, tulojen taso ja keskinäiset tulosuhteet. Yhtäältä on kiinnostavaa selvittää, millä panoksilla yhdessä asuvat monijäsenisiin kotitalouksiin kuuluvat naiset ja miehet osallistuvat yhteisen toimeentulon hankkimiseen ja toisaalta sitä, minkälaiseksi toimeentulo lopulta muodostuu, kun otetaan huomioon kaikki kotitalouden tuloilla elävät. Verotusta ja kulutusmenoja ei tässä artikkelissa käsitellä.

Kotitalouden tulot ja henkilökohtaiset tulot

Monijäsenisten kotitalouksien jäsenten tulot ja tulonlähteet ovat moninaiset, eikä osa jäsenistä saa tuloja lainkaan. Toimeentulo käsitteenä viittaa tulojen ja kulutusmahdollisuuksien suhteeseen, jonka kuvaajana tilastossa on *kotitalouden käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohden eli ekvivalenttitulot*. Kotitalouden tulotarvetta kuvataan kulutusyksiköillä² eli sillä, kuinka monen ja minkä ikäisten henkilöiden on tultava toimeen talouteen kertyneillä tuloilla. Kotitalouksien toimeentuloa tilastoitaessa pyritään ottamaan huomioon kaikki talouteen kertyvät tulot, olivat ne sitten työllä hankittuja ansiotuloja, omaisuustuloja tai erilaisia tulonsiirtoja. Tulokertymästä vähennetään tulonsaajien maksamat verot ja veroluonteiset maksut.

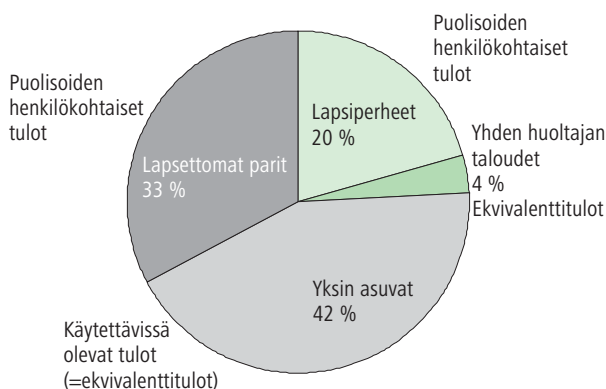
Ekvivalenttitulojen avulla voidaan vertailla erilaisten kotitalouksien keskinäisiä toimeentuloeroja, mutta naisten ja miesten tuloerot eivät kuvaudu tällä tulokäsitteellä monijäsenisissä perhetalouksissa, joissa tulojen käyttö oletetaan yhteiseksi. Niissä on käytettävä muita tulokäsitteitä, esimerkiksi henkilökohtaisia tuloja. Ekvivalenttitulojen antamaa yleiskuvaa tarkennetaan tässä artikkelissa

1 Kulutusyksikköasteikkoon voi ajatella sisältyvän hypoteesi eri-ikäisten henkilöiden kulutuksesta sekä kotitalouden yhteiskulutushyödyistä. Käyttämämme asteikko ei kuitenkaan perustu empiiriseen mittaukseen, vaan kansainväliseen sopimukseen yhtenäisistä tilastollisista menettelytavoista.

2 Kotitalouden ensimmäinen aikuinen on yksi kulutusyksikkö. Muut aikuiset ovat 0.5 yksikköä ja 0–13-vuotiaat ovat 0.3 yksikköä kukin. Kahden aikuisen ja kahden alle 14-vuotiaan taloudessa on yhteensä 2.1 kulutusyksikköä. Erisuuruisten kotitalouksien tuloja voi kuvata keskenään vertailukelpoisesti jakamalla talouden tulot kulutusyksiköiden määrällä.

Kuvio 11.1

Artikkelissa käytetyt tulokäsitteet eri kotitaloustyypeissä

Kotitaloustyyppien väliset vertailut: ekvivalenttitulot

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

tutkimalla naisten ja miesten toimeentuloa ja henkilökohtaisia tuloja iän, kotitalouden koon ja rakenteen³ sekä tulolähteiden valossa.

Henkilökohtaisiksi bruttotuloiksi luetaan tässä artikkelissa henkilön palkka- ja yrittäjätulot luontoisetuineen, henkilön omaisuustulot sekä erilaiset yksilölle kohdistetut sosiaaliset tulonsiirrot. Viimeksimainittuja ovat työttömyysetuudet, vanhuuden, leskien ja omaisten turva, sairaus- ja työkyvyttömyysetuudet ja opintoetuudet ja erilaiset perhe-etuudet, kuten äitiys- ja vanhempainpäivärahat ja kotihoidon tuki. Kotitalouden yhteisiksi tuloiksi luokitellaan äitiysavustus, lapsilisät, toisilta kotitalouksilta saadut lasten elatusavut, asumiseen liittyvät tuet ja toimeentulotuki.

Kuvio 11.2 havainnollistaa kotitalouden bruttotulojen, henkilökohtaisten bruttotulojen ja ekvivalenttitulojen välisiä suhteita työikäisen väestön erilaisissa kotitalouksissa. Erilaisten kotitalouksien ekvivalenttitulojen vertailu kertoo keskimääräisistä toimeentulon eroista ja kaikkia kotitaloustyyppisiä voi vertailla toisiinsa. Ekvivalenttitulot näyttävät yksin asuvien ja yksinhuoltajien selvän toimeentulon tasoeron muihin talouksiin verrattuna.

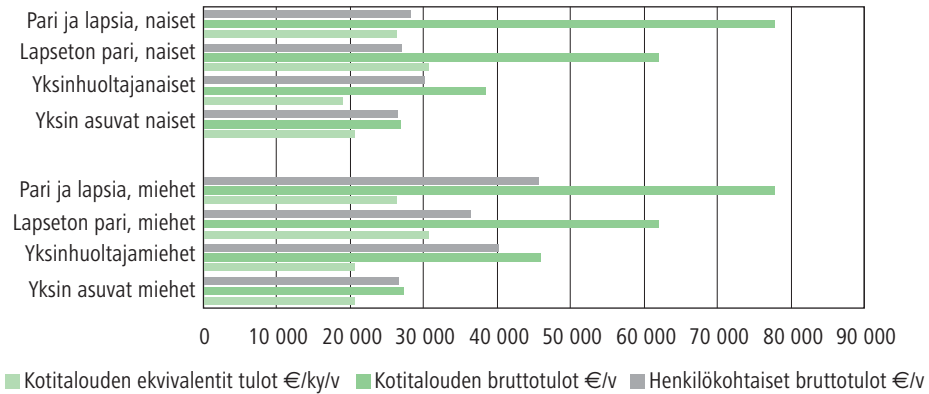
Yksin asuvien työikäisten naisten ja miesten välisiä tuloeroja ei voi havaita keskimääriä tutkimalla: kaikilla kolmella tulolajilla mitaten keskitulot ovat samanlaiset, mutta yksinhuoltajatalouksissa jo näkyy sukupuolten välisiä eroja. Kotitalouden ja henkilökohtaisten bruttotulojen erot syntyvät ”yhteisiksi tuloiksi” luokitelluista tuloeristä. Näissä talouksissa tarkastelun pääkohteena ovatkin kotitalouden ekvivalentti- ja bruttotulot.

Pariskuntina elävien puolisoitten osalta tarkastelun pääkohteena tulevat olemaan henkilökohtaiset bruttotulot. Kotitalouden brutto- ja ekvivalenttituloilla ei ole kuvausvoimaa näissä talouksissa. Kuvio 11.2 kuitenkin jo kertoo tulokäsitteiden välisistä suhteista sen, että miespuolisoiden henkilökohtaiset bruttotulot

3 ”Muut taloudet” jätetään artikkelissa huomiotta.

Kuvio 11.2

Keskimääräiset kotitalouden ekvivalentti- ja bruttotulot ja henkilökohtaiset bruttotulot sukupuolen ja kotitaloustyyppin mukaan, 18–64-vuotiaat, 2011

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

ovat keskimäärin huomattavasti korkeammalla tasolla (noin 60 % talouden kaikista tuloista) kuin naispuolisoiden.

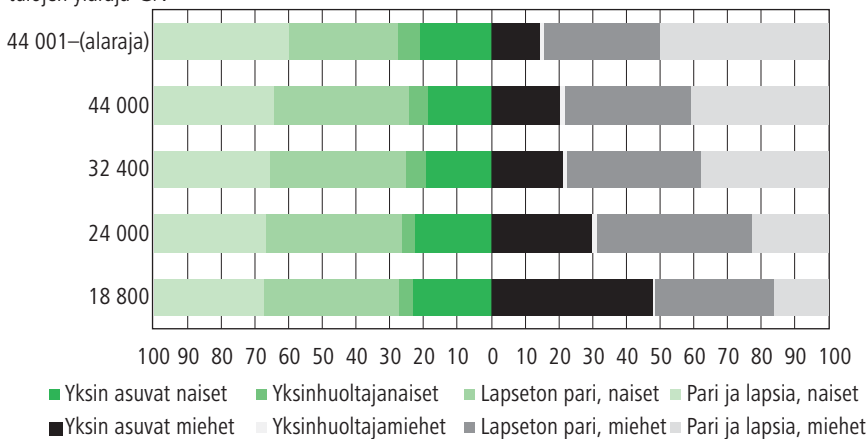
65 vuotta täyttänyt väestö ei ole mukana kuviossa 11.3, mutta jatkotarkaste- luissa kuvataan myös ikääntyneiden tuloja.

Henkilökohtaisten tulojen yhteydet ikä- ja elinvaiheisiin ovat moninaiset. Naisten ja miesten kotitaloustyyppien vaihtelusta eri tuloluokissa kertoo kuvio 11.3, johon on rajattu pelkästään työikäiset, 18–64-vuotiaat, talouden viitehen-

Kuvio 11.3

Työikäisten naisten ja miesten kotitaloustyyppijakauma henkilökohtaisten bruttotulojen tuloviidenneksittäin vuonna 2011, %

Tuloviidenneksen tulojen yläraja €/v

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

kilöt ja heidän puolisonsa. Tämä noin 2,8 miljoonan henkilön väestö on jaettu viiteen tuloryhmään henkilökohtaisten bruttotulojen perusteella, kussakin ryhmässä 565 000 henkilöä. Pienituloisimpien henkilökohtaiset tulot olivat korkeintaan 18 800 euroa vuonna 2011, seuraavaan tuloluokkaan kuuluvien tulot vaihtelivat 18 800 ja 24 000 euron välillä, jne. Näin muodostetussa ylimmässä tuloluokassa oli enemmän miehiä (385 000) kuin naisia (180 000), kolmessa alimmassa luokassa naisia oli enemmän kuin miehiä.

Huomio kiinnittyy kuviossa siihen, että työikäisten miesten tulojen ja kotitaloustyyppien yhteisvaihtelu on voimakkaampi kuin naisilla: mitä suuremmat miehen henkilökohtaiset tulot, sitä useammin hän elää parisuhteessa. Myös isänä oleminen on sitä yleisempää, mitä suuremmat tulot miehellä on. Naisten kotitaloustyyppijakaumat ovat tasaisemmat henkilökohtaisten tulojen eri tasoilla. Alimpien henkilökohtaisten tulojen ryhmässä on kaksi kertaa enemmän aiteja kuin isiä.

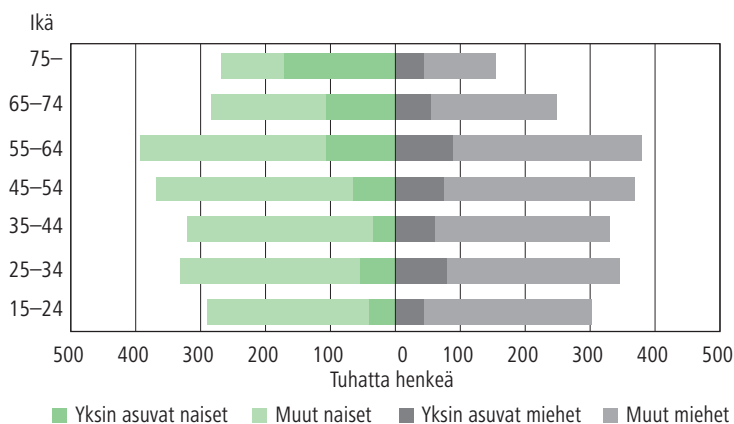
Poikkileikkausaineistolla ei voi kuvata sitä, minkälaisen valikoitumisprosessin kautta naiset ja miehet ovat päätyneet erilaisiin kotitalouksiin. Erilaiset elämänhistoriat voisivat hyvinkin selittää toimeentulon tasoeroja, mutta niiden pohtiminen jää tässä kuitenkin lukijan oman mielikuvituksen varaan.

Yksin asuvien naisten ja miesten tuloerot

Suomessa oli vuoden 2011 tulonjakotilaston mukaan yli miljoona yksin asuvaa henkilöä. Noin 600 000 naista ja 450 000 miestä asui yksin vuonna 2011. Tämä oli noin 42 prosenttia kaikista kotitalouksista. Miesten naisia lyhyemmästä elinajan odotuksesta johtuen ikärakenteet alkavat erilaistua jo 55. ikävuoden jälkeen. Yksin asuvia 65–74-vuotiaita naisia on jo kaksi kertaa enemmän kuin vastaavanikäisiä

Kuvio 11.4

Yksin asuvien ja kaikkien 15 vuotta täyttäneiden naisten ja miesten lukumäärä ikäryhmittäin vuonna 2011

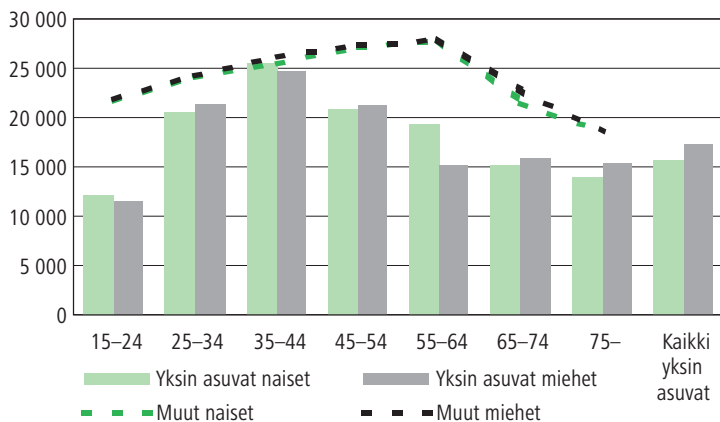

Lähde: Tulonjakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

Kuvio 11.6

Yksin asuvien ja muiden naisten ja miesten ekvivalenttitulojen mediaani ikäryhmittäin vuonna 2011

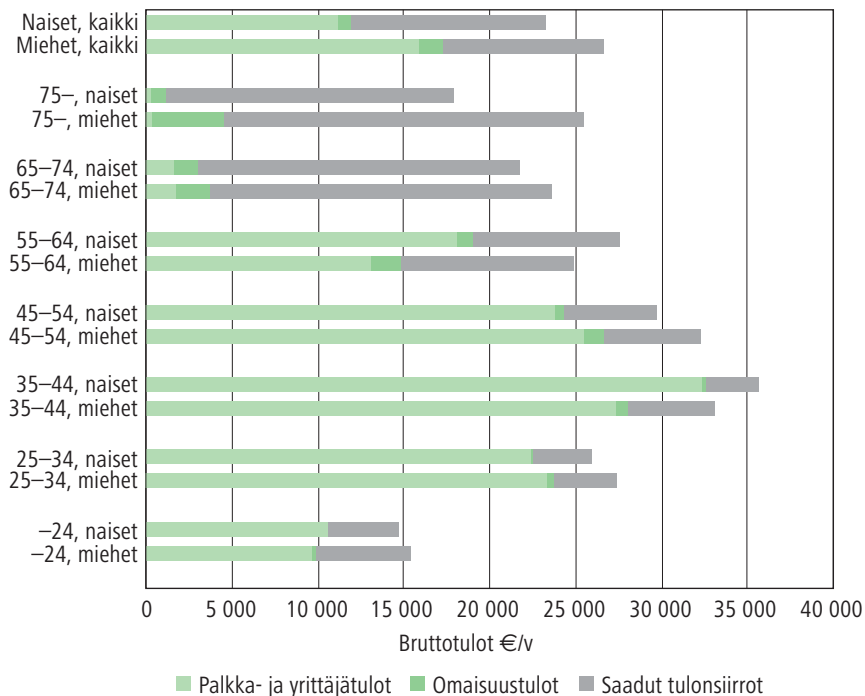
Euroa vuodessa, mediaani

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

Kuvio 11.7

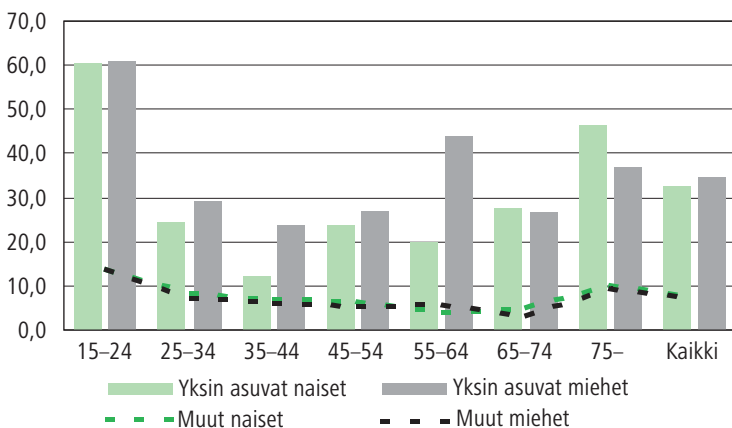
Yksin asuvien naisten ja miesten tulorakenne ikäryhmittäin vuonna 2011

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

Kuvio 11.8

Yksin asuvien ja muiden naisten ja miesten pienituloisuusaste ikäryhmittäin vuonna 2011, prosentteina ikä-sukupuoliryhmästä

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

muussa väestössä. Yksin asuvien miesten vähintään kuusi kuukautta kestänyt työttömyys (18 %) vuonna 2011 oli kolme kertaa yleisempää kuin työkäisten miesten keskimäärin. Työkäisistä yksin asuvista naisista 62 ja miehistä 55 prosenttia oli työllisiä⁴, ja koko vuoden kokoaikaisessa työssä oli naisista 43 ja miehistä 35 prosenttia. Kuviossa 11.7 kuvataan, mistä yksin asuvien bruttotulot eri ikäryhmissä koostuivat vuonna 2011. Naisten palkkatulot ja omaisuustulot olivat keskimäärin pienemmät kuin miehillä. Huomattavia poikkeuksia olivat kuitenkin ikäryhmät 35–44 ja 55–64, joissa naisten palkkatulot ylittivät miesten palkkatulot merkittävästi. Työkäiset yksin asuvat miehet ovat saaneet enemmän sosiaalisia tulonsiirtoja kuin naiset.

Kaikkien 65 vuotta täyttäneiden toimeentulo perustuu valtaosin saatuihin tulonsiirtoihin, lähinnä tietenkin eläkkeisiin. Ikääntyneiden miesten omaisuustulojen osuus oli myös merkittävä, joskin tuloksessa voi olla otostilastolle tyypillistä satunnaista vuosivaihtelua.

Köyhyysriski eli pienituloisuusaste lasketaan suhteuttamalla kotitalouden ekvivalenttitulot koko väestön vastaavien tulojen mediaaniin. Mikäli tulot ovat pienemmät kuin 60 prosenttia väestön mediaanista, talous on pienituloinen.

Yksin asuvien pienituloisuusaste oli lähes viisi kertaa korkeampi kuin väestössä keskimäärin: yksin asuvien pienituloisuusaste oli 32–35 prosenttia ja muun väestön 7,5 prosenttia vuonna 2011. Erityisen pienituloisia olivat nuoret yksinasuvat (pienituloisuusaste 60 % molemmilla sukupuolilla), 55–64-vuotiaat miehet (44 %) ja 75 vuotta täyttäneet naiset (46 %). Työkäiset miehet olivat useammin pienituloisuusrajan alapuolella kuin naiset, mutta osat vaihtuvat 65. ikävuoden jälkeen. (Kuvio 11.8.)

4 Yksin asuvien työkäisten miesten pitkäaikaistyöttömyys oli huomattavasti yleisempää kuin naisten (18 % vs. 7 %).

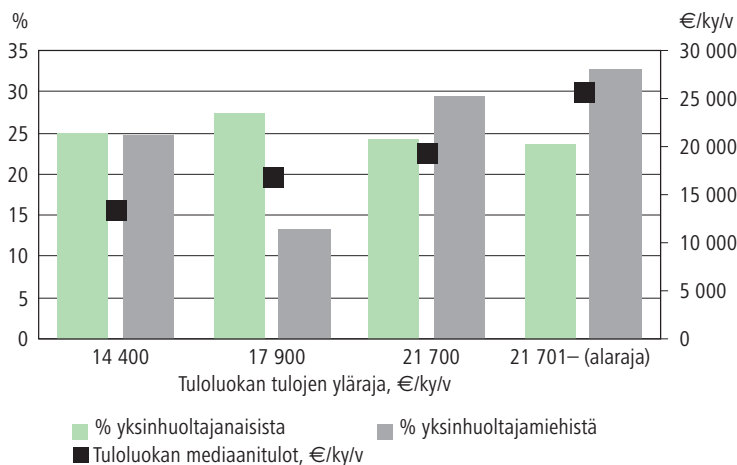
Työikäisten pienituloisuus on mitä vahvimmin yhteydessä työssäkäyntiin. Työikäisistä yksin asuvista, vuoden 2011 aikana vähintään kuusi kuukautta työssä olleista miehistä 7,8 prosenttia ja naisista 6,1 prosenttia jäi pienituloisuusrajan alapuolelle. Tällaisia yksin asuvia ”työssä käyviä köyhiä” miehiä oli 188 000 ja naisia 182 000 henkilöä vuonna 2011. Merkittävä osa työssä käyvistä köyhistä on ollut osa-aikaisessa tai pätkätyössä. Koko vuoden kokoaikatyössä olleiden pienituloisuusasteet jäivät tätä matalammiksi: miehillä se oli 4,6 ja naisilla 1,9.

Nais- ja mieshuoltajat yhden vanhemman lapsiperheissä

Noin neljä prosenttia talouksista oli yhden huoltajan talouksia vuonna 2011. Valtaosa yksinhuoltajista on naisia⁵. Tulonjakotilaston mukaan yhden huoltajan talouksissa oli noin 74 000 naishuoltajan ja noin 17 000 mieshuoltajan taloutta vuonna 2011. Alaikäisiä lapsia heillä oli kaikkiaan noin 140 000⁶, naisilla keskimäärin 1,6 ja miehillä 1,4 lasta. Yksinhuoltajien ikärakenne on keskittynyt varhaiseen keski-ikään; 75 prosenttia heistä on 35–54-vuotiaiden ikäluokissa. Tulon-

Kuvio 11.9

Yksinhuoltajanaisten ja -miesten* osuus sukupuoliryhmästä ja ekvivalenttitulojen mediaani tuloneljänneksittäin vuonna 2011.

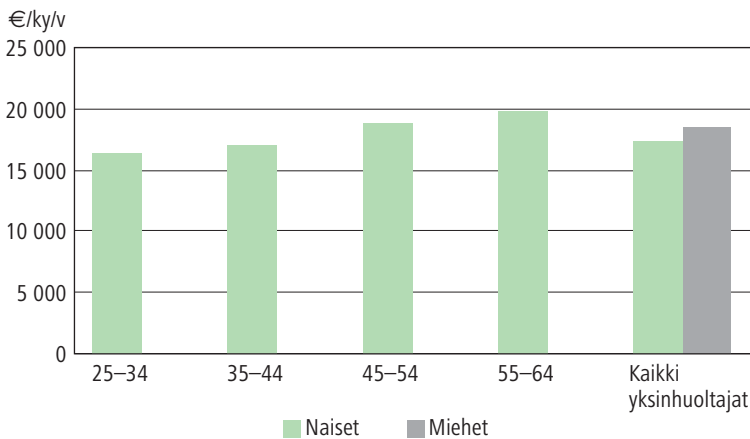
Lähde: Tulonjakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

* Miesten tiedot vain suuntaa antavia vähäisen havaintomäärän takia.

- Tässä käytetään lyhyden vuoksi termiä ”yksinhuoltaja”, vaikka suuressa osassa yhden vanhemman talouksista on yhteishuoltajuus. Yhden huoltajan talous on kotitalous, johon lapsi viiteajankohtana kuului.
- Yhden vanhemman perheitä oli perhetilaston mukaan 118 000 vuonna 2011. Vanhemmista oli äitejä noin 102 000, isiä noin 16 000. Tulonjakotilaston yksinhuoltajatalouksien määrää on vaikea verrata perhetilaston osoittamiin lukumääriin käsite-erojen ja tiedon lähteiden erojen takia. Kotitalouteen voi kuulua tulonsaajia, joita ei luokitella perheenjäseniksi, jolloin yksinhuoltajaperhe ei välttämättä ole samanaikaisesti yksinhuoltajatalous.

Kuvio 11.10

Naishuoltajatalouksien ekvivalenttitulojen mediaani ikäryhmittäin, mieshuoltajien kaikkiaan, 2011

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

jakotilaston mukaan yksinhuoltajanaisten talouksien määrä on vähentynyt ja -miesten hieman kasvanut viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana. Seuraavassa tarkastellaan yksinhuoltajan asemassa olevien naisten ja miesten tuloja sekä kaikkien heidän tuloillaan elävien taloudellista tilannetta vuonna 2011.

Tuloluokittaiset ja ikäryhmittäiset tulokset yksinhuoltajan sukupuolen mukaan ovat vain suuntaa antavia, sillä yksinhuoltajamielistä on otoksessa vain vähän havaintoja.

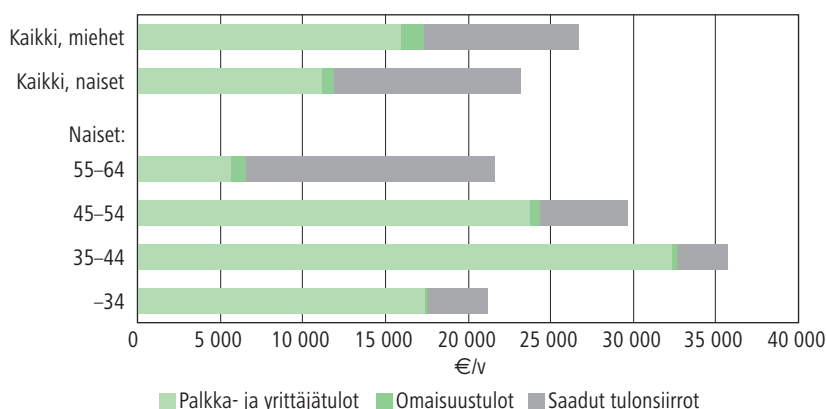
Yksinhuoltajat on jaettu neljään henkilömäärältään yhtä suureen tuloryhmään (Kuvio 11.9), joista kussakin on runsaat 20 000 henkilöä. Naishuoltajat jakautuvat melko tasaisesti kaikkiin tuloluokkiin, mutta mieshuoltajia näyttäisi kasautuneen parhaiden tulojen ryhmään, jossa käytettävissä oli tuloja vähintään 21 700 euroa vuodessa kulutusyksikköä kohden.

Tässä toimeentulotarkastelussa, jossa tulokäsittelenä ovat ekvivalenttitulot ja tarkastelun kohteena yhden huoltajan kotitaloudet, taloudessa voi olla huoltajan lisäksi muitakin tulonsaajia (jotka ovat lähinnä työelämään siirtyneitä lapsia). Vertaamalla kuvioon 11.6 voimme havaita, että naispuolisten, alle 55-vuotiaiden yksinhuoltajien talouksien toimeentulo on kuitenkin vielä heikompi kuin vastaavan ikäisten yksin asuvien naisten ja miesten talouksissa. Verrattaessa yksinhuoltajanaisten käytettävissä olevien tulojen tasoa vastaavaan yksinhuoltajamiesten tulotasoon, oli ero naishuoltajien tappioksi keskimäärin 1000 euroa vuodessa kulutusyksikköä kohden. Yksinhuoltajatalouksissa vuositulojen mediaani jäi 17 400 euroon vuodessa **kulutusyksikköä kohden**, kun huoltaja on nainen, ja 18 500 euroon kun huoltaja on mies. (Kuvio 11.10.)

Nais- ja mieshuoltajien tulojen lähteet ovat erilaiset. Kuviossa 11.11 esitetään keskiarvoja, eikä miesten tulolähteitä voi tarkastella tarkemmilla taustaluokituksilla havaintojen vähyyden vuoksi. Kuvion ulkopuolelta kerrottakoon, että työllisyysosuuksissa ei ollut eroa naisten ja miesten välillä: 59 prosenttia nais- ja

Kuvio 11.11

Bruttotulot tulolajeittain yhden huoltajan talouksissa 2011

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

60 prosenttia mieshuoltajista toimi koko-aikaisessa palkkatyössä koko vuoden 2011. Palkkatulojen ero oli kuitenkin selvä: yhden huoltajan talouksissa naisten bruttopalkkatulot koko vuoden kokoaikaisessa työssä olivat keskimäärin 32 000, miesten 40 000 euroa.

Palkka- ja yrittäjätulot muodostivat keskimäärin 48 prosenttia naishuoltajien bruttotuloista, miehillä vastaava osuus oli 60 prosenttia. Sosiaalisten tulonsiirtojen sekä toisilta kotitalouksilta saatujen tulonsiirtojen (lähinnä elatusmaksujen) osuus oli naishuoltajilla 49 prosenttia. Mieshuoltajat saivat tulonsiirtoja 35 prosenttia bruttotuloistaan. Naisten bruttotulot jäivät keskimäärin noin 87 prosenttiin miesten bruttotuloista, mutta tulonsiirtojen jälkeen käytettävissä olevat tulot olivat 91 prosenttia miesten käytettävissä olevista tuloista. (Kuvio 11.11.)

Valtaosa yhden huoltajan talouksista on naisten talouksia, joissa on alaikäisiä huollettavia lähes viisi kertaa enemmän kuin miesten talouksissa (naisilla 120 000 ja miehillä 25 000). Lasten lukumäärän kasvaessa käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohden luonnollisesti laskevat: yhden lapsen huoltajina toimivat naiset ja miehet elävät keskimäärin lähes samalla toimeentulon tasolla, mutta naispuolisten huoltajien talouksissa toimeentulon taso alenee kulutusyksikkömäärän kasvaessa enemmän kuin mieshuoltajien talouksissa. Suurimmat yksinhuoltajaperheet sijoittuvat kahteen pienituloisimpaan tuloneljännekseen. Toistettakoon, että miespuolisia huoltajia koskevat johtopäätökset perustuvat erittäin pieneen havaintojen määrään.

Yksinhuoltajien pienituloisuusaste oli naishuoltajien talouksissa 20 prosenttia, mieshuoltajien talouksissa 15 prosenttia vuonna 2011. Naishuoltajista noin 11 prosenttia, mieshuoltajista noin viisi prosenttia kuului ”työssä käyviin köyhiin”, joiden ekvivalenttitulot siis jäivät pienituloisuusrajan alapuolelle työssä käynnistä huolimatta. Jos työllisyys rajataan koko vuoden kokoaikaiseksi työksi, naisten pienituloisuusaste putosi seitsemästä ja miesten kolmeen prosenttiin.

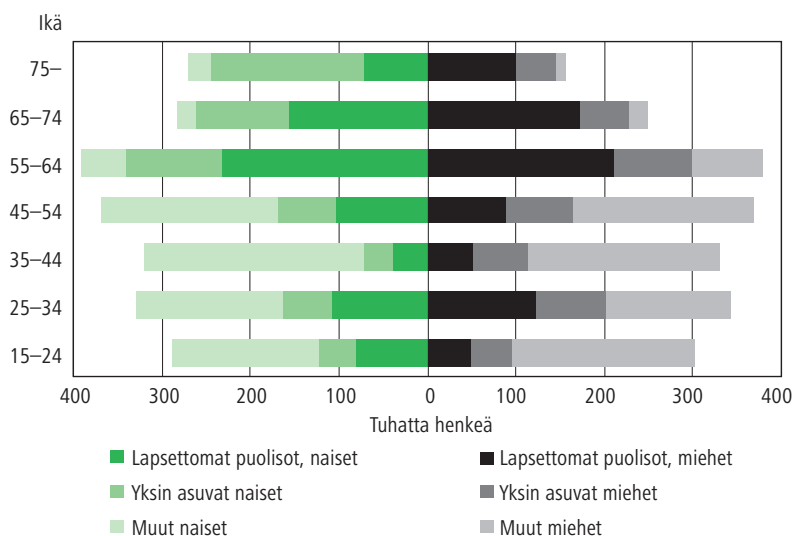
Puolisoiden tuloerot kahden hengen talouksissa

Lapsettomia pariskuntia⁷ oli vuonna 2011 noin 800 000⁸ eli kolmasosa kotitalouksista. Suuri osa lapsettomiin pariskuntien puolisoista, noin 60 prosenttia, on täyttänyt 55 vuotta. Kuviossa 11.12 ovat mukana sekä yksin asuvat että lapsettomiin pariskuntiin kuuluvat henkilöt sen havainnollistamiseksi, että vanhimmat ikäluokat muodostuvat lähes tyystin näiden kahden kotitaloustyyppin jäsenistä, kun nuoremmassa väestössä ne ovat vähemmistönä.

Lapsettomat pariskunnat jaetaan tulotarkastelua varten kahteen ryhmään, työikäisiin ja 65 vuotta täyttäneisiin. Tulonjakotilaston 2011 mukaan työikäisiä puolisoita oli 500 000 ja 65 vuotta täyttäneitä runsaat 1 100 000.

Kuvio 11.12

Lapsettomat puoliset, yksin asuvat ja muut 15 vuotta täyttäneet naiset ja miehet ikäryhmittäin vuonna 2011, henkilöitä

Lähde: Tulonjakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

Lapsettomiin pariskuntien henkilökohtaiset tulot ja puolisoitten tuloerot

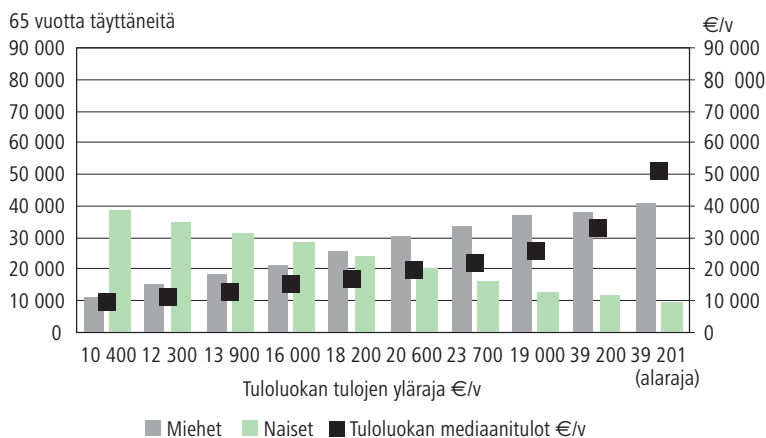
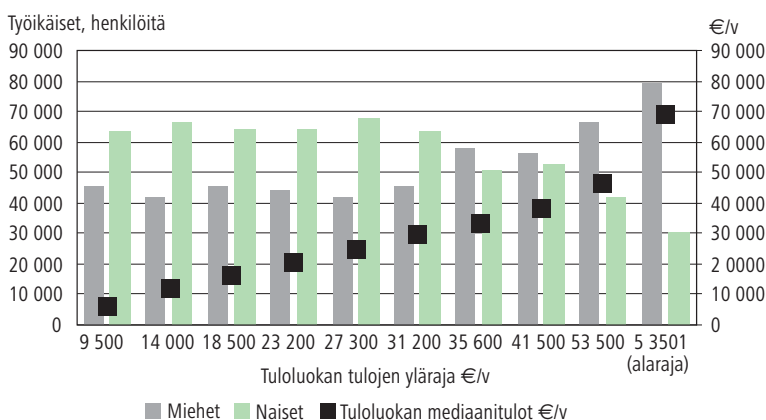
Millaisin panoksin puoliset vaikuttavat yhteiseen toimeentuloon? Seuraavassa tarkastellaan puolisoitten *henkilökohtaisia bruttotuloja* – niihin sisältyvät hen-

⁷ Lapsettomat pariskunnat eivät suinkaan ole olleet aina lapsettomia, vaan suurella osalla lapset ovat aikuistuneet. Väestötilastojen mukaan noin 85 prosentilla 75 vuotta täyttäneistä naisista ja miehistä on tai on ollut lapsia elämänsä aikana.

⁸ Samaa sukupuolta olevat puoliset eivät ole mukana tarkastelussa.

Kuvio 11.13

Lapsettomien puolisoiden jakautuminen henkilökohtaisten tulojen perusteella muodostettuihin tulokymmenyksiin vuonna 2011

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

kilön ansaitsemat palkka- ja yrittäjätulot, luontoisedut, omaisuustulot ja kaikki henkilön saamat sosiaaliset tulonsiirrot. Mikäli taloudessa on yhteisiä tuloja (kuten asumiseen liittyvät tuet ja toimeentulotuki), ne jäävät tämän naisten ja miesten tuloerojen tarkastelun ulkopuolelle.

Puolisoille on muodostettu henkilökohtaisten tulojen perusteella kymmenen tuloluokkaa, jokaisessa kymmenesosa ryhmän puolisoista. Kymmenykset on muodostettu erikseen työikäisten ja 65 vuotta täyttäneiden piirissä. Esimerkiksi pienituloisimmassa työikäisten tuloluokassa oli 63 000 naista ja 45 000 miestä. Siihen kuuluvien henkilökohtaiset tulot olivat alle 9 500 euroa vuodessa. Ryhmän mediaanitulot olivat noin 6 000 euroa. Suurituloisimmassa luokassa oli 80 000 miestä ja 30 000 naista, tulot vähintään 53 500 euroa vuodessa ja mediaanitulot runsaat 69 000. (Kuvio 11.13)

Pienituloisimpiin 65 vuotta täyttäneisiin kuului lähes 40 000 naista ja 11 000 miestä, joiden tulot olivat korkeintaan 10 400 euroa vuodessa (mediaani 9 500 €). Suurituloisimmilla runsaalla 40 000 miehellä ja 9 000 naisella oli vähintään 39 000 euron tulot, keskimäärin 51 000 euroa.

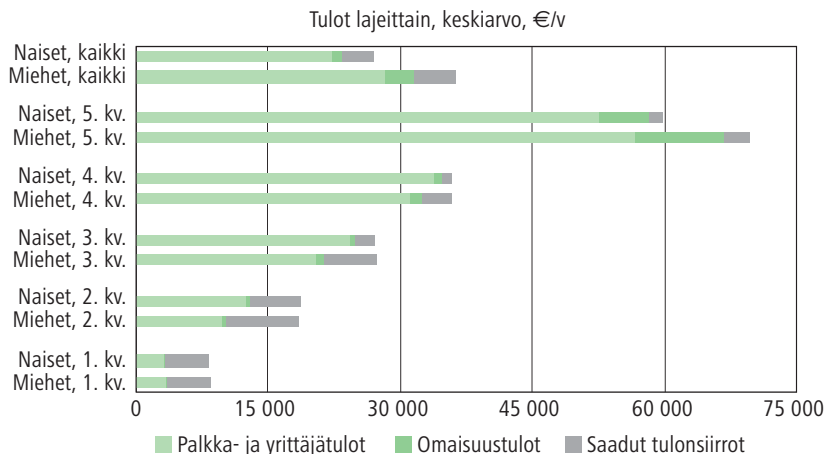
Työikäiset naiset ja miehet siis sijoittuvat henkilökohtaisten tulojen jakaumalle sangen eri kohtiin. Kuudessa pienituloisimmassa tulokymmenyksessä on naisenemmistö, ja parempituloisissa luokissa tulotason noustessa kasvava miesenemmistö. Vielä selvemmat tuloerot olivat 65 vuotta täyttäneillä, sillä naisten tulojakauma on täysin päinvastainen kuin miesten: mitä pienemmistä henkilökohtaisista tuloista puhutaan, sitä enemmän tuloluokkaan kuuluu naisia ja päinvastoin (Kuvio 11.13).

Työikäisten puolisoitten tulolajien (Kuvio 11.14 – tarkastelun helpottamiseksi tarkastelu tehdään tuloviidenneksittäin – viidenneksien ylärajat ovat samat kuin parillisten kymmenysten kuviossa 11.13) perusteella voi väittää, että ansiotulojen merkitys on naisten henkilökohtaisten tulojen muodostuksessa suhteellisesti suurempi kuin miehillä. Naisten ansiotulot ovat euromääräisesti suuremmat kuin miehillä, poikkeuksena suurituloisin viidennes, johon kuuluu kaksi kertaa enemmän miehiä kuin naisia. Keskimäärin tarkastellen miesten bruttoansiotulot, saadut tulonsiirrot ja omaisuustulot ovat suuremmat kuin naisilla. 65 vuotta täyttäneiden tulolajeja ei kuvata – ne muodostuvat valtaosin saaduista tulonsiirroista.

Kuvion 11.15 avulla tarkastellaan, mitä voidaan sanoa pariskuntien keskinäisistä tuloeroista⁹. Siinä kuvataan naisten tulotason mukaan, millaisia henkilökohtaisia tuloja heidän puolisoillaan on. Tulot on luokiteltu tuloviidenneksiin, jotta yhteisvaihtelua olisi helpompi tarkastella.

Kuvio 11.14

Naisten ja miesten henkilökohtaisten tulojen osuus ja taso tulolajeittain, 2011, lapsettomat työikäiset puoliset tuloviidenneksittäin

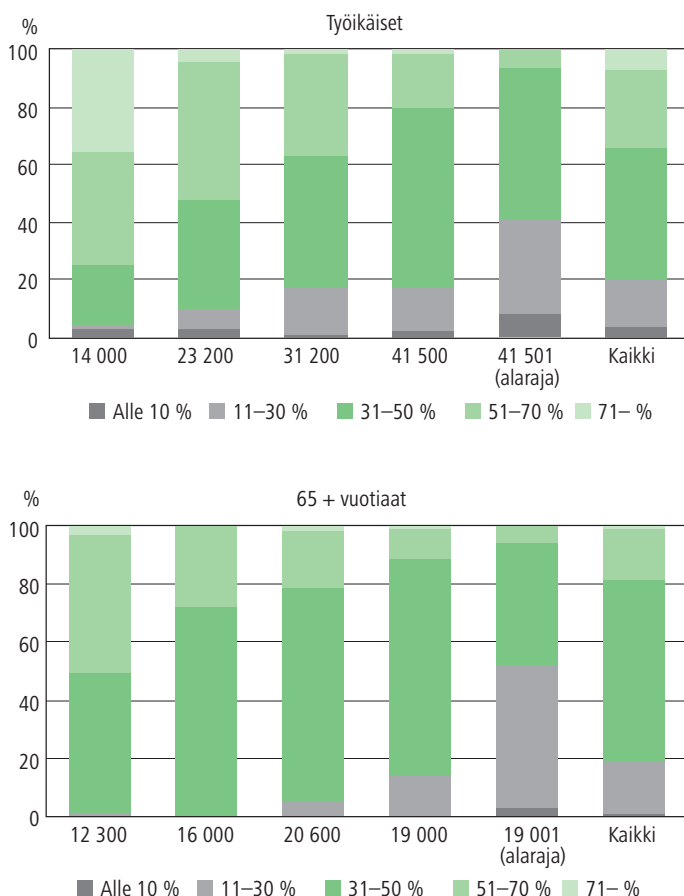

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

⁹ Noin 10 prosenttia pareista jää pois tarkastelusta, koska puolisoista toinen oli työikäinen, toinen 65 vuotta täyttänyt.

Kuvio 11.15

Naisen tulot % puolisoiden tuloista naisen henkilökohtaisten tulojen viidenneksissä, lapsettomat parit, 2011

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

Keskimäärin naiset tuovat talouteen alle puolet tuloista (työkäisistä noin 45 %, 65 vuotta täyttäneistä 41 %), miehet vastaavasti yli puolet. Puolisot kompensoivat laajasti toistensa tulotasoja. Noin 75 prosentissa pienituloisimpien työkäisten talouksista nainen tuo talouteen suuremman osan tuloista kuin mies. Suurituloisimmissa talouksissa vain 10 prosentissa naisen tulot ovat suuremmat kuin miehen. Valtaosassa keskituloisista tuloluokista vaimon tulot ylsivät 31–70 prosenttiin puolisoiden yhteenlasketuista tuloista, eli tuloerot olivat pienemmät kuin ääripäissä. Kaiken kaikkiaan työkäisistä lapsettomista pareista 34 prosentissa vaimon tulot olivat suuremmat kuin miehen. Lähes puolella naisista (46 %) tulot ylsivät 31–50 prosenttiin puolisoiden tulojen summasta. (Kuvio 11.15, Kaikki-pylväs.)

65 vuotta täyttäneiden puolisoiden tuloerot olivat loivemmat työikäisiin verrattuna: puolet pienituloisimpien pariskuntien naisista oli miestänsä suuri-tuloisempia, keskituloisissa talouksissa 30–10 prosenttia, ja suurituloisimmissa talouksissa alle 10 prosenttia. Yli 60 prosenttia naisista toi talouteen 31–50 prosenttia puolisoiden yhteenlasketuista tuloista.

Puolisoiden väliset tuloerot ja toimeentulo

Lapsettomat parit ovat keskimäärin ja muuhun väestöön verrattuna hyvätuloisia. Yli puolet työikäisistä lapsettomista pareista kuuluu väestön hyvätuloisimpaan kolmannekseen. Mutta väestöryhmässä on kuitenkin myös hyvin pienituloisia, lähes tulottomia pariskuntia.

Eri tulolajien merkitys puolisoiden tulosuhteiden muokkaajana on suuri. Työikäisten pariin toimeentulon taso riippuu ratkaisevasti siitä, onko taloudessa yhtään, yksi vai kaksi työssä käyvää.

Työikäisistä pareista noin 29 prosentissa molemmat puoliset olivat heikosti kiinnittyneitä työmarkkinoille ja valtaosin pienituloisia. Kun kumpikaan puoliso ei käynyt lainkaan työssä vuoden 2011 aikana, vaimon tulot olivat pienemmät 64 prosentissa talouksista. Työikäisistä lapsettomien pariskuntien miehistä noin 54 ja naisista 52 prosenttia teki kokoaikatyötä suurimman osan vuotta 2011. Molempien tehdessä kokoaikatyötä parit olivat hyvätuloisia, mutta 72 prosentissa talouksista vaimon tulot olivat pienemmät kuin puolison. Palkkatasojen erot heijastuvat siis puolisoiden välisiin tuloeroihin selvästi.

Lapsettomiin pariskuntiin kuuluvien henkilöiden pienituloisuusaste oli 6,3 prosenttia vuonna 2011, mutta alle 35-vuotiaiden aste oli 12,7 prosenttia ja 35–64-vuotiaiden 3,9 prosenttia¹⁰. Kun pienituloisuusaste muodostetaan kotitalouden ekvivalenttitulojen perusteella, ei sukupuolten välinen pienituloisuusvertailu ole mielekäästä tässä väestöryhmässä.

Talouksien oletetaan käyttävän tulojaan yhdessä, ja toimeentulon taso riippuu kokonaisuudesta. Henkilökohtaisilla tuloilla ei arvioida toimeentulon tasoa, sillä kokonaisuuteen vaikuttavat myös talouden yhteiset tulot.

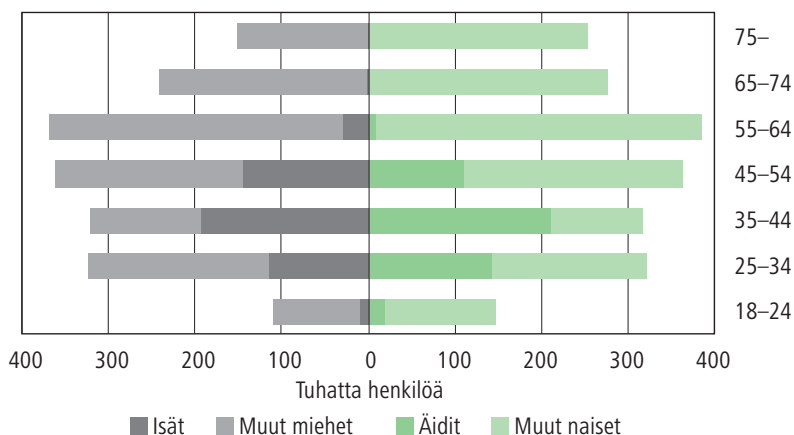
Puolisoiden tuloerot kaksi vanhempaa ja lapsia -talouksissa

Kotitalouksia, joihin kuuluu kaksi vanhempaa ja ainakin yksi alle 18-vuotias lapsi, oli noin puoli miljoonaa, siis noin 20 prosenttia kaikista talouksista. Nämä kotitaloudet ovat valtaosin perheitä eri elinvaiheissa – vauva- ja pikkulapsiperheitä aina niihin, joihin kuuluu jo aikuisiakin lapsia, mutta vähintään yksi lapsi, joka ei vielä ole täyttänyt 18 vuotta. Tämä väestöryhmä on ikärakenteeltaan erilainen kuin edellä käsitellyt yksin asuvat ja lapsettomat parit, sillä lapsiperheiden vanhemmat ovat lähes sataprosenttisesti työikäisiä (Kuvio 11.16). Seuraavassa

¹⁰ (http://tilastokeskus.fi/til/tjt/2011/02/tjt_2011_02_2013-03-20_kat_005_fi.html)

Kuvio 11.16

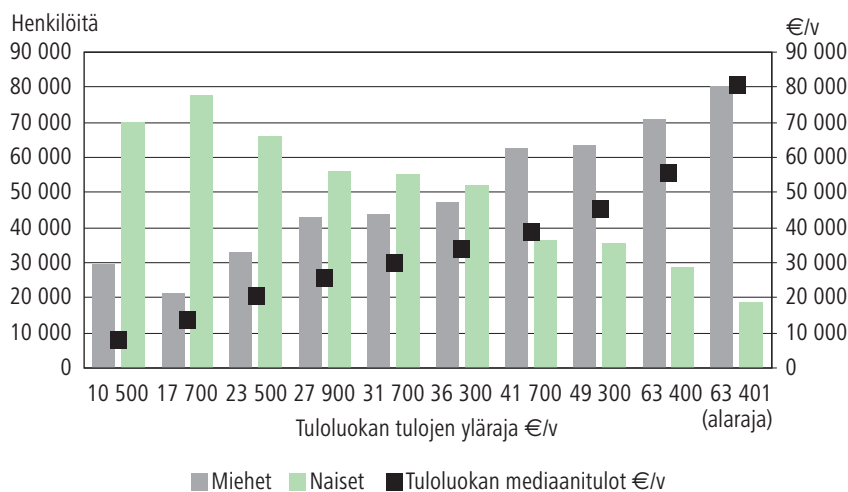
Lapsiperheiden vanhempien ja 18 vuotta täyttäneen väestön ikärakenne 2001

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

Kuvio 11.17

Puolisoiden jakautuminen henkilökohtaisten bruttotulojen tulokymmenyksiin lapsiperheissä vuonna 2011

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

kuvataan näiden perheiden äitien ja isien henkilökohtaisia tuloja¹¹ henkilötasolla ja taustoitetaan puolisoiden tuloeroja kotitalouden toimeentulon, lapsiluvun ja työssäkäynnin avulla.

¹¹ Lapsiperheiden yhteiset tulot, kuten toimeentulotuki, asumiseen liittyvät tuet ja puolisoihin kohdentamattomat tulonsiirrot, kuten lapsilisät, eivät ole mukana henkilökohtaisia tuloja tarkasteltaessa.

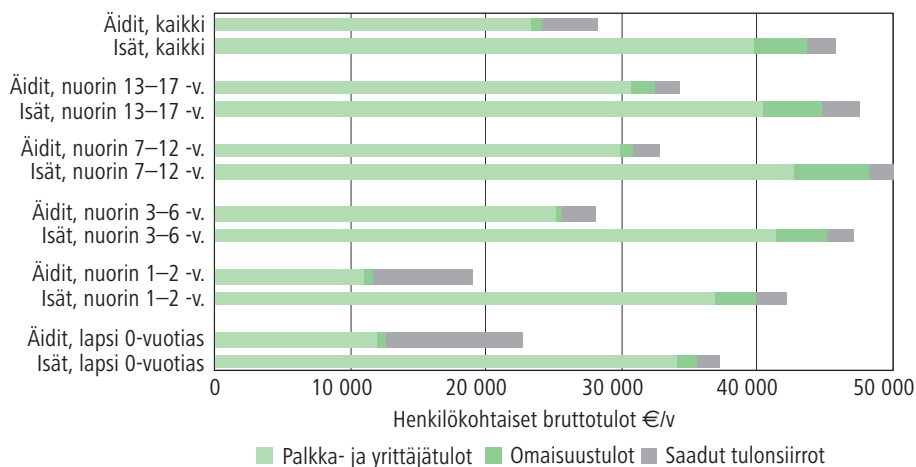
Lapsettomiin työikäisiin pareihin verrattuna lapsiperheiden vanhempien tulohaitari on leveämpi: pienituloiset ovat pienituloisempia ja suurituloiset suuriituloisempia. Myös sukupuolten väliset tuloerot ovat suurempia: lapsiperheiden äidit ovat selvästi useammin erittäin pienituloisia. Äitien ja isien henkilökohtaisten tulojen jakaumat ovat lähes toistensa peilikuvia. Pienituloisia äitejä on valtavasti enemmän kuin pienituloisia isiä, sillä puolisoiden pienituloisimmissa tulokymmenyksissä on naisenemmistö ja suurituloisimmissa on miehenemmistö: tuloluokassa, jossa henkilökohtaisia vuosituloja on vähemmän kuin 10 500 euroa, enemmän kuin kaksi kolmesta oli naisia. Tuloluokassa, jossa vuositulot ovat vähintään 63 400 euroa, 80 prosenttia oli miehiä. (Kuvio 11.17.)

Äitien ja isien tuloerot

Lapsiperheissä naisten ja miesten tuloerot vaihtelevat voimakkaasti perheen elinvaiheen mukaan, jota parhaiten kuvaa nuorimman lapsen ikä (Kuvio 11.18). Sekä äitien että isien tulot ovat matalimmillaan nuorimman lapsen ollessa alle 3-vuotias. Puolisoiden väliset tuloerot ovat tuossa elinvaiheessa suurimmillaan. Saadut tulonsiirrot parantavat äitien tulotasoa merkittävästi (mainittakoon, että henkilökohtaisiin tuloihin on tässä luokiteltu perhetuista äitiys-, isyys- ja vanhempainrahat sekä kotihoidon tuki, mutta ei lapsilisää). Nuorimman lapsen täytettyä kolme vuotta äitien ansiotulot lähtevät nousuun ja saadut tulonsiirrot supistuvat. Äitien ansiotasoa ei kuitenkaan saavuta isien ansiotasoa, joka myös

Kuvio 11.18

Äitien ja isien henkilökohtaiset tulot tulolajeittain keskimäärin nuorimman lapsen iän mukaan, 2011, €/v

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

paranee perheen lasten kasvaessa. Alle 3-vuotiaiden isien ansiotaso on kolminkertainen äitien ansioihin verrattuna, ja suhde tasoittuu niin, että teini-ikäisen lasten isien palkka- ja yrittäjätulot ovat keskimäärin 1,3 -kertaiset äiteihin verrattuna.

Lapsettomiin pareihin verrattuna puolisoiden tulosuhteet olivat sangen erilaiset. Mitä heikompi toimeentulo, sitä useammin nainen ansaitsi vähemmän kuin kolmanneksen puolisoiden tuloista. Pienituloisimmissa noin 100 000 kotitaloudessa noin 60 000 äitiä toi talouteen alle 30 prosenttia puolisoiden ansioista. Toimeentuloltaan keskimmaisissa talouksissa naisten ansiot olivat lähimpänä miesten ansioita. Parhaiten toimeen tulevilla talouksissa naisten ansiot jälleen jäivät jälkeen miesten ansioista.

Toiminta työelämässä ja lasten ikä puolisoiden tuloerojen taustoina

Keskimäärin äitien henkilökohtaisten tulojen osuus puolisoiden yhteenlasketuista tuloista oli 40 prosenttia. Osuus oli 52 prosenttia pienituloisimmissa lapsiperheissä, suurituloisimmissa 35 prosenttia. Kuviossa 11.19 kuvataan puolisoiden tulosuhteita nuorimman lapsen iän mukaan. Naisten tulojen osuus puolisoiden tulokertymästä jäi yleensä alle puoleen noin 80 prosentissa kaikista pareista ja noin 20 prosentissa äitien tulot ylittivät isien tulot ("Kaikki"-pylväs). Puolisoiden tulosuhteet olivat epätasaisimmat silloin, kun nuorin lapsi oli 1–2-vuotias. Että tulosuhteet ovat tasaisemmat nuorimman lapsen ollessa alle vuoden vanha, selityneen ensinnäkin sillä, että lapsen syntymään liittyvät tulonsiirrot ovat tasoltaan paremmat kuin pienten lasten kotihoitoon liittyvät tulonsiirrot ja toiseksi sillä, että isien tulotaso on silloin heikoimmillaan.

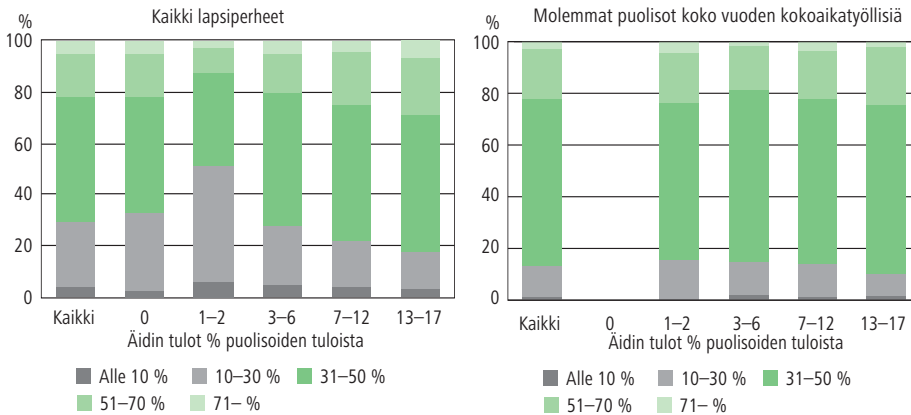
Naisten pienituloisuus selittyy muun muassa toiminnalla työelämässä sekä lasten iällä ja lukumäärällä. Alle 7-vuotiaiden lasten äitien tulot olivat kahdeksassa tapauksessa kymmenestä pienemmät kuin puolisoilla (Kuvio 11.19), varsinkin jos nuorin lapsi oli 1–2-vuotias. Tilanne muuttuu lasten kasvaessa ja äitien palatessa työmarkkinoille yleensä lapsen täytettyä kolme vuotta tai viimeistään silloin, kun nuorimmainenkin aloittaa koulun. Nuorimman lapsen ollessa teini-iässä äitien tulot ovat edelleen valtaosin puolison tuloja pienemmät, nyt seitsemässä tapauksessa kymmenestä.

Molemmat vanhemmat olivat täystyöllisiä, eli kokoaikaisesti palkansaajina tai yrittäjinä 200 000 taloudessa koko vuoden 2011, mikä oli 40 prosenttia kaikista lapsiperheistä. Teini-ikäisten lasten vanhempain täystyöllisyysaste oli jo 60 prosenttia. Yhden pääasiallisen elättäjän talouksia, eli sellaisia joissa toinen puoliso teki koko vuoden kokoaikatyötä, toinen ei ollut työelämässä, oli 215 000 – niistä vain 43 000:ssa äiti oli täystyöllinen. Noin 66 000 paria oli osittain (osa-aika- ja/ tai pätkätoisissa) ja 13 000 paria kokonaan työelämän ulkopuolella.

Rajattaessa tarkastelu talouksiin, joissa molemmat vanhemmat käyvät koko-aikatyössä havaitaan, että lasten ikä ei merkittävästi vaikuta työllisten puolisoiden tuloeroihin. Nuorimman lapsen iästä riippumatta 75–80 prosenttia täystyöllisistä äideistä sai vähemmän tuloja kuin puolisonsa. (Kuvio 11.19.)

Kuvio 11.19

Äidin tulojen osuus puolisoiden tuloista nuorimman lapsen iän mukaan, kaikki lapsiperheet ja kahden täystyöllisen vanhemman perheet 2011, % kotitalouksista

Lähde: Tulojakotilaston tietokanta 2011, Tilastokeskus

Alle vuoden ikäisten lasten äitien työssäkäynti on niin vähäistä, että tulotarkastelua ei voi tehdä havaintojen vähäisyyden vuoksi. Vertaamalla puolisoiden tulosuhteita kaikissa lapsiperheissä tulosuhteisiin kahden täystyöllisen puolison perheissä, havaitaan, että lapsiperheiden elinvaiheeseen liittyvä tuloerojen vaihtelu selittyy hyvin äitien työmarkkinakäyttäytymisellä.

Sukupuolten väliset tuloerot ja elämäntilanne

Edellä kuvatut naisten ja miesten toimeentulon eroavaisuudet ovat selvässä yhteydessä perhe- ja kotitalousrakenteisiin. Perheen olemassaolon tai puuttumisen taloudellinen merkitys on pitemmällä tähtäimellä erilainen naisille kuin miehille. Voimme yhden vuoden poikkileikkaustietojen valossa arvioida, miten tuloerot heijastuvat toimeentuloon elämänkaaren varrella.

Erilaisilla perhetaustoilla on pitkäaikaisia vaikutuksia taloudelliseen tilanteeseen. Yksin asuvien pienituloisuusriski oli sangan korkea kaikissa ikävaiheissa. Yksin asuvista vain osa on asunut yksin koko aikuisen elämänsä, sillä monet yhden hengen taloudet ovat kokeneet parisuhteen hajoamisen, avioeron tai puolison tai muun lähiomaisen kuoleman.

Työikäisille miehille yksin asumiseen liittyvä köyhyysriski oli suurempi kuin työikäisille naisille. Sosioekonomisen aseman jakaumat selittävät tätä eroa, sillä yksinasuvat miehet kuuluvat useammin passiiviväestöön kuin naiset. Myös yksin asuvien naisten pienituloisuutta selittää suhteellisesti suurempi työvoiman ulkopuolelle kuuluvien osuus.

Ikääntyneiden joukossa havaitut tuloerot perustuvat työiän aikaisiin tuloeroihin, mikä selittää sekä yksin että parisuhteessa asuvien ikääntyneiden naisten

pienituloisuutta: vanhimmat naisikäluokat ovat eläneet työiässä ollessaan aikaa, jolloin naisten työssäkäynti oli nykyistä vähäisempää, eläkejärjestelmät puutteellisia ja siitä johtuen eläkkeet pienet.

Pariskuntina elävien työikäisten naisten ja miesten henkilökohtaisten tulojen erot olivat keskimäärin huomattavasti suuremmat kuin yksin elävien naisten ja miesten tuloerot. Jos kotitaloudessa ei poikkileikkaushetkellä ollut lapsia, pariskuntien tuloerot olivat hiukan tasaisemmat kuin silloin, kun pariskunnalla on alaikäisiä lapsia.

Lasten hoidosta huolehtivat valtaosin naiset, joiden tulotasot jäävät pitkäaikaisesti alemmalle tasolle kuin miesten. Yksinhuoltajuus merkitsee korkeampaa köyhyysriskiä ja toimeentulo-ongelmia. Valtaosa yksinhuoltajista on naisia – korkea pienituloisuusaste on pienipalkkaisuuden ja elatustaakan seurausta, vaikka yksinhuoltajanaisten työssäkäyntiaste on korkeahko. Kaksinhuoltajaperheissä valitaan usein pitkäksi aikaa elatusmalli, jossa naisten ansaintamahdollisuudet ovat käytännössä rajoitetummat kuin miesten.

Perheellisyys on miehille voimavara, joka mahdollistaa ja kenties myös velvoittaa keskittymään ansaitsemiseen. Se heijastuu myös siihen elämänvaiheeseen, kun lapset ovat aikuistuneet, kuten huomataan ikääntyneiden lapsettomien pariskuntien ja ikääntyneiden yksin asuvien miesten taloudellisesti paremmasta tilanteesta vastaavassa asemassa oleviin naisiin verrattuna. Suurella osalla ikääntyneistä ”lapsettomista” on ollut lapsia ja perhettä aikaisemmin. Ikääntyneiden naisten toimeentuloa säätelee perhevelvollisuuksien ja naispalkkojen säilyttäminen tulohistoria, ja tämä selittää suurelta osin ikääntyneiden yksin asuvien ja ikääntyneiden lapsettomien pariskuntien naisten ja miesten tuloeroja.

12 *Työttömyys, yksinhuoltajuus ja miehillä perheettömyys lisäävät ulosoton riskiä*

- Vuonna 2012 ulosotossa oli 224 700 yksityishenkilöä.
- Naisten osuus ulosottovelallisista vuonna 2012 oli 36,4 prosenttia ja miesten 63,6 prosenttia. Vuonna 2008 naisten osuus oli 33,7 prosenttia.
- Ulosottovelallisten naisten määrä on kasvanut huomattavasti enemmän kuin miesten vuosina 2008–2012.
- Naisilla on ulosotossa saman verran asioita kuin miehillä, mutta velkasummat ovat pienempiä.
- Ulosottovelallisten naisten osuus on kasvanut iästä ja työllisyysasemasta riippumatta.
- Erityisesti 65–74-vuotiaiden ulosottovelallisten miesten ja naisten määrä on kasvanut, mikä selittyy pitkälti ikäluokkien suuruudella.
- Useimmin ulosottoon päätyivät yksinhuoltajanaiset ja -miehet sekä perheettömät miehet.
- Miehistä ulosotossa olivat useimmin työttömät sekä muut työvoiman ulkopuolella olevat.

Ulosottoon joutuneet henkilöt tilastojen valossa

Vuoden 2012 lopussa ulosotossa oli 224 700 yksityishenkilöä. Lukumäärä on 5,1 prosenttia enemmän kuin vuonna 2008. Ulosottotapausten kasvu kuvastaa laajemmin velkaongelmien kasvua, jota on viime vuosina liitetty kulutusluotturintuuriin muutokseen, kasvavaan velkaantumiseen ja erilaisten kulutusluottojen yleistymiseen sekä vuodesta 2008 alkaneeseen finanssikriisien jatkumoon. (Ks. Rantala & Tarkkala 2009, 2010.)

Ulosotossa saatavia peritään maksuvelvoitteen laiminlyöneeltä luonnolliselta tai juridiselta henkilöltä. Tavallisimmin kyse on rahasaatavista. Tilastokeskus on julkaissut tietoja ulosottovelallisista ja ulosottoasioista vuodesta 2008 lähtien. Tässä artikkelissa tarkastellaan ulosottoon päätyneitä henkilöitä ja heidän taustojaan vuosilta 2008–2012. Tarkastelussa on hyödynnetty oikeushallinnon vuosittain toimittamaa kokonaisaineistoa ulosoton tietovarastosta sekä sosioekonomisia taustatietoja Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastojen aineistoista. Analyysiin on otettu mukaan pysyvästi Suomessa oleskelevia henkilöitä, joihin voidaan henkilötunnuksen avulla yhdistää taustatietoja. Vuoden 2012 kaikista 224 700 ulosottovelallisesta tarkastelussa on siten 215 700 henkilöä. Ulosottovelallisten määrä koskee kunkin vuoden osalta vuoden viimeisen päivän tilannetta. Velallisten tiedot on kunkin vuoden osalta päivitetty tätä artikkelia varten.

Tästä syystä velallisten lukumäärätiedot saattavat hieman poiketa Tilastokeskuksen jo julkistamista Ulosottoasiat-tilaston tiedoista.

Artikkelissa tarkastellaan ulosottoon joutuneiden henkilöiden sukupuolta, ikää, perheasemaa ja sosioekonomista asemaa sekä verrataan niitä väestön vastaaviin. Taustamuuttajat kuvaavat joko ulosottovuotta tai ulosottovuotta edeltävää vuotta. Aineiston rajoituksista johtuen artikkelissa ei pyritä kuvaamaan tarkemmin ulosottoasioiden lajia. Esimerkiksi pikaluottojen osuus ei ole eriteltyssä ulosottoasian lajia kuvaavista muuttujista sellaisenaan.

Naisten osuus ulosottovelallisista on kasvanut

Vuonna 2012 naisia oli 36,4 prosenttia ulosottovelallisista yksityishenkilöistä. Neljä vuotta aikaisemmin vuonna 2008 naisia oli ulosottovelallisista 33,7 prosenttia. Ulosottovelallisten naisten määrä on kasvanut näiden vuosien aikana nopeammin kuin ulosottovelallisten miesten määrä. Vuonna 2012 ulosotossa oli 78 500 naista eli 9 300 naista (13,5 %) enemmän kuin vuonna 2008. Velallisia miehiä oli puolestaan 1 300 (1,0 %) enemmän kuin neljä vuotta aiemmin. (Taulukko 12.1.) Ulosottovelallisten määrän kasvu selittyy täten suurimmaksi osaksi sillä, että yhä useampi nainen on vuoden 2008 jälkeen päätenyt ulosottoon.

Vaikka ulosottoon päätyneiden yksityishenkilöiden määrä on kasvanut vuosina 2008–2012, velallisten keskimääräinen ulosottovelka on samaan aikaan laskenut 16 600 eurosta 14 900 euroon. Keskimääräinen ulosottovelka on pienentynyt kuitenkin ainoastaan miesten osalta, 20 300 eurosta 17 400 euroon.

Taulukko 12.1

Ulosottovelalliset naiset ja miehet 2008–2012 (lkm, %)

Vuosi	Yhteensä	Naiset	Ulosottovelallisista naisia, %	Miehet	Ulosottovelallisista miehiä, %
2008	205 031	69 145	33,7	135 886	66,3
2009	211 083	72 244	34,2	138 839	65,8
2010	208 357	72 508	34,8	135 849	65,2
2011	213 894	75 157	35,1	138 737	64,9
2012	215 697	78 464	36,4	137 233	63,6

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus

Taulukko 12.2

Keskimääräinen ulosottovelka (euroa) ja perinnässä olevien asioiden määrä (lkm)

Vuosi	Keskimääräinen ulosottovelka (euroa)			Perinnässä olevat asiat yhtä velallista kohti		
	Yhteensä	Naiset	Miehet	Yhteensä	Naiset	Miehet
2008	16 575	9 265	20 294	5,6	5,3	5,8
2009	15 775	9 700	18 937	5,8	5,5	5,9
2010	15 145	10 302	17 730	6,1	5,9	6,1
2011	14 600	10 450	16 848	6,8	6,7	6,9
2012	14 926	10 639	17 376	7,1	7,1	7,0

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus

Aikaisemmista vuosista poiketen miesten velka tosin kasvoi hieman vuodesta 2011 vuoteen 2012. Naisten keskimääräinen velka on puolestaan kasvanut 9 300 eurosta 10 600 euroon vuosina 2008–2012. (Taulukko 12.2.) Edelleen vuonna 2012 naisten velka oli kasvusta huolimatta huomattavasti miesten velkaa pienempi.

Vuonna 2012 velallisilla oli perinnässä keskimäärin 7,1 asiaa, kun vuonna 2008 asioita oli 5,6 velallista kohti. Naisten ja miesten välinen ero perinnässä olevien asioiden määrässä on ollut suhteellisen pieni. Molemmilla asioiden määrä on neljässä vuodessa kasvanut. Vuonna 2012 naisilla oli ensi kertaa perinnässä asioita hieman enemmän (7,1) kuin miehillä (7,0). (Taulukko 12.2.)

Perinnässä olevien asioiden määrä on kasvanut vuosina 2008–2012 nopeammin kuin velallisten lukumäärä. Ulosottovelallisilla on siis ollut velallista kohti aikaisempaa enemmän maksamattomia velkoja. Myös velkaantumista koskeva tutkimus on tuonut ilmi tämän velkaongelmille tyypillisen kehityssuunnan. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mukaan Asiakastieto Oy:n rekisterissä maksuhäiriömerkintää seuraavien velkomustuomioiden määrä kasvoi vuosina 2004–2008. Suurinta kasvu oli vuosien 2006 ja 2007 välillä. Kuitenkaan velkomustuomioita saaneiden henkilöiden määrä ei noussut samaa vauhtia. Likimain samalle määrälle velallisia näytti kasautuvan useampia pienempiä velkoja, joiden kokonaisvelkasumma saattoi nousta korkeaksi. (Rantala & Tarkkala 2009, 37–38; 2010.) Se, että perinnässä olleiden asioiden määrän kasvaessa keskimääräinen ulosottovelka on supistunut tai vain hitaasti kasvanut, viittaisi velallisen pienempiin mutta useampiin ulosottovelkoihin. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos onkin esittänyt alle 1 000 euron saataviin liittyvien velkomusasioiden määrän moninkertaistuneen jo vuosina 2005–2007 (Valkama & Muttilainen 2008). Kasvu ajoittuu samoihin vuosiin, jolloin pienlainojen myöntäminen alkoi ja toimiala kasvoi voimakkaasti (Rantala & Tarkkala 2009, 38).

Yhä useampi 65–74-vuotias on ulosotossa

Ulosottovelallisia naisia oli kaikissa ikäluokissa enemmän vuonna 2012 kuin vuonna 2008. Ulosottovelallisten miesten määrä on puolestaan pysynyt kaikissa ikäluokissa suunnilleen vuoden 2008 tasolla – 65–74-vuotiaita lukuun ottamatta. (Taulukko 12.3.) Ulosottovelallisten naisten ja miesten määrä on kasvanut eniten 65–74-vuotiaiden ikäluokassa, naisten osalta 54 prosenttia ja miesten 35 prosenttia. Koska 65–74-vuotiaiden ikäluokka on jo itsessään kasvanut suurten ikäluokkien vuoksi vuosien 2008 ja 2012 välillä, on muutoksia ulosottovelallisten määrässä syytä tarkastella myös suhteessa väestön määrään.

Kaikkiaan väestöön kuuluvista 15 vuotta täyttäneistä henkilöistä 4,8 prosenttia oli ulosottovelallisia vuoden 2012 lopussa. Miehistä ulosotossa oli 6,2 prosenttia. Naisten vastaava osuus oli 3,4 prosenttia. Miesten osuudet ovat pysyneet kutakuinkin vuoden 2008 tasolla. Vaikka naiset päätyivät ulosottoon edelleen selvästi miehiä harvemmin, ulosottovelallisten naisten osuus oli kaikissa ikäryhmissä suurempi vuonna 2012 kuin vuonna 2008. (Taulukko 12.4.)

Suhteutettaessa ulosottovelallisia sukupuolittain ja ikäryhmittäin väestön vastaaviin ryhmiin huomataan, että 35–44-vuotiaat miehet ja naiset päätyivät

Taulukko 12.3

15 vuotta täyttäneet ulosottovelalliset naiset ja miehet ikäluokittain 2008–2012

	Ikäluokat yhteensä	15–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74	75+
Naiset								
2008	69 104	8 992	15 650	16 653	15 511	9 111	2 178	1 009
2009	72 189	8 928	16 417	17 138	16 500	9 765	2 388	1 053
2010	72 453	8 428	16 365	17 069	16 897	10 010	2 615	1 069
2011	75 138	8 545	17 247	17 454	17 393	10 487	2 945	1 067
2012	78 431	9 251	17 703	17 668	18 299	11 098	3 360	1 052
Miehet								
2008	135 831	14 607	29 803	31 797	32 067	21 468	5 029	1 060
2009	138 762	14 639	31 220	31 862	32 660	22 000	5 307	1 074
2010	135 744	13 257	30 544	31 535	32 395	21 346	5 597	1 070
2011	138 715	13 805	31 431	31 916	32 734	21 547	6 169	1 113
2012	137 174	14 285	30 709	30 903	31 982	21 377	6 795	1 123

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus

Taulukko 12.4

15 vuotta täyttäneiden ulosottovelallisten naisten ja miesten osuudet väestöstä ikäluokittain (%)

	15 vuotta täyttäneet, yhteensä	15–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74	75–
Kaikki								
2008	4,6	3,6	6,7	7,1	6,3	4,0	1,5	0,5
2009	4,7	3,6	7,0	7,3	6,5	4,0	1,6	0,5
2010	4,6	3,3	6,8	7,3	6,6	4,0	1,6	0,5
2011	4,7	3,4	7,1	7,5	6,7	4,1	1,7	0,5
2012	4,8	3,6	7,1	7,4	6,8	4,2	1,8	0,5
Naiset								
2008	3,0	2,8	4,8	5,0	4,1	2,3	0,9	0,4
2009	3,1	2,8	4,9	5,2	4,4	2,5	0,9	0,4
2010	3,1	2,6	4,9	5,3	4,5	2,5	1,0	0,4
2011	3,2	2,6	5,2	5,4	4,7	2,7	1,0	0,4
2012	3,4	2,9	5,3	5,5	4,9	2,8	1,1	0,4
Miehet								
2008	6,3	4,3	8,6	9,2	8,4	5,6	2,3	0,7
2009	6,4	4,3	8,9	9,3	8,6	5,7	2,4	0,7
2010	6,2	3,9	8,7	9,3	8,6	5,5	2,4	0,7
2011	6,3	4,1	8,9	9,5	8,7	5,6	2,5	0,7
2012	6,2	4,2	8,7	9,2	8,5	5,6	2,6	0,7

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus

ulosottovelalliseksi muita ikäluokkia useammin. Vuonna 2012 oli 35–44-vuotiaista naisista velallisia 5,5 prosenttia. Samanikäisistä miehistä velallisia oli jopa 9,2 prosenttia. Tämänikäisillä myös sukupuolten välinen ero ulosottovelallisten osuudessa oli suurin (3,7 prosenttiyksikköä). Seuraavaksi yleisimpiä ulosottovelat olivat 25–34- ja 45–54-vuotiaiden joukossa. Harvimmin velalliseksi päädyttiin vanhimmista sekä nuorimmista ikäluokista.

Suhteutettaessa ulosottovelallisia väestöön havaitaan myös, että 65–74-vuotiaiden velallisten lukumäärän kasvu selittyy pitkälti ikäryhmän väestömäärän

lisäyksellä: neljässä vuodessa 65–74-vuotiaiden velallisten osuus on noussut 0,3 prosenttiyksikköä. Kasvu ei kuitenkaan merkittävästi eroa muiden ikäryhmien osuuksien kasvusta. (Taulukko 12.4.)

Yli 65-vuotiailla miehillä suurimmat ulosottovelat

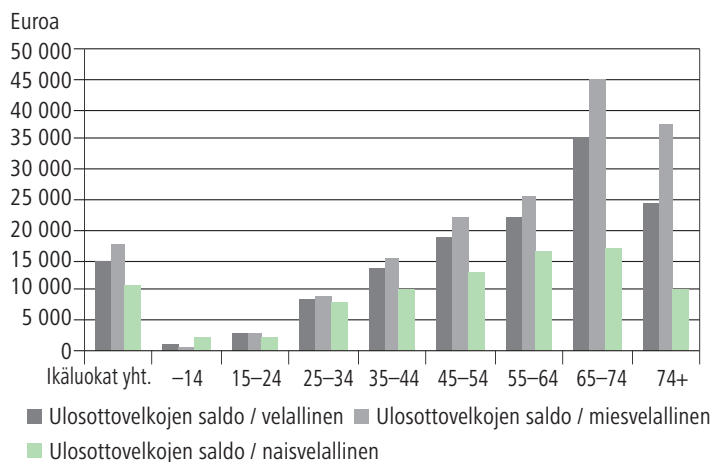
Velallista kohden ulosottovelkoja oli sitä enemmän, mitä vanhempi velallinen oli kyseessä. Vuonna 2012 velallisen keskimääräinen ulosottovelka nousi iän myötä tasaisesti alle 75-vuotiaiden ikäluokissa: 15–24-vuotiailla oli velkaa runsaat 2 600 euroa, kun taas 65–74-vuotiaiden velka oli lähes 35 500 euroa. 15 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä naisten keskimääräiset velat olivat miesten velkoja pienempiä. Naisten velkasumman kasvu hidastui selvästi 55–64-vuotiaiden ikäluokkaan. Miesten velkasummat taas kasvoivat jyrkimmin juuri tämän ikäluokan ja 65–74-vuotiaiden ikäluokan välillä. Kaikkein suurin keskimääräinen velkasumma oli 65–74-vuotiailla miehillä, 44 700 euroa. (Kuvio 12.1.)

Sitä vastoin velallisten keskimääräinen ulosottoasioiden määrä näyttäisi nousevan vain tiettyyn ikään asti. Kun 15–24-vuotiailla ulosottoasioita oli keskimäärin 4,5, oli 35–44-vuotiailla ulosottoasioita 7,9. Tätä vanhempien ikäluokissa ulosottoasioiden määrä laski tasaisesti iän myötä. Naisten ja miesten välinen ero ulosottoasioiden määrässä oli hyvin pieni kaikissa ikäluokissa. (Kuvio 12.2.)

Ulosottosaatavien summia ja ulosottoasioiden määriä vertailtaessa huomataan, että 65–74-vuotiailla miehillä ulosotossa olevat asiat olivat euromääräisesti suurimpia, yksi asia keskimäärin 6 500 euroa. Nuoremmilla naisilla ja miehillä ulosotossa olevat yksittäiset velka-asiat olivat huomattavasti tätä pienempiä. Esimerkiksi 25–34-vuotiailla naisilla yksittäinen ulosottovelka tarkoitti keskimäärin 1 100 euron ja samanikäisillä miehillä 1 200 euron suuruista velkaa.

Kuvio 12.1

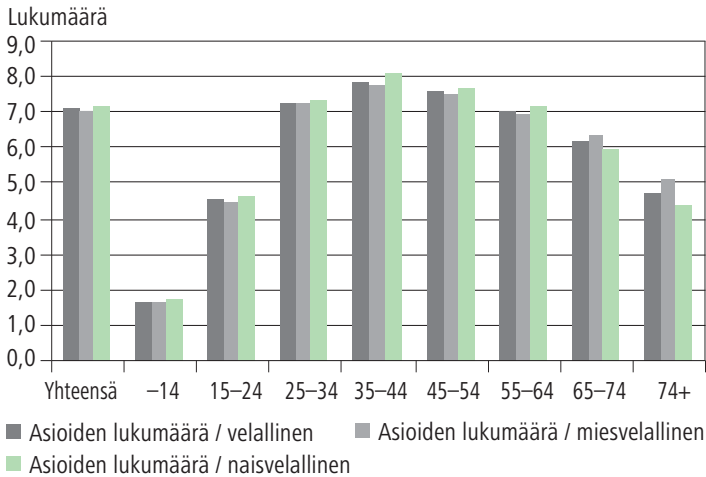
Keskimääräinen ulosottovelka velallista kohti ikäluokittain 2012 (euroa)

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus

Kuvio 12.2

Keskimääräinen ulosottoasioiden lukumäärä velallista kohti ikäluokittain 2012

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus

Rantala ja Tarkkala (2010, 27) nimeävät talous- ja velkaneuvojen haastattelututkimuksessaan nuoret ja eläkeläiset tulevaisuuden riskiryhmiä, joille velkaongelmat voivat kasaantua. Tutkimuksen mukaan molemmilla ryhmillä saattaa olla vaikeuksia talouden hallinnassa tai sopeutua luotolla maksamiseen (emt.). 25–54-vuotiaiden ikäluokissa ulosottovelallisia on kuitenkin nuoria ja eläkeläisiä useammin. Nuorilla 15–24-vuotiailla velallisilla on keskivertoa pienemmät velkasummat ja vähemmän ulosottoon menneitä asioita. Jos 15–24-vuotiailla ulosottovelkaa on keskimäärin yhteensä 2 600 euroa, on 55–64-vuotiailla velkasumma lähes yhdeksänkertainen (Kuvio 12.1). Toisaalta Rantalan (2011) mukaan kasvussa ovat pienempiin pikaluottoihin liittyvät velkaongelmat, jotka keskittyvät nimenomaisesti nuoriin aikuisiin.

Ulosoton tilastoinnilla nuorten velkaongelman luonteeseen on vaikea päästä käsiksi. Se, että nuorilla velkasummat ovat pieniä tai velka-asioita on vähän, ei vielä kerro velkaongelmien vähäisyydestä. Pienemmillä tuloilla pienetkin velkasummat voivat ajaa taloudelliseen ahdinkoon. Lisäksi perinnässä olevien asioiden määrä ei välttämättä anna todellista kokonaiskuvaa pikaluottojen aiheuttamista maksuvaikeuksista. Esimerkiksi tapauksia, joissa uusilla pikavipeillä kustannetaan vanhojen pikavippilainojen menoja, ei tilastosta erota. (Ks. myös Rantala 2012.)

Vaikka vanhemman riskiryhmän eli velallisten eläkeläisten väestöosuus on puolestaan pieni, etenkin mieseläkeläisten velkaongelmat ovat vakavia siinä mielessä, että velkasummat ovat huomattavasti suurempia kuin muissa ikäluokissa. Vanhempien ikäluokkien osalta on syytä huomata myös velallisten perinnässä olevien asioiden määrän kasvu vuosien 2008 ja 2012 välillä. Naisten osalta kasvua on ollut kaikissa ikäryhmissä, eniten kuitenkin 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä, jossa asioiden määrä nousi neljässä vuodessa 3,9 asiasta 6,0 asiaan. Yli 75-vuo-

tiaiden naisten perinnässä olevien asioiden määrä nousi samassa ajassa lähes yhtä voimakkaasti: 2,9 asiasta 4,4 asiaan. Myös miesten osalta näissä vanhimmissa ikäluokissa tapahtui eniten kasvua perinnässä olevien asioiden suhteen.

Yhä useampi nainen ulosotossa työllisyysasemasta riippumatta

Pääasiallisen toiminnan mukaan tarkasteltuna ulosottovelallisia naisia ja miehiä löytyy useimmin työttömistä sekä muista työvoiman ulkopuolella olevista. Ryhmä "muut työvoiman ulkopuolella olevat" muodostuu tässä henkilöistä, jotka ovat työvoiman ulkopuolella eivätkä kuulu opiskelijoihin tai eläkeläisiin. Ryhmään on laskettu mukaan myös varusmiehet ja siviilipalvelusta suorittavat henkilöt. Vuonna 2012 työttömistä miehistä 15,6 prosenttia ja työttömistä naisista 9,4 prosenttia lukeutui ulosottovelallisiin. Muista työvoiman ulkopuolella olevista miehistä ulosottovelallisia oli 15,2 prosenttia ja naisia puolestaan 8,3 prosenttia.

Vähiten ulosottovelallisia on mies- ja naiseläkeläisissä sekä -opiskelijoissa. Pienin ero miesten ja naisten ulosottovelallisten osuudessa oli opiskelijoilla, joissa miesvelallisten osuus oli 3,7 prosenttia ja naisvelallisten 2,9 prosenttia. Sekä mies- että naisopiskelijoiden joukossa ulosottovelallisten osuus kasvoi kuitenkin vuosina 2008–2012. (Taulukko 12.5.)

Naisten velkaantuminen ei ole ollut iästä tai työllisyysasemasta kiinni. Vuodesta 2008 vuoteen 2012 ulosottovelallisten naisten osuus on kasvanut kaikissa pääasiallisen toiminnan ryhmissä. Sekä absoluuttisesti että suhteellisesti eniten ulosottovelat ovat kasvaneet työllisillä naisilla. Ulosottovelallisten osuus työllisistä miehistä on puolestaan pysynyt samalla tasolla ja lukumääräisesti työttömiä ulosottovelallisia miehiä oli vuonna 2012 jopa vuotta 2008 vähemmän. Ulosot-

Taulukko 12.5

15 vuotta täyttäneet ulosottovelalliset (lkm) ja osuus väestöstä pääasiallisen toiminnan mukaan (%)

	Yhteensä		Työlliset		Työttömät		Eläkeläiset		Opiskelijat		Muut työvoiman ulkopuolella olevat	
	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%
Naiset												
2008	69 104	3,0	35 904	3,1	9 560	9,2	9 525	1,4	5 449	2,6	8 666	8,2
2009	72 189	3,2	39 491	3,4	9 188	9,1	9 994	1,4	5 265	2,5	8 251	8,1
2010	72 453	3,2	38 844	3,4	10 469	8,7	10 332	1,5	5 039	2,4	7 769	7,7
2011	75 138	3,3	40 214	3,4	10 284	9,2	10 843	1,5	5 549	2,6	8 248	8,2
2012	78 431	3,4	42 601	3,6	10 292	9,4	11 282	1,6	5 962	2,9	8 294	8,3
Miehet												
2008	135 831	6,3	73 185	6,1	20 382	17,8	19 880	3,7	6 889	3,4	15 495	18,5
2009	138 762	6,4	74 629	6,2	22 225	16,7	20 401	3,8	6 754	3,4	14 753	17,4
2010	135 744	6,3	67 429	5,9	27 023	15,0	20 514	3,7	6 910	3,3	13 868	15,5
2011	138 715	6,3	70 291	6,1	25 041	16,0	21 040	3,7	7 684	3,7	14 659	16,0
2012	137 174	6,2	71 497	6,1	22 949	15,6	21 109	3,7	7 620	3,7	13 999	15,2

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus; Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus

tovelallisten miesten määrä ja osuus ovat pienentyneet eniten muiden työvoiman ulkopuolella olevien ryhmässä. Vuonna 2005 tästä joukosta oli velallisia 18,5 prosenttia. Vuonna 2012 osuus oli laskenut 15,2 prosenttiin. Saman ryhmän naisten osuus on kuitenkin pysynyt ennallaan ja oli 8,3 prosenttia vuonna 2012. (Taulukko 12.5.)

Yksinhuoltajat ja perheettömät miehet päätyivät ulosottoon muita useammin

Perheaseman ja -tyypin mukaan tarkasteltuna vuonna 2012 velalliseksi päätyivät useimmin yksinhuoltajanaiset ja -miehet sekä perheisiin kuulumattomat miehet. Yksinhuoltajanaiset ja -miehet päätyivät lähes yhtä usein ulosottovelalliseksi: Yksinhuoltajanaisista 10,1 prosenttia ja yksinhuoltajamiehistä 10,9 prosenttia oli ulosottovelallisia. Velallisia oli yksinhuoltajien ryhmässä huomattavasti enemmän kuin avo- tai avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa eläneiden ryhmissä. Avo-, avio-, tai rekisteröityjen parien naisista ulosottovelallisia oli vain 2,8 prosenttia ja miehistä hieman tätä useampi, 4,5 prosenttia. (Taulukko 12.6.)

Toisin kuin yksinhuoltajat, perheisiin kuulumattomat miehet päätyivät velalliseksi huomattavasti useammin kuin perheisiin kuulumattomat naiset. Tämän ryhmän miehistä 10,3 prosenttia oli velallisia, kun naisten vastaava osuus oli ainoastaan 3,4 prosenttia. (Taulukko 12.6.) Myös Kuluttajavirasto huomioi selvityksissään perheettömien miesten ja yksinhuoltajien muita suuremman riskin joutua velkaongelmiin. Taustatekijöinä voi usein olla avo- ja avioerotilanteiden aiheuttamat lisäkustannukset ja maksukyvyyn puute. Tutkimusten mukaan yksi tyypillinen velkaongelmainen onkin keski-ikäinen, elatusmaksuja maksava mies. (Kuluttajavirasto 2008, Rantala & Tarkkala 2010).

Yksinhuoltajaperheiden lasten ryhmässä velallisia oli hieman enemmän kuin avo-, avio- tai rekisteröityjen parien lasten ryhmässä. Sekä yhden että kahden vanhemman perheissä lapsen asemassa olevat miehet tai pojat päätyivät kolme kertaa useammin velalliseksi naisiin tai tyttöihin nähden. Taulukossa 12.6 lapsiksi on laskettu henkilöt, jotka ovat perheasemaltaan lapsia. Mukana on myös alle 15-vuotiaat, joiden on mahdollista joutua ulosottoon vahingonkorvausten

Taulukko 12.6

Kaikki ulosottovelalliset perheaseman mukaan (lkm) ja osuus väestöstä perheaseman mukaan (%) 2012

	Sukupuolet yhteensä		Naiset		Miehet	
	Ulosotossa	%	Ulosotossa	%	Ulosotossa	%
Ulosottovelalliset yhteensä	215 697	4,0	78 464	2,8	137 233	5,1
Avo/aviopuolisot/rekisteröidyt	94 476	3,7	36 418	2,8	58 057	4,5
Avo/aviopari-perheen lapset	6 565	0,6	1 300	0,3	5 265	0,9
Yksinhuoltajat	18 347	10,2	15 000	10,1	3 347	10,9
Yksinhuoltajaperheen lapset	6 200	2,3	1 242	1,1	4 958	3,3
Perheisiin kuulumattomat	90 109	6,7	24 503	3,4	65 606	10,3

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus; Väestötilastot, Tilastokeskus

vuoksi. Alle 15-vuotiaiden velallisten määrät ovat kuitenkin hyvin pieniä koko ikäluokkaan nähden, näin ollen velallisten lasten väestöosuus jää myös pieneksi.

Korkeampi koulutus vähentää riskiä joutua ulosottoon

Ulosottovelallisia on suhteellisesti eniten korkeintaan perusasteen (6,2 %) tai keskiasteen (5,7 %) suorittaneiden joukossa. Alemman ja ylemmän korkeakouluasteen tai tutkijakoulutuksen suorittaneilla ulosottovelkoja oli harvimminkin (1,6 %; 1,0 %). Ulosottovelallisia oli kaikista vähiten ylemmän korkeakouluasteen tai tutkijakoulutuksen suorittaneiden naisten joukossa, 0,7 prosenttia. (Taulukko 12.7)

Sukupuolten väliset erot velallisissa ovat suurimpia niiden henkilöiden osalta, jotka ovat suorittaneet korkeintaan perusasteen koulutuksen tai joiden koulutuksesta ei ole tietoa. Tämän ryhmän miehistä velallisia on 8,3 prosenttia ja naisista vastaavasti ainoastaan 4,1 prosenttia. Naisista keskiasteen koulutuksen suorittaneilla oli ulosottovelkoja muita naisia useammin (4,4 %).

Taulukko 12.7

15 vuotta täyttäneet ulosottovelalliset (lkm) sekä osuus väestöstä koulutusasteen mukaan (%) 2012

	Koulutusaste yhteensä	Koulutusaste yhteensä	Perusaste tai erittelemätön	Keskiaste	Alin korkeaste	Alempi korkeakouluaste	Ylempi korkeakouluaste tai tutkijakoulutus
Yhteensä	Ulosottovelallisia	215 605	90 192	102 364	12 805	6 412	3 832
	Osuus väestöstä	4,8	6,2	5,7	2,7	1,5	1,0
Naiset	Ulosottovelallisia	78 431	30 252	37 933	5 935	2 900	1411
	Osuus väestöstä	3,4	4,1	4,4	2,1	1,3	0,7
Miehet	Ulosottovelallisia	137 174	59 940	64 431	6 870	3 512	2 421
	Osuus väestöstä	6,2	8,3	6,9	3,8	1,9	1,3

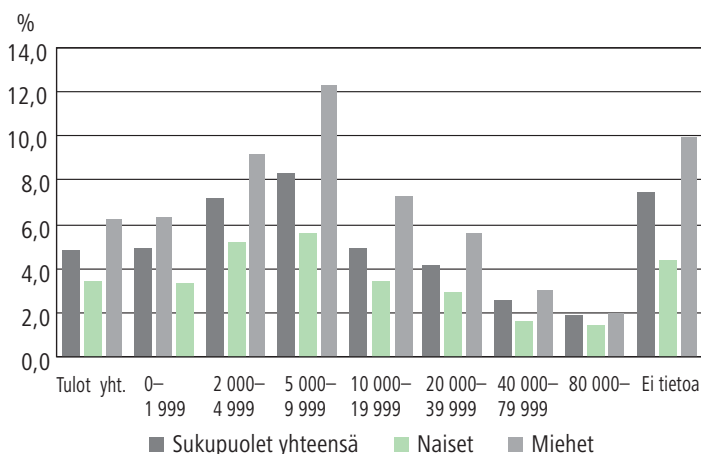
Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus; Väestön koulutus rakenne, Tilastokeskus

Pienituloisissa eniten velallisia, suurituloisilla suurimmat velat

Ulosottovelallisia löytyy keskimääräistä enemmän niiden joukosta, joiden valtionveronalainen vuositulo oli 2 000–4 999 tai 5 000–9 999 euroa sekä niiden joukosta, joiden valtionveronalaisista tuloista ei ole tietoa. Tilastot tukevat Rantalalan ja Tarkkalan (2010) tutkimusta, jonka mukaan velkaantumiseriskiä lisäävät avioerotilanteiden ja työttömyyden lisäksi pienituloisuus. Naisten ja miesten väliset erot ovat suhteellisen tasaisia: miehet päätyivät kaikista vuosituloluokista ulosottoon useammin kuin naiset. Suurin ero oli 5 000–9 999 euron tuloluokassa, jossa miehet päätyivät 2,2 kertaa todennäköisemmin ulosottoon kuin naiset.

Kuvio 12.3

15 vuotta täyttäneiden ulosottovelallisten osuus väestöstä valtion veronalaisten vuositulojen mukaan 2012 (euroa)

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus; Palkkarakenne, Tilastokeskus

Taulukko 12.8

15 vuotta täyttäneiden keskimääräinen ulosottovelka (euroa) ja perinnässä olevien asioiden määrä (lkm) valtionveronalaisten vuositulojen mukaan 2012

	Tulot yhteensä	0-1 999	2 000-4 999	5 000-9 999	10 000-19 999	20 000-39 999	40 000-79 999	80 000+	Ei tietoa
Keskimääräinen ulosottovelka / velallinen									
Yhteensä	14 931	7 236	9 111	8 207	14 500	16 676	25 090	64 193	17 632
Nainen	10 643	4 750	4 627	5 596	10 603	13 621	24 529	33 361	6 650
Mies	17 384	8 389	11 657	9 900	17 317	18 489	25 246	71 056	21 265
Ulosottoasioita / Velallinen									
Yhteensä	7,1	4,8	5,1	5,0	7,0	8,7	9,4	9,6	4,9
Nainen	7,1	4,4	4,9	4,9	7,0	9,3	9,9	8,5	4,3
Mies	7,0	5,0	5,3	5,1	6,9	8,4	9,3	9,9	5,1

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus; Palkkarakenne, Tilastokeskus

Tasaisimmin mies- ja naisvelallisia löytyi puolestaan suurituloisista: 80 000 euron tuloissa ulosottovelallisten miesten väestöosuus oli velallisiin naisiin nähden 1,4-kertainen. (Kuvio 12.3.)

Suuret ansiotulot korreloivat euromääräisesti suurempien ulosottovelkojen kanssa. Naisten ulosottovelat olivat euromääräisesti selvästi miesten velkoja pienempiä alle 40 000 euron ja yli 80 000 euron vuosituloluokissa. Vähiten miesten ja naisten keskimääräinen velkasumma erosi 40 000–79 999 euroa ansainneiden joukossa. Korkeimmissa tuloluokissa velallisilla oli myös ulosottoasioita keskimääräistä enemmän. Sukupuolten väliset erot asioiden määrässä oli pieniä. Keskimmäisissä tuloluokissa naisilla oli enemmän ulosottoasioita kuin miehillä. (Taulukko 12.8.)

Lähteet

- Kuluttajavirasto (2011) Kysely talous- ja velkaneuvojille velkaantumisen taustatekijöistä 2011. Kuluttajavirasto: Helsinki.
- Kuluttajavirasto (2008) Velkaantumisen taustat. Kysely talous- ja velkaneuvojille velkaantumisen taustatekijöistä 2008. Kuluttajavirasto: Helsinki.
- Rantala, Kati & Tarkkala, Heta (2009) Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 90. Helsinki.
- Rantala, Kati & Tarkkala, Heta (2010) Velkaongelmien dynamiikka ja uudet riskiryhmät yhteiskunnan markkinalogiikan peilinä. Yhteiskuntapolitiikka 75:1.
- Rantala, Kati (2012) Vippikierteen muotokuva. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 24/2012.
- Valkama, Elisa & Muttilainen, Vesa (2008) Maksuvaikeudet pikaluottomarkkinoilla. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 86. Helsinki.

13 *Perhevapaat ja sukupuolten tasa-arvo*

- Naisten määräaikaisten työsuhteiden yleisyys on äitien pitkiä perhevapaita selittävä tekijä.
- Korkeasti koulutetut ja ylemmät toimihenkilöäidit ovat muita äitejä useammin osittaisella hoitovapaalla.
- Isien enemmistölle isyysvapaa tuntuu oikealta ja itsestään selvältä.
- Suomalaisisät ovat vanhempainvapaan pitämisessä Pohjoismaiden häntäpäässä.
- Suomessa isien perhevapaat ovat yleensä melko lyhyitä, eivätkä ne vaikuta isän asemaan työelämässä.
- Suhtautuminen sukupuolten väliseen työnjakoon ennustaa vahvasti isän vanhempainvapaan käyttöä.
- Isien vanhempainvapaan käyttö on myös yhteydessä äitien asemaan työmarkkinoilla: korkeasti koulutettujen äitien puoliset pitävät muita yleisemmin vanhempainvapaata.
- Vanhempien kesken jaettavissa olevaa vanhempainvapaata käyttävät lähes yksinomaan äidit.
- Vasta isien oma kiintö perhevapaista tuo harkinnan piiriin ”ei-itsestään selvän” valinnan, isän lapsen hoitajana.

Perhevapaisiin liittyvät tasa-arvo-ongelmia

Perhevapaajärjestelmä tukee niin naisten kuin miestenkin mahdollisuutta yhdistää ansiotyö ja pienten lasten hoito. Äidit käyttävät valtaosan perhevapaista, ja tähän liittyy monia pulmia sukupuolten tasa-arvon kannalta. Pitkät poissaolot työelämästä vaikuttavat kielteisesti äitien ura- ja palkkakehitykseen (Haataja & Hämäläinen 2010; Lilja ym. 2007; Napari 2007). Myös lapsettomat, synnytysikäiset naiset joutuvat kokemaan potentiaaliseen äitiyteen liittyvää syrjintää työhönotossa: naisten uusista työsuhteista enemmistö on määräaikaista, kun miesten uusien työsuhteiden enemmistö on vakituisia (Tilastokeskus 2013). Perhevapailla on vaikutusta myös perheensisäiseen tulonjakoon. Ennen lasten syntymää puoliset vastaavat suunnilleen puoliksi perheen toimeentulosta, mutta alle kolmivuotiaiden lasten perheissä isän osuus perheen nettotuloista on noin kaksi kolmannesta (Haataja & Hämäläinen 2010). Äitien ja isien tuloeroja on käsitelty Hannele Saulin artikkelissa tämän julkaisun luvussa 11. Tasa-arvo-ongelmia on myös miesten näkökulmasta. Isät saavat vahvan perustan vanhemmuudelleen hoitaessaan lasta itsenäisesti jo pienestä pitäen. Lapselle kehittyä helposti läheisempi suhde siihen vanhempaan, jonka harteilla hoivavastuu enemmän on. Jos

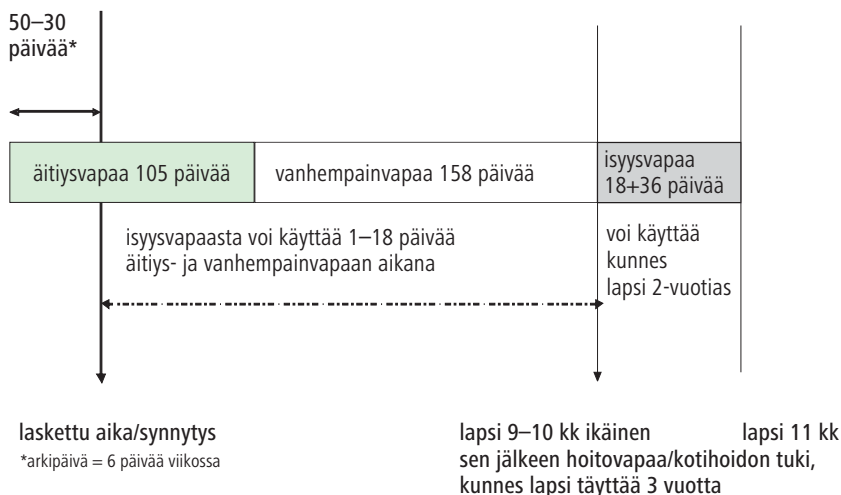
vanhemmille tulee ero, vähemmän lapsen hoitoon osallistunut isä voi joutua altavastaajan asemaan erityisesti huoltajuus- ja tapaamiskysymyksiä ratkottaessa. Isien kannustaminen perhevapaiden käyttöön onkin ollut perhepolitiikan tavoitteena jo parin vuosikymmenen ajan. Isien perhevapaiden käytön yleistymisellä on uskottu päästävän lastenhoitovastuun tasaisempaan jakautumiseen äitien ja isien kesken, mikä puolestaan johtaisi naisten ja miesten tasapuolisempaan koh- teluun työelämässä.

Äitien perhevapaiden yhteenlaskettu kesto vaihtelee työmarkkinatilanteen mukaan

Raskausaikana alkava ja noin kolmen kuukauden ajan lapsen syntymän jälkeen jatkuva äitiysvapaa on tarkoitettu vain äideille, ja lähes kaikki äidit pitävät sen kokonaisuudessaan. Äitiysvapaata seuraa reilun puolen vuoden mittainen vanhempainvapaa, jonka vanhemmat voivat jakaa, mutta josta äidit pitävät keskimäärin 96 prosenttia. Äitiys- ja vanhempainvapaan samoin kuin isyysvapaan ja isäkuukauden ajalta maksetaan vanhempainpäivärahaa, joka määräytyy vapaata edeltävien työtulojen mukaan. Vanhempainvapaan päätyttyä vanhemmat voivat valita lapselle joko päivähoidon tai kotihoiton. Vanhempi voi olla hoitovapaalla työpaikastaan kunnes lapsi täyttää kolme vuotta. Lapsi on oikeutettu kotihoiton tukeen, mikäli hän ei ole kunnan järjestämässä päivähoidossa. Toisin kuin vanhempainraha, kotihoiton tuki on kaikille sama tasasumma, johon kuitenkin maksetaan myös alle kouluikäisistä sisaruksista, ja myös alhaisten tulojen perusteella tukeen voi saada pienen lisän. Useimmissa perheissä (88 %) lasta hoidetaan kotona vanhempainvapaan jälkeen kotihoiton tuen turvin ainakin joitakin kuukausia, ja tukea saavista, lasta itse hoitavista vanhemmista 97 prosenttia on äitejä (Kela 2011).

Kuvio 13.1

Äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa 2013

Äitien perhevapaiden yhteenlaskettu kesto vaihtelee työmarkkinatilanteen mukaan. Reilu neljäsosa kotihoidontukikausista on korkeintaan puolen vuoden mittaisia, vajaa viidesosa puolestaan jatkuu yli kaksi vuotta (Kela 2012). Korkeasti koulutetut äidit palaavat muita useammin töihin heti vanhempainvapaan jälkeen, ja jos he hyödyntävät kotihoidon tukea, jaksot ovat lyhyempiä kuin muilla äideillä. Pidempään lastaan kotona hoitavat äidit perustelevat valintaansa kotihoidon tärkeydellä lapselle, mutta lähes neljäsosalla asiaan vaikuttaa myös se, että koulutusta vastaavaa työtä ei ole saatavilla. Toisaalta monet äidit kaipeavat taukoa kiivastahtisesta työelämästä. Puolison riittävä tuloilla on myös merkitystä, ne antavat yhteiskunnan tukea täydentävän mahdollisuuden lapsen kotihoitoon. Äitien vapaan kesto on yhteydessä myös isien kiinnostukseen pitää vanhempainvapaata: jos isä jakaa vanhempainvapaata äidin kanssa, äiti käyttää kotihoidon tukea lyhyemmän ajan. Naisten määräaikaisten työsuhteiden yleisyys on kuitenkin Suomessa tärkeä äitien pitkiä perhevapaita selittävä tekijä: määräaikaaisessa työsuhteessa olleet äidit ovat muita todennäköisemmin pitkään kotihoidon tuella koulutustasosta riippumatta. Perhevapaa pitenee, jos naisella ei ole työpaikkaa, johon palata, ja jos työmarkkinat eivät tarjoa uutta työtä. (Salmi ym. 2009.)

Vanhemmat voivat olla hoitovapaalla myös osa-aikaisesti aina vanhempainvapaan päättymisestä lapsen toisen kouluvuoden loppuun lyhentäen työaikaansa työnantajan kanssa sovittavalla tavalla tai enintään 30 tuntiin viikossa. Äiti ja isä voivat olla osittaisella hoitovapaalla samaan aikaan esimerkiksi niin, että toinen hoitaa lasta aamu- ja toinen iltapäivän. Osittaista hoitovapaata käyttävät kuitenkin lähes yksinomaan äidit (Aalto 2013). Osittaisen hoitovapaan ajalta maksetaan osittaista hoitorahaa, joka on alle 100 euroa kuukaudessa. Vuonna 2010 osittaisen hoitorahan piirissä oli vain noin kolme prosenttia alle 3-vuotiaista lapsista ja reilut kuusi prosenttia 7–8-vuotiaista lapsista (Kela 2012). Pienten lasten vanhemmat ovat kyllä kiinnostuneita osa-aikatyön tekemisestä, mutta he eivät toteuta kiinnostustaan taloudellisista syistä tai koska eivät katso osa-aikatyön sopivan omaan työhönsä. Osittaisella hoitovapaalla ovat muita useammin korkeasti koulutetut ja ylemmät toimihenkilöäidit, mutta oman työn luonne pitää erityisesti koulutettuja äitejä poissa osittaiselta hoitovapaalta (Salmi ym. 2009). Nuoret äidit pitävät muita harvemmin osittaista hoitovapaata. Osa-aikavapaata ei tietenkään voi hyödyntää, jos ei ole työpaikkaa. Vuoden 2014 alusta osa-aikatyöhön siirtyvät vanhemmat voivat saada joustavaa hoitorahaa, joka on hieman osittaista hoitorahaa suurempi.

Myös vanhempainvapaa voidaan pitää osa-aikaisena edellyttäen, että molemmat vanhemmat ovat osa-aikaisesti vapaalla ja osa-aikatyössä. Vanhempainvapaan pitäminen osa-aikaisena ei kuitenkaan kiinnosta äitejä, koska he pitävät kokaikaista vapaata parempana lapsen ollessa alle yksivuotias. (Salmi ym. 2009.)

Tilapäistä hoitovapaata (ns. sairaan lapsen hoitovapaata) voi pitää siihen asti, kunnes lapsi täyttää 10 vuotta. Monissa työehtosopimuksissa tämä vapaa on määritelty palkalliseksi, usein kolmen päivän ajan. Sairaana lapsen hoitovapaa jakautuu äitien ja isien kesken selvästi tasaisemmin kuin muut perhevapaat: työolotutkimuksen 2008 mukaan noin kolme neljästä alle 10-vuotiaan lapsen äidistä ja runsas puolet isistä oli käyttänyt sairaan lapsen hoitovapaata edellisenä vuonna (Lehto & Sutela 2008).

Pohjoismaisessa vertailussa suomalaisisät ovat häntäpäässä vanhempainvapaan käytössä

Suomalaisilla isillä on vuoden 2013 alkuun asti ollut käytettävissään neljä erilaisista perhevapaata: isyysvapaa, vanhempainvapaa, isäkuukausi ja hoitovapaa kokopäiväisenä tai osittaisena sekä näiden lisäksi tilapäinen hoitovapaa.

Isyysvapaata isät ovat voineet pitää lapsen syntymän yhteydessä jo vuodesta 1978 alkaen. Vuoteen 2012 saakka isyysvapaan pituus oli enimmillään kolme viikkoa, ja sen aikana myös äiti oli kotona vauvaa hoitamassa. Isyysvapaan suosio lisääntyi erityisesti 1990-luvun aikana, ja 2000-luvulla sitä on pitänyt valtaosa isistä sosioekonomisesta taustasta riippumatta (Lammi-Taskula 2007). Vuonna 2011 isyysvapaalla oli noin 48 800 miestä, kun lapsia syntyi samana vuonna noin 59 400, eli yli 80 prosenttia isistä käytti oikeuttaan isyysvapaaseen (Kela 2012).

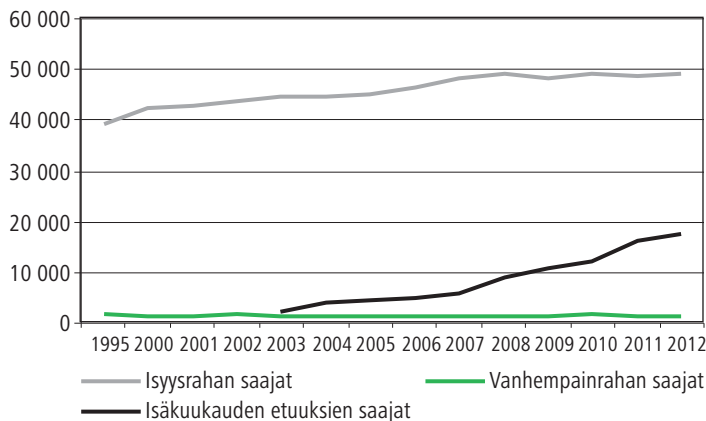
Isien enemmistölle isyysvapaa tuntuu oikealta ja itsestään selvältä. Korkeammin koulutetuilla isillä halu tutustua vauvaan on tärkeä perustelu isyysvapaalle, vähemmän koulutetuilla taas halu auttaa puolisoa. Täyspitkä, kolmen viikon isyysvapaa on yleisin ensimmäisen lapsen kanssa. Pitkä isyysvapaa on myös yhteydessä suurempaan tyytyväisyyteen parisuhteessa. (Salmi ym. 2009.)

Vanhempainvapaata isät ovat voineet pitää vuodesta 1985 lähtien. Vanhempainvapaan pituus on runsas kuusi kuukautta ja se alkaa äidin äitiysvapaan jälkeen lapsen ollessa noin kolmen kuukauden ikäinen. Vanhemmat voivat sopia vanhempainvapaan pitämisestä keskenään, mutta isistä vain pari prosenttia eli noin 1 500 isää vuosittain on pitänyt vanhempainvapaata pidempään kuin isäkuukauden edellyttämät kaksi viikkoa.

Vanhempainvapaajakson loppuun sijoittunut, vuosina 2003–2012 voimassa ollut isäkuukausi oli tarkoitettu vain isälle. Jos isä piti kaksi viimeistä viikkoa vanhempien kesken jaettavasta vanhempainvapaasta, hän sai ensin kaksi ja sittemmin neljä viikkoa lisää vapaata. Isäkuukauden myötä vanhempainvapaata

Kuvio 13.2

Isyysrahan, vanhempainrahan ja isäkuukauden etuuskien saajat 1990–2012

Lähde: Kelan tilastollinen vuosikirja

pitäneiden isien määrä kasvoi moninkertaiseksi. Myös isäkuukauden käytön tekeminen joustavammaksi vuonna 2007 nosti sen suosiota: isäkuukautta ei enää tarvinnut pitää heti vanhempainvapaan jälkeen vaan vapaan ajoittamiseen tuli 6 kuukautta lisäaikaa. Vuonna 2011 isäkuukauden pitäneitä isiä oli jo yli 17 600 eli reilu neljännes isistä (Kela 2012). Isäkuukauden käyttöön otto on kuitenkin lyhentänyt isien pitämien vapaajaksojen kestoa kolmasosaan aiemmasta. Isät ovat pitäneet isäkuukauden mutta ei juuri enempää. Näin ollen isien osuus kaikista vanhempainvapaapäivistä on isäkuukauden myötä noussut vain viidestä kahdeksaan prosenttiin (Kela 2012).

Pohjoismaisessa vertailussa suomalaiset isät ovat häntäpäässä vanhempainvapaan käytössä. Esimerkiksi Islannissa isillä on kolmen kuukauden ja Ruotsissa kahden kuukauden mittainen vanhempainvapaakiintiö; islantilaiset isät käyttävät kolmanneksen ja ruotsalaiset isät yli viidenneksen kaikista vanhempainrahaapäivistä (Duvander & Lammi-Taskula 2010).

Vuoden 2013 alusta kolmen viikon isyysvapaa ja kuuden viikon isäkuukausi yhdistettiin. Isällä on nyt oikeus yhdeksän viikon isyysvapaaseen riippumatta siitä, jakaako hän vanhempainvapaata äidin kanssa. Isyysvapaasta voi pitää entiseen tapaan kolme viikkoa yhtäaikaa äidin kanssa, ja sitä voi käyttää aina siihen asti, kun lapsi täyttää kaksi vuotta.

Hoitovapaata kotihoidon tuen turvin isä voi äidin tavoin pitää vanhempainvapaakauden jälkeen siihen asti, kun lapsi täyttää kolme vuotta. Hoitovapaita ei Suomessa tilastoida, eikä kotihoidontukitilasto kerro hoitovapaista, sillä sen saajat eivät ole välttämättä hoitovapaalla, koska kaikilla ei ole työsuhdetta. Vuonna 2011 kotihoidon tukea maksettiin noin 3500 isälle, mikä on vajaa seitsemän prosenttia kaikista kotihoidon tukea saaneista perheistä – lasta kuitenkin hoiti kotihoidon tukikauden alkaessa vain noin 1600 isää (Kela 2012). Myös osittaista hoitorahaa isät käyttävät harvoin, sen saajista noin viisi prosenttia on isiä (Aalto 2013). Hallitus esitti elokuussa 2013, että kotihoidontukikausi jaettaisiin puoleksi äidin ja isän kesken, eli isälle tulisi kotihoidontukeen oma kiintiö.

Isä voi äidin tavoin pitää myös tilapäistä hoitovapaata (ns. sairaan lapsen hoitovapaata) siihen asti, kun lapsi täyttää 10 vuotta. Koska runsas puolet parivuotiaista lapsista on kotihoidossa äidin kanssa, ei monilla isillä ole tässä perhevaiheessa tarvetta käyttää tilapäistä hoitovapaata. Sairaana lapsen hoitovapaa on kuitenkin isien eniten käyttämä perhevapaa: jos molemmat vanhemmat ovat kokopäivätyössä, alle 10-vuotiaiden lasten isistä 68 prosenttia oli käyttänyt tilapäistä hoitovapaata vuoden aikana (Lehto & Sutela 2008).

Korkeasti koulutettujen äitien puoliset pitävät muita yleisemmin vanhempainvapaata

Julkisessa keskustelussa on pitkään oletettu, että perheen talouden heikkeneminen estää isiä jäämästä vanhempainvapaalle, koska isillä yleensä on äitejä paremmat palkat. Laskelmia siitä, miten isän vapaajakso vaikuttaisi perheen talouteen, tehdään kuitenkin alle puolessa perheistä, ja laskelmien tekeminen on vuosien varrella vähentynyt. Laskelmien tekeminen on harvinaisempaa perheissä, joissa

isä jättää vanhempainvapaan pitämisen äidin tehtäväksi kuin niissä perheissä, joissa vapaa jaetaan. (Salmi ym. 2009.)

Joillakin työpaikoilla saattaa olla vallalla asenneilmapiiri, joka leimaa perhevapaat naisten asiaksi ja sellaiselle aikovan miehen työhönsä heikosti sitoutuneeksi. Tällainen asenneilmapiiri voi tehokkaasti estää edes isyysvapaalle jäämisen, vanhempainvapaasta puhumattakaan (Takala 2005; Brandt & Kvande 2012). Suomalaisilla työpaikoilla suhtaudutaan isien perhevapaiden pitämiseen kuitenkin enimmäkseen myönteisesti. Lyhyestä isyysvapaasta saa harvoin kuulla kielteisiä kommentteja ja vanhempainvapaallekin jääminen on isille entistä helpompaa, mikä lienee seurausta isäkuukauden yleistymisestä ja isien perhevapaiden käytön runsaasta esillä olosta julkisessa keskustelussa. Kielteisiä kommentteja vanhempainvapaan pitämisestä saa kuitenkin kuulla lähes joka kymmenes isä niin esimieheltä kuin työtovereiltakin. Koska isien perhevapaat ovat yleensä melko lyhyitä, niillä ei juuri ole merkitystä isän asemalle työelämässä. Useimmat perhevapaalla olleet isät katsovat, ettei perhevapaalla ole ollut minkäänlaista vaikutusta ammattitaitoon tai etenemismahdollisuuksiin työssä. (Salmi ym. 2009.)

Työstä poissaolon hankaluus on kuitenkin mietityttänyt noin kolmasosa vanhempainvapaata jakaneista isistä riippumatta siitä millaisissa työtehtävissä he ovat. Hankalimmaksi töistä poissaolon kokevat yli neljäkymmenvuotiaat, yksityisellä sektorilla työskentelevät sekä toimihenkilöasemassa olevat isät samoin kuin kaikkein pienituloisimmat ja kaikkein suurituloisimmat isät. Työelämän vaatavuuden lisääntyminen lienee syynä siihen, että pidemmän poissaolon hankalaksi kokevien isien osuus on vapaata pitäneiden isien keskuudessa kasvanut. (Salmi ym. 2009.)

Isän vanhempainvapaan käyttöä ennustaa vahvasti hänen suhtautumisensa sukupuolten väliseen työnjakoon. Ne isät, joiden mielestä mies on ensisijaisesti vastuussa perheen toimentulosta, pitävät vähemmän todennäköisesti vanhempainvapaata riippumatta iästä, koulutustasosta, ammattiasemasta tai tuloista. Vapaalla itse olleet isät pitävät lähes puolta muita isiä harvemmin miehiä päävastuullisina perheen elättämisestä. Myös äitien ajatus siitä, että lapsen hoito kuuluu äidille näyttää olevan esteenä vanhempainvapaan jakamiselle. Vapaata isän kanssa jakaneet äidit kannattavat muita äitejä harvemmin perinteistä vastuunjakoa perheessä. (Salmi ym. 2009.)

Isien vanhempainvapaan käyttö on myös yhteydessä äitien asemaan työmarkkinoilla: korkeasti koulutettujen äitien puoliset pitävät muita yleisemmin vanhempainvapaata. Isäkuukausi jää käyttämättä erityisesti niissä perheissä, joissa äiti on pitkään hoitovapaalla tai kotihoidon tuella vanhempainvapaansa jälkeen. Tämä on yleisintä vähemmän koulutettujen ja määräaikaisessa työsuhteessa tai työttömänä ennen lapsen syntymää olleiden äitien keskuudessa. Isäkuukausi on Suomessa ollut sen verran lyhyt, ettei äiti ole välttämättä voinut mennä töihin sen ajaksi, kun useimmat äidit jäävät kotihoidon tuelle vanhempainvapaan päätyttyä. Työsuhteessa oleva äiti on voinut pitää isäkuukauden aikana esimerkiksi vuosilomaa. On arvioitu, että vähintään puolessa isäkuukautta käyttäneistä perheistä molemmat vanhemmat ovat siten olleet yhtä aikaa kotona isäkuukauden aikana, eikä tavoite isän itsenäisestä lapsenhoitovastuusta näin ollen välttämättä ole toteutunut. (Salmi ym. 2009.)

Keskustelu vanhempainvapaan jakamisesta puolisoiden kesken on jonkin veran vähentynyt isäkuukauden yleistyessä (Salmi ym. 2009). Tämä saattaa liittyä siihen, että kun isäkuukausi oli nimenomaan isälle tarkoitettu, sen pitämisestä ei tarvinnut neuvotella samalla tavalla kuin periaatteessa kummalle tahansa vanhemmista tarkoitettua "perinteisen" vanhempainvapaan pitämisestä. Keskustelua käytiin kuitenkin kaksi kertaa useammin perheissä, joissa isä päätyi pitämään vanhempainvapaata kuin niissä perheissä, joissa äiti piti koko vapaan.

Vanhempien kesken vapaasti jaettavissa olevaa vapaata käyttävät lähes yksinomaan äidit

"Perheiden vapaus valita" on suomalaisessa perhevapaakeskustelussa ollut keskeisenä argumenttina aina 1970-luvulta lähtien, ensin väittelyssä päivähoidon tai kotihoidon paremmuudesta lapsen kannalta ja 1990-luvulta lähtien myös osana isien perhevapaista käytyä keskustelua (Salmi 2006; Rantalaiho 2010; Repo 2010; Hiilamo & Kangas 2009; Varjonen 2011). Keskustelussa vanhempainvapaan kehittämisestä vastakkain ovat olleet ehdotukset isän itsenäisestä vanhempainvapaakiintiöstä ja vanhempien kesken jaettavissa olevasta vanhempainvapaasta, jossa vanhemmat "vapaasti valitsevat" kumpi käyttää vanhempainvapaata ja kuinka pitkään.

Perhevapaiden pitämisessä on kysymys paitsi valinnoista myös niiden ehdoista (Salmi & Lammi-Taskula 2014). Valintoja tehdään useiden tekijöiden muodostamassa kontekstissa: millaisia vaihtoehtoja perhevapaajärjestelmä tarjoaa, millaisia ovat työmarkkinoiden ja työpaikan asettamat ehdot, millaisia ovat äitien ja isien yksilölliset motivaatorakenteet ja miten perhevapaiden pitämisestä neuvotellaan puolisoiden kesken. Kaikki nämä tekijät sijoittuvat sosiaaliseen, kulttuuriseen ja ideologiseen ympäristöön, jota rakentaa pitkä sukupuolten välisen työnjaon perinne ja siinä keskiössä olevat hoivan käytännöt.

Näin perhevapaajärjestelmän tarjoamalla mahdollisuuksilla ja niiden toiminnalla sukupuolten välisen työnjaon itsestänselvyyksiä tukevana tai kyseenalaistavana tekijänä on suuri merkitys sille, millaisia valintoja äidit ja isät tekevät. Tilastot ja tutkimukset sekä Suomesta että muista Pohjoismaista osoittavat, että "vapaan valinnan" argumentein perusteltua, vanhempien kesken jaettavissa olevaa vapaata käyttävät lähes yksinomaan äidit, isät eivät sitä juurikaan valitse. Valinta suuntautuu "itsestään selvään", perinteiseen sukupuolten väliseen työnjakoon jossa äiti on lapsen ensisijainen hoitaja. Vasta isien oma kiintiö perhevapaista tuo harkinnan piiriin "ei-itsestään selvän" valinnan, isän lapsen hoitajana.

Lähteet

- Aalto, Aino-Maija (2013): Katsaus osittaisen hoitorahan käyttöön 2000-luvulla. Työpa-pereita 43/2013. Helsinki: Kela.
- Brandth, Berit and Kvande, Elin (2012): Free choice or gentle force. Teoksessa A.T. Kjørholt & J. Qvortrup (toim.) *The Modern Child and the Flexible Labour Market*. Houndsmill, Basingstoke: Palgrave MacMillan, 56–70.

- Duvander, Ann-Zofie & Lammi-Taskula, Johanna (2010): Föräldraledighet. Teoksessa Ingolfur Gislason & Gudny Eydal (toim.): Föräldraledighet, omsorgspolitik och kön i Norden. TemaNord 2010:595. Kööpenhamina: Nordisk Ministerråd.
- Haataja, Anita & Hämäläinen, Ulla (2010): Viekö haikara tasa-arvon? Puolisoiden väliset tuloerot lapsiperheissä. Teoksessa Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.): Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli (2009): Trap for women or freedom to choose? The struggle over cash for child care schemes in Finland and Sweden, *Journal of Social Policy* vol. 38, no. 3, s. 457–75.
- Kela (2011). Kelan tilastollinen vuosikirja 2010. Helsinki: Kela.
- Kela (2012). Kelan tilastollinen vuosikirja 2011. Helsinki: Kela.
- Lammi-Taskula, Johanna (2007): Parental leave for fathers? Gendered conceptions and practices in families with young children in Finland, *Research Report 166*, Helsinki: Stakes.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2008): Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolo-tutkimusten tuloksia 1977-2008. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lilja, Reija & Asplund, Rita & Kauppinen, Kaisa (toim.) (2007): Perhevapaavalinnat ja perhevapaiden kustannukset sukupuolten välisen tasa-arvon jarruina työelämässä? Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2007:69. Helsinki: STM.
- Napari, Sami (2007): Is there a motherhood wage penalty in the Finnish private sector? *Discussion Papers No. 1107*. Helsinki: ETLA.
- Rantalaiho, Minna (2010): Rationalities of cash-for-childcare: the Nordic case, teoksessa Jorma Sipilä, Katja Repo & Tapio Rissanen (toim.), *Cash-for-Childcare. The Consequences for Caring Mothers*, Cheltenham: Edward Elgar, s. 109–42.
- Repo, Katja (2010): Finnish child home care allowance – users’ perspectives and perceptions, teoksessa Jorma Sipilä, Katja Repo & Tapio Rissanen (toim.), *Cash-for-Childcare. The Consequences for Caring Mothers*, Cheltenham: Edward Elgar, s. 46–64.
- Salmi, Minna (2006): Parental choice and the passion for equality in Finland, teoksessa Anne-Lise Ellingsæter & Arnlaug Leira (toim.) *Politicising parenthood in Scandinavia: Gender relations in welfare states*, Bristol: Policy Press, s. 145–68.
- Salmi, Minna, Lammi-Taskula, Johanna & Närvi, Johanna (2009): Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo, Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2014): Policy goals and obstacles for fathers’ parental leave in Finland. Teoksessa Gudny Eydal & Tine Rostgaard (toim.): *Caring Fathers in the Nordic Welfare States – Policies and Practices of Contemporary Fatherhoods*. .
- Takala, Pentti (2005): Uuden isyysvapaan ja isän muiden perhevapaiden käyttö, *Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 43/2005*, Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Tilastokeskus (2013): Työvoimatutkimus 2012.
- Varjonen, Sampo (2011): Äidin hoiva, jaettu vanhemmuus – ja vapaus valita. Perhevapaiden uudistamisen argumentointi 1970-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Kela.

14 Perhevapaa ei aiheuta niin suuria kustannuksia työnantajalle kuin kuvitellaan

- Perhevapaakustannukset koostuvat lakisääteisistä, sopimuspohjaisista ja välillisistä kustannuksista.
- Perhevapaakustannusten korvausaste työnantajille on nykyään noin 70 prosenttia.
- Eri tahot toivovat, että korvausastetta nostettaisiin edelleen.
- Myös etuuskienrahoitukseen tulisi kiinnittää huomiota.

Keskustelua paljon, tutkimusta vähän

Useiden lakimuutosten ansiosta työntekijöiden perhevapaista aiheutuvat kustannukset työnantajalle ovat vähentyneet viime vuosina. Jatkossa huomio tulisi kiinnittää korvausten rahoitukseen, eikä niinkään korvausasteen nostamiseen.

Työntekijän perhevapaista aiheutuvista kustannuksista työnantajalle on keskusteltu Suomessa aika ajoin kiivaastikin. Kustannusten väitetään heikentävän naisvaltaisten yritysten kannattavuutta ja vähentävän työntajien halukkuutta palkata nuoria naisia.

Vaikka perhevapaakustannuksista keskustellaan paljon, niitä koskevaa tutkimusta on kovin vähän. Tämä on valitettavaa, koska päätöksenteon pohjana olisi hyvä olla riittävä määrä tutkittua tietoa.

Käytettävissä oleva tutkimustieto viittaa siihen, ettei perhevapaakustannuksilla enää ole kovin suurta merkitystä yritysten kannalta. Perhevapaapäiviltä maksettujen palkkojen määrä vastaa keskimäärin noin puolikasta työpäivää yrityksen työntekijää kohti vuositasolla. Tämä on 0,25 prosenttia keskimääräisen yrityksen kokonaistyöpanoksesta. Asiaa selvittäneet tutkijat toteavatkin, että perhevapaista aiheutuvat suorat kustannukset eivät näyttäisi olevan merkittävä kustannuserä, kun otetaan huomioon työntajien saamat korvaukset. (Maliranta & Napari 2007, 42.)

Samaan suuntaan viittaa henkilöstövastaaville tehtyyn kyselyyn perustuva arvio. Sen mukaan perhevapaakustannukset eivät ole päällimmäisiä työorganisaatioiden perhevapaisiin liittyviä murheita. Kustannukset mainittiin ongelmallisella "vasta" viidentenä. Kustannusongelmista raportoi vain puolet vastanneista. (Salmi ym. 2009, 91.)

Perhevapaan kustannukset syntyvät monesta tekijästä

Mitä perhevapaiden kustannuksilla sitten tarkoitetaan? Perhevapaiden kustannukset voidaan jakaa lakisääteisiin, sopimuspohjaisiin ja välillisiin kustannuksiin.

Lakisääteisen kustannuksen muodostaa perhevapaalla ansaittava vuosiloma ja siihen liittyvä vuosiloma-ajan palkka. Vuosilomalain mukaan perhevapaalla olon aika rinnastetaan työssä olon ajaksi vuosiloman ansainnassa. Perhevapaa-ajaksi vuosilomalaissa on määritelty äitiysvapaa-, vanhempainvapaa-, isyysvapaa- ja erityisäitiysvapaapäivät sekä tilapäisen hoitovapaan ja pakottavasta perhesyystä johtuvat poissaolopäivät. Hoitovapaan ajalta työntekijä ei ansaitse vuosilomaa. Vuosilomapalkasta työnantajalle aiheutuva kokonaiskustannus koostuu vuosilomapalkasta ja sen perusteella maksettavista pakollisista sosiaalivakuutusmaksuista.

Sopimuspohjaiset kustannukset perustuvat kullakin alalla sovellettavaan työehtosopimukseen. Työehtosopimuksissa on sovittu siitä, että työntekijälle maksetaan palkkaa perhevapaan ajalta, vaikka työntekijän työpanos ei ole tuolloin työnantajan käytettävissä. Toimihenkilösopimuksissa äitiysvapaa on yleensä palkallinen 72 ensimmäisen arkipäivän ajalta. Työntekijäsopimuksissa palkallisen äitiysvapaan pituus vaihtelee 42–78 päivän välillä. Esimerkiksi teknologiateollisuudessa palkallisen vapaan pituus on 56 arkipäivää. Sopimuksissa on sovittu usein myös siitä, että perhevapaalla ansaitaan lomarahaa kuten työssä ollessa.

Välillisinä kustannuksina pidetään tavallisimmin sijaisen palkkaamiseen liittyviä kustannuksia. Ne muodostuvat sijaisen palkkauskustannusten ohella rekrytoinnista, perehdyttämisestä ja kouluttamisesta aiheutuvista kuluista. Välillisinä kuluina pidetään joskus myös äitiyden aiheuttamia käyntejä työterveyshuollossa ja työn uudelleen järjestelyyn liittyviä kustannuksia.

Perhevapaiden kustannuksia on tasattu useaan otteeseen

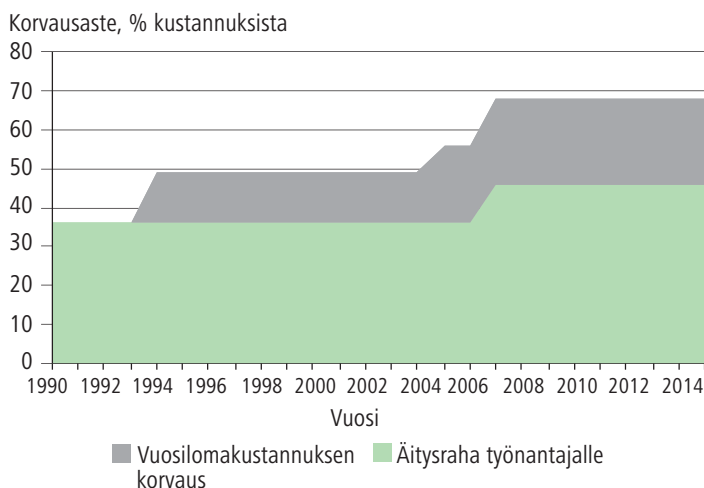
Ennen vuotta 1994 ainoa työnantajien perhevapaakustannusten korvausmuoto oli, että äitiyspäiväraha maksettiin työnantajalle, jos työnantaja maksaa etuusajalta palkkaa. Tämän ansiosta jäljempänä olevan esimerkkilaskelman oletuksilla korvausaste oli 35,9 prosenttia. Tämä korvausperiaate on edelleen käytössä.

Vuosilomakustannusten korvausjärjestelmä tuli voimaan huhtikuun 1994 alusta. Aluksi työnantajille korvattiin yksinomaan vuosilomakustannuksia siten, että korvaus oli vuosiloman kertymisajalta maksetun vanhempainetuuden suuruisen (HE 12/1994 vp.). Tämä uudistus korotti korvausasteen 48,6 prosenttiin.

Korvausten hakemista helpotettiin vuoden 2003 alusta siten, että korvausta voi hakea vanhempainrahakauden päätyttyä. Aikaisemmin korvausta voitiin hakea vasta lomamääräytymisvuoden päätyttyä (HE 147/2002 vp.). Uudistuksen tarkoituksena oli helpottaa ja lisätä korvausten hakemista.

Kuvio 14.1

Perhevapaakustannusten korvausten kehitys ja ennuste vuosina 1990–2015*

* Perustuu esimerkkilaskelmaan.

Vuoden 2005 alusta korvaustasoa nostettiin kertomalla vanhempainetuus luvulla 1,55 (HE 164/2004 vp.). Tällä muutoksella vuosisilomakustannusten korvaukset kattoivat koko vuosisilomapalkkakustannuksen. Uudistus korotti korvausasteen 55,6 prosenttiin.

Korvausjärjestelmää parannettiin vuoden 2007 alusta voimaan tulleella kahdella lainmuutoksella (HE 112/2006 vp.). Näiden muutosten tarkoituksena oli nostaa edelleen työnantajien saamia korvauksia ja näin tasata perhevapaakustannuksia. Näillä muutoksilla esimerkkilaskelman mukainen korvausaste nousi 68,2 prosenttiin (Kuvio 14.1).

Äitiysrahan korvaustaso eriytettiin "tavallisen" vanhempainpäivärahan korvaustasosta siten, että äitiysraha on 90 prosenttia etuuden perusteena olevasta palkasta 56 ensimmäiseltä arkipäivältä. Tämä ratkaisu tehtiin sillä perusteella, että etuustason korottaminen koituu hyödyksi niille työnantajille, jotka maksavat äitiysajan palkkaa työehtosopimuksen perusteella.

Vuosisilomakustannuksen korvaus uudistettiin siten, että se määräytyy vanhempainetuuden perusteena olevan palkan mukaan ja tätä summaa korotetaan kertoimella 1,26. Kerroin valittiin keskimääräisten pakollisten sosiaalivakuutusmaksujen yhteismäärän perusteella, jolloin korvaus kattaa myös sosiaalivakuutusmaksut. Näiden muutosten ansiosta vuosisilomakustannusten korvaus kattaa nykyisin täysimääräisesti lakiin perustuvan perhevapaakustannuksen.

Suurin osa kustannuksista korvataan

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmäraporttiin (STM 2011, 64) on sisällytetty valaiseva laskelma työnantajille perhevapaista aiheutuvista kustannuksista

Taulukko 14.1

Esimerkkilaskelma työnantajille perhevapaasta aiheutuvista kustannuksista

Työnantajan bruttokustannukset	
– 3 kk äitiysvapaan palkka, 3 000 €/kk	9 000,00 €
– pakolliset sosiaalivakuutusmaksut, 22,5 % palkasta	2 025,00 €
– 10 kk:n äitiysvapaan ajalta ansaittu vuosilomapalkka	3 000,00 €
– äitiysvapaan ajalta ansaitun vuosilomapalkan pakolliset sosiaalivakuutusmaksut, 22,5 %	675,00 €
– lomarahaa	1 500,00 €
– lomarahaan pakolliset sosiaalivakuutusmaksut, 22,5 %	337,50 €
– yhteensä	16 537,50 €
Korvaukset työnantajalle	
– äitiys- ja vanhempainraha työnantajalle	7 257,68 €
– sosiaaliturvamaksun oikaisu	153,86 €
– vuosilomakustannusten korvaus	3 780,00 €
– vuosilomapalkasta maksetun sosiaaliturvamaksun oikaisu	80,14 €
– yhteensä	11 271,68 €
Työnantajan nettokustannukset	5 265,82 €
Korvausaste (korvausten osuus bruttokustannuksista)	68,2 %

Lähde: STM 2011

(taulukko). Kustannukset on laskettu siten, että työnantajan bruttokustannuksista on vähennetty työnantajan sairausvakuutuslakiin perustuvat korvaukset.

Laskelman olennaisin johtopäätös on se, että työnantajille korvataan melkein 70 prosenttia sellaisista perhevapaakustannuksista, joille voidaan riittävällä tarkkuudella arvioida kustannukset. Korvausaste on esimerkkilaskelmaa matalampi silloin, kun perhevapaalla olevan palkka on korkeampi kuin laskelmassa ja päinvastoin.

Julkisuudessa usein esillä ollut "12 000 euroa per lapsi" ei siis näytä pitävän paikkaansa, vaan noin puolet siitä on lähellä totuutta. Käsitys yli kymppitonnin kustannuksesta perustunee puutteelliseen tietoon korvausjärjestelmästä ja etenkin sen nykytasosta.

Korvaukset ovat nykyisin hyvällä tasolla

Erilaisissa kannanotoissa (Suomen Naisyrittäjät ry; Hallitusohjelma 2011; Eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunta 2006; Eduskunnan työ- ja tasa-arvovaliokunta 2009) perhevapaakustannusten korvausjärjestelmään esitetään edelleen muutoksia. Niidenkin lähtökohtana näyttää olevan ajatus siitä, että edellä todettujen lainmuutosten jälkeen perhevapaat aiheuttavat edelleen työnantajille kustannuksia, jotka olisi syytä korvata nykyistä enemmän.

Suomen Naisyrittäjät ry:n alulle panema kansalaisaloitehanke (www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/71) vaatii eduskuntaa ottamaan vanhempainkustannusten tasaamisen käsiteltäväkseen. Aloitteen mukaan "...on aika siirtää vauvoista aiheutuvat vanhemmuuden kulut kaikkien yhteisesti maksettavaksi, sillä vauvat eivät aiheudu yrityksen toiminnasta". Tällä tarkoitettaneen sitä, että näiden kustannusten korvaukset rahoitettaisiin yleisin verovaroin. Muutosta perustellaan vanhemmuuden kustannusten aiheuttamalla nuorten naisten työllistymisongelmalla ja rasitteella naisvaltaisille aloille ja pienyrittäjille henkilökunnan palkkaamisessa.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen tavoitteena on jatkaa työnantajille perhevapaista aiheutuvien kustannusten korvaamista korottamalla työnantajan lakisääteisestä sairausvakuutuksesta saamia korvauksia (Hallitusohjelma 2011, 99–100). Tavoite liittyy hallituksen julkituomaan pyrkimykseen edistää molempien vanhempien mahdollisuuksia osallistua lasten hoitoon ja työelämään. Tätä yksityiskohtaisemmin hallitus ei tavoitettaan ohjelmassa ilmaise, vaan kertoo valmistelewansa perhevapaajärjestelmän kehittämiseen liittyvät asiat kolmikan-tayhteistyössä työelämän osapuolten kanssa.

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta sekä työ- ja tasa-arvovaliokunta ovat kirjanneet mietintöihinsä muun muassa korotetun äitiysrahan maksamiskauden pidentämisen ja tilapäisen hoitovapaan kustannusten korvaamisen. Valiokuntien mietinnöissä muutoksia perustellaan naisten työmarkkina-aseman parantamisella ja naisvaltaisten alojen työnantajien aseman parantamisella. (StVM 45/2006 vp., TyVM 15/2009 vp.)

Edellä esitetyn tiedon valossa voidaan kuitenkin kyseenalaistaa onko uusille muutoksille perhevapaakustannusten tasaamisen osalta tarvetta. Perhevapaakustannuksia on mielestämme tasattu jo riittävästi.

Lakisääteiset perhevapaakulut eli vuosiloman ansainnasta aiheutuvat kustannukset korvataan työnantajille kokonaisuudessaan jo voimassa olevan lainsäädännön perusteella. Näiltä osin korvausten kehittämisen tarvetta ei enää ole.

Välilliset kustannukset, lähinnä sijaisen palkkaaminen ja perehdyttäminen, vaihtelevat suuresti. Toisille niitä ei aiheudu lainkaan, ja joillekin ne voivat olla hyvinkin merkittäviä esimerkiksi korkeiden osaamisvaatimusten takia. Välillisten kustannusten korvaaminen edellyttäisi oman korvausjärjestelmän luomista ja kustannusten todentumisen osoittamista. Uhkana on, että korvaaminen synnyttäisi lisäkustannuksia, kun "piikki on auki". Samaan päädyttiin myös sosiaali- ja terveysministeriön työryhmässä.

Äidit ja isät käyttävät selvitysten mukaan tilapäistä hoitovapaata lähes yhtä usein (Metsämäki 2005, 20–21). Kun sen käyttö on tasaista vanhempien kesken, tasaamiseen ei ole tarvetta, koska kustannuksetkin jakaantuvat tasaisesti.

Perhevapaalle siirtyvän tilalle palkataan usein sijainen. Sijaisen palkkakustannuksia ei voida pitää lisäkustannuksena, koska ilman perhevapaata vastaava palkkakustannus olisi aiheutunut työnantajalle joka tapauksessa. Kyse on siis siitä, että työn vastike maksetaan kuten ennenkin paitsi, että vastikkeen saaja on toinen.

Äitiysajan palkkakustannusten korvaamisessa olennaisin kysymys on, kenen tulee kantaa vapaaehtoiseen sopimiseen perustuvien työehtosopimusten ja työ-sopimusten seuraukset.

Vastuu sopimuksen kustannuksista kuuluu mielestämme sopijoille itselleen. Jos siis työehtosopimusten osapuolet ilman lain velvoitusta sopivat, että kyseisen alan työnantajan tulee maksaa palveluksessaan olevalle työntekijälle palkkaa perhevapaan ajalta, palkanmaksuvelvollisuus kuuluu yksinomaan kyseiselle alan työnantajalle. Tarkoituksenmukaista ei ole se, että kunkin alan työehtosopimuk-sen osapuolet voisivat keskenään päättää vapaaehtoisesti palkanmaksusta siten, että palkanmaksuvelvollisuus kohdistuisi myös niihin työnantajiin, jotka eivät ole sopijaosapuolena kyseisessä työehtosopimuksessa.

Nykyisin äitiysajan palkallisuus on sopimusehto, joka otetaan huomioon työehtosopimuksen muissa osissa kuten esimerkiksi palkoissa ja muissa eduissa. Kyseessä on siis kokonaisuus. Äitiysajan palkanmaksuvelvollisuudessa työnantajat siis "ostavat" osaltaan työrauhan omalle alalleen, mutta toisaalta myös osaavaa ja kokenutta työpanosta.

Tiettävästi viimeisimmillä työehtosopimusneuvottelukierroksilla ei ole esitetty vaatimuksia perhevapaiden palkallisuuden poistamisesta tai lyhentämisestä. Palkallisuus on lisääntynyt, kun isyysvapaat ovat tulleet enenevässä määrin palkallisiksi.

Palkansaajat ehdottavat joustavuutta työn ja perhevapaiden välille

Palkansaajapuolen näkemystä kuvannee SAK:n sosiaaliasioiden päällikkö Katja Veirto kirjoituksessaan, jossa hän tarkastelee vanhemmuutta ja työtä (Veirto 2010, 28–29). Hänen perusväitteensä on, että todellisuudessa äitiysvapaalle jäävästä työntekijästä ei aiheudu työnantajille juurikaan kustannuksia. Korvausten kehittämisen sijaan olisi hänen mielestään järkevämpää pohtia mahdollisimman kitkatonta liikkumista työn ja perhevapaiden välillä.

Veirto perustelee näkemystään perhevapaakustannusten marginaalisuudesta kolmella seikalla. Työnantajalla on ensinnäkin oikeus saada äitiysraha itselleen siltä ajalta, kun tämä maksaa äitiysvapaalla olevalle palkkaa. Toiseksi vapaiden palkallisuus johtaa pienempiin palkankorotuksiin ja siihen, ettei työehtosopimukseen sisällytetä muita etuuksia. Vanhempainvapaiden palkallisuus on näin ollen "sisäänrakennettu" kustannus työehtosopimuksissa. Kolmas perustelu on se, että jos kerran määräaikaista ja osa-aikaista henkilökuntaa ja vuokratyötä "käytetään surutta", perhevapaiden sijaisten palkkaaminenkaan ei voi olla kohtuuttoman hankalaa tai kallista.

Seuraavia askeleita

Tähän mennessä korvausten parannukset on rahoitettu korottamalla lakisääteisen sairausvakuutuksen työtulovakuutuksen vakuutusmaksuja, joita työnantajat ja palkansaajat maksavat. Korvausten tason tarkistamisen sijaan olisi syytä pohtia perhevapaaetuuksien rahoituksen muuttamista. Koska kyse on yleisen perhepolitiikan ja lasten hyvinvoinnin edistämisen kannalta tärkeästä etuusjärjestelmästä, valtion rahoitusosuuden lisääminen olisi perusteltua. Tällöin kaikkien työnantajien rahoitusosuus perhevapaakustannuksista alenisi.

Lähteet

- Hallituksen esitys (HE) 12/1994 vp.
- Hallituksen esitys (HE) 147/2002 vp.
- Hallituksen esitys (HE) 164/2004 vp.
- Hallituksen esitys (HE) 112/2006 vp.
- Hallitusohjelma (2011). Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011.
- Maliranta, Mika & Napari, Sami (2007). Perhevapaiden käytön määrät ja kustannukset yrityksissä. Sarja B 229. Etna, Helsinki.
- Metsämäki, Janne (2005). Perhevapaista aiheutuvien kustannusten korvausten kehittäminen. Selvityshenkilön raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmäraportteja 2005:16.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna & Närvi, Johanna (2009). Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys, 24/2009.
- STM (2011). Vanhempainvapaatyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2011:12.
- StVM 45/2006 vp. Eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunnan mietintö 45/2006.
- TyVM 15/2009 vp. Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan mietintö 15/2009.
- Veirto, Katja (2010). Vanhemmuudesta ja työstä. Teoksessa Työlinjalla – kirjoituksia työstä ja sosiaaliturvasta. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry, 2010.
- Kansalaisaloite vanhemmuuden kustannusten tasaamiseksi. www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/71 (Luettu 5.8.2013)

15 *Tasoittuvatko ajankäytön sukupuolittaiset erot Suomessa?*

- Ajankäytön peruspiirteet muuttuvat melko hitaasti.
- Miehet tekevät silti edelleen enemmän ansiotyötä kuin naiset, ja heillä on enemmän vapaa-aikaa kuin naisilla.
- Naiset tekevät yhä valtaosan kotitöistä.
- Naisten kotityöhön käyttämä aika on vähentynyt ja miesten lisääntynyt.
- Myös kotityön sisällössä on tapahtunut hienoista tasoittumista sukupuolten välillä.
- Miesten osuus kotitaloustöihin käytetystä ajasta on kasvanut, samoin naisten osuus kodin huoltotöistä.
- Miehet osallistuvat siten entistä enemmän perinteisiin ”naisten kotitöihin” ja naiset puolestaan enemmän ”miesten kotitöihin”.
- Ansio- ja kotityön muodostama kokonaistyöpanos pieneni 2000-luvulla, koska ansiotyöhön käytetty aika väheni etenkin miehillä. Naisten kokonaistyöaika on nyt suurempi kuin miesten.
- Työelämässä mukana olevien, omaa kotitalouttaan hoitavien sekä pienten lasten vanhempien kokema aikapula on lisääntynyt. Kehitys on ollut samanlainen miehillä ja naisilla.
- Kansantalouden tilinpidon ulkopuolelle jäävän kotitaloustuotannon arvo oli 41 prosenttia bruttokansantuotteesta vuonna 2009. Arvoltaan suurimmat kotitaloustuotannon tehtävät olivat asumis- ja ravitsemispalvelut.

Viime vuosikymmeninä sukupuolten väliset erot ovat tasoittuneet

Yleinen kehityspiirre miesten ja naisten ajankäytössä viime vuosikymmeninä on ollut sukupuolittaisten erojen tasoittuminen ansio- ja kotityön tekemisessä. Miehet ovat tehneet enemmän ansiotyötä kuin naiset, mutta ero on kaventunut naisten tultua yhä enemmän työelämään. Ero naisten ja miesten tekemässä kotityön määrässä on tasoittunut naisten vähentäessä ja miesten lisätessä kotitöiden tekemistä. Suomessa naiset ovat olleet suhteellisen pitkään työelämässä, ja osaikatyön tekeminen on ollut kansainvälisesti katsoen vähäistä.

Artikkelissa tarkastellaan miesten ja naisten ansio- ja kotityöajan kehitystä 1980-luvun lopulta kolmen koko vuoden ajankäyttöä koskevan Tilastokeskuksen aineiston avulla. Artikkelissa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Onko miesten ja naisten ansio- ja kotityöhön käyttämä aika tasoittunut kahden vuosikymmenen aikana?

- Onko kotitöiden jakautuminen naisten ja miesten kotitöihin säilynyt?
- Miten ansio- ja kotityön muodostama kokonaistyöaika jakautuu miesten ja naisten kesken?
- Miten kokonaistyöajan muutokset näkyvät ajan riittävyyden kokemisessa miehillä ja naisilla?

Miesten ja naisten ajankäyttöä tarkastellaan pääasiassa sosioekonomisen aseman ja elinvaiheen mukaan. Artikkelin lopussa esitetään tietoja myös kotitalouksissa tehtävän palkattoman työn rahallisesta arvosta.

Artikkelin aineistona käytetään Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksia. Tilastokeskus on tehnyt koko maan kattavia ajankäyttötutkimuksia vuodesta 1979 lähtien neljä kertaa noin kymmenen vuoden välein. Ensimmäinen koko vuotta koskeva ajankäyttötutkimus tehtiin vuosina 1987–1988. Viimeisimmät ajankäyttöä koskevat tiedot kerättiin huhtikuun 2009 ja toukokuun 2010 välisenä aikana. Päiväkirjaa piti silloin 3 795 henkeä. Kaikkiaan uusimmassa aineistossa on 7 480 tutkimuspäivää. Kaksi viimeisintä ajankäyttötutkimusta on tehty yhtenäisten eurooppalaisten ohjeiden mukaisesti. Tässä artikkelissa tarkastellaan miesten ja naisten ajankäyttöä koko vuotta koskevien aineistojen pohjalta. Tiedot ovat vuosilta 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010.

Ajankäyttötiedot kerättiin päiväkirjojen avulla. Vastaajat kirjoittivat päiväkirjaan 10 minuutin tarkkuudella, mitä he tekivät. Päiväkirjaan oli mahdollista kirjata kaksi samanaikaista toimintoa. Lisäksi päiväkirjaan merkittiin yhdessäolo kotitalouden jäsenten ja muiden tuttavien kanssa. Paikka pääteltiin koodauksen yhteydessä. Päiväkirjat koodattiin jälkepäin Tilastokeskuksessa yhtenäisten ohjeiden mukaisesti. Pää- ja sivutoiminnot luokiteltiin tarkimmillaan 146 eri luokkaan. (Tutkimuksesta tarkemmin Pääkkönen ja Hanifi 2011.)

Päiväkirjamenetelmä sopii hyvin päivittäisten toimintojen tutkimiseen. Näitä ovat esimerkiksi nukkuminen, ruokailu, peseytyminen ja monet muut henkilökohtaisiin tarpeisiin liittyvät toiminnot sekä monet kotityöt, kuten ruoanlaitto ja lastenhoito ainakin pienten lasten vanhemmilla. Päiväkirjoihin ei kuitenkaan yleensä kirjata kaikkea toimintaa. Tällaisia toimintoja ovat esimerkiksi arkaluontoiset asiat ja luvaton käyttäytyminen.

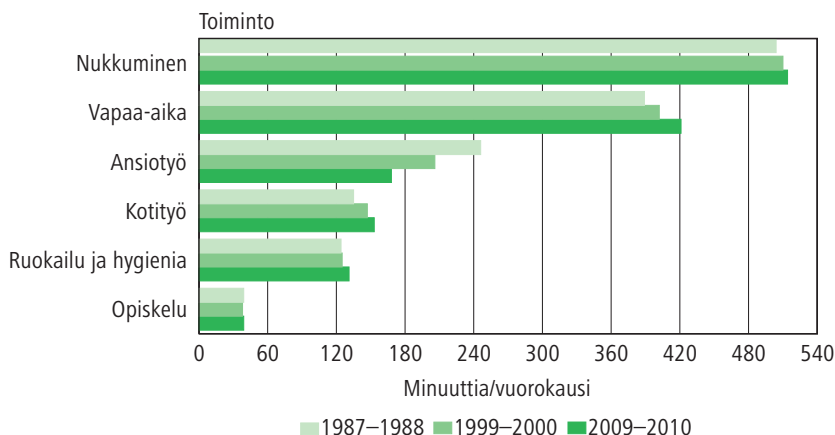
Ansio työn tekeminen vähentynyt ja vapaa-aika lisääntynyt

Aluksi tarkastellaan miesten ja naisten ajankäytön perusrakennetta. Ajankäyttö jaetaan kuvioissa 15.1 ja 15.2 kuuteen pääluokkaan: 1) nukkuminen, 2) ruokailu ja muut henkilökohtaiset tarpeet, 3) ansio työ, 4) opiskelu, 5) kotityö ja 6) vapaa-aika. Vapaa-ajaksi ajankäyttötutkimuksessa määritellään se osa vuorokaudesta, joka jää jäljelle, kun nukkumiseen, ruokailuun, ansio- ja kotityöhön sekä opiskeluun käytetty aika on vähennetty.

Kuvioiden 15.1 ja 15.2 luvut kuvaavat keskimääräisen vuoden päivän ajankäyttöä. Mukana ovat kaikki 10 vuotta täyttäneet miehet ja naiset: koululaiset, työssäkäyvät, eläkeläiset ja muut. Heiltä ovat mukana arki- ja viikonlopun päivät sekä työ-, koulu- ja vapaapäivät.

Kuvio 15.1

Yli 10-vuotiaiden miesten ajankäyttö 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010, minuuttia/vuorokausi

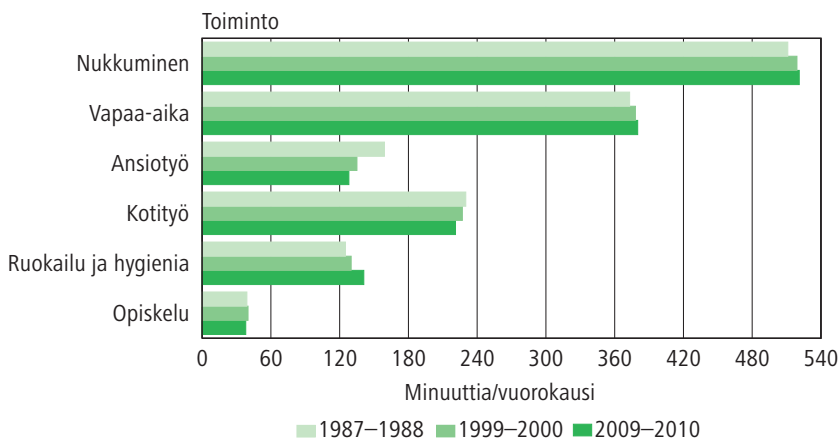

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Selvin muutos miesten ajankäytössä on taloudellisen taantuman aiheuttama ansiotyön väheneminen ja vapaa-ajan kasvu (Kuvio 15.1). Vapaa-aikaa miehillä on seitsemän tuntia päivässä. Miesten kotitöihin käyttämä aika on kasvanut vähitellen koko tutkimusjakson ajan ja on nyt runsaat 2,5 tuntia vuorokaudessa. Miesten nukkumiseen käytetty aika on lisääntynyt 10 minuuttia kahden vuosikymmenen aikana. Miehet nukkuvat keskimäärin runsaat 8,5 tuntia vuorokaudessa. Opiskeluun käytetty aika on pysynyt koko 10 vuotta täyttäneellä väestöllä ennallaan 1980-luvun lopulta lähtien vajaassa 40 minuutissa. Miesten ja naisten välillä ei ole eroa opiskeluun käytetyssä ajassa.

Kuvio 15.2

Yli 10-vuotiaiden naisten ajankäyttö 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010, minuuttia/vuorokausi

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Naisilla ansiotyön väheneminen ei ollut niin selvää kuin miehillä viime vuosikymmenellä (Kuvio 15.2). Naisten kotitöiden tekeminen on vähentynyt tasaisesti ja on nyt runsaat 3,5 tuntia vuorokaudessa. Ruokailuun, peseytymiseen, pukeutumiseen ja muuhun itsestään huolehtimiseen naiset käyttävät hieman enemmän aikaa kuin aikaisemmin. Näihin toimintoihin kuluu 10 vuotta täytäneellä väestöllä keskimäärin kaksi tuntia ja neljännes, naisilla 10 minuuttia enemmän kuin miehillä.

Miehet tekevät enemmän ansiotyötä kuin naiset

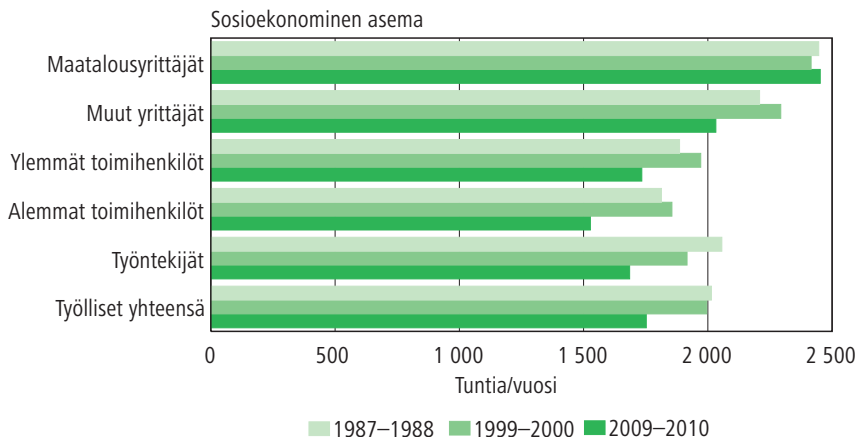
Kuten edellä kävi ilmi, ansiotyöhön käytettiin vuosina 2009–2010 vähemmän aikaa kuin kahtena edellisenä tutkimusajankohtana. Työssäkäyvien vuosityöaika oli noin 10 prosenttia lyhyempi kuin 10 vuotta aikaisemmin. Työstä vapaiden päivien määrä kasvoi, ja pitkien työpäivien osuus väheni. Edellisellä vuosikymmenellä työajan kehitys oli päinvastainen: silloin pitkät työpäivät yleistyivät.

Talouden suhdannevaiheet olivat hyvin erilaisia kahtena viimeisenä tutkimusajankohtana. Vuonna 1999 talous oli kasvussa, kun taas keväästä 2009 keväeseen 2010 taloudellinen taantuma eteni nopeasti. Lomautukset yleistyivät, ja lyhennettyä työviikkoa tekevien määrä kasvoi. Taantuma heikensi enemmän miesten kuin naisten työllisyyttä. Syitä työajan lyhenemiseen ovat myös osa-aikatyön yleistyminen ja ylitöiden väheneminen. Osa-aikatyötä tekevien osuus palkansaajista on kasvanut 1990-luvun lopulta lähtien. Osa-aikatyö on yleistynyt sekä miehillä että naisilla. Naiset tekevät kuitenkin edelleen enemmän osa-aikatyötä kuin miehet.

Vaikka työaika lyheni yleisesti, työajan muutos oli erilainen eri väestöryhmissä. Työajan lyheneminen oli voimakkaampaa osa-aikatyötä tekevilla kuin koko-

Kuvio 15.3

Työllisten miesten vuosityöaika pää- ja sivutyössä sukupuolen ja sosioekonomisen aseman mukaan 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010, tuntia/vuosi

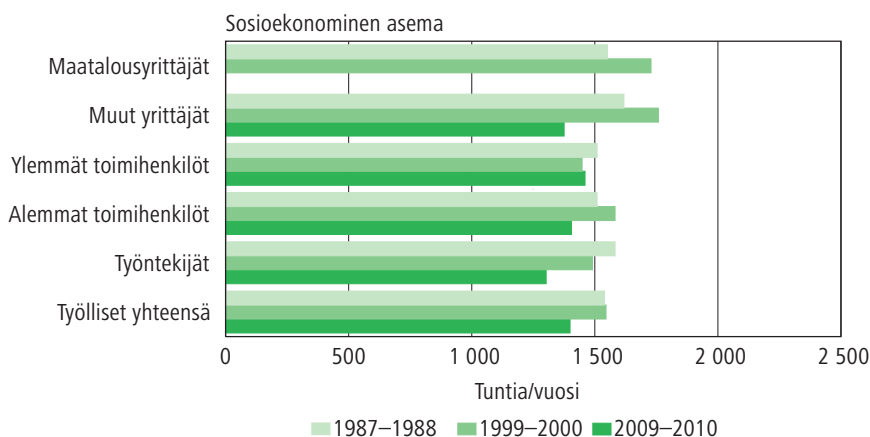

Päivittäisen työajan keskiarvo kerrottuna 365:llä.

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 15.4

Työllisten naisten vuosityöaika pää- ja sivutyössä sukupuolen ja sosioekonomisen aseman mukaan 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010, tuntia/vuosi

Päivittäisen työajan keskiarvo kerrottuna 365:llä.

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

aikatyössä olevilla. Myös lapsiperheiden vanhempien työaika lyheni vähemmän kuin muiden.

Maatalousyrittäjämiesten ansiotyöhön käyttämä aika on pysynyt lähes ennallaan seuranta-aikana (Kuvio 15.3). He tekevät eri sosioekonomisista ryhmistä eniten ansiotyötä. Kaikkien muiden sosioekonomisten ryhmien työaika on lyhentynyt miehillä 2000-luvulla.

Vuosityöaika on pysynyt ennallaan ylemmillä toimihenkilönaisilla (Kuvio 15.4). Muilla sosioekonomisilla ryhmillä vuosityöaika on lyhentynyt 2000-luvulla. Maatalousyrittäjänaisia aineistossa oli niin vähän, että viimeisimpiä muutoksia heidän osaltaan ei voida luotettavasti esittää. Yrittäjänaisien työajan lyhennyttä sosioekonomiset erot ovat tasoittuneet työllisten naisten keskuudessa.

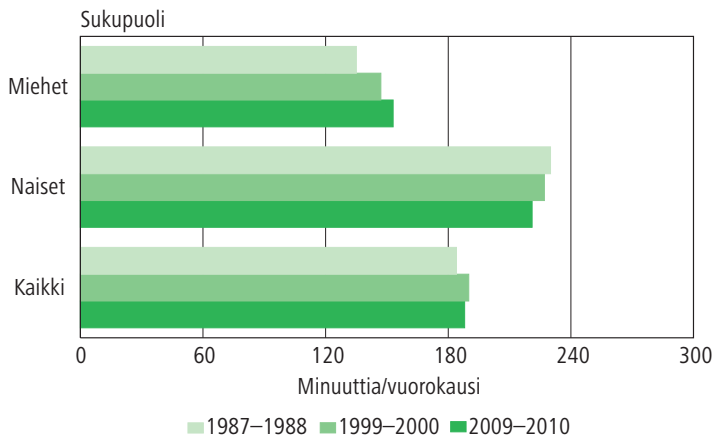
Vaikka miesten työaika lyheni enemmän kuin naisten, miehet tekevät edelleen enemmän ansiotyötä kuin naiset. Miesten ja naisten ero ansiotyön määrässä pieneni palkansaajilla, mutta kasvoi yrittäjillä. Naisten tekemän työajan keskiarvoa pienentää jonkin verran se, että äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaalla olevat on luettu edellä kuvioissa 15.3 ja 15.4 työllisiksi.

Miehet tekevät entistä enemmän kotitöitä

Suomalaiset tekivät kotitöitä keskimäärin runsaat kolme tuntia vuorokaudessa vuosina 2009–2010 (Kuvio 15.5). Määrä ei ole juuri muuttunut edellisistä tutkimusajankohdista. Naiset tekivät kotitöitä yli 3,5 tuntia vuorokaudessa ja miehet 2,5 tuntia. Naisten kotitöihin käyttämä aika on vähentynyt kymmenisen minuuttia 20 vuoden aikana, ja miesten kotityöaika on puolestaan lisääntynyt lähes 20 minuuttia. Samalla naisten osuus kaikesta tehdystä kotityöstä on vähentynyt 63 prosentista 59 prosenttiin.

Kuvio 15.5

Yli 10-vuotiaiden kotitöihin käyttämä aika sukupuolen mukaan vuosina 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010, minuuttia/vuorokausi

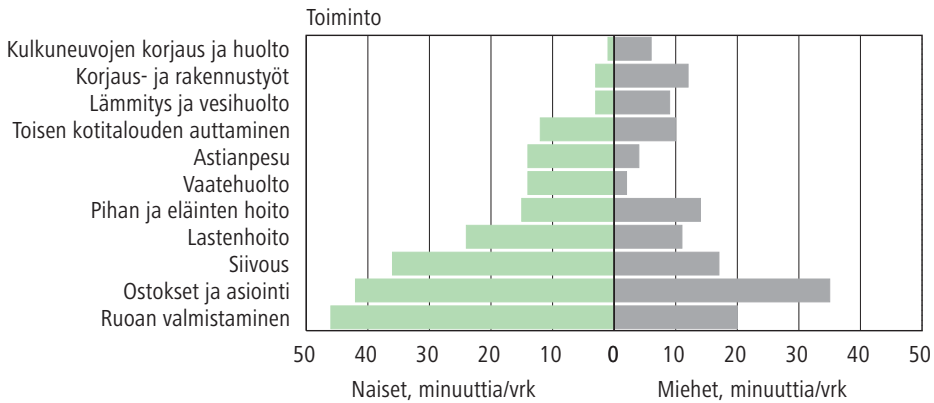
Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Kotityöt ovat jakautuneet sisällöltään melko lailla samalla tavalla koko kahden vuosikymmenen ajan. Ostoksiin ja asiointeihin, naapuriapuun sekä pihan ja eläinten hoitoon käytetty aika on kuitenkin lisääntynyt hieman 1980-loppuun verrattuna. Lastenhoitoaika on lisääntynyt lapsiperheissä 1980-lopulta saakka.

Naiset käyttävät miehiä enemmän aikaa ruoanlaittoon, ostoksiin ja asiointeihin, siivoukseen, lastenhoitoon, vaatehuoltoon ja astianpesuun (Kuvio 15.6). Miehet puolestaan käyttävät naisia enemmän aikaa korjaus- ja huoltotöihin. Toisen kotitalouden auttamiseen sekä pihan ja eläinten hoitoon naiset ja miehet käyttävät suunnilleen yhtä paljon aikaa.

Kuvio 15.6

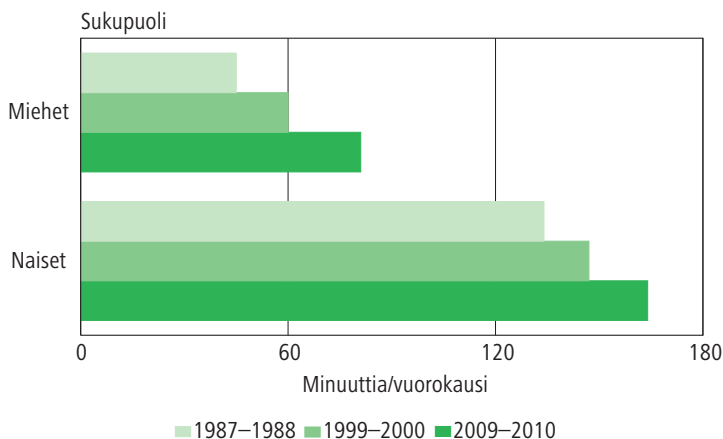
Yli 10-vuotiaiden naisten ja miesten erityyppisiin kotitöihin käyttämä aika 2009–2010, minuuttia/vuorokausi

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 15.7

Alle kouluikäisten lasten isien ja äitien omien lasten hoitoon käyttämä aika, minuuttia/vuorokausi

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Miesten ja naisten tekemissä kotitöissä on tapahtunut sisällöllistä lähentymistä siten, että naisilla ruoanlaittoon kuluva aika on vähentynyt, kun miehillä se on puolestaan lisääntynyt. Naisilla kahden vuosikymmenen aikana astianpesuun ja vaatehuoltoon käytetty aika on vähentynyt ja toisen kotitalouden auttamiseen ja pihan ja eläinten hoitoon käytetty aika lisääntynyt. Naiset tekevät kuitenkin yhä valtaosan kotitaloustöistä (68 prosenttia) ja miehet vastaavasti enemmistön huoltotöistä (63 prosenttia).

Lastenhoitoon käytetty aika on lisääntynyt lapsiperheissä 1980-luvun loppuun verrattuna (Kuvio 15.7). Alle kouluikäisten lasten vanhemmat käyttävät lastenhoitoon puoli tuntia enemmän 1980-luvun loppuun verrattuna. Äidit käyttävät selvästi enemmän aikaa lastenhoitoon kuin isät. Alle kouluikäisten lasten äidit käyttivät lastenhoitoon päätoimintona 2 tuntia 44 minuuttia vuorokaudessa ja isät tunti 21 minuuttia. Lisäksi äidit käyttivät muun toiminnan ohessa tapahtuvaan sivutoimiseen lastenhoitoon 32 minuuttia ja isät 12 minuuttia vuorokaudessa. Kaikkiaan pienten lasten äidit käyttivät siten aikaa lastenhoitoon yli kolme tuntia vuorokaudessa ja isät 1,5 tuntia.

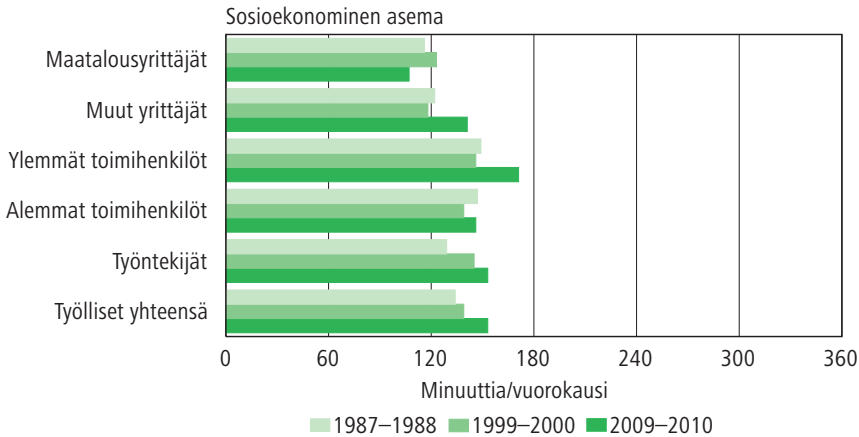
Työlliset miehet lisäsivät kotitöiden tekemistä kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä maatalousyrittäjiä lukuunottamatta (Kuvio 15.8). Ylemmät toimihenkilöt tekevät nyt työllisistä miehistä selvästi eniten kotitöitä.

Maatalousyrittäjänaiset ovat tehneet perinteisesti eniten kotitöitä. Vuosien 2009–2010 aineistossa heidän määränsä oli kuitenkin niin pieni, että luotettavia tietoja ei voida esittää. Muiden yrittäjänaiesten kotitöiden määrä palasi vuosituhaten vaihteen notkahduksen jälkeen samoihin lukemiin kuin 1980-luvun lopulla. Muissa sosioekonomisissa ryhmissä naisten kotitöiden tekeminen väheni hieman. (Kuvio 15.9.)

Kun verrataan miesten tekemän kotityön määrää naisten tekemään kotityöhön samassa sosioekonomisessa ryhmässä, huomataan, että lähimpänä miesten ja naisten osuudet ovat ylempien toimihenkilöiden ryhmässä. Tähän ryhmään kuuluvat miehet tekivät 80 prosenttia naisten kotityömäärästä vuonna 2009–2010.

Kuvio 15.8

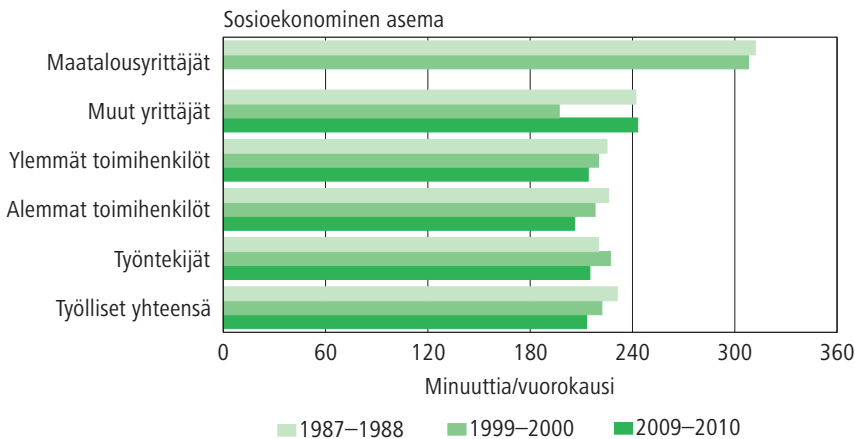
Työllisten miesten kotityöhön käyttämä aika sosioekonomisen aseman mukaan, minuuttia/vuorokausi

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 15.9

Työllisten naisten kotityöhön käyttämä aika sosioekonomisen aseman mukaan, minuuttia/vuorokausi

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Nämä luvut eivät kuitenkaan kuvaa pariskuntien työnjakoa, vaan samoihin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvien miesten ja naisten ajankäyttöä. Puolisot eivät välttämättä kuulu keskenään samoihin ryhmiin. Alemmat toimihenkilö- ja työntekijämiehet tekivät 71 prosenttia vastaavien ryhmien naisten kotityömäärästä. Alhaisimmillaan miesten osuus on yrittäjien keskuudessa: yrittäjämiehet tekivät vajaat 60 prosenttia naisyrittäjien kotityömäärästä. Maatalousyrittäjämiehiä ja -naisia ei ole mahdollista verrata aineiston pienuuden takia vuosina 2009–2010. Aikaisemmin työnjako tässä ryhmässä on ollut vähiten tasainen. (Pääkkönen & Hanifi 2011, 30.)

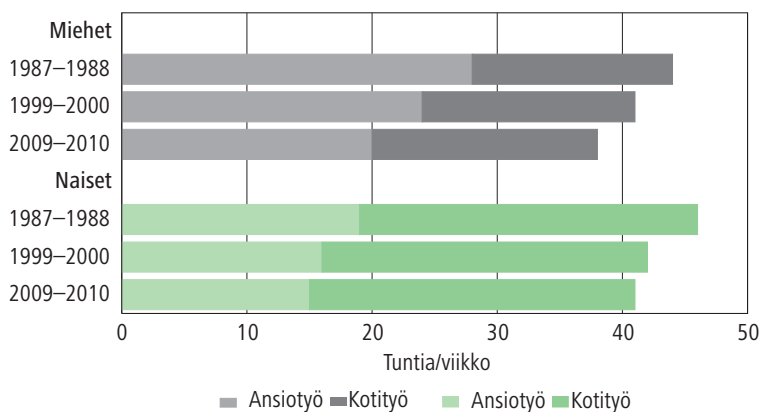
Naisten kokonaistyöaika on suurempi kuin miesten

Kun ansio- ja kotityöaika lasketaan yhteen, saadaan kokonaistyöaika. Se kuvaa henkilön palkallista ja palkatonta kokonaistyöpanosta. Kokonaistyöaika on myös yksilön hyvinvoinnin mittari. Sen käänntöpuolena on aika, joka jää käytettäväksi henkilökohtaisiin tarpeisiin tai vapaa-ajaksi.

Kokonaistyöaika on lyhentynyt Suomessa 1990- ja 2000-luvuilla (Kuvio 15.10). Viime vuosikymmenellä kokonaistyöaika väheni enemmän miehillä kuin naisilla. Syynä tähän oli miesten ansiotyöajan väheneminen, vaikka heidän koti-

Kuvio 15.10

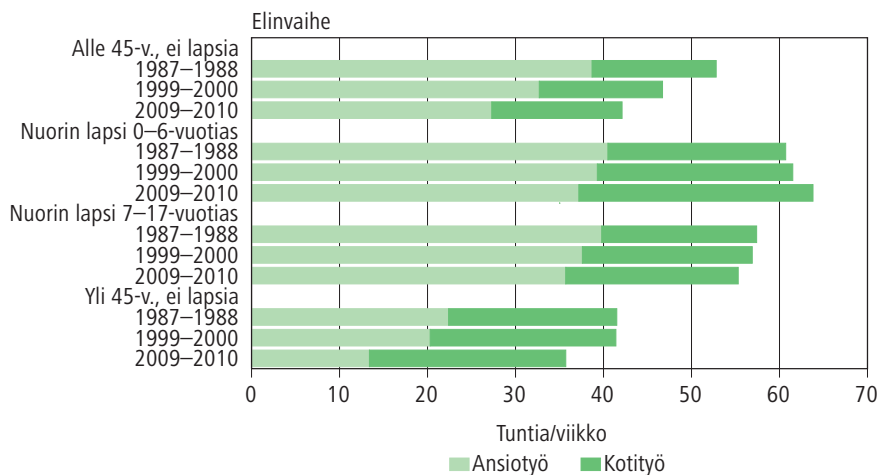
Yli 10-vuotiaiden miesten ja naisten kokonaistyöaika 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010, tuntia/viikko

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 15.11

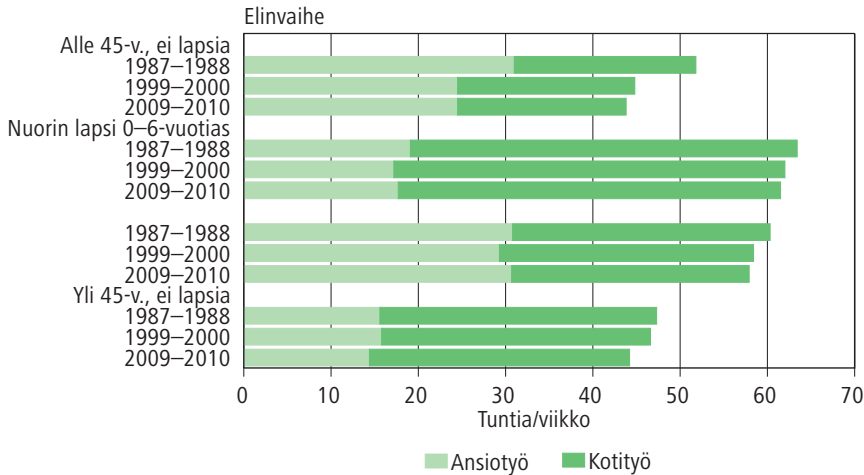
Naimisissa tai avoliitossa olevien miesten kokonaistyöaika elinvaiheen mukaan 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010, tuntia/viikko

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 15.12

Naimisissa tai avoliitossa olevien naisten kokonaistyöaika elinvaiheen mukaan 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010, tuntia/viikko

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

työaikansa kasvoi. Naisten kokonaistyöaika (41 tuntia viikossa) on nyt pidempi kuin miesten (38 tuntia). Aiemmin miesten ja naisten kokonaistyöajat ovat olleet melko lähellä toisiaan.

Kokonaistyöaika vaihtelee huomattavasti eri elämänvaiheissa. Sekä miehillä että naisilla se on suurimmillaan alle kouluikäisten lasten vanhemmilla. Miehillä kokonaistyöajassa painottuu silloin ansiotyö ja naisilla kotityö. Alle kouluikäisten lasten isät lisäsivät kotitöiden tekemistä niin, että heidän kokonaistyöaikansa kasvoi 2000-luvulla. Heidän kokonaistyöaikansa onkin nyt pidempi kuin alle kouluikäisten lasten äideillä. (Kuviot 15.11 ja 15.12.)

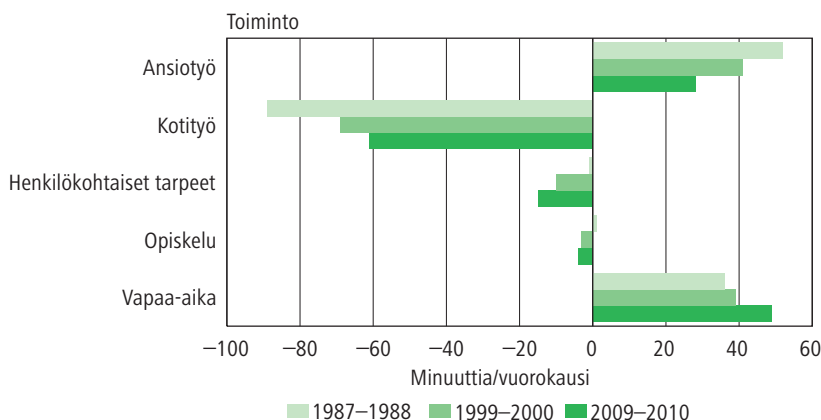
Miesten ja naisten erot pienentyneet ansio- ja kotityön tekemisessä

Edellä esitetyt luvut ovat olleet eri väestöryhmiä koskevia ajankäytön ”suoria” keskiarvoja. Seuraavaksi miesten ja naisten ajankäytön eroja tarkastellaan niin, että sosioekonominen asema ja perhevaihe on vakioitu. Vakiointi on tehty regressiomalleilla, joissa selitettävänä muuttujana on eri ajankäyttöluokkiin käytetty aika minuutteina ja selittävinä muuttujina sukupuoli, sosioekonominen asema ja perhevaihe. Mallit laskettiin erikseen eri tutkimusvuosille. Kuvioissa 15.13 ja 15.14 esitetään vain sukupuolta koskevat tulokset.

Kuviossa 15.13 on esitetty miesten ja naisten ajankäytön erot ajankäytön pääluokissa perhevaihe ja sosioekonominen asema vakioituina. Kuviossa nukkuminen sekä ruokailu ja hygienia on yhdistetty samaksi henkilökohtaisten tarpeiden luokaksi. Kuvioista huomataan, että sukupuolten väliset erot ovat pienentyneet

Kuvio 15.13

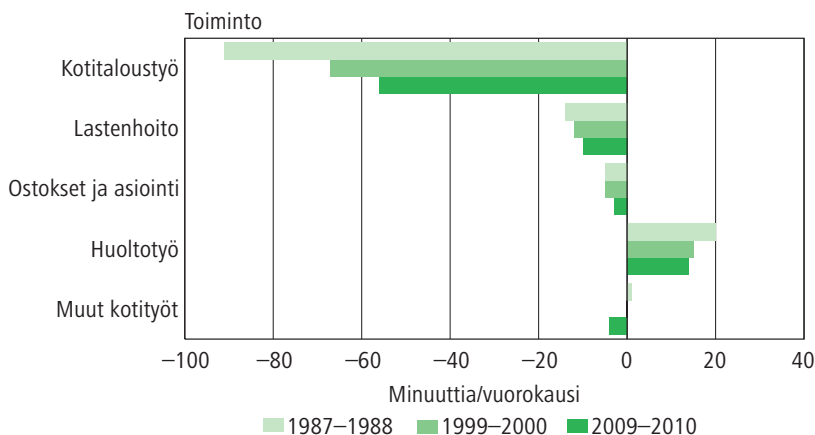
Yli 10-vuotiaiden miesten ja naisten ajankäytön erot (miehet–naiset) sosioekonominen asema ja perhevaihe vakioituna 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010, minuuttia/vuorokausi

Perhevaihe ja sosioekonominen asema vakioitu.
Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 15.14

Yli 10-vuotiaiden miesten ja naisten kotityöajan erot (miehet–naiset) sosioekonominen asema ja perhevaihe vakioituna 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010, minuuttia/vuorokausi

Perhevaihe ja sosioekonominen asema vakioitu.
Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

ansio- ja kotityön tekemisessä. Erot ovat sen sijaan kasvaneet henkilökohtaisten tarpeiden ja vapaa-ajan kohdalla. Opiskeluun käytetyn ajan sukupuolierot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

Kotityöt on jaettu kuviossa 15.14 viiteen luokkaan. Kuvioista näkyy selvästi sukupuolierojen kaventuminen kotitaloustöiden tekemisessä. Miehet ovat tarkasteluajankana lisänneet kotitaloustöiden tekemistä 13 minuutilla ja naiset vähentäneet 23 minuutilla. Lastenhoitoon käytetyssä ajassa on tapahtunut pientä

tasoittumista miesten ja naisten välillä verrattuna 1980-luvun loppuun. Miesten ja naisten erot ostoksiin ja asiointiin käytetyssä ajassa ovat pysyneet suurin piirtein samanlaisina. Huoltotöiden tekemisessä on nähtävissä 1980-luvun loppuun verrattuna päinvastainen kehitys kuin kotitaloustöiden kohdalla: siellä on havaittavissa merkkejä naisten tekemän kotityön ”miehistymisestä” (Bittman 2004).

Kiire ja aikapula vaivaavat pienten lasten vanhempia

Miten edellä esitetyt ansio- ja kotityöajan muutokset näkyvät ajan riittävyyden kokemisessa? Ajankäyttötutkimuksessa on kysytty sekä kiireen että aikapulan kokemista. Vastajilta kysyttiin: ”Miten usein koette olevanne kiireinen?” Vastausvaihtoehdot olivat jatkuvasti, silloin tällöin vai ei juuri koskaan. Kiireen kokemista tarkennettiin vielä kysymällä aikapulan kokemisesta: ”Onko sellaisia asioita, joita haluaisitte tehdä tavallisina arkipäivinä, mutta joista Teidän on luovuttava aikapulan takia?” Vastausvaihtoehtoina olivat Kyllä tai Ei.

Vuosien 2009–2010 ajankäyttötutkimuksessa jatkuvasti tai silloin tällöin kiireinen sanoi olevansa 69 prosenttia miehistä ja 77 prosenttia naisista. Jatkuvasti kiireisiä oli 15 prosenttia miehistä ja 17 prosenttia naisista. Kymmenen vuotta aikaisemmin jatkuvasti kiireisten osuus oli hieman suurempi. Kiireen kokeminen oli yleisempää työllisillä kuin koko väestöllä keskimäärin. Työllisistä miehistä 86 prosenttia ja työllisistä naisista 92 prosenttia oli ainakin silloin tällöin kiireinen.

Taulukko 15.1

Jatkuvasti tai silloin tällöin itsensä kiireiseksi kokeneiden osuudet pääasiallisen toiminnan, perhevaiheen ja sukupuolen mukaan 1999–2000 ja 2009–2010, %

	%			
	Miehet 1999–2000	2009–2010	Naiset 1999–2000	2009–2010
Kaikki	73	69	75	77
Työllinen	87	86	90	92
Työtön	56	52	60	66
Opiskelija	73	65	82	80
Eläkkeellä	42	39	45	48
Hoitaa omaa kotitaloutta	.	.	78	76
Muu	34	46	78	84
Naimaton:				
Alle 45-v. vanhempien kotona asuva, ei lapsia	69	64	77	76
Alle 45-v. muualla asuva, ei lapsia	84	82	90	92
Yli 45-v., ei lapsia	52	46	45	52
Yksinhuoltaja	.	.	89	93
Avio- tai avoliitossa:				
Alle 45-v., ei lapsia	86	85	91	91
Nuorin lapsi 0–6 v.	91	91	89	92
Nuorin lapsi 7–17 v.	83	84	88	90
Yli 45-v., ei lapsia	63	58	70	73

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Heillä kiireen kokemisessa ei ollut juuri muutosta verrattuna kymmenen vuoden takaiseen ajankohtaan. Alle kouluikäisten lasten isistä ja äideistä lähes kaikki (yli 90 prosenttia) sanoivat olevansa jatkuvasti tai silloin tällöin kiireisiä. Äitien kiireen kokeminen oli lisääntynyt hieman kymmenessä vuodessa.

Aikapulaa kokeneita on ollut 40 prosenttia vastaajista 1980-luvun lopulta lähtien. Eri väestöryhmissä on kuitenkin tapahtunut muutoksia aikapulan kokemisessa. Alle 15-vuotiaiden koululaisten kokema aikapula on vähentynyt. Sen sijaan työelämässä mukana olevien sekä omaa kotitalouttaan hoitavien aikapula

Taulukko 15.2

Aikapulaa kokeneiden osuudet pääasiallisen toiminnan, perhevaiheen ja sukupuolen mukaan 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010, %

	%					
	Miehet			Naiset		
	1987–1988	1999–2000	2009–2010	1987–1988	1999–2000	2009–2010
Kaikki	38	37	36	43	42	44
Työllinen	49	53	56	59	61	64
Työtön	18	12	16	21	17	22
Opiskelija	35	34	27	48	46	39
Eläkkeellä	4	8	6	7	8	12
Hoitaa omaa kotitaloutta	.	.	.	45	52	59
Muu	46	9	22	44	34	57
Naimaton:						
Alle 45-v. vanhempien kotona asuva, ei lapsia	33	27	22	42	39	37
Alle 45-v. muualla asuva, ei lapsia	45	42	46	58	56	60
Yli 45-v., ei lapsia	6	14	19	11	14	19
Yksinhuoltaja	.	.	.	56	52	72
Avio- tai avoliitossa:						
Alle 45-v., ei lapsia	46	56	51	53	59	60
Nuorin lapsi 0–6 v.	61	65	74	72	70	78
Nuorin lapsi 7–17 v.	49	56	57	60	60	60
Yli 45-v., ei lapsia	24	25	22	34	30	33

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

Taulukko 15.3

Mihin alle kouluikäisten lasten työlliset isät ja äidit halusivat käyttää enemmän aikaa arkipäivinä 2009–2010, %

Toiminto	%	
	Miehet	Naiset
Liikunta	37	39
Lastenhoito	9	7
Muut kotityöt	8	12
Harrastukset	14	13
Perheen kanssa seurustelu	11	3
Lepäily, oleilu, nukkuminen	9	7
Kirjojen lukeminen	3	10
Muu	9	9
Yhteensä	100	100

Lähde: Ajankäyttötutkimus, Tilastokeskus

on lisääntynyt. Kehitys on ollut samanlainen miehillä ja naisilla. Myös pienten lasten vanhempien kokema aikapula on lisääntynyt. Alle kouluikäisten lasten vanhemmista kolme neljäsosaa kokee, että ei ehdi tehdä arkisin kaikkea aikapulan takia.

Mihin aikaa käytettäisiin, jos sitä olisi enemmän arkena? Vastauksista kävi ilmi, että liikuntaan olisi haluttu selvästi enemmän aikaa kuin siihen jäi. Lähes 40 prosenttia aikapulaa kokeneista työllisistä alle kouluikäisten lasten vanhemmista olisi halunnut harrastaa enemmän liikuntaa ja ulkoilua (Taulukko 15.3). Vanhemmat olisivat halunneet olla enemmän lastensa ja perheen kanssa. Enemmän aikaa olisi haluttu myös pelkkään leppäilyyn ja nukkumiseen. Myös kirjojen lukemiseen ja harrastuksille jäi pienten lasten vanhemmilla liian vähän aikaa.

Palkattoman kotitaloustuotannon arvo 41 prosenttia bruttokansantuotteesta

Ajankäyttötietoja voidaan käyttää myös kotitalouksissa tehtävän palkattoman työn arvon laskemiseen. Kotitaloustuotantoa kuvataan kansantalouden tilinpidon rinnalla niin sanotuissa satelliittitileissä. Niissä lasketaan koko kotitaloustuotannon arvo, mikä koostuu työn lisäksi pääoman kulumisesta sekä tuotannossa käytettyjen raaka-aineiden ja muiden välituotteiden arvosta. Työpanostiedot saadaan ajankäyttötutkimuksesta, muut tiedot kulutustutkimuksesta ja kansantalouden tilinpidosta. Suomessa satelliittitilejä on laadittu vuosille 2001, 2006 ja 2009 (Varjonen & Aalto 2013).

Kotitaloustuotannon bruttoarvonlisäys, joka sisältää työn arvon, tuotantoon liittyvät verot miinus tuet ja pääomatavaroiden kulumisen, oli 82,6 miljardia euroa vuonna 2009. Siitä kansantalouden tilinpitoon sisältyi 12,5 miljardia euroa, ja 70,1 miljardia euroa jäi kansantalouden tilinpidon ulkopuolelle. Sen osuus bruttokansantuotteesta on ollut eri laskenta-ajankohtina noin 39 prosenttia, mutta vuonna 2009 se nousi 41 prosenttiin bruttokansantuotteen pienenemisen vuoksi.

Kotitaloustuotannon arvo lasketaan kotitalouskohtaisten tietojen perusteella, joten miesten ja naisten osuuksia ei voida erotella siitä. Satelliittitilissä kotitaloudet jaetaan kuitenkin elämänvaiheen mukaan eri tyyppeihin. Kotitaloustuotannon arvo oli suurin pikkulapsiperheissä: 55 700 euroa vuonna 2009. Lähes yhtä suuri se oli kouluikäisten lasten perheissä (50 000 euroa). Eläkeikäisten pariskuntien kotitaloustuotannon arvo oli 46 700 euroa. Muilla pariskunnilla ja yksinasuvilla se oli tätä pienempi.

Kotitaloustuotannon tehtäväryhmistä arvoltaan suurin oli asumispalvelut, joiden arvonlisäys oli 36,5 miljardia euroa (1 200 euroa kuukaudessa kotitaloutta kohti). Aterioiden tuotannon arvo oli 20,7 miljardia euroa (750 euroa kuukaudessa kotitaloutta kohti). Vaatetus- ja hoivapalveluiden tuotannon sekä vapaaehtoistyön arvo oli noin 6–7 miljardia euroa (200 euroa kuukaudessa kotitaloutta kohti). (Varjonen & Aalto 2013.)

Ajankäytön muutokset ovat hitaita

Ajankäytön peruspiirteet muuttuvat melko hitaasti. Kahden vuosikymmenen aikana on kuitenkin havaittavissa ajankäytön sukupuolittaisten erojen vähittäistä tasoittumista. Miehet tekevät silti edelleen enemmän ansiotyötä kuin naiset, ja heillä on enemmän vapaa-aikaa kuin naisilla. Naiset puolestaan tekevät yhä valtaosan kotitöistä. Nämä ajankäytön kehityspiirteet ovat nähtävissä myös muissa kehittyneissä maissa (Fisher & Robinson 2011; Gimenez-Nadal & Sevilla 2012).

Naisten kotityöhön käyttämä aika on vähentynyt ja miesten lisääntynyt. Myös kotityön sisällössä on tapahtunut hienoista tasoittumista sukupuolten välillä. Miesten osuus kotitaloustöihin käytetystä ajasta on kasvanut, samoin naisten osuus kodin huoltotöistä. Miehet osallistuvat siten entistä enemmän perinteisiin ”naisten kotitöihin” ja naiset puolestaan enemmän ”miesten kotitöihin”.

Ansio- ja kotityön muodostama kokonaistyöpanos pieneni 2000-luvulla, koska ansiotyöhön käytetty aika väheni etenkin miehillä. Naisten kokonaistyöaika on nyt suurempi kuin miesten.

Työelämässä mukana olevien, omaa kotitalouttaan hoitavien sekä pienten lasten vanhempien kokema aikapula on lisääntynyt. Kehitys on ollut samanlainen miehillä ja naisilla.

Kansantalouden tilinpidon ulkopuolelle jäävän kotitaloustuotannon arvo oli 41 prosenttia bruttokansantuotteesta vuonna 2009. Arvoltaan suurimmat kotitaloustuotannon tehtävät olivat asumis- ja ravitsemispalvelut.

Lähteet

- Bittman, Michael (2004) *Parenthood Without Penalty: Time Use and Public Policy in Australia and Finland*. Teoksessa Nancy Folbre & Michael Bittman (toim.) *Family Time. The Social Organization of Care*. London: Routledge.
- Fisher, Kimberly & Robinson, John (2011) *Daily Life in 23 Countries*. *Social Indicators Research* 101.
- Gimenez-Nadal, Jose Ignacio & Sevilla, Almudena (2012) *Trends in Time Allocation: A Cross-Country Analysis*. *European Economic Review* 56.
- Pääkkönen, Hannu & Hanifi, Riitta (2011) *Ajankäytön muutokset 2000-luvulla*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Varjonen, Johanna & Aalto, Kristiina (2013) *Kotitalouksien palkaton tuotanto ja sen muutokset 2001–2009*. Työselosteita ja esitelmiä 145/2013. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus. http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/5747/2013_145_tyoseloste_kotitalouksien_palkaton_tuotanto.pdf (Luettu 26.7.2013)

16 Naisten ja miesten eläkkeelle siirtyminen ja keskieläkkeet

- Naisten ja miesten eläkkeelle siirtymisessä ei ole merkittäviä eroja.
- Sukupuoli ei vaikuta eläkkeellesiirtymisikään.
- Osatyökyvyttömyyseläkkeet ovat yleisempiä naisilla kuin miehillä.
- Vuonna 2012 naisten keskimääräinen kokonaiseläke oli 1 321 euroa kuukaudessa, miesten 1 690 euroa.
- 2000-luvulla ero eläkkeen määrässä on suhteellisesti hieman kaventunut; nyt naisten kokonaiseläke on 78 prosenttia miesten eläkkeestä.
- Miesten suurempi eläke perustuu pitempään työuraan ja korkeampaan ansiotasoon.
- Perhe-eläke tasoittaa sukupuolten välisiä eläke-eroja.

Tässä artikkelissa tarkastellaan miesten ja naisten eläkkeelle siirtymistä ja keskimääräisiä eläkkeitä. Missä iässä miehet ja naiset siirtyvät eläkkeelle? Eroavatko eläkereitit miehillä ja naisilla? Onko miesten ja naisten eläkkeissä eroa? Montako senttiä on naisen eläke-euro? Artikkelin koostuu kahdesta erillisestä osasta, joista ensimmäinen (16.1.) käsittelee eläkkeelle siirtymistä ja siihen liittyviä ilmiöitä ja toinen (16.2.) eläkkeen määrää ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tiedot perustuvat Eläketurvakeskuksen ja Kelan tilastorekistereihin.

16.1 Eläkkeelle siirtyminen *(Jari Kannisto)*

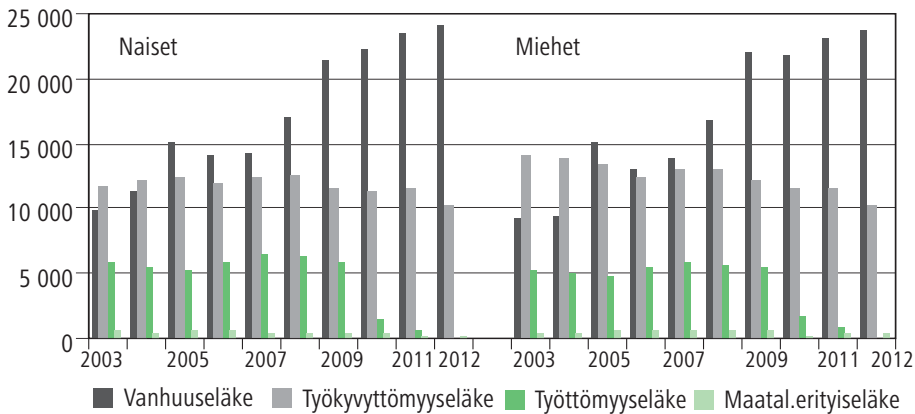
Tässä eläkkeelle siirtyneillä tarkoitetaan työeläkkeelle siirtyneitä henkilöitä. Työeläkkeen saaminen edellyttää työntekoa, joten tarkastelun ulkopuolelle jäävät henkilöt, jotka eivät ole olleet lainkaan palkkatyössä tai yrittäjinä. Heidän eläketurvansa perustuu kansaneläkkeeseen. Pelkän kansaneläkelain perusteella siirtyä eläkkeelle vuosittain muutama tuhat henkilöä, jotka eivät ole olleet missään töissä. Määrä on viitisen prosenttia kaikista eläkkeelle siirtyneistä. Heistä merkittävä osa on syntymästään saakka vammaisia, ennen työelämään tuloa vammautuneita tai muuten vajaakuntoisia. Usein heidän vammansa tai sairautensa laatu ja vakavuus estävät työnteon.

Eläkkeelle siirtyminen on muuttunut

Viime vuosina eläkkeelle siirtyminen on muuttunut merkittävästi. Ennen vuoden 2005 työeläkeuudistusta eläkkeelle siirryttiin useaa eri reittiä (kuvio 16.1). Vuosittain suuri määrä suomalaisia jäi eläkkeelle ennen vanhuuseläkeikää joko

Kuvio 16.1

Vuosina 2003–2012 työeläkkeelle siirtyneet eläkelajin mukaan

Lähde: Eläketurvakeskus

työkyvyttömyyden tai työttömyyden perusteella. Vain joka kolmas jäi suoraan vanhuuseläkkeelle. Nykyisin kaksi kolmesta jää suoraan vanhuuseläkkeelle. Muutoksen taustalla ovat olleet ennen kaikkea lakimuutokset ja väestön ikärakenne. Vuonna 2012 työeläkkeelle siirtyi 69 100 henkilöä (ilman osa-aika-eläkkeitä).

Ennen eläkeuudistusta yli 40 prosenttia eläkkeelle siirtyneistä jäi työkyvyttömyyseläkkeelle. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien osuus on pudonnut kymmenisen prosenttiyksikköä: nyt eläkkeelle siirtyvistä joka kolmas jää eläkkeelle työkyvyttömyyden vuoksi. Samalla myös maatalouden erityiseläkkeet ovat vähentyneet. Nykyisin niitä myönnetään alle tuhannelle henkilölle vuodessa.

Ennen eläkeuudistusta työttömyyseläke oli merkittävä väylä työelämästä eläkkeelle: työttömyyseläkkeelle jäi vuosittain yli 10 000 työtöntä, joista suurin osa oli 60-vuotiaita. Henkilömäärä vastasi 20 prosenttia kaikista eläkkeelle siirtyneistä. Korkeimmillaan 2000-luvun alussa osuus ylitti 25 prosenttia. Eläkeuudistuksen yhteydessä työttömyyseläke lakkautettiin niin, että sitä ei myönnetä enää vuonna 1950 tai sen jälkeen syntyneille.

Naisten ja miesten eläkkeelle siirtyminen

Suomessa työeläkelainsäädäntö kohtelee miehiä ja naisia yhtäläisin periaattein. Meillä ei ole monien muiden maiden tapaan esimerkiksi eri eläkeikää naisille ja miehille. Naisten ja miesten eläkkeelle siirtymisessä ei Suomessa ole merkittäviä eroja. Naiset ja miehet jäävät eläkkeelle samanikäisinä, eikä eri eläkeuotojenkaan välillä ole suuria eroja. Yleisimmät työkyvyttömyyden syytkin ovat samoja: tuki- ja liikuntaelinsairaudet sekä mielenterveyden häiriöt.

Nykyisin työkyvyttömyyseläke on käytännössä ainoa reitti eläkkeelle ennen vanhuuseläkeikää. Se ei kuitenkaan ole todellinen vaihtoehto useimmille suomalaisille, koska työkyvyttömyyseläke edellyttää todettua sairautta, vikaa tai vammaa, joka estää työnteon. Sitä paitsi viime vuosien kehitys osoittaa, että työ-

kyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrä on laskenut. Jos nykyinen kehitys jatkuu, yhä useampi jatkaa työelämässä vanhuuseläkeikänsä saakka.

Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden määrä on kasvanut, mihin osaltaan on vaikuttanut väestön ikärakenne: suuret ikäluokat ovat jo vanhuuseläkeikänsä. Jatkossa vanhuuseläkkeelle siirtyvien määrä tulee laskemaan pienenevien ikäluokkien vuoksi, mutta silti yhä suurempi osuus ikäluokasta jää eläkkeelle vanhuuseläkeikänsä.

Merkittävin ero miesten ja naisten välillä löytyy osatyökyvyttömyyseläkkeistä: ne ovat yleisempiä naisten kuin miesten keskuudessa. Työkyvyttömyyseläke myönnetään osaeläkkeenä, jos työkyvyn alenema on 2/5–3/5. Osaeläke on puolet täyden eläkkeen määrästä.

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden määrä on eläkeuudistuksen jälkeen lisääntynyt kolmanneksen. Naisilla kasvuvauhti on ollut kaksinkertainen miehiin verrattuna. Vuodesta 2005 naisten määrä on noussut 45 prosenttia. Viime vuosien kehitys on siis kasvattanut naisten osuutta osaeläkeläisten keskuudessa. Vuoden 2012 lopussa osatyökyvyttömyyseläkettä sai 22 000 henkilöä, joista naisia oli kaksi kolmasosaa. Viime vuonna osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyi runsaat 4 000 henkilöä. Myös heistä naisia oli kaksi kolmasosaa.

Miesten työkyvyttömyyseläke alkaa täytenä eläkkeenä useammin kuin naisten, joten yhteensä työkyvyttömyyseläkkeitä alkaa miehillä ja naisilla saman verran. Aiemmin työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneissä oli miehiä enemmän kuin naisia, minkä vuoksi miesten eläkkeellesiirtymisikä oli alhaisempi kuin naisten.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien miesten ja naisten sairaudet poikkeavat jossain määrin, mutta erot ovat pieniä ja ne ovat kaventuneet entisestään. Keskeisimmät työkyvyttömyyden syyt ovat samat. Yleisin syy työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen ovat tuki- ja liikuntaelinten sairaudet, joita on joka kolmannella miehellä ja vielä useammalla naisella. Toiseksi yleisin syy ovat mielenterveyden häiriöt, joita on melkein kolmasosalla naisista ja neljäsosalla miehistä.

Vaikka yleisimmät työkyvyttömyyden syyt ovat miehillä ja naisilla samat, eroja löytyy muista sairauksista. Suurin ero vuonna 2012 oli verenkiertoelinten sairauksissa, jotka olivat synnä eläkkeelle siirtymiseen yli 10 prosentilla miehistä ja neljällä prosentilla naisista. Miesten riskikäyttäytyminen lienee synnä siihen, että sairauspääloukassa XIX, johon kuuluvat vammat, myrkytykset ja eräät muut ulkoiset syyt, työkyvyttömyys on vienyt eläkkeelle kaksinkertaisen määrän miehiä naisiin verrattuna. Viime vuonna työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä miehistä yhdeksän prosenttia sai diagnoosin tästä pääloukasta.

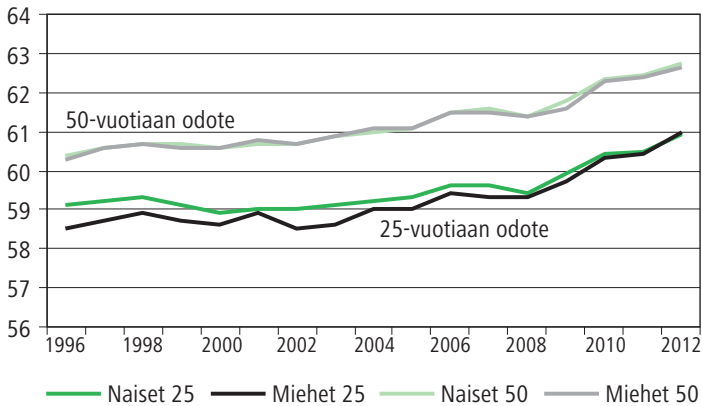
Naiset ja miehet siirtyvät eläkkeelle samanikäisinä

Nykyisin sukupuoli ei vaikuta eläkkeellesiirtymisikänsä, vaan miehet ja naiset jäävät eläkkeelle samassa iässä.

Aikaisemmin miesten työkyvyttömyysriski oli suurempi kuin naisten. Se korostui erityisesti nuorilla miehillä. Vastaavasti yli 50-vuotiailla naisilla oli korkeampi eläköitymisriski kuin miehillä. 60 vuoden ikää lähestyvien miesten eläkealkavuus oli selvästi pienempi kuin samanikäisten naisten. Tämä merkitsi sitä, että alle 50-vuotiaiden miesten eläkkeellesiirtymisiän odote oli alhaisempi kuin samanikäisten naisten, ja päinvastoin yli 50-vuotiaiden naisten eläkkeellesiirty-

Kuvio 16.2

Eläkkeellesiirtymisiin odote miehillä ja naisilla 1996–2012

Lähde: Eläketurvakeskus

misiin odote oli alhaisempi kuin samanikäisten miesten. Jos siis mies jatkoi työelämässä yli 50 vuoden iän, hän todennäköisesti jatkoi työelämässä pitempään kuin nainen. Tähän vaikuttivat mm. alennetut eläkeiät, joita oli yleisesti erityisesti naisvaltaisella julkisella sektorilla. Vaikka alennetut eläkeiät on poistettu, niitä voi vielä olla vanhemmilla työntekijöillä.

Vuonna 2012 eläkkeellesiirtymisiin odote oli naisilla 60,8 vuotta ja miehillä 60,9 vuotta. Eläkeuudistuksen jälkeen se on noussut selvästi. Samalla miesten ja naisten välinen ero on hävinnyt (Kuvio 16.2). Vielä 1990-luvun loppupuolella ero oli puolen vuoden luokkaa. Viime vuonna naisten eläkkeellesiirtymisikä oli 0,1 vuotta alhaisempi kuin miesten, mutta edellisenä vuonna ero oli sama 0,1 vuotta toisin päin.

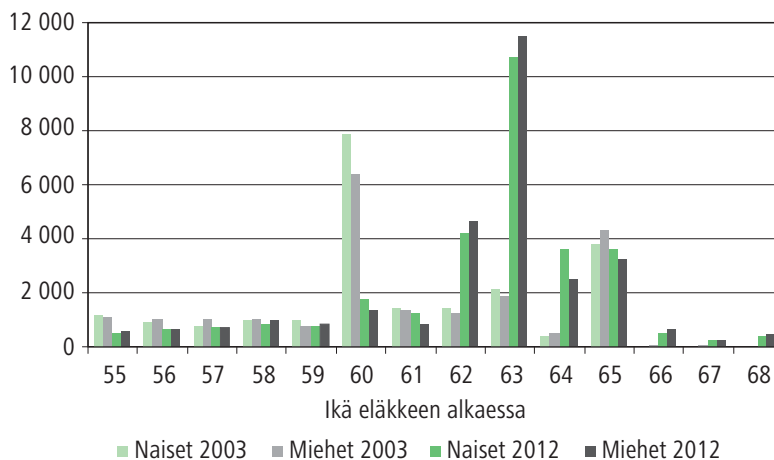
Esimerkiksi vuosien 2003 ja 2012 välillä eläkkeelle siirtyminen on muuttunut merkittävästi ja se heijastuu myös eläkkeellesiirtymisikään, jonka nousua voi luonnehtia suureksi (Kuvio 16.2). Taustalla on varmasti monia eri syitä, mutta kaksi keskeistä syytä ovat työkyvyttömyyseläkkeiden määrän lasku ja työttömyyseläkkeen poistaminen. Työkyvyttömyyseläkkeiden määrän lasku näkyy erityisesti alle 60-vuotiaana eläkkeelle siirtyneiden lukumäärissä.

Työttömyyseläkkeen lakkauttaminen puolestaan vähensi 60-vuotiaana eläkkeelle siirtyvien määrää yli 10 000 henkilöllä vuodessa. Vuonna 2012 jäi eläkkeelle 60-vuotiaana vain 3 100 henkilöä (Kuvio 16.3). Samalla kun 60-vuotiaiden eläköityminen on vähentynyt, 63-vuotiaana eläkkeelle siirtyminen on yleistynyt. 63-vuotiaista on tullut uusi eläkkeelle siirtymisiin moodiluokka aikaisemman 60-vuotiaiden ikäluokan sijaan.

Työkyvyttömyyden riskin pienenemisen ja työttömyyseläkkeen poistumisen seurauksena alle 45-vuotiaiden eläkkeellesiirtymisiät ovat nousseet parilla vuodella ja alle 60-vuotiaillakin yli 1,5 vuodella. 61-vuotiaan eläkkeellesiirtymisiin odote oli vuonna 2012 yli puoli vuotta korkeampi kuin vuonna 2003.

Kuvio 16.3

Työeläkkeelle siirtyneiden 55–68-vuotiaiden määrä vuosina 2003 ja 2012

Lähde: Eläketurvakeskus

Vuoden 2005 eläkelainsäädännön yhtenäistämisen seurauksena riski joutua eläkkeelle ennen vanhuuseläkeikää on nykyisin lähinnä ikäsidonlainen ja sukupuolesta riippumaton. Nyt joustavassa vanhuuseläkeiässä 63–68 ikävuoden välillä olevien miesten eläkkeellesiirtymisikä on hieman korkeampi kuin naisten. Tämä merkitsee sitä, että miehet jatkavat naisia herkemmin työuraa yli 63 vuoden ikärajan. Ero ei kylläkään ole suuri ja henkilömäärä on melko pieni.

16.2 Naisten ja miesten keskimääräiset eläkkeet

(Heidi Nyman ja Liisa-Maria Palomäki)

Vuonna 2012 miesten keskimääräinen kokonaiseläke oli 1 690 euroa ja naisten 1 321 euroa kuukaudessa. Ero johtuu siitä, että naisten työansiot ovat alhaisemmat ja heidän työuransa on lyhyempi kuin miesten. Euromääräisesti ero on hieman kasvanut 2000-luvulla, mutta suhteellisesti tarkasteltuna kuitenkin kaventunut. Vuonna 2000 naisten keskimääräinen kokonaiseläke oli 76 prosenttia ja vuonna 2012 se oli 78 prosenttia miesten eläkkeestä.

Eläketurva koostuu työ- ja kansaneläkkeestä

Eläkeläisten toimeentulo koostuu pääosin eläkkeistä. Lakisääteisiä eläkkeitä ovat työ-, kansan- ja takuueläke sekä erityisriskejä varten säädetyt SOLITA-eläkkeet. Työeläkkeen tavoitteena on turvata toimeentulon tason säilyminen kohtuullisena työuran jälkeen. Eläkettä kertyy koko työuran pituuden ja ansioiden määrän perusteella. Työeläkkeen jäädessä alle tietyn rajan täydennetään eläkettä asumiseen perustuvalla kansaneläkkeellä. Vuonna 2011 astui voimaan takuueläkelaki, joka turvaa henkilölle tietyn suuruisen vähimmäiseläkkeen. Vuonna 2012 eläk-

Taulukko 16.1

Eläkkeensaajat eläkejärjestelmän ja iän mukaan 31.12.2012

	Vain kansan- eläke	Vain työeläke	Sekä työ- että kansaneläke	Kaikki	Lukumäärä
	%	%	%	%	
Naiset					
16–34	78	5	17	100	9 612
35–44	45	17	38	100	10 151
45–54	20	31	49	100	24 628
55–64	5	59	36	100	128 108
65–74	2	57	41	100	294 148
75–84	4	42	54	100	206 997
85–	10	28	62	100	91 687
Kaikki	6	48	46	100	750 604
Miehet					
16–34	81	5	13	100	11 982
35–44	51	18	31	100	12 503
45–54	21	36	43	100	28 999
55–64	4	68	27	100	131 242
65–74	1	75	24	100	259 883
75–84	1	63	36	100	139 043
85–	1	45	53	100	35 656
Kaikki	5	65	30	100	611 036

Lähde: Eläketurvakeskus

keensaajista pelkkää työeläkettä sai 56 prosenttia ja pelkkää kansaneläkettä viisi prosenttia. Eläkettä molemmista järjestelmistä sai 39 prosenttia eläkkeensaajista.

Pelkkää kansaneläkettä saavien osuudet olivat suurimmat alle 54-vuotiaiden ikäryhmissä. Alle 35-vuotiaista eläkeläismiehistä 81 prosenttia ja naisista 78 prosenttia sai pelkkää kansaneläkettä. 35–44-vuotiaista eläkeläisistä pelkkää kansaneläkettä saavien osuus oli miehillä 51 ja naisilla 45 prosenttia. Yli 55-vuotiaiden ikäryhmissä pelkkää kansaneläkettä saavien osuudet olivat muutaman prosentin luokkaa varsinkin miehillä mutta myös naisilla. Ainoa poikkeus olivat 85 vuotta täyttäneet naiset, joista 10 prosenttia sai pelkkää kansaneläkettä (Taulukko 16.1). Vuonna 2012 pelkkää kansaneläkettä saaneiden keskimääräinen kokonaiseläke oli 723 euroa kuukaudessa.

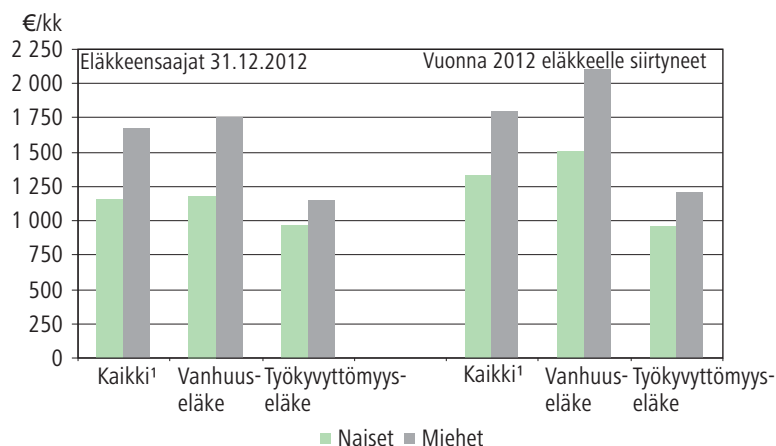
Eläkkeelle siirtyneiden eläkkeet suurempia kuin pitempään eläkkeellä olleiden

Vuoden 2012 lopussa eläkettä saaneiden miesten keskimääräinen omaeläke oli 1 671 euroa kuukaudessa ja naisten 1 158 euroa (Kuvio 16.4). Naisten keskimääräinen omaeläke oli siis 513 euroa pienempi kuin miesten eläke, ja se oli 69 prosenttia miesten eläkkeestä.

Eläkkeelle siirtyneiden keskimääräiset eläkkeet ovat yleensä suurempia kuin jo pitempään eläkkeellä olleilla. Tämä johtuu pitkälti siitä, että he ovat ehtineet kartuttaa työeläkettä pääosin koko työuransa aikana. Vuonna 2012 eläkkeelle siirtyneiden miesten keskimääräinen omaeläke oli 1 800 euroa ja naisten 1 326 euroa kuukaudessa. Euromääräinen ero miesten ja naisten välillä oli eläkkeelle siirtyneillä vähän pienempi kuin kaikilla eläkkeensaajilla, ja naisten eläke oli 74 prosenttia miesten eläkkeestä.

Kuvio 16.4

Eläkkeensaajien ja eläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen omaeläke vuonna 2012

1) Sisältää myös työttömyys- ja maatalouden erityiseläkkeet.

Lähde: Eläketurvakeskus

Eläkkeelle hiljattain siirtyneiden suuremmat eläkkeet verrattuna kaikkiin eläkkeensaajiin ilmenevät selvimmin vanhuuseläkkeissä. Vuonna 2012 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden miesten ja naisten keskimääräinen eläke oli noin 300 euroa suurempi kuin kaikkien vanhuuseläkettä saaneiden. Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden miesten kuukausieläke oli 2 099 euroa ja naisten 1 508 euroa.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden miesten keskimääräinen kuukausieläke vuonna 2012 oli 1 206 euroa. Se oli vain noin 60 euroa suurempi kuin kaikilla työkyvyttömyyseläkkeensaajilla. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden naisten eläke, 951 euroa kuukaudessa, oli jopa hieman pienempi kuin kaikilla eläkkeensaajilla. Ainakin osasyyn tähän ovat naisilla yleistyneet osatyökyvyttömyyseläkkeet.

Kansaneläke- ja perhe-eläkeosuudet tasoittavat sukupuolten välistä eläke-eroa

Edellä on tarkasteltu keskimääräisten omaeläkkeiden tasoa. Seuraavassa selvitetään, miten kokonaiseläke jakaantuu työ- ja kansaneläkkeeseen ja mikä merkitys perhe-eläkkeellä on kokonaiseläkkeessä.

Naisten ja miesten kokonaiseläke koostuu pääosin työeläkkeestä (taulukko 16.2). Miehillä työeläkkeen osuus on kuitenkin suurempi kuin naisilla. Vuonna 2012 miesten keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä työeläkkeen osuus oli 91 prosenttia ja naisten eläkkeestä 86 prosenttia. Naisten eläkkeessä kansaneläkkeen osuus oli 13 prosenttia ja miesten 7 prosenttia. Kansaneläkkeen merkitys on vähentynyt selvästi 2000-luvulla. Vuonna 2000 naisten keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä kansaneläkettä oli 24 prosenttia ja miesten eläkkeestä 13 prosenttia.

Kansaneläkkeellä on eniten merkitystä työkyvyttömyyseläkkeensaajille: sekä miesten että naisten kansaneläkkeen osuus oli noin neljännes kokonaiseläkkees-

Taulukko 16.2

Eläkkeensaajien keskimääräisen kokonaiseläkkeen rakenne 31.12.2012

	Kokonaiseläke €/kk		Työeläkkeen osuus		Kansaneläkkeen osuus 1)		SOLITA-eläkkeen osuus	
	€	%	€	%	€	%	€	%
Naiset								
Kaikki eläkkeensaajat ²⁾	1 321	100	1 132	86	170	13	18	1
Vanhuuseläke	1 377	100	1 206	88	153	11	18	1
Työkyvyttömyyseläke	1 017	100	730	72	270	26	17	2
Miehet								
Kaikki eläkkeensaajat ²⁾	1 690	100	1 544	91	121	7	25	2
Vanhuuseläke	1 825	100	1 723	94	81	5	20	1
Työkyvyttömyyseläke	1 181	100	862	73	276	23	43	4

1) Sisältää takuueläkkeen osuuden.

2) Sisältää työttömyys- ja maatalouden erityiseläkettä saavat.

Lähde: Eläketurvakeskus

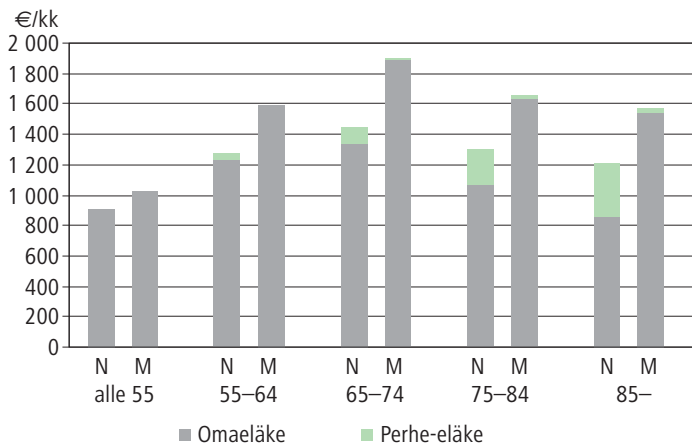
tä. Vanhuuseläkkeensaajilla kansaneläkkeen merkitys on vähäisempi sekä miehillä että naisilla.

Kokonaiseläketurvaa tarkasteltaessa esille nousee perhe-eläkkeen rooli sukupuolten välisten eläke-erojen tasoittajana. Miesten ja naisten keskimääräisten omaeläkkeiden ero vuonna 2012 oli 513 euroa. Jos perhe-eläke otetaan eläkkeeseen mukaan, ero pienenee 369 euroon. Miesten keskimääräinen kokonaiseläke vuonna 2012 oli 1 690 euroa kuukaudessa ja naisten 1 321 euroa.

Miesten kokonaiseläkkeessä perhe-eläkkeellä ei keskimäärin ole isoa merkitystä. Perhe-eläkkeen osuus kokonaiseläkkeestä jää pieneksi myös alle 65-vuotiailla naisilla. Tätä ikääntyneemmillä naisilla perhe-eläkkeen euromääräinen ja suhteellinen osuus kokonaiseläkkeestä kasvaa selkeästi. 75–84-vuotiailla naisilla leskeneläke muodosti vuonna 2012 noin viidenneksen eläketulosta ja 85 vuotta täyttäneillä sen osuus oli lähes kolmannes (kuvio 16.5).

Kuvio 16.5

Perhe-eläkkeen osuus kokonaiseläkkeestä ikäryhmittäin 31.12.2012

Lähde: Eläketurvakeskus

Ikääntyneiden naisten matala eläketaso heijastuu korkeana köyhyysriskinä

Sukupuolittaiset eläke-erot ilmenevät myös köyhyystarkasteluissa ja eläkeläisten omassa kokemuksissa toimeentulostansa. Euroopan unionissa yleisesti käytössä olevan määritelmän mukaan henkilön tulkitaan elävän köyhyysriskissä, jos hänen kotitaloutensa yhteenlasketut tulot ovat alle 60 prosenttia väestön mediaanituloista.

Eläketurvakeskuksen selvitykset osoittavat alle 55-vuotiaiden ja 75 vuotta täyttäneiden ja yksinasuvien eläkeläisten olevan köyhyysriskissä. Sukupuolittainen tarkastelu paikantaa köyhyysriskin erityisesti 75 vuotta täyttäneisiin naisiin. Ikääntyneiden naisten köyhyysriski liittyy naisten miehiä korkeampaan ikään ja siten yleisempään yksinasumiseen. Kokemusten perusteella suurin osa eläkeläisistä arvioi tulevansa jossain määrin helposti toimeen. Miesten ja naisten kokemukset toimeentulosta eivät eroa toisistaan.

Keskeisiä käsitteitä

Eläkkeensaaja

Suomessa asuva henkilö, joka saa työ- ja/tai kansaneläkkeenä vanhuus-, työkyvyttömyys-, työttömyys- tai maatalouden erityiseläkettä. Henkilö voi saada samanaikaisesti usean eri eläkelajin mukaista eläkettä. Pelkkää SOLITA-eläkettä (tapaturmavakuutus-, liikennevakuutus-, sotilastapaturma- ja sotilasvammalain mukaiset eläkkeet) saavia ei lueta tässä eläkkeensaajiin. Myöskään osa-aika-eläkkeensaajia ei lueta tässä eläkkeensaajiin.

Omaeläke

Henkilön oma työ-, kansan- ja SOLITA-eläke.

Kokonaiseläke

Omaeläke, perhe-eläke ja takuueläke yhteensä.

Eläkkeelle siirtynyt

Artikkelin Eläkkeelle siirtyminen -osassa (16.1.) eläkkeelle siirtyneeksi katsotaan henkilö, jonka omaan työuraan perustuva eläke (vanhuus-, työkyvyttömyys-, työttömyys- tai maatalouden erityiseläke) on alkanut tarkastelujakson aikana. Lisäksi edellytetään, ettei henkilö ole saanut mitään em. eläkettä ainakaan kahteen vuoteen. Osa-aika-eläkkeelle siirtyneitä ei lueta eläkkeelle siirtyneisiin.

Keskimääräiset eläkkeet -osassa eläkkeelle siirtyneeksi katsotaan työeläkkeelle siirtyneiden lisäksi vastaavin kriteerein kansaneläkkeelle siirtynyt henkilö.

Eläkkeellesiirtymisiän odote

Eläkkeellesiirtymisiän odotteen laskentaperiaate vastaa elinajan odotteen laskentaperiaatetta. Perusajatuksena on, että yhden vuoden ikäluokittainen aineisto kuvaa eri kohorttien tulevan kehityksen. Odote on ikärakenteesta riippumaton keskiluku. Eläketurvakeskus seuraa 25- ja 50-vuotiaan odotteen kehitystä.

25-vuotiaan eläkkeellesiirtymisiän odotetta käytetään eläkkeellesiirtymisiän virallisena mittarina.

Työeläkeuudistus 2005

Vuoden 2005 työeläkeuudistus sisälsi useita lakimuutoksia. Eläkkeelle siirtymisen kannalta keskeisimpiä muutoksia olivat joustavan vanhuuseläkeiän käyttöönotto, muutokset eläkkeen karttumisprosentteissa sekä yksilöllisen varhaiseläkkeen ja työttömyyseläkkeen lakkauttaminen. Myös elinaikakertoimen käytöllä tulee olemaan vaikutusta eläkkeellesiirtymisikään, mutta sen vaikutukset näkyvät vasta hitaasti. Elinaikakerroin otettiin käyttöön vuonna 2010.

Työ, talous ja tasa-arvo -julkaisu koostuu asiantuntijoiden kirjoittamista artikkeleista, jotka kuvaavat naisten ja miesten asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa mm. koulutuksen, työn, palkkojen, toimeentulon, perhevapaiden, työn ja perheen yhteensovittamisen ja eläkkeelle siirtymisen ja eläkkeiden osalta. Artikkeleissa on tietoa muun muassa työurista, työn laadusta, työsuhteista, ammateista, yrittäjyydestä, palkoista, ulosotoista, perhevapaista, ajankäytöstä ja eläkkeistä. Mukana on myös tietoa perhevapaiden kustannuksista sekä ulkomaalaistaustaisista Suomen työmarkkinoilla. Artikkelit perustuvat Tilastokeskuksen tietojen ohella useisiin muihin lähteisiin, kuten THL:n, ETK:n, Kelan, EK:n ja Eurostatin tietoihin.

ISBN 978-952-244-457-8 (pdf)
ISBN 978-952-244-412-7 (print)
Tuotenumero 3691(print)

Tietopalvelu ja viestintä
Tilastokeskus
puh. 09 1734 2220
www.tilastokeskus.fi

Julkaisutilaukset
Edita Publishing Oy
puh. 020 450 05
asiakaspalvelu.publishing@edita.fi

Kommunikation och informationstjänst
Statistikcentralen
tfn 09 1734 2220
www.stat.fi

Beställning av publikationer
Edita Publishing Oy
tfn 020 450 05
www.editapublishing.fi

Communication and Information Services
Statistics Finland
tel. +358 9 1734 2220
www.stat.fi

Publication orders
Edita Publishing Oy
tel. +358 20 450 05
www.editapublishing.fi